This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

DJ
401
.G4
D7

MONUMENTA
ONINGANA
RIS AEVI INEDITA.

DJ
401
.G4
D7

IONUMENTA

)NINGANA

IRIS AEVI INEDITA.

MONUMENTA
GRONINGANA
VETERIS AEVI INEDITA,

OF

VERZAMELING

VAN ONUITGEGEVENE OUDE

CHARTERS EN STUKKEN,

BETREFFENDE DE PROVINCIE

GRONINGEN;

aanvang nemende met de vroegste tijden, en eindigende met het laatste van de veertiende eeuw.

BIJEENGEBRAGT EN MET EENIGE AANMERKINGEN OPGEHELDERD

DOOR

MR. ROBERTUS KEUCHENIUS DRIESSEN, 1759-1831

voorheen Advokaat bij de voormalige Hooge Justitiekamer dezer Provincie.

VIERDE STUK.

Vervolg van het eerste aanhangsel, met een tweede aanhangsel, en het fac simile van den Begiftigingsbrief van HENRIK III *van het jaar* 1040, *benevens de Registers.*

TE *GRONINGEN*, BIJ

J. OOMKENS,

1830.

Zie hier dan eindelijk het vierde en laatste stuk dezer verzameling, waarvan de uitgave door onderscheidene omstandigheden eenigermate is vertraagd, onder anderen, door de zoo lastige en verdrietige werkzaamheid van het vervaardigen der Registers op het geheele werk, welke, ofschoon ik mij zeer heb zoeken te bekorten, zoodat dezelve slechts eene eenvoudige aanwijzing bevatten, nogtans eenigzins uitvoerig zijn geworden, vooral, doordien ik het voor het belang der oude geschiedenis niet ondienstig oordeelde, mede op dezelve te brengen de namen van vele geslachten en plaatsen, in de medegedeelde bescheiden voorkomende, welker getal echter uit deze bescheiden nog aanmerkelijk zou kunnen worden vermeerderd. — Dit laatste stuk bevat, buiten twijfel, eenige hoogstgewigtige oorkonden, doch ook vele, die aan sommige lezers minder belangrijk zullen voorkomen, zoo als, bij voorbeeld, de menigvuldige koop- en verhuringsbrieven; dan de bedenking, dat dezelve, zoo omtrent de taal, als de namen van plaatsen, enz., en in het algemeen omtrent de oude huishoudelijke inrigting eenig licht kunnen bijzetten, bepaalde mij tot derzelver uitgave. — Ik had wel gewenscht bij dit laatste stuk tevens te kunnen voegen de afbeeldingen der oude wapens van de stad Groningen *en van de onderscheidene Landschappen, uit welke thans de Provincie* Groningen *bestaat, benevens die van de* Praefecti *in* Groningen, *en van eenige anderen, zoo als dezelve op de Zegelen, aan ee-*

71818

eenige van de door mij uitgegevene Brieven hangende, staan uitgedrukt; doch er deden zich te veel swarigheden op, om dit, zonder medehulp van anderen, met de vereischte juistheid te kunnen ten uitvoer brengen; ook is het tegenwoordige stuk reeds te zeer uitgedijd. Zoo echter mijne jaren dit zullen toelaten, en zich iemand, onder mijn aanwijs en opzigt, met de meer dadelijke bewerking zou willen belasten, stel ik mij voor, deze afbeeldingen afzonderlijk, of met bijvoeging van eenige der oudste bescheiden, naar het oorspronkelijke, in het oude letterschrift, in het licht te geven. — Aan mijnen geleerden en oordeelkundigen vriend, Mr. H. O. FEITH, *welke mij wel in de uitgave van dit werk onafgebroken zijne hulp en bijstand heeft willen verleenen, heb ik de uitgebreidste verpligting, en ik betuig denzelven deswege openlijk bij dezen mijne opregtste dankerkentenis. — Toen het tegenwoordige stuk, op de bladwijzers na, reeds geheel was afgedrukt, is mij ter hand gekomen de* Geschiedenis van het Patronaatregt, *door den Hoogleeraar* A. YPEIJ, *tegen het laatst van het voorgaande jaar in het licht gegeven; een werk, hetwelk de bewijzen draagt van des schrijvers uitgebreide kennis en belezenheid, ook omtrent vele andere oudheidkundige onderwerpen, die meer in het bijzonder deze Provincie betreffen, en in deszelfs aanteekeningen meer of minder breedvoerig behandeld worden. Ik heb mij dus, in het onderzoek nopens het verstand van eenige der*

Gro-

Groninger *bescheiden, in dit stuk geplaatst, buiten staat gevonden, om van dezen geleerden arbeid gebruik te maken, hetwelk, ofschoon ik niet in alles met het gevoelen van Zijn Hooggeleerde kan instemmen, mij nogtans tot een bijzonder nut zou hebben verstrekt. Daar echter deze veelgeachte schrijver, voornamelijk in eene der aanmerkelijkste oorkonden, waarin van* Groningen *gewag wordt gemaakt, de zaak uit een, van mij allezins verschillend, oogpunt heeft beschouwd, en wel wat den uitleg betreft van den begiftigingsbrief van het* praedium in villa Groninga *aan de kerk van Utrecht, door koning* HENRIK *den derden, ten jare* 1040, *ben ik met reden beducht, dat de door mij beproefde uitleg van dezen Brief bij sommigen minder gunstig zal worden opgenomen; doch het is hier de plaats niet, om over dezen verschillenden uitleg in eenig onderzoek te treden, en ik moet dus het oordeel deswege thans aan den lezer zelven overlaten.*

Voorts verzoek ik den lezer, in het tegenwoordige stuk, het volgende te verbeteren. Op bl. 653, *reg.* 7, *moet, vóór* quarto, *gevoegd worden* quadragesimo. *Hetgeen ik bl.* 783, *reg.* 14 *en* 15, *omtrent het schrijven van* WAGENAAR, *dat* Groningen *in* 1401 *door Bisschop* FREDERIK VAN BLANKENHEIM *zou bemagtigd zijn, heb aangeteekend, is verkeerd. Ik had te dien opzigte de eerste uitgave van* WAGENAAR *gevolgd, doch dezelve had dit reeds in zijne Bijvoegsels en verbeteringen,*

wel-

welke in 1768 *in het licht kwamen, veranderd; zie deze Bijvoegsels en verbeteringen op het aangehaalde Deel* III, *bl.* 341. *Bij de aanteekening (i), bl.* 790, *moet ik nog dit voegen, dat mij, na het afdrukken dezes, Mr.* VINCENT DAMMAS, Rekenmeester in Holland, *nog is voorgekomen in het Register van Charters, enz., vervaardigd op last van Keizer* KAREL V, *van den laatsten October* 1551, *welk stuk wordt aangehaald in het voorberigt van* F. VAN MIERIS, *vóór het eerste deel van deszelfs* Charterboek, *bl.* 5. *De lezer verschoone overigens, en verbetere goedgunstig zelf de verdere misslagen, die in dit werk mogten overgebleven zijn.*

GRONINGEN,
den 9 April 1830.

MONUMENTA

GRONINGANA VETERIS AEVI INEDITA.

CXLIX.

Verklaring van Vrouw AGNETA, *Regtersche der Stad* Groningen, *nopens den aard harer na te latene goederen, en, in het bijzonder, van de leengoederen, tot de Geregtigheid van* Groningen *behoorende* (*a*).

Den 14 *Februarij* 1332.

Allen den genen, de dessen jegenwoerdigen brieff sullen sien, ofte hoeren lesen, begeer ik vrou AGNIETA, Rechtersche der Stadt *Groningen*, vermits dese selve jegenwoerdige, kundich tho wesen, krach-

(*a*) De Heer VAN IDSINGA, die dezen Brief, welke wel eene vertaling uit het Latijn schijnt te zijn, en op sommige plaatsen vrij duister is, ter aangehaalde plaats gedeeltelijk opgeeft, brengt denzelven tot het jaar 1312, en heeft AUGUSTA, in plaats van AGNETA. Wie deze AGNETA of AUGUSTA geweest zij, durf ik niet bepalen. In 1328 en volgende jaren, en ook nog in 1332, vindt men BERTOLDUS de GRONEBEKE, als *Iudex* of *Praefectus* in *Groningen*; zie de Brieven, hierboven, bl. 101, 110, 115 en 559; en, in 1312, was LUDOLFUS DE GRONEBEKE *Praefectus* aldaar, en komt, als zoodanig, in 1308 en volgen.

krachtelyc protesterende, hoe ick hebbe aengesien ende petrachtet de welvaert myner seelen, alsoe, dat ick hebbe verordineert van myn goederen, gelyc my, nae myner doot, voer myn siele nuttichst heft geducht geraden tho wesen; ende, om dat geen twist noch twedracht sal moegen komen tusschen de naegelaten kinderen van EGBERT ende FOLCKERT milder gedachtenisse, myner verstorvenen kinderen, myner naebescreven goe-

gende jaren voor; zie den Brief van 1308, in de *Hist. Episc. Groning.*, *pag.* 74, en de Brieven van 1309, 1313 en 1319, boven, bl. 68, 72 en 618. Mogelijk was deze AGNETA of AUGUSTA de weduwe van ADOLFUS, welke, in de Brieven van 1285 en 1291, voorkomt; mogelijk was haar overleden zoon EGBERT, welke, in den tegenwoordigen Brief, gevonden wordt, dezelfde persoon met EGBERTUS, *Prefectus*, *filius* ADULFI, vermeld in den Brief van 1322, boven, bl. 93; haar tweede overleden zoon FOLCKERT dezelfde persoon met FOLKERUS, *Iusticiarius*, aangehaald, in eenen Brief van 1330, in de *Fasti Consulares*, *pag.* 272 (uitgave van 1646 in 8vo.); en waren de, mede in dezen Brief voorkomende, nagelatene kinderen van deze hare verstorvene kinderen EGBERT en FOLCKERT dezelfden, van welke, in den Brief van 1338, bl. 140, onder den naam van ADOLFUS *cum suis nepotibus et heredibus eorundem*, wordt gewag gemaakt; doch dit alles is geheel onzeker.

Offschoon nu deze AGNETA of AUGUSTA, volgens huwelijksvoorwaarden, of uit eenigen anderen hoofde, thans onbekend, goederen mogt onder zich hebben gehad, welke tot de Prefecture van *Groningen* behoorden; en offschoon zij, misschien weduwe zijnde van een' *Praefectus*, zich zelve als Regtersche betitelde, zoo volgt echter hieruit niet, hetgeen IDSINGA uit dezen Brief wil afleiden, dat deze vrouw zelve, in persoon, het Regterambt te *Groningen* hebbe bekleed; en men zal, mijns erachtens, dit stuk, zoo men al aan hetzelve eene genoegzame authenticiteit wil toekennen, alleen dienen te beschouwen, als eene verklaring, nopens den aard der goederen, welke ook, zoo als uit het laatste gedeelte van den Brief schijnt te blijken, reeds door hare kinderen, bij derzelver leven, gescheiden waren.

goederen halven twiste (*b*), soe ist, dat ick jegenwoerdichlyc verklare alle myne goederen, de ick tot desen daege beseten hebbe, und noch besitte, daer toth (*c*) toe weten, und (*d*) wat titel unde recht se geholden sullen worden, welcker leengoederen, und welcker vrye erftlyke goederen genoemt sullen worden. In den ersten bekenne ick vermits deze schrift, dat dit sint, de leengoederen genoemt worden, tho weten, de derde part van de Gerechticheid in *Groningen*, tot welker voorbenoembde Gerechticheid dese naebescreven goederen tho hoeren bevonden worden, als de tynden der Gerechticheid, de tynden tho *Haren* (*e*), ende de mudden, genoemt *Schultmudden*, op ter *Goe*, op ter *Wolde*, und op *Cropswolde*, unde van de Peerdekopers twe marck sterlinck van der drift, altydt int derde jaer, my ofte mynen rechten arffghenamen, de de voorbenoembde parten Gerechticheit toekumpt, tho behoudende; item de twe parten van alle opkomsten unde vruchten *Winnenborch* des carspels (*f*), van de goederen behoerende tot de voorbenoembde Gerechticheit, und van de egen luden, wonende op deselve goederen aldaer. Nochtans is toe weten, dat de goederen, tho *Roden* verkoft, sinnen vrye erftlyke goederen gewest; daer van sint

(*b*) De lezing bij VAN IDSINGA, hier, en op de volgende plaatsen, is misschien beter; lees, volgens denzelven, in plaats van *twiste*, dan liever: *tho scheiden*.

(*c*) *Uth*, in plaats van *toth*.

(*d*) *Under*, voor *und*.

(*e*) *Als de tynde des Gerechtigheids tho Haren*, in plaats van de woorden: *als de tynden der Gerechticheid*, *de tynden tho Haren*.

(*f*) *Uth den Carspel Ummenbarch*, in plaats van *Winnenborch des Carspels*.

fint genomen tachtentich marcken fteerlingen, mit middel desfelven geldes is de voerfcr. Gerechticheit aen my AGNETE gekomen. Item dit fint de goederen, de myne arffghenamen voer vrye erftlicke goederen ende tynden (g) fullen holden. In den eerften, de tynden op *Wolde*, dat huis in *Alede*, genoemt *Smedinge huis*, dat fteenhuis wthoff binnen *Groningen*, by St. *Martens* kerchoff aldaer, unde de halve ftede, gelegen in *Ebbinge ftraete*, daer RIDBERT SUACKHERTS huis int zuiden, ende SIBRANDUS kinder aen de ander fydt opt noerden naest by licht. Item etlycke weyde by *Dillichte*, de de *Cople* genaemt wort; oec etlycke visfcherye by den dyck, de de *Stallinge* is genaemt; noch de opkumfte van de torve uit dat carfpel *Cropswolde*, de men behoert te betalen tot dat fteenhuis voerfcr. vant hoff, ende beloept fie jaerlycx tot fes duifent torve. Noch fal men weten, dat myne kinder, dewyle fe leveden, fint fe eendrachtich in de goederen gefcheden, alfoe dat een ieder befonder fyne goeder hadde; ende ik vrou' AGNETA voerbenoemt begere, uit ganfcher gunst mynes herten, dat de kinder eerst van mynen eerst (h) mogen geroepen worden tho ontfangen van defe alle voerfcr. goederen, gelyc nae maniere ende recht behoert; in welcker aller tuigenisfe hebbe ick myn eegen fegel aen desfen brieff gehangen. Gegeven int jaer onfes Heren M.CCC. ende twe en dartich, op dage des heyligen Valentyn.

Naar

(g) *Landen*, in plaats van *tynden*.

(h) Deze geheele zinfnede is onverftaanbaar, en er zal, buiten twijfel, iets anders moeten gelezen worden.

Naar een affchrift in een boek in quarto in de verzameling van wijlen den Prefident Mr. J. W. KEISER, ten titel hebbende: *Politica van de Provincie van Stad en Lande*, 1fte Deel; vergeleken met VAN IDSINGA, *Staatsregt*, D. I, bl. 405

CL.

Verordening van JOHANNES III, *Bisfchop van* Utrecht, *omtrent de zusters van de derde Franciscaner orde* de Penitentia.

Den 2 Julij 1339.

JOHANNES, Dei gratia Episcopus *Traiectenfis*, univerfis Curatis ac eorum Vicariis et Capellanis, per noftram dyocefim conftitutis, falutem in Domino. Vobis omnibus et cuilibet veftrum, in hiis fcriptis, fub pena fuspenfionis, firmiter precipiendo mandamus, quatenus, fi quantumque, quod abfit, contingat, quod aliqua feu alique fororum tertii ordinis *de Penitentia*, per beatum Franciscum Confesforem inftituti, de fuis Conventibus feu communitatibus in noftra dyocefi recesferint, feu etiam temerarie habitum fue religionis contra voluntatem fuorum vifitatorum et magiftrarum depofuerint, vel que fe fecularium et fufpectorum hominum confortiis inmifcuerint, vel que in illis, que ad ftatum fuum pertinent, inobedientes predictis, fcilicet vifitatoribus et magiftris, tertia monitione prehabita, facto congruo intervallo, perfeveraverint, requifiti per prefatos vifitatores et

et magistras, accedatis, ubi propter hoc accedendum fuerit, et moneatis huiusmodi sorores rebelles et contumaces, ut infra triduum ad obedientiam redeant suorum, ut premittitur, visitatorum; quod si non fecerint, extunc ipsas sorores, quas, non facientes, quod dictum est, in hiis scriptis excommunicamus, excommunicatas publice in vestris Ecclesiis nuncietis. Quod si nec sic earum quiverit contumacia perdomari, extunc apostate suis prebendis claustralibus penitus sint private; ille autem, que a cohabitatione non diverterunt, sed nichilominus vixerunt insolenter, et monite et excommunicate, ut premittitur, noluerint suum reatum dignis fletibus emendare, de communitate sororum, tamquam morbide et infecte, expellantur sine spe redeundi; et, si visitatorum et magistrarum ac curatorum sollicitudo ad earum correctionem non suffecerit, extunc Iudicibus secularibus, cuiuscunque fuerint conditionis, vel quovis nomine censeantur, sub pena excommunicationis, districte precipiendo mandamus, ut, ad solum Deum et salutem animarum respicientes, omni excusatione postposita, quantumcunque per dictos visitatores et magistras fuerint requisiti, toto posse et conamine, pio studio fideliter dictis sororibus assistant, ut omnia prescripta in suo robore maneant inconvulsa, et contumacia et rebellio dictarum sororum iuris frenis legitime refrenetur. Datum *Traiecti*, anno Domini M.CCC.XXXIX., in die sanctorum Martirum Procesi et Martiniani.

Naar den oorspronkelijken Francijnen Brief, waaraan blijkbaar een zegel heeft gehangen, dat thans ontbreekt, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 8.

CLI.

CLI.

Opdragt van de Broeders Heremiten, *behoorende tot de Augustijner orde, te* Appingedam, *aan* JOHANNES SWANEKENS, *Cureet van de A-Kerk te* Groningen, *van een zeker huis en grond, zullende strekken tot een verblijf of Gasthuis voor de armen.*

Den 3 *Augustus* 1342.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris, Frater JOHANNES, Prior *Fratrum Heremitarum*, ordinis sancti Augustini, in *Appinghedamme*, totiusque Conventus ibidem (*a*), salutem in Domino et rei geste cognoscere veritatem. Noveritis, quod nos, communi consensu et assensu dictorum fratrum nostrorum, domino JOHANNI SUE-

(*a*) Dit *Augustiner* Convent werd, volgens sommigen, reeds in 793, doch, volgens anderen, in 1276, door HATEBRANDUS, een *Groningerlander*, gesticht; zie EGG. BENINGA, *Hist. van Oostvriesl.*, in MATTHAEI, *Analecta*, *Tom.* IV, p. 71, en de aanteekening van HARKENROTH, aldaar, bl. 269. In de *Historia Episc. Groning.*, *pag.* 24, en bij de latere schrijvers, wordt deze stichting, doch, naar ik meen, te onregte, aan EMO toegeschreven. Dit Convent werd, in 1546, met deszelfs kerk en goederen, tot eene parochiale kerk afgestaan; men zie verder hierover de *Oudh. en gest. van Groningen*, bl. 185, en *den Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 360 en 361; en voorts over de *Fratres Eremitae*, tot de *Augustijner* orde behoorende, onder anderen, HOOGSTRATENS *Woordenboek*, op het woord *Augustijner orde*, en de, aldaar aangehaalde, schrijvers, benevens LANGII *Chronicon Citizense*, in STRUVII *Script. Rer. Germ.*, *Tom.* I, *p.* 1176, 1181 *et seq.* en 1188.

SUBNEKI, Curato Ecclefie beate Marie in *Groninghen*, vendidimus libere pro quadam pecunie fumma, nobis integraliter perfoluta, quandam domum, cum area fua tota et pertinentiis, dictam *Rungheleshus*, nobis pro elemofina caritative datam per ALHEYDIM, HOPTATI, et HEMMAM, POTENTIS relictam, *Begchinas Conventus Menoldis* apud *Fratres Minores*, cum omni proprietatis et dominii iure, ad pauperum ufus feu hospicium, quorum regimen five correctionem refervat fibi, quam diu vixerit, et postea, cui duxerit fuccesfive perpetuo committendum, non obftantibus quibuscunque literis, retentis tacite de premisfis (*b*). Acta funt hec coram domino SYMONE, Curato Ecclefie beati Martini, domino HENRICO UMELOP, domino WINANDO PAPINGHE, RODULFO BUNINGHE, EVERARDO WICBOLDI, nec non prefentibus Confulibus dicte Civitatis, ac aliis clericis et laycis, ad hoc vocatis, quam pluribus, utique fide dignis. In cuius rei testimonium figilla nostra, fcilicet Prioris et Conventus predictorum, prefentibus funt appenfa. Datum anno Domini M.CCC.XLII., ipfo die Ypoliti Martiris.

Naar

(*b*) De Cureet van de A-kerk en zijne fuccesfeuren hadden, volgens dezen en den volgenden Brief, het Beftuur over deze inrigting ten behoeve der armen, zoo als reeds is aangemerkt in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 80, alwaar tevens de veranderingen, welke daaromtrent, in latere tijden, gemaakt zijn, kunnen worden nagezien. Of echter deze beide Brieven behooren tot het gebouw van het tegenwoordige *Armen Huiszittend Convent*, ftaande in de *Lamme Huninge ftraat*, dan wel tot een der andere Armen- of Gasthuizen, hetwelk men, in latere tijden, met het gemelde Convent heeft vereenigd, durf ik niet bepalen.

Naar den oorspronkelijken Franciynen Brief, aan welken twee zegels in groen was hangen, onder de stukken van het Armen-Huiszittend Convent, gecombineerd met Geesjen Egberts Gasthuis te *Groningen*.

CLII.

Nadere opdragt van hetzelfde Huis met diens grond tot een Armen- of Gasthuis, ten overstaan van de Consules in Groningen, *door de vier Burgemeesteren aldaar bezegeld.*

Den 28 *Augustus* 1342.

Universis, presentia visuris, nos Consules in *Groninge* volumus esse notum, quod constituti coram nobis frater IOHANNES, Prior *Fratrum Heremitarum*, ordinis beati Augustini in *Appingen* (*a*) et socius suus, de consensu Conventus ibidem, resignaverunt domino IOHANNI, dicto SWANEKENS, libere, domum cum tota area, dictam quondam *Rungeleshus*, quam HEMMA, relicta IOHANNIS POTENTIS, et ALLEDA, HOPTATI, dederant fratribus memoratis, cum omni iure proprietatis, possessionis et dominii perpetue possidendam, emptam pro octo marcis sterlingorum, eisdem plenarie persolutis, ad usus hos-

(*a*) Men zal hier, buiten twijfel, even als in den vorigen Brief, te verstaan hebben *Appingedam*.

hospitii degentium personarum, quarum regimen et institutionem ac amotionem, ex merito vel demerito earundem, idem dominus IOHANNES sibi, et Curatis sibi succedentibus, reservat presentium nostrarum testimonio literarum. Hec domus et area sita est in vico, qui *Gate* volgariter nuncupatur. Datum anno Domini M.CCC. quadragesimo secundo, in die beati Augustini Confessoris, LUDOLPHO BUNING, ALARDO FOLKERDING, OTTONE PODER, IOHANNE MAURICII quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni (*b*).

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, ter laatst aangehaalde plaats berustende.

CLIII.

Opdragtbrief van erfelijke renten, gevestigd op een steenen huis; in den eigendom van welke renten de verkooperfche, door de Consules *in* Groningen *met den Scultetus, gesteld was* (*a*).

Den 13 *Januarij* 1344.

Universis, presentia visuris, nos Consules in *Groningen*

(*b*) In dit en in het vorig stuk komen onderscheidene namen van personen voor, welke, in de *Fasti Consulares*, op de jaren 1301, 1305 en volgende, als mede in de naamlijsten der voorname Geestelijken en Wereldlijken, boven, bl. 612 en volgende, bekend staan, hetwelk ik, bij de volgende stukken, niet telkens zal herinneren.

(*a*) Ik plaats, in deze Verzameling, dit stuk en ook eenige volgende soortgelijke Brieven van 1346, 1350, enz., onder an-

ninge facimus esse notum, quod KERSTINA, dicta SPEGHELS, coram nobis constituta, publice recognovit, se vendidisse GHERARDO, dicto BURLETH, duodecim denariorum sterlingorum redditus, quos habuit in domo seu parte domus lapidee domine ALVRADIS, dicte STICKEL, in quorum proprietatem ducta fuit a nobis et a GILMARO Sculteto, pro quibusdam debitis a BERTOLDO, filio domine ALPHRADIS prefate, prout in litera super hoc conscripta plenius continetur, pro quadam pecunie summa, sibi integre persoluta; et dictos redditus duodecim denariorum, omni anno recipiendos, ipsi GHERARDO libere resignavit, cum omni iure proprietatis, possessionis et dominii perpetue persruendos. Dimidietas horum redditnum in festo beati Odigeri dyaconi, reliqua vero in medio quadragesime (*b*), anno quolibet persolvetur, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC. quadra-

anderen, omdat, in dezelve, van den Scultetus in *Groningen*, en van diens werkzaamheden gewag wordt gemaakt.

(*b*) Het *festum Odigeri Dyaconi* valt in op den 10 September, zoo als ik reeds, boven, bl. 170, als waarschijnlijk heb opgegeven. Hierin ben ik nader bevestigd door een, mij onlangs voorgekomen, boekje, ten titel hebbende: *Officia sanctorum Archiepiscopatus Ultraiectensis et Episc. suffraganeorum, Harlemensis, Daventriensis, Leovardiensis, Groeningensis et Middelburgensis*, gedrukt te Keulen in 1641, en wel door den tijdwijzer, die voor hetzelve staat, benevens door de, aldaar aangeteekende, *Festa, pag.* 108, volgens welke deze Feestdag *Otgeri diaconi et confessoris* alleen in *Utrecht*, *Groningen* en *Deventer* gevierd werd. De Zondag *quadragesimae* is zes weken, en de *media quadragesimae* (*halfvasten* of *midvasten*) drie weken vóór Paschen; beide waren, naar het schijnt, de gewone verschijndagen der erflijke renten in *Groningen*, zoo als men uit de Brieven van 1319 en 1329, boven, bl. 604, 629 en 640, benevens uit vele, hierna volgende, Brieven kan afleiden.

dragesimo quarto, in octavam Epiphanye Domini, GHERARDO SICKINC, RODOLPHO BUNINC, HENRICO KALMAR, ALBERTO FOLKERDINC quatuor. Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, getransfigeerd door eenen Brief van den 21 Januarij 1378, in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER.

CLIV.

Eeuwigdurend Huurcontract van eene area, liggende bij den Stadsmuur te Groningen.

Den 16 *Februarij* 1344.

Universis, presentia visuris, nos Consules in *Groninge* facimus notum, quod IACOBUS rotarius et coniunx sua conduxerunt a nobis aream iuxta murum cum turri ab oriente iacentem, ab austro domus sancti Spiritus, cum spacio, quod est ab aquilone turris, pro se, et pro suis heredibus, qui pro tempore fuerint, possidendam, pro octo solidis sterlingorum, nobis annis singulis, dimidietatem in festo beati Oedgeri dyaconi, reliquam vero in medio quadragesime persolvendis, ac perpetue pro eisdem huris obtinendam (*a*). Longitu-

(*a*) In eenen Brief van 1462, door den tegenwoordigen getransfigeerd, komt de bovengemelde vaste en eeuwigdurende huur voor als *rente*.

tudo huius aree continet octo virgas cum tribus ulnis; latitudo vero habet quadraginta pedes, tam ante, quam retro; preterea, quod super ipsum murum edificii erigitur aut construetur, debet esse lateribus sine gleba (*b*), quod presentibus protestamur. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, quarto, in die beate Iuliane virginis, GHERARDO SICKINC, RODOLPHO BUNINC, HENRICO CALMER, ALBERTO FOLKERDINC quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen*.

CLV.

Overeenkomst over het Consulatus of den Regtstoel van Holwierde.

Den 24 *April* 1344.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris seu auditurus, LYUDOLFUS, Rector Ecclesie in *Halfwirht*, salutem et rei geste cognoscere veritatem. Cum hominum memoria labilis sit, ut ait SENECA, omnem litere memoriam . . . . idcirco, ne ea, que fuerint in tempore, similiter tran-

(*b*) Men versta, door *gleba*, hier ter plaats, *leem* of *klei*, in onderscheiding van gebakken steen, en zie het *Stadboek van Groningen*, B. VII., art. 5: *van tymeren mit stene ofte mit leme*, en de volgende artt.

transfeant, necesse est talia Scripture testimonio perhennare. Igitur vobis et quilibet vestrum singnifico per presentes, quod in mei presentia et aliorum fide dignorum; videlicet Domini TYDBUNDI, predecessoris mei inmediati, THIACKONIS RYPERTA, DODECONIS THIARDISSA, HESSELLI *de Tukawerht*, POPPONIS GHERLISMA *de Borkusum*; EPPO BOUBATA, POPECO *de Hek*, constituti, de Consulatu termini *Halfwirth*, prout ad eosdem pertinet idem Consulatus ex *Hekseta clawa* et *Mentata clawa de Mersum*, et pertinere poterit in futurum, de concilio predictorum, amicabiliter, ne de cetero inter ipsos et eorum heredes aliqua discordia de Consulatu eodem oriri contingat, ordinaverunt in hunc modum; quod antedictus EPPO anno presenti, et predictus POPECO duobus annis sequentibus, dum per successionem temporis idem Consulatus gubernandus ad dictum *Mentata clowa* et *Heksetena clowa* devenerit, ita quod prefatus POPEKO et sui heredes duos Consulatus de predicto *Mentata clowa* et *Heksetena clowa*, et predictus EPPO et sui heredes tercium, ex parte eiusdem *clowa*, perpetuo gubernabunt; hoc adiecto, quod sepedictus EPPO BOUBATA et ipsius heredes Consulatum dicti termini *Halfwirht*, in anno sequenti inmediate, et quociens et quando ad aream seu domum EBBINGANORUM de *Hek* pertinuerit, ex parte *Hoffetena Clowa* impetere non valebunt ullo modo; nec illi *de Hek* heredes ELLEKE SKELTEGHS, in consequtione Consulatus de *Thrifltath*, occasione prediorum, que illi de *Hek* ibidem habere dinoscuntur, seu alias, impedire valebunt quoquomodo. Similiter heredes iam dicte ELLEKE sepedictum POPEKONEM et ipsius heredes non impedient in predictis

tis Consulatibus consequendis occasione cuiuscunque, sicut in mei presentia constituti fideliter promiserunt. Et, ut hec ordinatio perpetuo et inviolabiter observetur, in singnum testimonii, sigilla tocius terre FIWELGONIS (*a*) et meum, ad predictorum EPPONIS et POPECONIS sigilla, presentibus sunt appensa. Datum crastina beati Georgii Martyris, anno Domini M.CCC.XLIIII.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven van het Huis van *Farmsum*, voor zoo ver leesbaar. Deze Brief wordt mede aangehaald door den Heer VAN HALSEMA, in deszelfs meergemelde Verhandeling, bl. 221, 293, 338, 340, enz.

CLVI.

Immissie in den eigendom en de possessie van erfelijke renten, gevestigd op een steenen huis, door de Consules in Groningen *met den Scultetus.*

Den 21 *Januarij* 1346.

Universis, presentia visuris, nos Consules in *Groninge* volumus esse notum, quod nos, una cum GHILMARO Sculteto, duximus magistrum ALBERTUM in proprietatem et possessionem corpora-

(*a*) Het zegel van *Fivelingo*, nog alleen aan dezen Brief hangende, offchoon gebroken, schijnt, met het contra-zegel, gelijk te zijn aan dat zegel van *Fivelingo*, dat aan het Verbond van 1361 gevonden werdt; zie bov. bl. 233.

ralem redditunm duodecim denariorum flerlingorum, recipiendorum omni anno in parte domus lapidee, dicte *Stickilchos*, WINANDUM contingente, ipsi magistro ALBERTO obligatorum ab ipso WYNANDO, pro quadam pecunie summa, in termino a nobis statuto, minime persoluta. Dimidietas horum reddituum in medio quadragesime, reliqua vero in festo beati Odigeri dyaconi, annis singulis persolvetur, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC., quadragesimo sexto, in die beate Agnetis virginis, WICHERO ENONIS, THIESEONE HUGINC, EVERARDO WICBOLDI, BERTOLDO, filio domine AVE (*a*), quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, getransfigeerd door eenen Brief van den 21 Januarij 1378, in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER.

CLVII.

(*a*) Men zie, met betrekking tot dezen BERTOLDUS, *filius domine* AVE, mijne aanteekening op bl. 592; en houde tevens in het oog, dat, van overoude tijden her, het Regeringsjaar, hier, eerst eindigde met den 22 Februarij des volgenden jaars, zoo als reeds door EMMIUS, in de voorrede van zijne *Fasti Consulares*, is aangeteekend. De Burgemeesters, onder den tegenwoordigen Brief voorkomende, staan dus, bij EMMIUS, op het jaar 1345; en zoo is het mede met de, zoo even opgegevene, Brieven van den 13 Januarij en 16 Februarij 1344, in welke de, daar in gemelde, Burgemeesters, bij EMMIUS, op het jaar 1343, te vinden zijn. De beide volgende Brieven van den 17 Februarij en 2 Mei 1343 bewijzen dit ook ten klaarste.

CLVII.

Brief tot het aanleggen van eene waterleiding, straat en weg, ten behoeve van het H. Geest Gasthuis in Groningen.

Den 17 Februarij 1348.

Universis, presencia visuris et audituris, nos Consules in *Groninghe* volumus esse notum, quod Conventus domus sancti Spiritus apud nos, ab aquilone vie Civitatis, que transit versus orientem ad plateam exercitus, ab orreo domus predicte, aque meatum libere habere debet cum proprietariis hereditatis, ibidem ab aquilone adiacentis; propter quod domus et Conventus predictus plateam facient unius virge longam ultra orreum suum ad austrum, eque bonam platee *Gaddinghorum*, suis propriis laboribus et expensis. Adiectum est, quod dictus Conventus iuxta orreum predictum ab austro, usque ad plateam *Harderinghe strate* versus occidentem, viam unius integre virge latam, pro expedicione et utilitate Civitatis nostre firmam et munitam in perpetuum observabit, quod presentibus protestamur (*a*). Datum anno Domini millesimo, trecen-

(*a*) Men schijnt uit de strekking der plaatsen, in dezen Brief voorkomende, te moeten afleiden, dat, door de *platea exercitus*, van welke ook in eenen, vervolgens in deze verzameling te plaatsen, Brief van den 10 Februarij 1359 wordt gewag gemaakt, te verstaan zij de thans dus genoemde *Heerestraat*. EMMIUS, *de agro Frisiae*, *pag.* 160 en elders, noemt deze straat de *platea Dominica*, en de Heere-poort

centesimo, quadragesimo octavo, crastina Juliane virginis, GHERARDO SICKINC, HINRICO CALMAR, ALBERTO FOLKARDINC, JACOBO BUNINC quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen*.

CLVIII.

Schenking en opdragtbrief van tien grazen land in het Ooster Stads Hamrik, *tot het onderhoud van eene Conventuale in het H. Geest Gasthuis.*

Den 2 Mei 1348.

Universis, presencia visuris seu audituris, nos Consules in *Groninghen* cupimus fore notum, quod, propter hoc in nostra presencia personaliter constituti, ALBERTUS et WICBOLDUS, fratres, filii pie memorie quondam JOHANNIS ENENS, sponte et scienter dederunt et libere contulerunt domui et Conventui Hospitalis sancti Spiritus infirmorum in *Groninghen*, pro susten-

ta-

poort de *porta Dominica*, en leidt dus dezen naam af van *Dominus* of Heer, doch waarschijnlijk te onregte. Ik versta voorts, door *orreum* of *horreum*, de schuur van het Gasthuis, het *granarium* of de bergplaats van granen en andere benoodigdheden; zie KYLIAAN, op het woord *schuere*.

tacione GESEKE, eorum forore, inibi locata et recepta, et ad utilitatem infirmorum, decem graminata, in nostra marka origentali fita, de amne origentali versus occidentem se protendencia, quorum quinque inferius inter predia antiqui REYMOLDI ab aquilone, et LUDEKONIS SCELEGE ab austro, et duo fuperius in meridie inter predia dicti REYMOLDI ab aquilone, et EUBBERTI, dicti HEDINGO, ab austro; reliqua vero tria graminata inter predia FOLCMARI divitis ab oriente, et antiqui REYMOLDI ab occidente fita, et de aquilone ad austrum se protendencia, cum omni iure proprietatis, posfesfionis et dominii perpetuis temporibus posfidenda, quod prefentibus protestamur. Datum anno Domini millefimo, trecentefimo, quadragefimo octavo, crastino Philippi et Jacobi Apostolorum, OTTONE NYDINGO, ALARDO FOLKARDINGO, GHERARDO BURLEHT et IOHANNE ELEHORN quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorfpronkelijken bezegelden Brief, onder de ftukken van het H. Geest Gasthuis, te *Groningen.*

CLIX.

Immisfie in den eigendom en de posfesfie van erfelijke renten, gevestigd op een fteenen huis, door de Confules in Groningen, *met den Scultetus.*

Den 10 *Februarij* 1350.

Univerfis, prefentia vifuris, nos Confules in

Groninghe volumus esse notum, quod nos, una cum GILMARO Sculteto, duximus GHERARDUM BURLETHE in proprietatem et possessionem corporalem redddituum viginti et sex denariorum sterlingorum, recipiendorum perpetue omni anno, more solito Civitatis, in domo lapidea HEYMONIS STICKEL et suorum fratrum, sibi a HARDEKNIO DROGHE obligatorum pro quadam pecunie summa, et in termino, a nobis statuto, minime persoluta, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC., quinquagesimo, ipso die Scolastice virginis, THIEZONE HUGINC, EVERARDO WICHOLDI, EVERARDO DIFFLEMAN, ALBERTO, filio HENRICI CALMAR, quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken Francijnen en bezegelden Brief, getransfigeerd door eenen Brief van den 21 Januarij 1378, in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER.

CLX.

Uitspraak tusschen Vrouw Menolda Convent *en* Vrouw Sywen Convent.

Den 17 *Februarij* 1350.

Universis, presencia visuris, nos Consules in *Groninghe* volumus esse notum, per discretos viros, inter Conventum domine Menoldis, et domine Sywe, taliter fore ordinatum, quod Conventus do-

domine Menoldis, si temporibus succedentibus aliquod edificium construere voluerit ab aquilone refectorii sui, tunc parietem orientalem extendere debet ad orientem, prout antiqus murus refectorii ab oriente exigit et demonstrat, sed illud, quod iam est constructum per Conventum domine Menoldis, ita sicuti est, debet permanere, quod nos presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC., quinquagesimo, crastina Iuliane virginis, THIEZONE HUGINC, EVERARDO WICBOLDI, EVERARDO DIFFLEMAN, ALBERTO, filio HINRICI CALMAR, quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken Francijnen en bezegelden Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 14.

CLXI.

Immissie door de Consules in Groningen, *met den Scultetus, in den eigendom en possessie van zeker predium in* Helpen.

Den 28 *Junij* 1352.

Universis, presencia visuris, nos Consules in *Groningen* volumus esse notum, quod nos, una cum ICBERTO Sculteto, duximus ALBERTUM MULEKIN et GRETAM eius uxorem in proprietatem et possessionem cuiusdam predii, dicti *Camp*, situati in *Helcman*, et domus super edificate; item . . . . in campo, ipsis coniugibus obli-

gatis a WERNERO de *Drenthia*, ut in literis, super hec confectis, continetur, pro quadam pecuniarum summa, et in termino, a nobis statuto, minime persoluta, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, quinquagesimo secundo, in vigilia beatorum Petri et Pauli Apostolorum, RODOLFO, filio IOHANNIS HUGINC, HERMANNO CATER, IOHANNE, filio MEYNOLDI DE HAMBORCH, GHERARDO LEONE quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken Francijnen en bezegelden Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis in *Groningen*, voor zoo ver leesbaar.

CLXII.

Koopbrief van een stuk grond, gelegen in de buurt Iate *in* Groningen.

Den 12 *November* 1353.

Universis, presencia visuris, nos Consules in *Groninghen* volumus esse notum, quod HENRICUS MOREKEN, constitutus in nostra presencia, recognovit, se ARNOLDO BLOTENS vendidisse quandam parvam aream suam in vico (*a*) *Iate*, in latere occidentali, pro quadam pecunie summa, sibi integraliter persoluta; et dictam aream ARNOL-

(*a*) Ik versta door *vicus*, welk woord ook reeds hier boven in den Brief van 1342, bl. 650 is voorgekomen, en men in eenen volgenden Brief van 1363 mede zal aantreffen, de wijk, of liever de buurt, zoo als MEERMAN, *Geschied. van Graaf* WILLEM, D. III, bl. 192, dit woord vertaalt.

NOLDO prefato libere resignavit, cum omni iure proprietatis, possessionis et dominii, perpetue obtinendam. Hec continuatur domui lapidee pauperum Beginarum, que est a meridie, et aree filiarum LUDULFI BUNINC, que est ab aquilone, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC., quinquagesimo tertio, in crastino beati Martini Episcopi hyemalis, EVERARDO WICBOLDI, ALARDO FOLKARDING, THITMARO RENGHER, RODOLFO, filio HERMANNI HUGINC, quatuor Burgimagisteris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de stukken van het Armen-Huiszittend Convent, gecombineerd met Geesjen Egberts Gasthuis, te *Groningen*.

CLXIII.

Brief, waarbij TIDERICUS, *zoon van* HERMANNUS SMACHT, *zich en alle zijne goederen opdraagt aan het H. Geest Gasthuis in* Groningen, *onder voorwaarde van aldaar, als conventuaal, van al het noodige voorzien te worden.*

Den 24 Februarij 1357.

Universis, presencia visuris, nos Consules in *Groninghen* volumus esse notum, quod TIDERICUS, filius HERMANNI SMACHT, de consilio omnium nostrorum seniorum, ac suorum amicorum et heredum consensu, obtulit se et sua bona omnia, tam mobilia, quam immobilia, ubicumque

 et

et in quibuscumque consistencia, Deo et Conventui sancti Spiritus apud nos, et eadem bona prefato Conventui, ad usus pauperum et infirmorum ibidem, libere resignavit, cum omni iure proprietatis, possessionis et dominii, perpetue obtinenda, sub ea condicione, quod Conventus predictus prefatum TIDERICUM suo Conventui debet collocare, et sibi, quam diu vixerit, vite sue necessaria ministrare, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, quinquagesimo septimo, ipso die beati Mathie Apostoli (*a*).

Naar den oorspronkelijken Francijnen en bezegelden Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis, te *Groningen.*

CLXIV.

Koopbrief van erflijke renten, gevestigd op een stuk grond, waarop een steenen huis gebouwd was, gelegen in de Heerestraat, *te* Groningen.

Den 10 *Februarij* 1359.

Universis, presencia visuris, nos Consules in *Groninghen* volumus esse notum, quod OTTO POLLEMAN, constitutus in nostra presencia, recognovit, se vendidisse IOHANNI MAURITII redditus duarum marcarum sterlingorum, perpetue recipien-

(*a*) Omtrent dezen tijd is het in gebruik gekomen, om, in het slot der Brieven, voor de Consules in *Groningen* beleden, de namen der Burgemeesteren weg te laten, zoo als reeds door EMMIUS, in de voorrede van de *Fasti consulares*, is opgemerkt. Dit duurde tot aan het jaar 1370, wanneer men de namen der Burgemeesteren, destijds zes in getal, wederom in het slot der Brieven aantreft.

piendos omni anno de area (*a*), supra quam domus lapidea quondam IOHANNIS aurifabri, dicti FEDELER, est fundata, pro quadam pecunie summa, sibi integraliter persoluta, et dictos redditus IOHANNI memorato et heredibus suis libere resignavit, cum omni iure proprietatis, possessionis et dominii, perpetue obtinendos, ac omni anno more solito Civitatis persolvendos. Hec domus et area site sunt in latere occidentali *platee exercitus*, et continuantur aree domini HINRICI RANDULFI presbiteri, que est a meridie, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC., quinquagesimo nono, ipso die Scolastice virginis."

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, onder de stukken van het Armen-Huiszittend Convent, gecombineerd met Geesjen Egberts Gasthuis te *Groningen*.

CLXV.

Testament van SWEDER, *Cureet van* Peize, *in eenen Vidimusbrief van* 1347, *behelzende, onder anderen, de vermaking van zeven schilden erflijke rente, ten behoeve van eenen Priester in de A-kerk, te* Groningen.

Den 17 *September* 1360.

„Universis, presentia visuris, nos MARCELIUS de

(*a*) Men zal door *area*, welk woord in de bovenstaande stukken menigvuldig is voorgekomen, meestal te verstaan hebben eenen behuisden grond of erve. Zie, onder anderen, den Brief van 1262, bl. 39, en de Brieven van 1276, 1303, en 1342, bl. 557, 591, 648 en 649; voorts RACER, *Overijssel. Gedenkst.* VII, bl. 56, en VAN HALSEMA, in deszelfs meergemelde *Verhandeling*, bl. 340.

„de *Zuidlaren*, Decanus *Drenthie*, MEYNOLDUS WESSELI, Rector medie partis Ecclesie „beati Martini, OTTO FOLKERDING, Rector „Ecclesie beate Marie apud ampnem, in *Groningke*, ac Burgimagistri ibidem, facimus manifestum, quod vidimus literam sanam et integram, nec in aliqua parte viciatam, sigillis discretorum virorum, domini ARNOLDI, Curati „in *Vrees*, domini HENRICI de *Eelde*, domini „IOHANNIS, Curati ibidem, domini IOHANNIS „STARLHOET, domini THYASONIS in *Roden*, „domini HOFTATI ibidem, et domini HENRICI ZOMER in *Norgk*, sigillatam, cuius quidem litere tenor talis fuit et est." In nomine Domini Amen. Ego SWEDERUS, Curatus Ecclesie in *Peydze*, considerans, nichil esse certius morte et nichil incertius hora mortis, volens providere saluti anime mee disponendo de rebus et facultatibus meis, michi a Deo collatis, sanus mente et corpore, faciendo et ordinando testamentum meum pro salute anime mee, et ne materia discordie suboriatur post mortem meam inter amicos et cognatos meos, quod parum de patrimoniis habui meis et de amicis meis, que mihi superesse potuerint, in fine vite mee, ex propria industria sum lucratus et michi reservavi. Unde cupiens et volens ordinare testamentum meum in hunc modum, in primis do et lego moneta terre (*a*) fabrice (*b*) Ecclesie beati Martini Traiec-

(*a*) Misschien is de beteekenis: „in de landsmunt, of naar de waarde ter plaats, waar de gesnstitueerde woont."

(*b*) Men zal waarschijnlijk door *Fabrica* te verstaan hebben het gebouw of het gesticht van de kerk zelve; zie DU CANGE, op het woord *Fabrica*, en ook den Brief van 1360, hierboven, bl. 228; ten zij men het liever aldus zou willen op-

lectensis octo scudatos. Item GHYSELE, moniali in *Dyckenungen*, cognate mee, unum scutum. Item GHESEN, cognate mee in *Groninghen*, quatuor scuta et unum lectum cum duobus linteaminibus. Item DODONI, filio meo in *Groninghen*, clerico, septem scudatos redditus, quos percipiet de domo IOHANNIS DE DULLEKEN in *Groninghen*; et post mortem eius dicti redditus cedent ad usum unius sacerdotis, qui Deo serviat in Ecclesia beate Marie in *Groninghen*; et collationem illarum reddituum ego commendo sex Burghimagistris (*c*) in *Groninghen*, ut ipsi provi-

opvatten, dat door *moneta* hier te verstaan zij, *in gelde*, in hetwelk de eerstvolgende legaten moesten betaald worden, en dus in onderscheiding van de meubilaire en andere goederen, mede bij dit Testament vermaakt; en dat voorts *terre* bij *fabrice* behoort, en men, door *terre fabrice*, te verstaan hebbe de fabrijk van gebakken steen of het tigchelwerk, tot de Martini kerk behoorende. In allen gevalle zal men hier dit legaat moeten verstaan in denzelfden zin, als een soortgelijk legaat, voorkomende in een Testament van den 6 April 1372, vervolgens te plaatsen, hetwelk dus luidt: „vortmer gaf FREDERIC vors. *to sunte Martens kerke to timmeren* III *schilde.*"

(*c*) EMMIUS schrijft in de voorrede van de *Fasti Consulares*, dat er somtijds zes Burgemeesteren in *Groningen* geweest zijn, en dat zulks gedurende vele jaren heeft plaats gehad. Hij geeft in de *Fasti*, op het jaar 1370 voor het eerst, de namen op van deze zes Burgemeesteren. In de uitgave van het werk van EMMIUS, *de agro Frisiae*, van 1646, en van de *Fasti Consulares*, achter dezelve geplaatst, voegt de uitgever er de namen van de zes Burgemeesteren, over de jaren 1363, 1364, 1369 en 1371, bij. Die van 1364 vindt men ook in de uitspraak, hier boven, bl. 240. Men ziet intusschen, uit den tegenwoordigen Brief, dat er reeds in 1360 zes Burgemeesteren te *Groningen* geweest zijn; welke vermeerdering van getal, mijnes erachtens, is toe te schrijven aan den steeds toenemenden bloei en de meer uitgebreide betrekkingen, welke *Groningen* allengskens bekwam, voornamelijk sedert den tijd, dat zij zich aan het hoofd van het Vriesche Bondgenootschap gesteld vond. De na-

videant pro salute anime mee ad usus unius sacerdotis, fideliter et sagaciter, prout ego confido in eis. Item Ecclesie mee de *Peidze* unum scrinium ad usum Ecclesie mee. Item pueris meis, quos

namen van deze zes Burgemeesteren vindt men echter, in het slot der Raadsverzegelingen, niet eerder, dan in 1370, zoo als ik reeds boven heb aangemerkt. Dit heeft geduurd tot aan het jaar 1387, op welk jaar en vervolgens men weder een getal van vier Burgemeesteren aantreft. Voorts schrijft EMMIUS, in de gemelde voorrede, dat de gewoonte, om de Burgemeesteren te veranderen of nieuwe te verkiezen, niet altijd was opgevolgd, en de Burgemeesteren somtijds vele jaren achtereen, of tot het einde van hun leven toe, in die betrekking waren gebleven. Dit had in het bijzonder plaats in het tijdvak van deze zes Burgemeesteren, althans voor zoo ver men dit uit de lijsten, in de *Fasti* voorhanden, en uit de, in deze verzameling volgende, Brieven kan afleiden, en zal, offchoon men daarvan niets vindt aangeteekend, buiten twijfel daaraan zijn toe te schrijven, dat men misschien, langs dien weg, in het Bestuur, kracht en eenheid van werking zocht te bevorderen. Ik heb zoo even gewag gemaakt van den, omtrent dien tijd, toegenomen' bloei, en de meer uitgebreide betrekkingen van de Stad *Groningen*; het zij mij vergund, daaromtrent nog het een en ander te mogen aanteekenen. De Stads toenemende welvaart, sedert het midden der dertiende eeuw, is grootendeels te zoeken in haren koophandel op *Engeland*, *Holland*, *Zeeland*, *Utrecht*, enz., waarvan de Brieven van 1257 en 1298, op bl. 29, 59 en 576 bijgebragt, getuigen. De Stad moet echter al vroeger eene vrij aanzienlijke koopstad, *emporium*, of markt- en stapelplaats (zie NOLTENII *Lexic. Antib.*, *pag.* 251), voornamelijk in granen, geweest zijn, hoe zeer BUCHELIUS in twijfel trekt, hetgeen HEDA in zijne Geschiedenis, bl. 27, daarvan verhaalt. Behalve de hoogere ligging van *Groningen*, welke noodzakelijk eene veilige bergplaats moest opleveren, en de ligging tusschen twee rivieren de *A* en de *Hunse*, welke haar voor den koophandel zoo bijzonder geschikt maakte, strekke ook hier voor ten bewijze de hooge oudheid van de *Groninger* korenmaat, en van de *Groninger* munt en muntslag. Volgens de *Charta Werdensis*, welke door sommigen tot 1166 wordt gebragt, doch waarschijnlijk veel ouder is (zie boven, bl. 28), moest reeds toen de haver naar de *Groninger* maat geleverd worden; zie mede den Brief van 1284,

quos habeo, do et lego omnia utensilia domus mee, ut illa sumant et condividant cum matre eorum, dummodo non maritaverit, exceptis duobus horreis meis, que ibidem edificavi, que do et

1284, bl. 563. De *Groninger* munt en muntslag zijn mede zeer oud; men vindt reeds, in de twaalfde en in de eerste helft van de dertiende eeuw, gewag gemaakt van *libre* en *uncie Groningensis monete*; zie de Brieven van 1181, 1211, 1212, 1223, 1246 enz., hier boven, bl. 8, 16, 20, 542, 543 en 544; of ook van *marce Groningensis monete*; zie de uitspraak van 1228 bij EMO in MATTHAEI *Anal.*, *Tom.* II, *pag.* 89, volgens welke zekere som gelds, in *Fivelingo*, naar die munt moest berekend en betaald worden; zoo als mede, volgens het *Hunsingoër* Landregt van 1252, de breuken en boeten, in Art. 3, 4, 28, 34 en 35 van hetzelve voorkomende, in *marka Grenegslachta*, of Marken van *Groninger muntslag*, zijn bepaald; zie *Verhand. van het genootsch. pro Exc. J. Patrio*, D. II, *Analecta*, *voorberigt*, bl. 14 en volgende. Deze munt was bijzonder aan *Groningen* eigen, en van andere naburige munten, zoo als van de *moneta Daventrievsis*, *Monasteriensis*, enz., welke men in andere stukken van dien tijd aantreft, onderscheiden; ook was de *Groninger* munt algemeen erkend, en zelfs door de Bisschoppen van *Utrecht*, door welke eenige der aangehaalde Brieven zijn afgegeven; en het zal dus, om dit in het voorbijgaan aan te merken, wel onnoodig zijn, om, na dit bijgebragte, mij nog bezig te houden met het onderzoek der stelling van den Heer VAN IDSINGA, D. I, bl. 48, en D. II, bl. 367, of, namelijk, het regt van munt, in *Groningen*, als een regaal van het *Utrechtsche* Bisdom te beschouwen zij. Het schijnt echter, dat de *Groninger* munt, in die tijden, en ook in het overige gedeelte van de dertiende eeuw, en later, meestal tot den binnenlandschen handel in de Stad, en in den handel met *Drenthe* en de *Ommelanden*, gebezigd zij, en dat de buitenlandsche koophandel hebbe te weeg gebragt, dat men de, buitenlands meest goedgekeurde en in zwang zijnde, geldspeciën en munten, al spoedig, mede in *Groningen* aannam, en in omloop bragt. Zoo vindt men, toen, in 1257, door Koning HENRIK III, volgens den, zoo even aangehaalden, Brief, voor die van *Groningen* de koophandel in *Engeland* was opengesteld, dat reeds, in het daarop volgende jaar, ten bewijze, hoe aanmerkelijk reeds toen de koophandel op *Engeland* moet geweest

et lego successori meo, ut mei habeat memoriam in orationibus suis. Huius testamenti mei executores meos et manufideles eligo, ordino et constituo, dominum ARNOLDUM, Curatum Ecclesiae

weest zijn, de boeten en breuken naar de *Engelsche* munt (*marce novi Angliensis*), offchoon ook nog gedeeltelijk naar *Groninger* ponden en marken, berekend werden; zie het verbond tusschen het Landschap *Fivelingo* en de Stad *Groningen* van den 9 Junij 1258, boven, bl. 36 en 37. Deze *Engelsche* munt was, buiten twijfel, dezelfde, die, in het verdere gedeelte van de dertiende, en ook het grootste gedeelte van de veertiende eeuw, in deze Provincie, in algemeen gebruik is geweest, onder den naam van *marcae, solidi et denarii sterlingorum*; men zie MENCO, op het jaar 1272, in MATTHAEI *Anal. Tom.* II, *pag.* 187, en de boven bijgebragte Brieven, als van 1276, bl. 437; van 1283, 1285 en 1287, bl. 43, 47, 52 en 53; van 1292, 1293, 1298, 1300 en 1303, bl. 568, 574, 578, 585 en 591, om thans geene latere stukken, in dit werk en elders verspreid, aan te halen; zie mede DU CANGE, op het woord *Esterlingus*. In den Brief van 1371, bl. 318, komt de *coronatus sterlingus* reeds voor, als verouderd (*antiquus*), en als eene, niet meer in zwang zijnde, munt, welker waarde in gewoon geld (*nummi usuales*), moest berekend worden. De *Groninger* munt komt, in de tweede helft van de dertiende eeuw, schaarscher voor, offchoon ook nog in de Brieven van 1262 en 1264, voorhanden in de Verhand. van het *Groninger Genootsch. pro Exc. j. Patr.*, IV D., 1ste stuk, bl. 283 en 284, van *librae Groningensis monete*, en in den Brief van 1293, boven, bl. 574, van *denarii Groningensium*, wordt gewag gemaakt.

Deze stof van het vroegere muntwezen, welke wel eene bijzondere behandeling verdiende, daar latende, moet ik nog opmerken, dat het, mijns erachtens, van zelf volgt, dat *Groningen*, ten gevolge de boven aangehaalde verdragen van koophandel, buitenlandschen handel drijvende, daaromtrent ook verordeningen, op hoedanige wijze deze handel en bedrijven konden worden uitgeoefend, zal hebben gehad. Deze verordeningen zijn, voor zoo verre mij bekend is, niet meer voorhanden; doch men treft de sporen van dezelve aan in drie oude *Groninger* stukken, waarvan veelvuldige afschriften voorhanden zijn, als *vooreerst* in het *Gildregt*, bevattende de verkiezing en inrigting van het bestuur in zaken

clesie in *Vrees*, dominum HENRICUM de *Eelde*, dominum IOHANNEM, curatum ibidem, dominum IOHANNEM STAELHORST, dominum TISSONEM in *Roden*, dominum HOPTATUM ibidem, et dominum HENRICUM SOMER in *Nenchs*, et

ken van koophandel; *ten tweede* in de Stads regten, genaamd de *morgensprake*, welk stuk voornamelijk de verpligtingen van de Gildebroeders en de wijze van procederen betreft; en *ten derde* in het *Schip-* en *Waterregt*, behelzende voornamelijk de regten tusschen de kooplieden, en de schippers, met het vervoeren en overbrengen der goederen belast. Deze stukken, voor zoo ver dezelve den buitenlandschen koophandel betreffen, zijn, buiten twijfel, ten minste gedeeltelijk, van het midden van de veertiende eeuw of vroeger, of uit thans verlorene verordeningen van die tijden overgenomen, zoo als men uit menigvuldige plaatsen kan afleiden; doch dezelve zijn, tegen het midden van de vijftiende eeuw, ter gelegenheid van de instandbrenging van het zoogenaamde stapelregt, aanmerkelijk vermeerderd, en in den tegenwoordigen staat gebragt. Dit stapelregt, waardoor de handel in granen, vee, en andere voortbrengselen van de *Ommelanden*, in *Groningen* werd gevestigd, was, in de veertiende eeuw, nog geheel onbekend, en de *Ommelander* ingezetenen, zoo wel als die van de *Oldambten*, waren in het drijven van hunnen koophandel volkomen vrij, zoo als men uit de boven bijgebragte Brieven van 1250, 1273, 1276, 1342, 1346 en 1347, enz., bl. 23, 41, 158, 173 en volg., 434 en volg., kan opmaken; men zie mede Mr. H. L. WICHERS, *Tractaat van Reductie*, *Inleid.*, bl. 73. Doch de zwakheid van het *Ommelander* Bestuur, en de hevige partijschappen, in de laatste helft van de veertiende eeuw, gedurende welke *Groningen*, aan het hoofd der *Schieringers*, mede alle gezag over de *Ommelanden* uitoefende, en andere bijkomende omstandigheden, hebben, allengskens, dezen maatregel voorbereid, en eindelijk doen tot stand komen, waardoor *Groningen*, wiens betrekkingen van koophandel in de veertiende eeuw (zie de stukken van 1314 en 1365, boven, bl. 253 en 595) steeds waren bevestigd en uitgebreid, en hetwelk ook, ten jare 1370, in het Verbond der *Hanze steden* was getreden, en de bescherming van dat aanzienlijk Bondgenootschap genoot, noodzakelijk in bloei, zoo wel als de werkzaamheid van de Stads Regering in uitgebreidheid en belang, moesten toenemen.

et unicuique predictorum testium do quinque solidos, ut ipsi habeant mei memoriam in orationibus suis. Et nos supradicti testes huic testamento interfuimus, vidimus et audivimus, vocati et rogati, quod hiis presentibus sigillis nostris sigillatis protestamur. Datum anno Domini M. CCC. LX., feria quinta post exaltationem sancte crucis. ,,Et nos MARCELIUS de *Zuitlaren*, ,,MEYNOLDUS WESSELII, OTTO FOLKERDINC, ac Burghimagistri in *Groninghen*, predic-,,ti, quia premissam literam sanam et integram ,,vidimus, et eam manibus nostris pertractavi-,,mus, et de verbo ad verbum diligenter perle-,,gimus, ideo presentem copiam sigillis nostris ,,sigillavimus. Datum anno Domini millesimo, ,,trecentesimo, septuagesimo quarto, in profes-,,to purificationis sancte Marie virginis."

Naar den oorspronkelijken Vidimusbrief, vergeleken met een notarieel afschrift van het jaar 1428, beide in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 4, No. 1.

CLXVI.

Nadere verklaring van het laatstgemelde Testament, in eenen Vidimusbrief van 1368.

Den 16 November 1360.

,, Universis, presencia visuris, nos MARCELIUS ,,de *Suthlare*, Decanus *Drenthie*, MEYNOL-,,DUS WESSELI, Rector medie partis Ecclesie

,, be-

„beati Martini, OTTO FOLKARDINC, Rector „Ecclesie beate Marie apud Ampnem in *Gro*„*ninghen*, ac Burgimagistri ibidem, facimus „manifestum, quod vidimus literas quasdam, „cum sigillis veris discretorum virorum, domi„norum ARNOLDI de *Vrees*, IOHANNIS de „*Eleden* et TYSSONIS de *Roden*, Ecclesiarum „curatorum, sigillatas, sanas et integras, nec in „aliqua parte vitiatas, quarum literarum tenor „de verbo ad verbum fuit talis." Viris discretis et honestis, Burgimagistris ac universis, ad quos presens pervenerit, nos ARNOLDUS in *Vrees*, IOHANNES in *Eleden*, TISSO in *Roden*, Ecclesiarum Rectores, salutem in Domino. Ad noticiam universorum cupimus pervenire, quod dominus ZWEDERUS de *Peydze*, pie memorie, in ultima voluntate sua, faciendo testamentum suum, ita ordinavit, ut si contigerit DODONEM filium ab hac vita migrari, quod dominus IOHANNES RODERELM deberet primo succedere eidem filio suo DODONI in prebenda illa, quam ordinavit ad usum unius presbiteri in Ecclesia beate Marie in *Groninghen*; sed post mortem dicti domini IOHANNIS, Burgimagistri in *Groninghen*, qui pro tempore fuerint, de predicta prebenda ordinabunt; que prebenda est septem scutatorum proventus de domo IOHANNIS DE DULLEKE, singulis annis percipiendo. Datum sub sigillis nostris anno Domini M.CCC. LX., feria secunda post beati Martini confessoris. „Quarum literarum copiam transcribi fe„cimus, et nos Decanus, MEYNOLDUS et OT„TO predicti, sigilla nostra, ac nos Burgima„gistri prescripti sigillum nostre Civitatis pre„senti copie apposuimus in testimonium pre-

„ misforum. Datum anno Domini M.CCC.LX.,
„ octavo, in festo Epyphanie."

Naar den oorſpronkelijken Francijnen en bezegelden Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, O. 2, No. 7.

CLXVII.

Koopbrief van eene erve in de Buurt Jate *te* Groningen.

Den 21 *Februarij* 1363.

Univerſis, preſencia viſuris, nos Conſules in *Groninghen* volumus esſe notum, quod Gardianus Fratrum minorum rite et rationabiliter vendidit aream, quam AVA HERMANS dicto Conventui pro testamento legavit, HEYNONI, dicto STILLEMAKER, pro quadam pecunie ſumma, ſibi integraliter perſoluta; et dictam aream HEYNONI predicto libere reſignavit, cum omni iure proprietatis, posſesſionis et dominii perpetue obtinendam. Hec area ſita est in latere occidentali vici *Iate*, et continuatur aree, dicti *Stickelpotters*, que area est ab aquilone, et aree IOHANNIS DE DULLEKE, que est ab austro, quod preſentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC., ſexageſimo tercio, feria tercia post dominicam *Invocavit*.

Naar den oorſpronkelijken Brief, onder de ſtukken van het Armen-Huiszittend Gasthuis, gecombineerd met Geesjen Egberts Convent, in *Groningen*.

CLXVIII.

CLXVIII.

Uitspraak van Burgemeesteren en Raad in Groningen, *wegens een geschil over de uitwatering, tusschen Vrouw Menolda Convent en Vrouw Sywen Convent.*

Den 16 Maart 1365.

Wy Borghermestere ende Raed van *Groningen* doen kundich allen luden myt dessen openen breve, dat van der schelinghe, die was tusschen den Zusteren van Vrou Menolde Convente, an die ene zyd, ende van Ver (*a*) Sywen Convente, an die andere zyd, als van oerer wateringe, so hebben wy gemaket ene minlyke soene, ewlike to holdene, in desser maniere, als hiir na gescreven staet: dat eerste, dat die van Ver Sywen Convente sullen wateren doer oers selves hoff, ende graven die wateringe van oeren hove tot den *Jate* to, ende daer sullen bliven vier graet vote rumes, tusschen der wateringe, ende der nordere mure van Ver Menolde Convente ende voert van den *Jate* zuudwert to der wateringe by *Mainghfolden Syle*, drie graet vote rumes van der westere muren van Ver Menolde Convente. Voert meer, so sullen die van Ver Menolde Convente wateren oer

(*a*) Door *Ver*, hetwelk in dezen Brief gewoonlijk voor *Vrouw* gebruikt wordt, werd eene zeer voorname Vrouw verstaan; zie mijne aanteekening hier boven, bl. 497, en ook de hierna volgende Brieven van 1 Mei 1390, 14 Januarij 1393, 14 Febr. 1394, enz.

oer reghenwater, dat van oeren huis komet byt westen Ver Sywen Convente, in des Conventes wateringe van Ver Sywen Convente, ende in die wateringe so ne salmen ghene onreynicheyt rumen. Voert meer so sullen die van Ver Sywen Convente die wateringe rumen omme den hoff, all to der wateringe van Ver Menolde Convente, ende voert, van Ver Menolde Conventes wateringe, all to des Stads wateringe, sullen die Convente beyde myt samenderhant die wateringe rumen laten, wanneer des te done is. Up dat dit eweliken vast ende stede blive, so hebben wy dessen breeff myt onse Stades zegele byzeghelt. Ghegeven in den jaer ons Heren dusent, dre hundert, vyf ende zestich, des Soendages, als men singhet *oculi mei semper*.

Naar twee oorspronkelijke Francijnen Brieven in de Archiven der stad *Groningen*, Supplementlade, Q. 2. No. 14.

CLXIX.

Eeuwigdurende Verhuring van een heem of area *in* Herderwikes Straat.

Den 16 *Julij* 1365.

Universis, presentia visuris, nos Consules in *Groninghen* volumus esse notum, quod GERTRUDIS, relicta OTTONIS REYMOLDES, in nostra presentia recognovit, se quandam aream GHERAR-

RARDO Rectori locasse pro octo solidis sterlingorum, annis singulis more solito Civitatis persolvendis, perpetuo possidendam. Hec area sita est in latere meridionali de *Herderwikes Strate* (*a*), inter areas GHERTRUDIS prefate, tam ab oriente, quam ab occidente, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC., sexagesimo quinto, in crastino divisionis Apostolorum.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. a, No. 1.

CLXX.

Opdragt en inwijzing, door de Consules met den Scultetus in Groningen, *van eenige praedia aan deze zijde van* Helpen *gelegen.*

Den 7 Mei 1369.

Universis, presencia visuris, nos Consules in *Groninghen* presentibus volumus fore notum, quod nos, cum HINRICO DE PONTE, Sculteto in *Groninghen*, duximus FREDERICUM KOTE in proprietatem et possessionem corporalem predi-

(*a*) Deze *Herderwikes* of *Herdwiker-straat*, thans onbekend, strekte zich westwaarts uit van af de *Ebbinge straat*, zoo als men, onder anderen, kan afleiden uit den Brief van den 6 April 1372, hier na volgende.

diorum, novem amersate (*a*) in mensura predi-
ali

(*a*) Eene landmaat, welke in de oude *Drentsche* stukken *Emmersade* genoemd wordt. De *Urnata*, *Urna* of *Emmer* waren van ouds, in *Drenthe* en in de nabnrige landstreken, als eene botermaat, zeer bekend; zie den Brief van 1325, bij welken *quatuor urnata butiri* aan het Convent van *Dickeninge* worden weggeschonken, hier boven bl. 130; RACER, *Overijssl. Gedenkst.*, St. VII, bl. 56; en ook DU CANGE op het woord *Urna*. Laat mij hier ook nog, uit den meermalen aangehaalden Blaffer van het Convent *Dickeninge*, een ander voorbeeld, waarbij een emmer boter aan dat Convent wordt opgedragen, laten volgen, te meer, daar dit stuk, ook in andere opzigten, de inrigtingen van die tijden leert kennen. Hetzelve is van den 5 Februarij 1357 en van den navolgenden inhoud:

„Allen luden, die dessen brief solen sien ofte horen le-„sen. Ic GODEVARD VAN ECHTEN doe kundich ende „kenlic, dat ic, mit gueden voersiene, mit minen vryen „willen, ende mit onthenghensche AMELEN, mynre „dochter, ende myner gherechter erfghenamen, ghegheven „hebbe ende gheve, in rechten testamente, den ghemenen „Convente van *Dickenynghe* ende van *Rune*, een emmer „boter, ende elkes jaers op te boren in mynen pachtgue-„de ter *Hofstede* bij der *Reesten*, in den Kerspel van *Twe-„horst*, daer MARQUAERD, ELLE BOZEN zone, up to „wonen plach ende nu LAURENS GUEDESINGHE to „behoert. Ende dese boter voerscreven sal men den Con-„vente van *Dickenynghe* ende van *Rune* voerscr. betaelen, „alle jaer op sunte Johannes dach to Middesomer, in al-„sulken manieren, als hierna bescreven staet, dat is to „verstane, dat die Convente voerscr. eweliken ghedenken „solen MARGRIETEN, myns wives siele, die God hebben „moet, myns selves siel, ende KUNNEN, myns wives „siele, die ic nu hebbe, ende mynre gherechter erfghe-„namen. Ende MARGRIETEN ende KUNNEN siel ver-„nomt salmen jaerlix begaen in de Convente van *Dicke-„nynghe* ende van *Rune*, ghelikerwys, als ofte sie ore „sustere ofte nonnen gheweest hadden. Ende desse botere „voerscreven heb ic upghedraghen, in den hagheden hey-„male, voer JOHAN, ALFERS sone, Schulte tot *Hasselt*, „ende voer anders vele gueder lude, den Convente van „*Dickenynghe* ende van *Rune* vornomt. Ende, om dat ic „GODEVAERT VAN ECHTEN voernoemt wil, dat dit „vast en stede sy, ende wal gheholden werde van my ende

„van

ali continentium, perpetue possidendorum, dicto FREDERICO a RANDULPHO BUNINCH, pro quadam pecunie summa, coram nobis obligatorum, et in termino a nobis statuto minime persoluta. Hec

„ van minen rechten erfghename, soe heb ic dessen brief „ beseghelt mit mynen seghele. Ende, om die meerre „ vestenisse, soe hebbe ic ghebeden JOHAN, ALFERS sone, „ Schulte to *Hasselt* voerscreven, dat hy dessen brief myt „ my beseghelen wille. Ende ic JOHAN, ALFERS sone „ voerscreven, hebbe, om bede willen GODEVAERDE voer- „ screven, desse brief beseghelt, als Rechter, mit mynen „ seghel, tot enen waren tughe deser dinghe voerscreven. „ Ghegheven int jaer ons Heren M.CCC. zeven, ende vyf- „ tich, des Sonnendaghes na onser Vrouwen dach te lich- „ missen."

Misschien was nu deze *Urnata* of *Emmer* ook eene maat van koren of zaden, en zal de landmaat, in den tegenwoordigen Brief vermeld, daarvan den naam ontleend hebben. Dit *Amersate*, hetwelk ik mij niet kan herinneren elders in gedrukte stukken te hebben aangetroffen, komt ook voor in de Brieven van den 10 October 1373 en 26 April 1395, hier na volgende. In de oude *Drentsche* stukken wordt menigvuldig gewag gemaakt van deze landmaat, welke aldaar *Emmersade* of *Emmerzaet* genoemd wordt. Zoo vind ik, in den zoo even gemelden Blaffer van het Convent *Dickeninge*, eenen Brief van Servacius dag (13 Mei) 1420, bij welken CYSO GUZUNGE aan het gemelde Convent verkoopt: „int eerste, up *Zuetessche*, tyn rode lynlande, „ ende een akker van sestehalf emmersade ende ses roden; „ ende enen acker van vier emmersaden ende twee roden: „ ende enen acker van dreen emmersaden; ende enen acker „ van sestehalf emmersaden; ende enen acker van vier em- „ mersaden; ende enen acker van vijftehalf emmersaden; „ myt langhe, mit brede, ende mit oren to behoren, als ze „ ghelegen zynt to *Rune* op *Zuetesch*; ende voert ene hof- „ stede, de gheheten is *Brinkinge Hofstede*, van vyf emmer- „ saden; item enen acker up *Noertesch*, van vierdehalf em- „ mersaden; ende enen acker, up *Wildenkampe*, van vyf „ emmersaden; ende, up dat *Nygelant*, tyndehalf emmersaden, „ als de ghelegen zynt up *Noertesch* ende up *Wildenkamp* to „ *Rune*; item vyftehalf rode hoylandes, enz.

In eenen vroegeren Brief van Martini (11 Novemb.) 1362, welke mede in denzelfden Blaffer voorkomt, behel-

Hec predia sita sunt ab ista parte *Heltmen*, fere prope cruces ligneas (*b*) et iuxta viam communem, que est ab occidente, et extendunt se in longitudine ad quandam ripam, dictam volgariter

zende eenen begiftigingsbrief, ten behoeve van een altaar in de kerk van *Borch*, wordt eene *area*, daarin vermeld, begroot op *duo ornata* of *emmersaden*. „Item procurabit „ad usus dicti altaris aream in *Borch*, continentem duo „ornata, quod vulgariter dicitur *Emmerzaet*." Men zal het dus, wat de beteekenis dezer landmaat *Emmer* of *Amerzaat* betreft, misschien, aldus te beschouwen hebben, dat, even als, door *modius* of een mudde land, verstaan werd eene uitgestrektheid gronds, waarop een mudde graan kon groeijen (DU CANGE op het woord *modius*), men, op eene gelijke wijze, door *Emmer*- of *Amerzaad*, verstaan heeft eene uitgestrektheid gronds, waarop een *Emmer* zaad kon groeijen.

(*b*) Deze houten kruisfen hebben, buiten twijfel, gestaan op de grensscheiding tusschen de zoogenaamde *Stads Tafel* en het *Gorecht*. Men treft deze zwette ook aan in den zoo even gemelden, hier na volgenden, Brief van den 10 October 1373, en het schijnt wel dezelfde plaats en grensscheiding te zijn, welke voorkomt in de Brieven van 1405, te vinden bij VAN IDSINGA, D. II, bl. 49 en 52, bij welke Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM aan de stad *Groningen* heeft verpacht het Gerigt, binnen de stad, en buiten de muren, strekkende „zuidwaerds tot der „stede toe, daer men dat *Vredecruys* plach to setten in „den vryen markede, enz." Of dit kruis of deze kruisfen, welke aldaar, volgens de Brieven van 1369 en 1373, stonden, eerst, ter gelegenheid van het vrijmarkt, daar ter plaats gezet werden, zoo als men uit de Brieven van 1405 schijnt te moeten afleiden, durf ik niet bepalen. Men zie, over dit vredekruis en deze grensscheiding, DERHOERS aanteekeningen op het *Stadboek van Groningen*, thans door het *Groninger Genootschap pro Exc. I. Patr.* in Deel V. van deszelfs Verhandelingen uitgegeven, bl. 157, en mijne aanteekening *d*, bl. 503. Daar deze *praedia*, aan deze zijde van *Helpen*, van *Groningen* afgerekend, lagen, zal men dezelve in de *Stadstafel*, en deze grensscheiding, in of omtrent de Fortificatiewerken bij *Helpen*, te zoeken hebben; de gemeene weg, welke ten westen van deze *praedia* lag, is of de *Heereweg*, of de *Oosterweg*, doch waarschijnlijk de laatste, welke bij het aanleggen dezer Fortificatiewerken, daar ter plaats is doorgegraven; zie de Staatsresolutie van den 5 Maart 1701.

ter *Merilzin* (*c*), que est ab oriente, ac continuantur in parte meridionali et aquilonari prediis RANDULFI, orphani IACOBI ANREPES, que sita sunt in intermedio, verum in una extrema parte continuantur prediis LUDOLPHI, dicti SCONEDROCH, que sunt a meridie, in alia vero extremitate prediis prescripti RANDULFI ANREPES, que sunt ab aquilone, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC.LX., nono, feria secunda proxima post festum Walburge virginis.

Naar den oorspronkelijken Francijnen en bezegelden Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. 3, No. 2.

CLXXI.

Verhuring van twee Hofsteden in de Harderinge straat *to brantsparinge*.

Den 11 *Maart* 1370 (*a*).

Wy Borghermeistere ende Raet van *Groninghen* doen cundich mit dessen brieve, dat LUTBERT

(*c*) De oosterzwette van deze *praedia* was de *ripa* of oever van een Kanaal, *Merilzin* geheeten, waardoor men misschien zal te verstaan hebben het watertje de *Meeuwert*, waarvan nog eene kleine streep land, buiten het Kleine poortje alhier, den naam draagt, en welk kanaal, naar ik vermoede, in vroegere tijden, vóór den aanleg der Fortificatiewerken, tot aan het klooster van *Essen* zal hebben doorgeloopen; men vindt omtrent deze streep land, de *Meeuwert*, en ook omtrent den aanleg dezer Fortificatiewerken, veel lezenswaardigs aangeteekend achter de meer aangehaalde Redevoering van Mr. H. O. FEITH, bl. 62 en volgende.

(*a*) Het blijkt uit de, tot nu toe bijgebragte, stukken, dat men steeds tot alle gewone overeenkomsten onder de in-

BERT VAN ZIEN ende MARGARETA, ſin hus-

ingezetenen, als van koop en verkoop, huur en verhuur, Rentebrieven, en andere ſoortgelijke handelingen, waarvan de Brieven voor Burgemeesteren en Raad in *Groningen* werden beleden, en door het aanhangen van het Stads zegel bekrachtigd, alleen het Latijn, of wel het Monniken-Latijn van die dagen, bezigde, welke taal echter voorzeker zelden of nooit door iemand der belanghebbenden verſtaan werd. Dit ſtrekt tot een doorſlaand bewijs, hoe zeer men nog, in de tweede helft van de veertiende eeuw, verſlaafd bleef aan de, van ouds plaats gehad hebbende, gewoonte en ſtijl, om van eene vreemde taal, van welke zich de Roomſche Geestelijkheid in al hare handelingen bediende, gebruik te maken, en tevens van de, ook nog op die tijden, geringe vorderingen van den menſchelijken geest, alhier ter ſtede, onder het gros der ingezetenen. De Geestelijkheid, welke, in de toenmalige geſteldheid der tijden, bijna alleen de kundigheden, die tot eene regelmatige behandeling en afdoening van zaken vereischt werden, bezat, en die dus ook de opſtellen vervaardigde, regelde niet alleen de algemeene belangen, maar ook die van de bijzondere huishoudingen, in bijna al derzelver betrekkingen, en moest wel, zoo lang deze ſtaat van zaken voortduurde, in het algemeen, de vraagbaak blijven voor een' ieder. Dan, in 1370, begon men (zijnde mij tot nu toe ſlechts één voorbeeld van vroegeren tijd, namelijk van 1365, zoo even opgegeven, voorgekómen) regelmatig, en bij voortduring, van de landtaal, zijnde een tak van de oud Duitſche of Teutoniſche taal, in al de bovengemelde Brieven gebruik te maken, waaruit men eenigermate den, ſedert die tijden, ſteeds verminderenden invloed der Geestelijkheid, en de toenemende kennis en beſchaving onder de ingezetenen, voornamelijk als een gevolg van derzelver buitenlandſchen handel en betrekkingen, kan afleiden. Deze buitenlandſche betrekkingen hebben tevens aanleiding gegeven, dat andere ſtukken en verdragen, mede de Stad *Groningen* betreffende, al eenigzins vroeger, in de plat-Duitſche taal zijn te zamengeſteld; men zie de Brieven van 1350, 1352, 1355, 1357, 1360, 1362, enz., hier boven, bl. 187 en volgende; en voorts, omtrent het belang en de Geſchiedenis van onze landtaal, het onlangs in het licht gekomen werk van onzen verdienſtelijken landgenoot COLLOT D'ESCURY, *Hollands roem in kunſten en wetenſchappen*, derde deel.

husvrowe, hebben ghehueret tue stede van OTTEN POLLEMANS ende van HINRIKE, EVERDES sone, to brantsparinghe, vor vier ende twintich schillinghe payementes, dat ghanc ende gave is, alle jaer to bytalene, de helfte to Mitvaste, ende dye helfte to Odgers misse. Desse stede sint gheleghen in der osteren siit van *Herderinghestrate*, by GHERDE LEWEN ende EVERT SICKINGE, de daer ligghen bi der zuet siit, ende by ECBERTE VORHOWENS, de daer licht by der noert siit. Vortmer is daer to ghesproken, dat LUTBERT ende MARGARETA voersproken moghen ere hus vercopen enen anderen, wan sie willen. In orcunde beseghelt mit unser Stat seghele. Gheven int jaer uns Heren dusent, drehundert ende seventich, des manendaghes na *reminiscere*, do HERMAN CATHERE, FREDERIC COTE, LUTBERT SICKINGE, ALBERT CALMER, GHERD LEWE ende OTTO POLLEMAN unser Stat Borgheremeistere waren.

Naar den oorspronkelijken Brief, onder de stukken van het Armen-Huiszittend Convent, gecombineerd met Geesjen Egberts Gasthuis, te *Groningen* (*b*).

CLXXII.

(*b*) Men zie over de verhuring van Hofsteden *to brantsparinge* het *Stadboek van Groningen*, B. VII. art. 8. in het zoo even aangehaalde vijfde Deel van het *Groninger* Genootschap: *Pro Exc. I. Patrio*, bl. 136, en de aanteekeningen aldaar, bl. 126 en 220. Ik vertrouw, den lezer geen ondienst te zullen doen, met, in deze aanteekening, te laten volgen de vijf Brieven, welke, door dezen Brief van den 11 Maart 1370, zijn getransfigeerd. Dezelve zijn van den 23 November 1403, den 9 Augustus 1404, den 20 Januarij en 2 April 1424, en den 3 Julij 1450, en luiden dus:

„Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* „bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat vor „ons

CLXXII.

Opdragt van een huis aan de Cremer rijp, *en van de jaarmalen van den grond, waarop dat huis staat, doende tot eene eeuwigdurende huur een mark.*

Den 5 Junij 1370.

Wy Borgchermestere ende Raet van *Groninghen* doet cundich al denghenen, de desfen ope-

„ons is ghekomen WYBBE BERENDES, ende hevet over „ghegheven ende upghedraghen JOHANNE VAN HERVARDE to bodele met WENDELMODE, hore dochter, „de kamer, de gheleghen is an de zuedzide van horen „hues, daer zie nu ter tiit inne wonet, dat gheleghen is „in der oesterzide van *Herderincstrate* by EVERD SICKINGES erve, dat an de zuedzide daerby leghet, met „den jaermalen van der hofstede, als brantsparinghe, daer „de vorscr. kamer uppe staet, ende met al horen to be„horen, vry ende quiit, to bruken ende to bezitten, uet„ghesproken achte schillinghe rente, de JOHAN ende WENDELMOET vorscr. jaerlikes uetgheven zullen to huer van „der vorscr. stede, alsō langhe, als de vorscr. jaermalen „duren, den ghenen, de dat met rechte bewijzen mo„ghen. Dat orkunde wy met ons Stad seghele. Ghegheven „in den jaer ons Heren dusent, vyerhondert ende dre, up „sente Clemens dach, do EVERD SICKINC, FREDERIC VAN ARLO, ALBERD WICBOLTS ende COPPIIN JARICHES Borghermestere waren onser Stad."

„Wy Borghermestere ende Raed van *Groninghe* be„kennen ende betughen met dezen openen breve, dat „JOHAN VAN HERVARDE hevet ghehuerd een stucke „erves, dat gheleghen is achter ziner camer, daer de breef „van spreket, daer desse breef dorghetoghen is, to brant„sparinghe, teghen JOHANNE VAN HAREN, des jaers vor „vyer scillinghe payments, als in *Groninghe* ganc ende ga„ve is, to betalen, jaerlikes, als een Stadrecht is. Dat „orkunde wy met ons Stad clene seghel. Ghegheven in „den

openen bref sien of horen lesen, dat SYBRANT MEYNCHENS quam vor uns, ende bikande des, dat he JOHANNE VAN BUREN ende BYEN zinen wive hadde vercoft een hues, dat staet in der *Cremeryp*, umme ene summe van ghelde, de em vol ende al betalet. Ende dat hues hevet he JOHANNE ende BYEN voerscr. upghedraghen vry ende quyt, mit allen rechte ende mit allen eghendome, ewelike to biholdene. Voertmer so hevet SYBRANT voerscr. upghedra-

„den jaer ons Heren dusent, vyerhondert ende vyer, up „sente Laurentius avent, do JARICH COPPINS, REYNOLT HUGHINC, JACOB SCHELOSE ende EVERD „WICBOLTS Borghermestere waren onser Stad."

„Wy Borgermeystere ende Raed in *Groenyngen* be„kennen ende betugen myt desen openen breve, dat voer „ons zyn ghecomen STEVEN TESENS ende FYE zyn „wyff, ende bekanden, dat sie hebben vercofft JOHANNE „VAN HERVERDEN, ene helfte van OTTEN POLLE„MANS stede, daer de brieff van inholt, daer deze brieff „doir ghetogen is, voir eene summe van ghelde de STE„VEN ende FYE voirscr. bekanden, dat em vul ende al „betaelt is. Deze voirscr. helfte van der hofstede voir„scr., myt alle zinen toebehoren, als de ghelegen is in de „oesterzyt van HERDRINGHE STRATE, na inholt „des voorscr. brieffs, daer deze brieff doir ghetogen is, „droegen up ende gaven over STEVEN ende FYE voirscr. „voir em ende voir oren erffgenamen, JOHANNE voirscr. „ende zinen arffgenamen, vry ende quiit, myt allen rechte „ende egendom, eweliken ende erffliken, toe bruken ende „toe besitten. Sonder argelist. Dyt oirkunde wy myt „onser Stad segel. Ghegeven in den jaer ons Heren du„sent, vierhundert, vier ende twintich, in sente Fabianus „ende Sebastianus daghe, doe REYNOLT HUGINGH, „BRUYN CLINGHE, HENRICK TER BRUGGEN ende „DYTMER RENGERS Borgermeystere weren onser Stad."

„Wy brodere, JOHAN van den hilghen gheeste, „Prior, YSBRANT VAN HEEN, Lesemester, WILLEM „VAN ANLO, Onderprior, ende al de ghemene brodere „des Cloesters van Prediker orden in *Groningen*, bekennen „en-

draghen JOHANNE ende BYEN voerscreven ende oren erfnamen de jaermale van der stede, daer dat hues uppe staet, to eweliker hure, vore ene marc, HERMANNE CATERE de to bitalene, na zinen breve, den he daer up hevet, de helfte to Mitvaste, ende de ander helfte to Odgers misse. Dit hues ende stede zint gheleghen bi ELSEBEEN hues MENOLDES, dat bider westere ziit staet, ende bi METTEN hues ROTGERS, dat bie der oestere zyt staet. In or-

„ende betughen mit desen openen breve, dat wy JOHAN „VAN HERVORDEN ende WENDELMOET, zynen ech„ten wyve, ende oeren erfghenamen, hebben vorcoft, „vry ende quiit, erfliken to bruken, voer ene summe „gheldes, de ons JOHAN ende WENDELMOET vorscr. „vul ende al betaelt hebben, de ander helfte van OTTE „POLMANS stede, daer de breef affsprekt, daer dese doer „ghetoghen is, ende de wy aldus lange van BLIDEKEN „POLMANS weghen hebben ghebruket. In orkunde der „waerheit onse ghemene Conventes seghel an desen breef „ghehangen, int jaer ons Heren dusent, veerhondert ende „veerentwintich, to midvasten."

„Wy Borgermestere ende Raet in *Groningen* be„tugen mit dessen openen breve, dat voer ons is ghekomen „WENDELMOET VAN HERVORDE, ende droech „op ende gaff over, voer oer ende oere erffgenamen, puur„like omme Godes wille, ende omme salicheit oere sielen „ende JOHANS VAN HERVORDE, den Procuratoers der „armenhuussitten in onse Stad, totter armen behoeff, de „hoffsteden, mitten jaermalen van den hoffsteden, mitten „renten, daer de breve van inholden, daer desse breeff „doerghetogen is, eweliken ende erffliken to bruken ende „to besitten, beholden de hure van dessen hoffsteden den „ghenen, de dat mit breven offte mit rechte daer inne „bewisen mogen. Sunder argelist. Dat orkonden wy mit „ons Stad seghele. Ghegeven in den jaer onsf Heren du„sent, veerhondert ende vyfftich, op sunte Martinus „avent translationis, do HENRIC BAROLDES, OTTO „ELANT, HENRIC KATER ende EVERD WICBOL„DES Borgermestere weren onser Stad."

orconde bisegheIt mit onser Stades segheIen. Gheven int jaer ons Heren dusent, drehundert ende soventich, up sunte Bonifacius dach, do HERMAN CATERE voerscreven, LUBBERT SICKINC, ALBERT CALMAR, GHERT LEWE, OTTO POLLEMAN ende WICBOLT MAURISSINGHE Borghermestere weren unser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. 2, No. 1.

CLXXIII.

Testament van FREDERIK TUTEKIN, *Stads knecht en Schrijver van* Groningen.

Den 6 April 1372.

In Goedes namen: Amen. Int jaer uns Heren dusent, dre hundert, tweentzeventich, des dynxsedaghes na sinte Ambrosius daghe, quam FREDERIC TUTEKIN, der Statknecht ende Scrivere van *Groninghe* (*a*), vor Borghemeystere ende Raed.

(*a*) Ik vind, in de Archiven der Stad *Groningen*, eene lijst, op Francijn, met eene oude hand, geschreven, van de Eeden der Stads Ambtenaren, en daaronder twee van de *Stads knecht*. De eerste en oudste luidt dus:

„der Stad Knechte eed.

„Ghy zweren, dat ghy alle der stad broke melden sullen, „waer ghy die verschynen mogen, rechte beredinge doen „sullen, rechte hoffert ende rechte verwynninge, weete „ende besate. Die gene, de breken, in der stad hechte „brengen sullen, inden sie in der stad voer de broke niet „geguedet sint; den Raed sullen sterken na juwer vermo„gen.

Raedlude ende anders thughe, de hiir na screven staen, ende vor my HERMANNE KOTEN, openbare Scrivere ende Tabellion van des Keysers macht ende weld; ende begherede ziir zy-

„gen, ende, dat ju hemeliken bevoelen wort to holden, „niet melden en sullen, ende geen beer verkopen, dat men „bynnen Groningen slyten sall, by tunnen; ende dat niet to „laten, omme gunst offte gave, omme vrende offte maghe, „omme hatt offte nyd, noch omme gienerleye sake wyllen. „Dat ju God so helpe ende alle sine hillegen."

Het tweede formulier van Eed, met eene latere hand geschreven, en ook buiten twijfel van eenen lateren tijd, is volkomen gelijk met het eerste, doch er volgt achter het laatstgemelde woord *wijllen*: „Oeck sullen ghy by den Borghermesteren ende Raedt, up den Raethuese, offte vor den rechthuese, blyven ende wesen, ende daer vor de ure ende tydt koemen ende wesen, by der pene als Borghermestere ende Raedt „moeten doen; ende van allen uwen saecken ende lueden, de „ghy daer moegen gedaeget hebben, schrifftlick offt muntlich, „beredynghe doen; ende neet van daer ghaen, het en sy „by orloff des Borghermesters, des dan syn pandt ys, offt „he juw dan oeck sunderlynghes wair ghesant hadde. En„de naemyddaeghes by den Borghermester tho koemen, en„de by hem tho blyven, so lang he hem dat nutte ende „noet dunckt, ende myth orlove van hem tho scheyden; „oeck ghene hemelike ghave tho nemen, des men myt enen „borger averwysen mach. Dyt alle vorgeroert tho holden, „by verlues uwes amptz, offte Borghermesters ende Raedt „vorclaeryngbe."

Offschoon nu waarschijnlijk zelfs de oudste van deze beide eeden van eenen lateren tijd zal zijn, dan het tegenwoordige stuk, kan men echter uit dezelve wel met eenen genoegzamen grond van zekerheid afleiden, dat deze Stadsknecht en Schrijver een Stads beampte of bediende, geweest zij, met het innen der Stads breuken belast, enz., Men treft dezen Stadsknecht ook aan in het *Stadboek van Groningen*, B. VI. art. 27; en in de oude Instructie van den Schulte, welke in sommige oude Handschriften voorkomt onder den titel: „Dyt sint die punten en Articulen, „die die Schulte verwaren zal in onser Stadt." In het laatstgemelde stuk, dat tot de vijftiende eeuw schijnt te behooren, komt mede deze Stadsknecht voor als een persoon, welken de Schulte tot zijn' bijstand mogt inroepen.

zyele zelicheyt to raden ende doene; ende makede, bidachtes modes, ende weſende ziir zinne, ſin Testament ende ſin lesten willen to zyr ziele behoef ende zelicheyt; ende gaf int erſte KUNNEN der ſterkesteren (*b*), de met hem wonede tot eren lyve to brukene, ſin holtene hus, ende ſtede, daer dat hus uppe ſteet, dat ſteed up de westerſiid in *Ebedingheſtrate*, ende roret an de *Hertwiker ſtraten*, de licht up de nortſide; ende ene ſtede, de licht up de ſudſide an den vorſ. hus, ende rort an ROLVES ſtede SLICHTINGES, de licht up de ſudſide; met ener anderen ſtede, de licht achter FREDERIC hus vorſ. up de westſide, ende ſtrecket in de lengge bet an ROLVES ſtede vorſ. up de ſudſide, ende an *Herdwikerſtraten* up de nortſide, ende gheet in de brede alto GHERDEKEN ſtede, OCTON wyf REMBOLDES, de oec licht up de westerſyd. Vortmer heft FREDERIC vorſ. dat vorſ. hus, met deſen alingen (*c*) vorſ. erve, gheven in ſunte Mertins kerken enen preystere, de van der Borghermeystere weghene ſunte Johans altaer beſingget ende vorwaret in *Groninghe*, ende eulike to blivene na KUNNEN doede vorſcreven. Ende de gave ſolen de Borghermeystere van *Groninghe* hebben eulike to eres Capellans behoef to ſunt Johans Altare vorſcreven. Ende we dezes vorſ. huſes ende ſteden bruket, na FREDRIKES doede vorſ., de ſal alle jaere gheven ene marc pen-

(*b*) Wat men door dit *ſterkesteren* te verſtaan hebbe, is mij onbekend.

(*c*) Dat is: *geheelen*. Zie boven, bl. 191, aanteek. *b*, en VAN DE WALL, *Handvest. van Dordrecht*, D. I., bl. 449, aanteek. *i*.

penninghe, alse in *Groninghen* ghenghe (*d*) is, eulike des dunredaghes na sunte Ambrosius daghe alrenaest, dar men sine jaertyt mede begaen (*e*) sal in der kerken to sunte Mertine met Choerpenninghen ende to wasse. Ende dat solen sine truwehanden (*f*) ende testamentoer bewaren, also langge, alse se leven, ende de Borghermeystere van *Groninghen* vors. na eren dode, bi wetene ende hegnisse (*g*) des Curetes to sunte Mertine, de van der Stat weghene in *Groninghe* Cureet is. Vortmer gaf FREDERIC vors. to sunte Mertins kerken to timmere III schilde, ende in sunte Mertins scotelen III scilde; to sunte Wolberghe III schilde; ton Hilghen Gheyste I schild; to unser Vrowen tor A I schild; ton Minrebroder to *Groninghe* vijfentwintich schilde, to eer ewigher misse; ton Jacopinren to *Groninghe* vyfentwintich schilde, oec tor ewighen misse. Vortmer her MEYNOLDE

(*d*) Dat is: *gangbaar.* Dit woord is in de bijgebragte stukken menigvuldig voorgekomen; zie, onder anderen, de gewone uitdrukking *ghanc ende gave* in den Brief van den 11 Maart 1370, bl. 683, en VAN HASSELT op KYLIAAN op het woord *ganckbaar geld.*

(*e*) Dat is: *celebrare* of *vieren.* Zie KYLIAAN op dat woord, en de aangehaalde *Verhand. van het Gen. pro Exc. j. patrio*, D. V., aanteek. bl. 161 en 195.

(*f*) Door *truwe handen*, meermalen in dit stuk voorkomende, zijn te verstaan *Executeuren Testamentair*, als op welker trouw de Testateur zich geheel verlaat. Zij worden *manufideles* genoemd in den Brief van 1360, boven bl. 670 en volg. Zie ook het Testament van 1336, bij DUMBAR, *Kerkl. en Wereldl. Deventer*, bl. 268, aanteek. *g.*

(*g*) Dat is: *toelating* of *goedkeuring.* Het is hetzelfde woord met *hencnes*, in den Brief van 1405, boven bl. 403 en 404, of *hengenisse*, van *henghen*, *gehengen*, *permittere*; zie KYLIAAN en VAN HASSELT op dat woord.

DE WESSELS I guldenen hellinc; her HINRIKE RANDOLVES III guldenen hellinghe; her GOEDEKINE I guldenen hellinc; BERTEN BENNEVOLDES, eer Juncvrowen to *Zelwerth*, JOHANS suster BENNEVOLDES, III guldene hellinghe; her HENRIKE SLOCHTERE I schilt; her ROLVE RAMPE I schilt; her EGBERTE VAN HAMBORCH I schilt. Vortmer elker preystere, de binnen *Groninghe* wonet, ende weraldesch is, de to siir graven comet, II schillinghe. Vortmer broer WILLEME CASSEN to minrebroderen, I schilt; broer ENEN, HINRIKES sone WITTENS, I schilt, ende HANNEN ende HENRIKE, sin anderen twen sonen, I schilt to samene; RANDOLVE, sin eghenen naturliken kinde, III schilde, I bedde, I dekenen, II slaeplakene, I pole, I olden hoyken ende ene koghele; JOHANNE, TETEKEN sone to *Norda*, XII schilde; den armen X schilde; JOHANNE QUAEDALEKENS I roc, I caprun; ALLEKE, sinen wyve, I nobilen; her HINRIKE RANDOLVES, sinen besten hoyken (*h*). Ende up dat dit vors. Testament, bokinghe (*i*) ende gha-

(*h*) Zie over deze en de verdere, hier boven voorkomende, kleedingstukken en hoofddeksels VAN WIJN, *Hist. avondst.* D. II. bl. 132 en volg. De kogel of kovel is ons reeds hier boven, bl. 401 en 402, voorgekomen; zie ook het *Stadboek van Groningen*, B. 3, art. 11, in de *Werken van het Genootschap: pro Exc. j. patria*, D. V., bl. 39, en de aanteek. aldaar, bl. 67.

(*i*) Door *bokinghe*, hetwelk nog eens, in het tegenwoordige, doch ook in andere oude stukken, voorkomt, moet, mijnes erachtens, alhier verstaan worden de afstand en overdragt van het goed, en de inboeking of overschrijving van hetzelve in het boek, of in de registers, van de kerk, of van dengenen, ten behoeve van wien het goed vermaakt was; men zie de fraaije aanteekening deswegens bij VON WICHT, *Ostfrics. Landr.*, bl. 53.

ghave wal wlcomelike, sonder vortret, betalet ende uteth werde na FREDERIKES vors. willen ende begheringhe, so heft he beden, ghesat ende koren her HINRIKE RANDOLVES vors., HERMANNE KATHEREN, Borghemeystere, ende JOHANNE BENNEVELD, borghere to *Groninghen*, to sinen rechten testamentoren ende truwehanden; ende heft hem ghebeden ende bevolen ende upgedraghen al sin alinghe goed, wachhachtich (*k*) ende erfachtich, waer dat gheleghen is, dat se dat an em nemen, ende betalen daer af dese vors. gave, Testament ende bokinghe; ende were daer jenich goed meer beholden van sinen goede, dat se darmede doen ende raden, als em duncket, dat siir zelen aller nuttes ende zeligheyst sy. Vortmer so heft FREDERIC vors. mi HERMANNE Tabellion vors., in dutwarde (*l*) her MEYNOLDES WESSELS, Curetes to sunte Mertine to *Groninghe*, OTTO POLLEMANS, Borgheremeysters, ende ROLVES HUGINGHE, HERMANS sone, Raedmans in *Groninghe*, de hiir over van Raedmanstede, ende alsо rechte tughen, weren, do FREDERIC vors. sin vors. Testament makede, ende sinen truwehande koes ende satte, ghebeden, dat ic em daer een of meer openbare breve ende instrumente up screve ende makede; ende heft oec ghebeden sine truwehande, ende dese vors. thughe, dat se dat Testamentesbreef mede beze-

(*k*) De zamenhang doet zien, dat men hier, door *wachhachtig*, waarschijnlijk *los goed*, zal te verstaan hebben.

(*l*) Dat is: *tegenwoordigheid*, zoo als mede uit den zamenhang is af te leiden.

zeghelen willen, met eren zeghelen. Ende wy her HINRIC RANDOLVES, HERMAN KATHERE ende JOHAN BENNEVELD, truwehande, her MEYNOLD WESSELS, OTTO POLLEMANS ende ROLF HUGINGHE, HERMANS sone, vors., tughe vors. in desen Testamente, umme beden willen FREDERICS vors., ende umme mehre vestnisse deser vors. dinc, hebben dit Testamentesbreef vor uns, ende vor JOHANNE BENEVELDES vors., met unsen zeghelen bezeghelt, umme beden willen JOHANS vors. Ende ik JOHAN BENEVELDES vors., want ic zelve neen zeghel en hebbe, so heb ic ghebeden desen vors. thughe ende truwehande, dat se vor mi mede desen breef bezeghelen. Ghegheven, truwehande ghesat, ende Testament ghemaket, alſo hiir boven is beſcreven, in FREDERIKES slaepcameren vors, umme misse tyt daghes, jof dar by.

Ende ic HERMANUS KOTEN, anders ghenomt van *Almelo*, openbare Scrivere ende Tabellio van des Keysers weld ende weghene, want ic hiir over ghewesen hebbe met desen vors. Raedluden ende tughen, do dit vors. Testament FREDERIC makede, ende dese vors. truwehande ende testamentoers koes ende satte, ende sins goeden em al ende wlkomelike weldich makede, ende updroech, vor den vors. tughen, so heb ic hiir een openbaer breef ende Instrument up ghescreven, met mir hand ende met minen steden tekene, van des Keysers weghene, betekent; want ic dar umme ghebeden bin ende gheysthet bi min ede, van FREDERI-

RIKE vorſ., umme mehre tuch ende vestnisſe aldeſer vorſ. dinc.

Naar den oorſpronkelijken Brief, waaraan vijf zegels zijn geweest en nog gedeeltelijk bevonden worden, in de Archiven der Stad *Groningen*, G. 1, N°. 9, berustende.

CLXXIV.

Opdragtbrief van drie en twintig Amerzaten en zeven roeden land, tusſchen Groningen *en* Helpen *gelegen.*

Den 10 *October* 1373.

Wi Borghermeestere ende Raed van *Groninghen* doen cundich allen luden met desſen openen brieve, dat voer ons quam LUDEKIIN SCONEDROCH, ende becande, dat hi hadde vercoft dre ende thuintich amerzaten ende zoven roeden landes, LUDEKINE, GHYSELEN manne WATTENS, voer ene ſumme van ghelde, de LUDEKIIN vorſ. vol ende al betaelt is. Ende deſe voerſ. dre ende thuintich amerzaten ende zoven roden droech LUDEKIIN SCONEDROCH voerſ. op LUDEKINE, GHYSELEN man voerſ., met alle rechte ende met alle eyghendome, vri ende quite, eweliic to bruken ende to bezittene. Van deſen voerſ. lande is gheleghen dertiendalf amerzaet op den *Zuuteſche*, op de westerziit van den cruce, daer RANDE LEWENS erue op de noert ziit leghet; ende dre amerzate ende thue roeden bi hylighen Gheestes merc, daer der per-

persoonaet land op de noert ziit gheleghe is; ende sestalf amerzaet, daer EVART CALMER met sinen erve naest gheleghen is op de zuut zide, ende ALARDS erve AMINGHE, dat op de noert zide leghet; ende thue amerzaet ende thue roeden, de gheleghen sijn op de oester zide van *Kempkenberghe* (*a*), daer een wech en tusken ghaet, daer HENRIC, EVARDES soen, met sinen erve op de nort zide gheleghen is. Dat orcunden wi met onser Stad zeghele. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drehondert, dre ende zoventich, op sinte Victoers dach, do HERMAN CATERE, LUBBERT SICKINC, GHEERT

(*a*) Deze plaats is mij, in den tegenwoordigen Brief, het eerst voorgekomen. Zij lag, buiten twijfel, ten zuiden van *Groningen*, tusschen *Helpen* en de Stad, en was die berg of hoogte, op welke Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, bij de belegering van *Groningen*, die in het laatst van 1400, of waarschijnlijker in het begin van 1401, heeft plaats gehad, zijn geschut en zijne busschieters geplaatst had. Ik vind deze plaats en derzelver gelegenheid gemeld in eene oude, geschrevene Kronijk aldus: „De „Bisschop, mitten *Stichschen*, hadde *Groningen* belecht, an „de suedersytt, int jaer 1401, und lach dar vor ses weec„ken lang, und syn geschutt lag to *Kemkensberg*, und dar „leet he vor begraven een droege graft up de noertsyet „des berges, de anging voer Heerstrate nye poerte, und „liep oestwert neder tot den lopenden deepe, de heer„kumt wth *Helpemer Hamrick*," enz. Men zie verder SCHOTANUS, *Vriesche Historien*, bl. 226; *De vermeerderde Beka*, in MATTHAEI *Anal.*, *Tom.* 3, bl. 316; VAN IDSINGA, D. II, bl. 41.

Deze *Kemkensberg* behoorde, buiten twijfel, tot de hoogten buiten de Heerepoort en Oosterpoort, tusschen dezelve en *Helpen* gelegen, welke, tegen het einde van de zeventiende eeuw, ter gelegenheid van den aanleg der Fortificatiën, zijn weggenomen en vergraven, zoo als uit de Staatsresolutiën dezer Provincie kan gezien worden.

GHEERT LEWE, OTTE POLLEMAN, WYCBOLT MAURISSINGHE ende WYCBOLT, EVARDES soen, Borghermeestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken, bezegelden Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. 2, in het pakket No. 2.

CLXXV.

Opdragtsbrief van erfelijke renten aan de Voogden van de A Kerk.

Den 25 *Januarij* 1374.

Wi Borghermeestere ende Raed van *Groninghen* doen cundich allen luden met desen openen brieve, dat haer (*a*) TYESE, een Vicarius van onser Vrouwen Kerke ter A, bi haren OTTEN rade FOLKERDINGH, Curetes, ende oec bi anders goeder lude rade van den voersc. kerspele (*b*), vercoft hevet thualef scillinghe rente paymentes, als tot *Groninghen* ghanc ende gave is,

(*a*) Dat is: *Heer*. Men vindt dit woord alsmede *Haren* voor *Heeren*, menigvuldig in stukken van die tijden; zie, onder anderen, de Brieven van den 1 October 1376 en 25 November 1377 in het Charterb. van MIERIS, D. III., bl. 327 en 336, en den Brief van den 11 Junij 1382, hier na volgende.

(*b*) Men zie de aanteekeningen, hier boven, bl. 404, 607, en elders in deze verzameling.

is, den vogheden van des voersc. kerken, tot der kerke behoef, to nemen eweliken elkes jaers, als een Stadrecht is, ut der stede, daer JACOB DE RIDDER op woent, voer ene summe van ghelde, dē haren TYESEN voersc. vol ende al betaelt is. Ende deze voersc. thualef scillinghe rente droech haer TYESE voersc. op, bi den voersc. goder lude rade, de vogheden voorsc. vry ende quite, met allen rechte ende met allen eyghendom, eweliken to bruken ende to besittene. Hier is to ghesproken, dat haer TYESE voersc., jof een ander Vicarius, de na hem comen mach, dese voersc. twalef scillinghe rente weder copen mach, met twalef marken paymentes, als voersc. is, wanneer hi wil. Dese stede is gheleghen in de zuutzide van der *Catripe*, daer der voersc. Vicarien erve an beyden ziden gheleghen is. Dat orcunden wi met onser Stad zeghele. Gheghęven int jaer ons Heren dusent, drehondert, vier ende zoventich, op sinte Paulus dach conversio, do HERMAN CATERE, LUBBERT SICKINC, GHERRT LEWE, OTTE POLLEMAN, WYCBOLT MAURISSINGHE ende WYCBOLT, EVARDES soen, Borghermeestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken, bezegelden Brief in de Verzameling van wijlen den President Mr. J. W. KEISER, No. 193.

 CLXXVI.

CLXXVI.

Opdragt en inwijzing door Burgemeesteren en Raad, met den Schout in Groningen, *van eene erfelijke rente, gevestigd op een steenen huis in de* Boteringe straat.

Den 3 Februarij 1374.

Wy Borghermeestere ende Raed van *Groninghen* doen cundich alle luden met desen openen brieve, dat wi met HENRIC VAN DER BRUGGHE, den Sculten, hebben inghewaert(*a*), met Stadrechte, ROLF HUGHINGHE, TYESSEN soen HUGHINGHE, an ses scillinghe ende dre penninghe rente, to nemen eweliken, elkes jaers, als een Stadrecht is, ute JOHANNES steenhuze COENRAEDES soen, de JOHANNES voersr. ROLVE voersr. sette voer ene summe van ghelde, de he niet en betaelde, bi der tiit, de hem van ons ghesat was. Dit voersr. steenhuus is gheleghen in de westerzide van *Boteringhe strate*, daer BAROLDES steenhuus CALMERS op de noertzide staet. Dat orcunden wi met on-

(*a*) Dat is: *ingewezen in den eigendom en in het bezit* De woorden: „Wy hebben inghewaert" hebben dus eene gelijke beteekenis met de gewone uitdrukking, voorkomende in de boven bijgebragte brieven van 1346, 1350, 1352 en 1369. bl. 655 en volgende: „Duximus — in proprietatem et „possessionem." Zie ook de reeds meer aangehaalde aanteekeningen van wijlen den Hoogleeraar DE RHOER op het Stadboek van *Groningen*, en het woord *inweringhe doen*, bl. 118.

onser Stad zeghele. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre honders, vier ende zoventich, des vridaghes na onser Vrouwen dach to lichtemisse, do HERMAN CATER, LUBBERT SICKINC, GHEERT LEWE, OTTE POLLEMAN, WYCBOLT MAURISSINGHE, ende WYCBOLT, EVARDES soen, Borghermeestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. 2, in het pakket No. 1.

CLXXVII.

Eeuwigdurend Huurcontract van eene Hofstede in de Gaddinge Straat *te* Groningen.

Den 7 September 1374.

Wi Borghermeestere ende Raed van *Groninghen* doen kundich alle luden met desen openen brieve, dat FREDERIC WOLFF hevet ghehuert ene hofstede, met der brukinghe van den weghe, de op de zuutzide van deser voersr. hofstede gheleghen is; welke voersr. hofstede sich oestwart strecket ende is ses roden lanc ende een virendeel van eenre rode; tot eweliker hure, teghen (*a*) EVARDE, den Greve, om viiftich scellinghe paymentes, als in *Groninghen* ghanc ende gha-

(*a*) Dat is: *van*. Zie RACER, *Overijss. Gedenkstukken*, St. VI, bl. 66. Het woord *teghen* komt ook, in den boven bijgebragten Brief van 1384, bl. 375, in denzelfden zin voor.

ghave is, to betalen eweliken, elkes jaers, als een Stadrecht is. Hier is to ghesproken, dat FREDERIC voersr., of deghene, de op dese voersr. hofstede wonen, sellen hebben enen vryen ghanc to den putte, de op dat oesterende van deser voersr. hofstede, in EVARDES erve voersr., ghelegen is. Ende VREDERIC voersr., of deghene, de op dese voersr. hofstede wonen, de sellen de voersr. putte half holden ende becosten. Dese voersr. hofstede is gheleghen in de oesterzide van *Gaddinghe strate*, daer HENRIKES erve LANGOREN op de noertzide leghet. Dat orcunden wi met onser Stad zeghele. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre hondert, vier ende zoventich, op onser Vrouwenavent nativitas, do HERMAN CATERE, LUBBERT SICKINC, GHEERT LEWE, OTTE POLLEMAN, WYCBOLT MAURISSINGHE, ende WYCBOLT, EVARDES soen, Borghermeestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. 2, in het pakket No. 1.

CLXXVIII.

Koopbrief van zeven grazen land, zwettende aan der Jacobijnen deghelhuse.

Den 1 *Mei* 1375.

Wi Borghermeestere ende Raet van *Groninghen* doen cundich allen luden met desen openen

nen brieve, dat voer ons quam OTTE POLLEMAN, ende becande, dat hi hadde vercoft enen camp landes van ſoven grazen OTTEN WYBENS, voer ene ſumme van ghelde, de OTTEN POLLEMAN voerſcreven vol ende al betaelt is. Ende deſen voerſcreven camp van ſoven grazen landes droech OTTE POLLEMAN voerſcreven op OTTEN WYBENS voerſcreven, met allen rechte ende met allen eyghendome, vri ende quite, eweliken to bruken ende to beſittene. Deze voerſcreven camp landes is gheleghen an de zuutwester zide van den Jacopiinre deghelhuze (*a*), daer de hylighe Gheestes erve op de zuut zide gheleghen is, ende COPS erve STEDINGHE, dat de *Goltboerde* gheheten is, dat op de noert zide leghet. Dat orcunden wi met onſer Stad zeghele. Ghegheven int jaer ons Heren duſent, drehondert, vive ende zoventich, op ſinte Wolburghe dach, do HERMAN CATERE, LUBBERT SICKINC, GHEERT LEWE, OTTE POLLEMAN, WYCBOLT MAURISSINGHE ende WYCBOLT, EVARDES ſone, Borghermeestere waren onſer Stad.

Naar den oorſpronkelijken Brief, onder de ſtukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen* (*b*).

(*a*) Men zal hier misſchien door *Deghelhuze* te verſtaan hebben een Tigchelwerk, of het Huis, waar de gebakken ſteen verkocht werd; zie KYLIAAN, op de woorden *Teghel*, *Tegchelſteenen*, *Tichel* of *tegula* enz.

(*b*) Volgens den aankomstbrief van het H. Geest Gasthuis van 1420, door den tegenwoordigen Brief getransfigeerd, was dit land destijdes verkocht met den weg, genaamd den *Bremerweg*.

CLXXIX.

CLXXIX.

Stokleggings opdragtsbrief van eenige Groninger *mudden rogge in* Drenthe (*a*).

Den 30 *April* 1376.

Ich JOHAN, Heer van *Runen*, Ridder, bekenne, dat in dessen openen brieve, dat ich, met mynen goeden vrien willen unde met volboert myn-

(*a*) Deze Brief behoort eigenlijk alleen tót *Drenthe*; doch daar dezelve onder de ſtukken van het H. Geest Gasthuis alhier berust, en ook eenigermate met de *Groninger* zaken in verband ſtaat, heb ik geoordeeld, denzelven hier te mogen plaatſen. Men ziet uit dezen Brief, dat de *Groninger* korenmaat, van welker hooge ondheid ik reeds bl. 668 gewag heb gemaakt, ook in de veertiende eeuw, in *Drenthe*, van een algemeen gebruik is geweest; men zie ook den Brief van 1327, bl. 129, en andere Brieven, in deze verzameling voorkomende. Voorts zijn al de perſonen, welke in dezen Brief genoemd worden, in de *Groninger* geſchiedenisſen bekend, en behoorden waarſchijnlijk meest alle tot het geſlacht van de *Praefecti* aldaar. JOHAN, Heer van *Runen*, van wien in de Brieven van 1352, 1363, 1368, 1372 en 1375, hier boven bl. 193, 197 en volgende, en bl. 330 wordt gewag gemaakt, verkocht, volgens denzelven, aan JOHAN VOS van *Steenwijk*, waarſchijnlijk aan denzelfden, die in de Brieven van 1339, bl. 164, en van 1363 en 1368, bl. 198, voorkomt, en aan ARENT HUIJS, die, in het Huwelijkscontract van IDA van *Selwert* van den 14 Februarij 1369, boven bl. 220, onder hare naaste bloedverwanten vermeld wordt, deze roggepacht, welke de verkooper had aangeërfd van EGBERT van *Peyze*, voorkomende in de Brieven van 1352 en 1372, bl. 201, en die, volgens den tegenwoordigen Brief, zoude zijn geweest *Heer* EGBERTES zoon, en dus, naar ik vermoede, een zoon van den *Praefectus* EGBERTUS. Daar nu in den Brief van 1322, boven bl. 93, twee *Praefecti* van dien naam voorkomen, namelijk EGBERTUS, *filius Domini* ADULFI, en EGBERTUS, *filius* GODEKINI, zal men misſchien op één dezer beiden, en waarſchijnlijk op den eerſten (zie de aanteekening bl. 642) te denken hebben.

Dat

mynre rechten erfghenaemen, hebbe vercoft drie unde veertichstehalf *Groninc* mudde rogghen unde een half scat rogghen, guden jaerlikes pachte, alle jaer te boeren unde te betalen, alse een lantrecht is in *Drenthe*, unde my anghecomen zyn van dode ECBERTES van Peyse, Heren ECBERTES soen, den God ghenedich sy; alse over *smedinghe* huys tyen *Groninc* mudde rogghen, unde over *Scultinghes* huys vyef *Groninc* mudde rogghen, de gheleghen syn in der buerscappe unde in der kerspel tot *Empne*; unde voert over *Bebinghe* guet ses *Groninc* mudde rogghen; over *Wemeringhe* huys een halven scat min dan een *Groninc* mudde rogghen; over *Hoevynghe* guet vyef *Groninc* mudde rogghen; over *Alferdinghe* guet ses *Groninc* mudde rogghen; over *Tammynghe* guet vier *Groninc* mudde rogghen; over *Ubbekinghe* guet drie *Groninc* mudde rogghen, unde over *Dillinghe* guet derdehalf *Groninc* mudde rogghen, de gheleghen zyn in der buurscappe tot *Exle*, unde in den kerspel van *Oderen*, um een summe van ghelde, de my witteliken unde wal betalet is, JOHANNE VOS van *Stenwyck*, ARNDE HUYS, unde horen rechten erfghenaemen te besattene unde te bruyken, erfliken unde ummermeer, voer my unde voer mynen rechten erfghenaemen. Welke mudde vorgenoemd wy hem up-

* Dat de *Praefecti* den titel van *Heeren* droegen, is reeds boven, bl. 336, aangeteekend. Voorts verstaat men in *Drenthe* door *schat*, in den tegenwoordigen Brief, als een onderdeel van de *Groninger* mudde, voorkomende, hetzelfde, dat in de, aldaar mede in gebruik zijnde, *Steenwijker* en *Zwolsche* maten, *schepel* genoemd wordt, volgens den *Tegenw. Staat van Drenthe*, 1ste St. bl. 113.

upghelaten hebben, unde daer van verteghen hebben, erfliken unde ummermeer, legheden hem daervan den ftoc under den bueren tot *Empne* unde tot *Exle*, daer desfe vorgenoemde mudde gheleghen fyn, alfe een lantrecht is in *Drenthe*, unde foelen hem derre bliven waren erfliken, voer my, voer mynen rechten erfghenaemen, unde voer alle de ghene, de des to rechte comen willen, to rechten *Drentfchen* lantrecht. Sunder yenegherhande arghelyst. In orcunde, unde rechten tughe desfer dinch, foe heb ich JOHAN, Heer van *Runen* vorfcreven, myn feghel an desfen brieve ghehanghen, voer my unde voer mynen rechten erfghenaemen vorfcreven. Ghegheven in den jaer unfes Heren dufent, dre hundert, fes unde tseventich, up funte Wolburghen avonde.

Naar den oorfpronkelijken, bezegelden Brief, onder de ftukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen*.

CLXXX.

Verklaring van goede lieden nopens eene gift bij Testamente.

Den 21 *Januarij* 1378.

Wi Borghermeestere ende Raed van *Groninghen* doen cundich allen luden met defen openen brieve, dat voer ons is betughet van goeden waerachtighen luden, dat JOHAN BUERLEDER, doer God ende doer fine ziele, tot enen Testament

mente hevet ghegheven de vier fcilinge ende twee penninghe rente, de in den brieven gefchreven ftaen, daer defe brief doer getoghen is (*a*), up to boren, to bruken, ende to befittene in allen ghevoghe, alfe de voerfcr. brieve holden, daer defe brief doergetoghen is. Dat orcunden wi met onfer Stad zeghel. Ghegheven int jaer ons Heren dufent, drehondert, acht ende zoventig, op finte Agneten dach, do HERMAN CATER, LUBBERT SICKINC, GEERT LEWE, OTTE POLLEMAN, WYCBOLT MAURISSINGHE, ende WICBOLT, EVARDES foen, Borghermeestere waren onfer ftad.

Naar den oorfpronkelijken, bezegelden Brief, door welken de drie Brieven van 1344, 1346 en 1350, hierboven, bl. 650, 655 en 659, waren getransfigeerd, in de verzameling van wijlen den Heer Prefident Mr. J. W. KEISER.

CLXXXI.

(*a*) Men ziet uit dezen en de getransfigeerde Brieven, dat 50 *denarii fterlingorum* uitmaakten 4 fchellingen en 2 penningen, en dat dus, omtrent het midden van de veertiende eeuw, 12 *denarii fterlingorum* eenen fchelling bedroegen. Ik laat de berekening van de waardij der oude munten gaarne aan meer kundigen over, en begeer dus niet te bepalen, of de fchelling reeds, destijds, flechts 2 *Groninger* of 1½ *Brabandfche* ftuiver waard was; zie Mr. H. L. WICHERS, *over de oude Groninger munten*, in de *Verhand. van het Genootfch. pro Exc. j. patrio*, D. III, Stuk 2, §. 12.

CLXXXI.

Opdragt van twee grazen land aan het Heilige Geest Gasthuis te Groningen.

Den 2 Julij 1378.

Universis presencia visuris. Ego LUDULPHUS STEPHSMA de *Dacwerde*, nominatus TERKENS, in parochia *Werum*, recognosco, me vendidisse et plene resignasse Conventui sancti Spiritus in *Groninghen*, pro una certa summa pecunie integre persoluta, duos aggeros, quod Teutonice dicitur, *twe grase lantz*, iacentes in medio terre sive aggerorum Conventus eiusdem, et alio nomine eidem aggeri nominati sunt *in der stede feenne*. Quod ego NICOLAUS, Curatus de *Werum*, et HUGO CALMAERS, Consul in *Groninghen*, sub sigillis nostris protestamur. Actum anno Domini millesimo, trecentesimo, septuagesimo octavo, ipso die Processi et Marciani martirum.

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen* (*a*).

CLXXXII.

(*a*) Dit is waarschijnlijk dezelfde Brief, van welken, in de laatste uitgave van EMMIUS, *de agro Frisiae*, van 1646, op het jaar 1278, in de *Fasti Consulares* wordt gewag gemaakt. Er staat echter in het oorspronkelijke niet HUGO ALMAERS, maar HUGO CALMAERS, en het woord *Consul* aldaar beteekent *Raadman*, zoo als reeds hierboven, bl. 631 en volg., is aangeteekend; welke *Raadmannen* ook niet met het Stads, maar met hunne eigene zegelen, zegelden; zie mede het Register van DE SITTER, op de jaren 1453 en 1457, bl. 298 en 299.

CLXXXII.

Zijlvester Brief van het Adewerder Zijlvest (*a*).

Den 1 *Mei* 1382.

In den name Goedes, Amen. Wy Abbat ende Convent to *Adewert*, Ziilvestene van *Lyuwerderwolde*, ende Ziilvestene van *Peyse*, *Roeden* ende *Fockeswolde*, doen cundich allen luden, de desen brief sellen sien of horen lesen, dat wy van den Zyle, de *Adewerder Zyl* gheheten is, ende van den Diepe, dat tot den voersc. Zyl gaet, hebben over een ghedraghen, by rade wyser lude, alse hier na ghescreven staet in desen brieve. Int eerste, dat wy desen voersc. Ziil, den wy te zamen legghende hebben in der stede, de *Arbere* gheheten is, meenlike sellen te zamene holden

(*a*) Offchoon deze Brief reeds, uit een gedrukt exemplaar, vergeleken met het protocol der Fundatiebrieven van het *Adewerder* Zijlvest en andere oude handschriften, in het tweede Stuk dezer *Monumenta*, bl. 356, is uitgegeven, heb ik echter geoordeeld, daar mij het oorspronkelijke in de verzameling van den heer KEISER voorkwam, den Brief hier andermaal te moeten plaatsen, deels, om dit hoogstbelangrijk stuk in de oorspronkelijke taal en spelling te voorschijn te brengen, en te doen zien de gegrondheid van mijne aanmerkingen, aldaar, bl. 362 en 363, te berde gebragt, en deels, doch wel voornamelijk, om den lezer te doen opmerken, dat men allezins huiverig moet zijn, om de affchriften, welke in de geschrevene verzamelingen van Zijlvester Fundatiebrieven voorkomen, als echte oorkonden voor de Geschiedenis aan te nemen. Zoo toch vindt men, in het gemelde, reeds uitgegevene affchrift, onder de destijds oorspron-

den heel dicht ende vaste, ende hoedene van alle luden; ende wat cost, de hier nae daer upgaet, to hoedene, te makene, ende te wedermakene; ende van allen ſtucken, de daeran vallen moghen to des Zyles bederve ende nutticheyt, daer ſellen wy Abbat ende Convent to *Adewert* to ghelden een derdendeel, ende wy Ziilvestene van *Lyuwerderwolde* dat ander derdendeel, ende wy Ziilvestene van *Peyſe*, *Roeden* ende *Fockeswolde* dat derde derdendeel, ſonder alderhande wedertale. Voert meer, ſo ſellen wy kyeſen neghen Ziilrechters, dat Convent van *Adewerde* dre, de Ziilvesten van *Lyuwerderwolde* dre, ende de Ziilvesten van *Peyſe*, *Roeden* ende *Fockeswolde* dre; ende deſe voerſcr. neghen Ziilrechters ſellen zweren in den heylighen, dat ſy verwaren ſellen deſen Ziil voerſc., ende al dat daer in roeren mach, to des Zyles nutticheit ende bederve, een jaer lanc, alſe ſe beste cunnen ende moghen; ende deſe voerſ. negen Ziilrechters ſellen machtig wezen, van der meenre Zylvestene weghen, to

ſpronkelijke contractanten, opgegeven den Abt en het Convent van *Selwert*, welk Convent nogtans eerst, lang daar na (zie de Brieven hierboven, bl. 279 en volg.), in het *Adewerder* Zijlvest is ingelaten; voorts ziet men, onder de zegelaars, eenen MEYNOLD, *Here van Coverden*, die nimmer beſtaan heeft; en eindelijk, dat de tijd van drie jaren, voor welken het Contract werd ingegaan, tot eenen onbepaalden tijd is uitgeſtrekt, enz. Al zoodanige affchriften zijn misſchien wel eenigermate voldoende voor het gebruik, tusſchen de ingelanden of belanghebbenden, doch veelal gebrekkig opgemaakt, waardoor dezelve, op eenige plaatſen, onverſtaanbaar zijn, en voor de geſchiedenis en oudheidkunde niet te vertrouwen. Men ontdekt zulke gebreken ook in den *Winſumer* Zijlbrief van 1464, gedrukt in de meermalen aangehaalde Conſideratiën van de erf- en ingezetenen, bl. 43. Het is waarlijk wel zeer te bejammeren, dat

to doen ende to laten van enigherhande zaken, de daer in roeren moghen, to des Zyles nutticheyt ende bederve. Voert meer so sellen desse voerscr. negen Zylrechters ende wy, mitter menner Ziilvestene, te zamene comen op *Awinge-Sloet*, alle jaer, des naesten zonendaghes na sinte Wolburghe dach in de Meye; ende daer sellen dese voersc. neghen Ziilrechters kiesen neghen andere Ziilrechters, alse voerscr. is, de daer zweren sellen, dat naeste jaer voert, den voerscr. Zyl te verwaren, alse voerscr. is, elc Rechter by ene pene van enen olden scilde; ende wel sy daerto keysen, de sel daerto zweren, by dren olden scilden, elken persone, te broke; ende enich persoen, de onhoerich sitten wolde ende dat recht nyet ontfanghen en wolde, de sel dese voerscr. broke betalen to den naesten werve, de daer naest begrepen wert, by den anderen penninghe te broke; ende dede hy des nyet, so moghen dese voerscr. Ziilrechters penden ute synen goede, alse vele, alse hy ghebroken hevet, sonder enigherhande wedertale; ende nochtan soe sel deselve persoen daerto zweren, by synen erve, dat hy in den Ziilvestene legghen hevet, dat recht te verwaren, alse voerscr.

dat de *oorspronkelijke* stukken en verordeningen, nopens den aanleg van Zijlen en van andere voorwerpen van algemeen belang, voornamelijk door het beleid van de Geestelijkheid, in de vroegste tijden, vervaardigd, en welke de oorkonden van de voorvaderlijke industrie bevatten, meestal zijn verloren geraakt, of onder bijzondere persônen berusten. Bij het Zijlvest der *Drie Delfzijlen* bevinden zich echter nog verscheidene oorspronkelijke Brieven, zoo als uit de stukken, in deze *Monumenta* uitgegeven (bl. 83, 249, 261, 271, enz.), kan worden gezien.

scr. is. Voert meer sellen de olde Ziilrechters den nye Ziilrechters rekeninghe doen, bynnen achte daghen daer na, dat de nye gezworen hebben, elc Rechter by enen olden scilde te broke. Ende is dat zake, dat dese voerscr. Ziilrechters enigherhande schot begrypen te zamen te brengen to des Ziils behoef, dat sel men te zamene brenghen by den daghe, den sy setten; ende alsoe meneghen dach, alse dit voerscr. schot ontholden wert, so sellen de ghene breken, de dat ontholden, to elken achte daghen, van elken tiin schillinghen enen schillinc; ende welke die Zylrechters dat versumede, dat se dit voerscr. schot nyet te zamen en brengen, alse voerscr. is, ende den voerscr. broke nyet en betalen, so moghen de andere Ziilrechters hoer goet besetten ende becummeren, waer het komet, bynnen den Zylvesten of buten de Zylvestene, sonder horen evelen moet, voer also vele, alse sy ghebroken hebben. Voert meer, wat daghe of werve dese voerscr. Ziilrechters setten, de sal elc derdendeel holden by thwalef olde groete te broke; ende den voerscr. broke te betalen to den naesten werve, den dese voerscr. Ziilrechters setten by den anderen pennink te broke, ende voer dese voerscr. broke so sellen dese voerscr. Ziilrechters de schuldeghen manen dat sy voldoen; ende is dat zake, dat sy dan nyet betalen, so moghen de voerscr. Ziilrechters penden ute horen goede, dat in de Ziilvestene gheleghen is, also vele, alse sy ghebroken hebben ende nyet meer, wtghesproken des Conventes goed van *Adewert* bynnen *Drentschen* Lantrechte. Ende waert zake, dat enich man aldusdane voerscr. pendinge weren wolde met macht,

wat

wat hem dan ghedaen worde, dat sel wesen wanboete, ende wat hy weder doet, dat sal wesen vierboete; ende waer dat zake, dat enich van desen voerscr. Ziilrechters noetzaken dede, dat sy dese voerscr. werve nyet holden en mochten, so moghen sy enen anderen in horen stede setten; ende waer dat zake, dat den voerscr. Zyle noetzaken anlaghe, so moghen dese voerscr. Ziilrechters ene hogere pene daer op setten. Ende alle werve sal men holden op den rechten middaghe; ende we te late quame, de sel halve broke gheven, noetzaken ute ghesproken, de dat by horen ede bytugen willen. Voert meer, so sel alle man vrede hebben to den werve, in den werve, ende van den werve, waer de voerscr. Ziilrechters werve setten. Ende alse de Ziilvestene to den Zyle te doen hebben, ende worde daer enich man doetgheslaghen, dat God verbiede, den sal men ghelden met sestich olde scilden, ende den Rechters dertich olde scilden te broke; worde daer oek enich man ghewondet, den sal men boeten ende beteren, alse het boert by den manghelde; ende waer dat zake, dat daer een Rechter gheslagen worde of ghewondet, God verlaets, of syne bode, of syne ghesellee, of der Ziilvestene werklude, dat sal wesen dubbelt ghelt ende dubbelde boete; ende alle mangeld, ende boete ende broke, met ghelde te betalen to dren tyden in den jare, na der tyt, dat de daet gheschiet is; ende wat den besetichden to boete boren mach, so sellen dese voerscr. Rechters half also vele te broke hebben; ende enich man, de brecachtich worde in desen voersc. puncten, alse van vechtinghe, den sellen wy, met der mener Ziilvestene, daerto

dwinghen, dat hy voldoe alſo langhe, als hy dat hevet; ende en mach hy nyet voldoen, ſo ſellen voldoen ſes ſyne naeste maghe, de in den Ziilvestene gheſeten ſyn; ende myt deſen voerſcr. ghelde en is den vrenden ghene ſoene gedaen; beholden alle Gheestelike Perſone hores gheestelikes rechtes hiir en boven. Voert meer, dat enich man, buten onſer Ziilvestene, enighen perſone van onſen Ziilvestene voerſcr. mishandelde in enigherhande wiis, wanneer de Ziilvestene te zamen ſiin, dat ſellen wy elc den anderen helpen keren met onſer macht, bynnen dren maenden na der claghe; ende waert ſake, dat wy den claghere nyet en helpen, als voerſcr. is, ſo ſellen wy met der mener Ziilvestene den claghere ſyne ſchade belegghen. Voert meer, ist ſake, dat enich man met ſoeden den anderen worpe, of met anderen dinghen, of met water ſprenkelde, daer de Ziilvestene te zamen ſiin, de ſel breken jhegen den claghere enen olden Groten, ende den Rechters enen olden Groten. Voert meer, wanneer deſe voerſcr. neghen Ziilrechters werk holden to den voerſcr. Zyle, ende enich Ziilrechter ſyne volle werclude daer nyet en hevet, alſe de Ziilrechters onder hem begrepen hebben, ſo ſel hy voer elken wercman gheven elkes daghes enen olden Groten, ende voer elken ſpade enen olden Groten, eer de ſonne ondergaet, by den anderen penninck to broke; ende den broke mach hy dubbelt penden van den ſchuldeghen ſonder enigherhande wedertale. Voert meer, ſo ſellen wy Ziilvestene alghemeenlike ſetten enen beſchedenen man, met menen rade, op den Ziil, de den Zyle hoede nachtes ende daghes, ende ons voerſegge eer der Zyle ſchade

ſchye;

ſchye; ende waert zake, dat hem enich man mysdede, dat willen wy met der menen Ziilvestene helpen keren, als voerſcr. is. Deſe voerſcr. puncten hebben wy begrepen ſtede ende vaste te holden, dre jaer lanc, na data deſes brieves, beholden elken manne ſynes rechtes na olden brieven, de wy ontusken hebben; uteghesproken al arghelist ende nye vonden. In orkunde ſo hebben wy, Abbat ende Convent to *Adewert*, onſes Conventes zeghel an deſen brief ghehanghen. Ende, want wy Ziilvestene van *Lyuwerderwolde*, ende Zylvestene van *Péyſe*, *Roeden* ende *Fockeswolde* voerſcr. ſelve ghenen zeghel en hebben, ſo hebben wy ghebeden REYNOLDE, Here van *Coverde*, Knape, ende dat Lant van *Drenthe*, ende den Borghermeesteren ende Rade van *Groninghen*, deſen brief over ons to bezeghelen; ende wy REYNOLT, Here van *Covorde*, Knape, ende dat Lant van *Drenthe*, om bede wille der Ziilvestene voerſcr., ſo hebben wy onſes Landes zeghel van *Drenthe*, ende wy Borghermestere ende Raed van *Groninghen*, onſer Stad zeghel, an deſen brief ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren duſent, drehondert, thue ende tachtich, op ſunte Wolburghe dach in de Meye.

Naar den oorſpronkelijken Brief, waaraan nog twee zegels in groen was gevonden worden. Het derde zegel, zijnde dat van de Stad *Groningen*, ontbreekt. Uit de verzameling van wijlen den Heer Preſident Mr. J. W. KEISER, zijnde van buiten gemerkt met N°. 258.

 CLXXXIII.

CLXXXIII.

Opdragtbrief van Conventualen, van zich en hunne goederen, aan het H. Geest Gasthuis te Groningen, *onder zekere voorwaarden.*

Den 11 *Junij* 1382.

Wi Borghermeestere ende Raet van *Groninghen* do cundich allen luden met desen openen brieve, dat voer ons quamen BOYKE, GHERBURGHE man, ende GHERBORCH, siin echte wiif, ende ghaven ende droghen op al hoer erve ende al hoer goet, waer dat gheleghen was, of waer an dat gheleghen was, haren JOHANNE, EVARDES sone, Provisor van den Hylighen Gheeste, met ons, tot des ghemenen Conventes behoef van den Hylighen Gheeste voerscreven, met allen rechte ende met allen eyghendome, eweliken to bruken ende to besittene. Voert so becanden BOYKE ende GHERBORCH voerscreven, dat si haren JOHANNE voerscreven, to des voerscreven Conventes behoef, den stoc gheleghet hebben tot *Annen* in den dorpe, daer de bure van *Annen* over waren, van desen voerscreven erve ende goede, als in den Lande van *Drenthe* een lantrecht wiset. Hier is to ghesproken dat BOYKE ende GHERBORCH voerscreven sellen beholden hoer halve schute, ende si moghen laten graven, buten des Conventes cost voerscreven, dre schuten torves, elkes jaers, op den vier roden, de ghedeelt siin van den viiftien roden, daer si den Convente den stoc of ghe-

gheleghet hebben, ende daer to fellen BOYKE ende GHERBORCH beholden hoer inghedoem (*a*). Dat orcunden wi met onfer Stad zeghel. Ghegheven int jaer ons Heren dufent, drehondert, thue ende tachtich, des woensdaghes na des hylighen Sacramentes dach, do HERMAN CATERE, LUBBERT SICKINC, GHEERT LEWE, OTTE POLLEMAN, WYCBOLT MAURISSINGHE, ende WYCBOLT, EVARDES foen, Borghermeestere waren onfer Stad.

Naar den oorfpronkelijken, bezegelden Brief, onder de ftukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen*.

CLXXXIV.

(*a*) Men zal, buiten twijfel, door *Inghedoem* te verftaan hebben den geheelen inboedel dezer Conventualen, voor zoo ver dezelve in losfe goederen, linnen, enz. beftond, blijvende de vaste goederen, volgens dezen opdragtsbrief en den ftokleggingsbrief, daarin vermeld, aan het Gasthuis. Dit woord was in de ftreken van *Nederduitschland*, niet ver van deze Provincie gelegen, mede zeer bekend. Volgens RICHEY, *Idioticon Hamburgenfe*, bl. 14, werd door *Ingedömte*, behalve de andere beteekenisfen, die men mede bij KILIAAN op het woord *Inghedom* aantreft, aldaar verftaan het huisraad, benevens al wat in kisten en kasten befloten is. Zie verder OELRICHS, *Glosfarium ad Statuta Bremenfia antiqua*, op het woord *Ingedömte* (*fupellex*), bl. 70, en de aldaar aangehaalde fchrijvers; benevens PUFFENDORF, *Obfervat. Iur. Univerfi*, *Tom.* I., in *append. Statutorum*; en wel *ad Statuta Verdenfia*, *pag.* 90, en *ad Statuta Stadenfia*, *pag.* 185, in welke laatstgemelde *Statuta* deze *Supellex*, even als hier, *Inghedom* genoemd wordt.

CLXXXIV.

Opdragtbrief van eenig land in de Zuider Hoen (*a*), *met een halve ſtale in het diep, op de oosterzijde van dat land gelegen.*

Den 19 *November* 1385.

Wy Borghermestere ende Raed van *Groninghen* doen kundich allen lueden mit desſen openen breve, dat vor ons quam ROLEF KNASSE, ende becande, dat hie hevet vercoft dre graſe landes ende een half gras landes, mit enen halven ſtale, BAYEN GODEJACOBS, vor ene ſumme van ghelde, de ROLEF vorſc. vul ende al betaelt is. Déſſe dre graſe landes ende een half

(*a*) Deze Brief behoeft eenige opheldering. Het daar bij verkochte land lag buiten de A-poort, digt bij *Groningen*, in eene ſtreek land, welke *de Hoen* genaamd werd, dragende het zuidelijkſte en naastbij de ſtad gelegene gedeelte den naam van *de Zuider Hoen*. Deze ſtreek land, de of het *Hoen*, komt ook voor in de Brieven van 1459 en 1462, boven, bl. 304 en 307 opgegeven. De *Hoenweg* was ook nog, in het begin van de zestiende eeuw, zeer bekend; zie de *Kronijk* van S. BENINGA, bl. 67. De later gegravene trekvaart naar het *Stroobos*, welk kanaal bij *Groningen* thans nog het *Hoendiep* genoemd wordt, heeft, voor zoo ver dit laatſte gedeelte betreft, daarvan den naam ontleend. Dit land had tot hare oosterzwette het *Reitdiep*, en in dat diep lag de, mede bij dezen Brief verkochte, *halve ſtale*, waardoor men eene zekere afſchutting, om visch te vangen, in het diep aangelegd, of misſchien wel een vischſtal of eene ſchutting, tot het bewaren van visch, zal te verſtaan hebben. Men zie over deze Stalen VAN DE

half gras landes, mit den ſtale vorſc., droech ROLEF vorſc. up BAYEN vorſc. ende ſinen erfghenamen, mit allen rechte ende mit allen eghendome, vry ende quiit, eweliken to bruken ende to beſitten. Deſe vorſc. dre graſe landes, mitten halven graſe vorſc., ſint ghelegen in *Buninghe hoerne* in der *Zuder Hoen* in enen kampe, de *Buninghe hoerne* gheheten is, van welcken alinghen kampe vorſc. REYNOLT HUGHINC ende HEYLEN HUGHINC de ander deel to behoert. Ende die vorſc. halve ſtale is gheleghen in den depe, up de oesterzide van desſen vorſ. lande. Dat oerkunde wy mit onſer Stad zeghele. Ghegheven int jaer uns Heren duſent, drehondert, viif ende tachtich, up ſente Elzebeen dach, do HERMAN KATER, GHERT LEWE, WICBOLT MAURISSINGHE, WICBOLT, EVERDES ſoen, GHERT PAESDACH,

en-

DE WALL, *Privil. van Dordrecht*, D. I, bl. 186 en 255; Mr. A. Q. VAN SWINDEREN, aanteekeningen op het *Landregt van Wedde en Westerwold.*, *art.* 57, in de *Verhand. van het Genootſch. pro Exc. Jure Patr.*, D. IV. St. 2. bl. 60; en RACER, *Overijsſ. Gedenkſt.*, ſtuk VII, bl. 245. In eenen Brief van 1332 komt voor eene Visſcherij bij den dijk, die de *ſtallinge* genoemd werd; zie boven, bl. 644, en volgens een ſtuk van 1529, aangehaald in het *Regiſter van* DE SITTER, bl. 161, moesten de *Knijpen* en *aalſtallen*, in *Drenthe*, op 14 voeten gehouden worden.

De tegenwoordige Brief is gedagteekend op *Elſebeendach*, waardoor ik meen *Eliſabethen dag* te moeten verſtaan, zoo als mede door *Elſebeen*, in den Brief van 1370, hier boven, bl. 686, *Eliſabeth*.

De latere uitgever van het werk van EMMIUS, de *agro Friſiae*, in 1646, geeft in de *Faſti Conſulares*, op dit jaar, te onregt op REYNOLT HUGHING, als Burgemeester van *Groningen*; dezelve komt eerst, in Augustus van het volgende jaar, als zoodanig voor, zoo als uit dit en de volgende ſtukken blijkt.

ende ECBERT VORHOUWENS Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken, bezegelden Brief in de Verzameling van wijlen den President Mr. J. W. KEISER, No. 194.

CLXXXV.

Koopbrief van een steenen Huis met de Hofstede, een appelhof, halve put, enz., gelegen in de Ebbingestraat *te* Groningen.

Den 14 Februarij 1386.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* doen kundich allen luden mit dessen openen breve, dat voer uns quam HENRIC ALINGHE, DIRCS zoen ALINGHE, ende becande, dat hie hevet vercoft ARENDE DEN VALEN, een steenhues mitter hofstede, daer dat vorscreven steenhues uppe staet, ende mit alle sinen tobehoren, achter ende vore, ende een appelhof, mit alle sinen tobehoren, enen halven zoet (*a*), ende enen halven ganc, de bider zuder ziit gheleghen sin, van den vorscreven hues ende hofstede, vor ene summe van ghelde, de HENRIC vor-

(*a*) Men ziet uit den verderen inhoud van dezen Brief, dat door *zoet* te verstaan zij een put; zie mede KILIAAN op het woord *sode.* Het woord *zoet* of *zode* komt meer voor in onze oude stukken, en, onder anderen, in den Brief van den 20 Julij 1388, hierna volgende.

vorſcreven wul ende al betaelt is. Dit vorſcreven ſteenhues ende hofſtede, mit alle ſinen tobehoren, ende deſſen vorſcreven appelhof, mit ſinen tobehoren, ende den vorſcreven halve putte, ende den vorſcreven halven ganc, droech HENRIC vorſcreven op ARENDE vorſcreven ende ſinen erfghenamen, vry ende quiit, mit allen rechte, ende mit allen eghendome, eweliken to bruken ende to beſitten; beholden enen yeweliken alſodaner rente, als men mit breven bewiſen mach, opdat vorſcreven hues ende hofſtede, mit ſinen tobehoren; mer mochte yeman achterſtalligh rente bewiſen up dat vorſcreven hues ende hofſtede na dezen daghe to, daer ſal HENRIC vorſcreven ARENDE vorſcreven ende ſine erfghename ſcadeloos van holden. Dit vorſcreven ſteenhues mitter hofſtede, ende mit ſinen tobehoren is gheleghen in de westerzide van *Ebdingherſtrate*, daer dit vorſcreven appelhof achter gheleghen is, ende ſtrecket ſich an der *Baghinen* erve van den olden Convente, ende daer JOHANS hues, des *Kannengheters*, by gheleghen is up de nortzide, ende JOHANS hues, des *Drentes*, ande zuetzide ſtaet, daer de vorſcreven zoet ende ganc entuſchen gheleghen ſiint. Dat oerkunde wy mit onſer Stad zeghele. Ghegheven int jaer uns Heren duſent, dre hondert, ſes ende tachtig, up ſente Valentinus dach, do HERMAN KATER, GHERT LEWE, WICBOLT MAURISSINGHE, WICBOLT EVERDES, GHERT PAESDACH ende ECBERT VERHOUWENS Borghermestere waren unſer Stad.

Naar den oorſpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. 2, in het pakket No. 1.

CLXXXVI.

CLXXXVI.

Testament van WYBE KOPERSLAGERS, *ten behoeve van den Priester van St. Johans Altaar in de Martini Kerk te* Groningen.

Den 24 Augustus 1386.

Wy Borghermestere ende Raed van *Groninghen* doen kundich allen luden mit dessen openen breve, dat vor ons quam WYBBE COPERSLAGHERS, bygaende ende staende, by ghesonden lieve ende wetenheyt hore sinne, ende becande, dat se mit horen vryen willen hevet ghegheven, ende gaf, tot enen ewyghen testamente, ses marke rente ende vier schillinghe rente, twelef schillinghe voer den marc gherekent, paymentes als in *Groninghe* ganc ende gave is, to sente Johannes altaer, dat in sente Meertens kerke tho *Groninghen* staet, to eens Preesters behoef, de dat vorscr. altaer in der tiid vorwaert, die vor JOHANS zyele van den *Damme*, vor BYWEKEN zyele, hore dochter, voer hoers selves zyele, ende vor der ghener zyele, daer se vor begherende is, daghelikes, in siner misse, bidden sal, tho nemen eweliken elkes jaers, als een Stadrecht is, de twe marc ute BERENDES steenhues HORNEKINGHE, dat gheleghen is in de westerzyde van *Peperstrate*, by JARICH COPPIINS zoens erve, dat an die noerderzyde leghet; ende twe marke rente ute JOHAN ende GHEBBEN hues ende hofstede, dat gheleghen is

is in de wester zyde van *Peperstrate*, by HANNEKEN YDENS hues, dat an die zuetzyde leghet, ende WYBEN erve vorscr., dat an die noertzyde leghet; ende achte ende twintich schillinghe rente ute POPPEN steenhues van *Roeswinkel*, ende uter hofstede, daer dat vorscr. hues up staet, dat gheleghen is in de oesterzyde van *Oesterstraten* by BERNEERS steenhues SOLLEDERS, dat an die noertzyde leghet. Desse vorscr. ses marke rente, ende vier schillinghe rente, droech WYBBE vorscr. up, dessen vorscr. altaer, to eens Preesters behoef, als vorscr. is, vry ende quiit, mit allen rechte, ende mit allen egendome, eweliken ende erfliken, tho bruken ende tho besitten. Hiir is to ghesproken, dat de vorscr. Preester sal eweliken elkes jaers, in sente Meertens kerke vorscr., begaen dre memorien, mitten wasse ende mitten offerghelde, dat daer tho behoert, van dessen vorscr. rente, alse JOHANS vorscr. tho sente Bartholomeus, BYWEKEN vorscr. up des heylighen Kerstes avent, ende hores selves na sente Urbanus dach; ende so wanneer JOHANS memorie vorscr. is, ende hores selves memorie, so sal die vorscr. Preester gheven tho koerpenninghen elken Preester, de up den dach misse lezet in sente Meertens kerke vorscr., ofte singhet, ene placke van twelef penninghen, of den weert daer vore, ende daerto vier schillinghen armen luden, alse hore memorie is. Voert meer is hiir tho ghesproken, dat her JOHAN van *Haerlo* sal desse vorscr. rente hebben tho synen lyve, ende sal daer voer doen, alse vorscr. is, also veer als he in sente Meertens kerspele wonet, ende der kerken tho sente Meerten vorscr. denet, al en vorwaerde he dat vorscr. altaer nyet; mer na syner

doet, ſo ſal die vorſcr. rente anders nement hebben, mer de preyster, de dat vorſcr. altaer vorwaert. Item weert zake, dat her JOHAN vorſcr., of de ghene, de dat vorſcr. altaer vorwaerde, verſumende ware in der beganenesſe van den vorſcr. memorien ende dat daer to behoert, als vorſcr. is, ſo moghen de vogheden van ſente Meerten ende dat Konvent van den minrebroderen, die vorſcr. rente nemen van den jare, ende delen ſe ghelike, ende kopen daer olye mede voer den heylighen Sacramente ten minrebroderen, ende voer ſente Johannes altaer tho ſente Meerten, in den lampe tho bernen. Item, ſo ſal men van desſen vorſcr. rente ſcheten to der Stad behoef, ſo wanneer de Stad een ghemene ſchot nemet. Dat oerkonde wy mit onſer Stad zeghele. Ghegheven int jaer ons Heren duſent, drehondert, ſes ende tachtig, up ſente Bartholomeus dach, do GHEERD LEWE, WICBOLT MAURISSING, WICBOLT, EVERDES zone, GHEERD PAESCHEDACH, ECBERT SCHULTE ende REYNOLT HUGHINC Borghermestere waren onſer Stad.

Naar den oorſpronkelijken, bezegelden Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 16.

CLXXXVII.

Opdragtbrief van twee grazen land bij Hoytinghe huis.

Den 10 *October* 1386.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen*

ghen doen kundich allen lueden mit dessen openen breve, dat voer ons quam GHELMER STORM, ende becande, dat hi hevet vercoft JOHANNE KLINGHEN twe grase landes, vor ene summe van ghelde, de GHELMER vorscreven vul ende al betaelt is. Ende desse twe grase landes vorscreven droech GHELMER vorscreven up JOHANNE vorscreven ende sinen erfghenamen, vry ende quiit, mit allen rechte, ende mit allen eghendome, eweliken to bruken ende to besitten. Desse twe grase landes vorscreven ziin gheleghen an de noerderziit van *Hoytinghe hues*, by JOHANS heme vorscreven, de dat *Retscap* gheheten is, de an de zuetzide legiet, by de westerzide van den weghe. Dat oerkunde wy mit onser Stad zeghele. Ghegheven int jaer uns Heren dusent, drehondert, ses ende tachtentich, up sente Victoris ende Gereonis dach, do GHERT LEWE, WICBOLT MAURISSINGHE, WICBOLT, EVERDES zone, GHERT PARSCHEDACH, ECBERT SCHULTE ende REYNOLT HUGHINC Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen*.

CLXXXVIII.

Koopbrief van erflijke renten, gevestigd op een steenen huis in de Bruggestraat te Groningen.

Den 10 *Februarij* 1388.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* doen kundich allen luden mit dezen openen breve, dat voer ons quam BEYNE de *Vleyhauwer* ende ABELE zyn wiif, ende becanden, dat ſie hebben vercoft HEBELEN RUTINGHES, der Baghynen, vyer ſchilde rente, tyen ſchillinghe vor elken ſchilt gherekent, paymentes als in *Groninghe* ganc ende gave is, to nemen elkes jaers, als een Stadrecht is, ute horen ſteenhues, daer ſie nu ter tiid inne wonen, vor ene ſumme van ghelde, de BEYNEN ende ABELEN vorſcr. vol ende al betaelt is. Ende deze vorſcr. vyer ſchilde rente droghen BEYNE ende ABELE vorſcr. up HEBELEN vorſcr., ende horen erfghenamen, vry ende quiit, mit allen rechte ende eghendome, to bruken ende to beſitten. Hiir is to gheſproken, dat BEYNE ende ABELE vorſcr., of hore erfnamen, moghen deze vyer ſchilde rente vorſcr. quiit kopen, waneer dat ſe willen, met tachtig ſchilden paymentes, als vorſcr. is. Dit vorſcr. ſteenhues is gheleghen in der zuetzide van der *Bruggeſtrate*, by WONEKE mester ELTES hues, dat an de westerzide leghet. Dat oerkunde wy myt onzer Stad zeghele. Ghegeven int jaer ons Heren duzent, drehondert, achte ende tachtich, up ſente Scholaſtiken dach, do WICBOLT, EVERDES zone, BERENT HORNEKINC, JOHAN TEDEMA, ende BARWOLT CALMER Borghermestere waren onzer Stad (*a*).

Naar

(*a*) Ik heb reeds boven, bl. 668, aangeteekend, dat men, in plaats van de zes, tot in 1386 ſteeds aangeblevene, Burge-

Naar den oorspronkelijken Brief, onder de stukken van de A kerk te *Groningen*.

CLXXXIX.

Eeuwigdurende verhuring van eene hofstede in de Gaddincstrate, *met het regt voor de naburige erve van toegang tot den put (Zode).*

Den 20 *Julij* 1388.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghe* doen kundich allen luden myt dessen openen breve, dat JOHANNES, ZYVERDES zone, van *Bodelzwert*, hevet ghehuert ene hofstede, myt al horen tobehoren, daer zyn hues nu ter tiid up getimmert staet, to ewygher hure, teghen WICBOLDE MAURISSINGHE, des jaers vor anderhalven olden vrancschen scilt, of payment daer voer, dat daer guet vor is, up der Stad kore, ende dat in *Groninghe* ganc ende gave is, to betalen elkes jaers, als een Stadrecht is, ende vor een croes wiins, to betalen jaerlikes up sente Johannes dach to myddensomer. Desse vorsc. hofstede is gheleghen in de wester-zi-

gemeesteren, in 1387 en vervolgens, wederom, als voorheen, vier Burgemeesteren aantreft. Het schijnt ook, dat toen reeds weder het Regeringsjaar met den 22 Februarij eindigde (zie boven, bl. 656); men vindt althans, in den tegenwoordigen Brief, nog de namen der Burgemeesteren, welke, volgens de *Fasti Consulares*, in 1387, waren aangesteld, en reeds in den volgenden Brief van den 20 Julij 1388, geheel nieuwe Burgemeesteren.

zide van *Gaddincstrate*, BERNEER SOLLEDERS erve, dat aan de zuetzide leghet, ende WICBOLDES erve vorsc., dat an de noertzide leghet. Hiir is to ghesproken, dat so welc wonet up WIÇBOLDES erve vorsc., de sol enen ganc to den zode hebben, de in dit vorsc. erve gheleghen is. Dat orkunde wy myt onzer Stad zeghele. Ghegheven in 't jaer ons Heren dusent, drehondert, achte ende tachtich, up sente Margareten dach, do ECBERT SCHULTE, GHERT PAESCHEDACH, JARICH COPPENS zone, ende EVERT SICKINGHE Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken, bezegelden Brief, in de Verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER, No. 222.

CXC.

Opdragtbrief van NANNEKE, *de Baggijne, Meesterſche, en de Conventualen van vrouw Sywen Convent, van veertien ſchellingen jaarlijkſche rente aan het H. Geest Convent* in Groningen.

Den 1 Mei 1390.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* bekennen ende betughen myd dezen openen breve, dat vor ons quamen NANNEKE de Baghyne, Mesterſche, ende al de ghemene joncfrouwen van Ver Sywen Convente, ende becanden, dat des Hilleghen Gheestes Convent ſullen hebben, ende hebben elkes jaers, vyertyen ſchillinghe ren-

rente payments, als in *Groninghen* ganc ende gave is, to betalen jaerliken, als Stadrecht is, vet den hues, dat *Ver Claren* hues gheheten is, dat gheleghen is in de westerzide van den *rechten Jate*, by AROLT BLOTEN erfnamen erve, dat an de noerdzide leghet. Hiir is to ghesproken, weerd sake, dat de olde breef, de van dezer vorsr. rente spreket, to jenegher tiid to handen quame ende ghevonden worde, so solde deze breef doet wezen, ende den olden breef solde men voerd holden. Dat betughe wy myd onsen Stad seghele. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, dre honderd ende neghentich, up sonte Walburghe dach in den Meye, do EGBERT SCULTE, GHERD PAESCHEDACH, ZWEDER VAN WINDE ende JOHAN VAN DEN BERGHE Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, waaraan een zegel is geweest, doch hetwelk thans ontbreekt, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, in het pakket N°. 3.

CXCI.

Verdrag van het Landschap Westerwolde *met de kinderen van* EGGE ADDINGE *en anderen, over het Geregt aldaar, enz.; in eenen Vidimusbrief van den* 20 *December* 1458.

Den 1 *Junij* 1391.

„Wy Borghermestere ende Raed in *Groningen*

 „be-

„ betugen myt desſen openen breve, dat wy heb-
„ ben geſeen ende geleſen een openen francynen
„ brief, myt drie wthangende ſegelen in groenen
„ waſſe verſegelt, gantz heel, ongecancelleert, on-
„ geradeert ende ſunder alle gebreken, inholden-
„ de van woirde toe woirde, als hyr nae volget:"

Wy Mene Lant to *Westerwolde* (*a*) doet kundich alle den ghenen, de desſen bref zeen of horen

(*a*) Men treft, voor zoo ver mij bekend is, van het Landſchap *Westerwolde*, voor het eerst, een echt en zeker berigt aan in twee beſcheiden van het jaar 1316, *in die beate Priſce virginis*, welke feestdag, om dit in het voorbijgaan aan te teekenen, door KLUIT, *Coll. Diplom.*, *Tab.* 2, en ook in *l'Art de vérifier les dates*, geſteld wordt op den 12 Januarij, doch, volgens de meer aangehaalde *Officia Sanctorum*, en de Registers bij DUMBAR, *Kerkl. en Wereldl. Deventer*, bl. 279 en 375, in deze landen, op den 18 Januarij werd gevierd.

Deze Brieven zijn, door den Heer VAN IDSINGA, *Staatsregt*, D. I, bl. 406 en 407, uit de Archiven van het Bisdom van *Munster*, in het licht gebragt, en de tweede Brief is op nieuw door KINDLINGER, *Munster. Beitr.*, 2ter Band, *Urkund.* N°. 53, uitgegeven. In deze Brieven komt *Westerwolde* voor, als eene onafhankelijke en op zich zelve ſtaande *Terra*, of Landſchap. Volgens dezelve, begaven zich de bewoners (*incole eiusdem terre*) toen voor het eerst (*per compoſitionem*, ſtaat er, *que huc usque inter nos non viguit*), onder het Bisdom van *Munster*, hetwelk aannam, dezelve bij hunne regten en gewoonten te zullen handhaven en tegen alle aanvallen te beſchermen, en ook te zullen zorg dragen, dat niemand aldaar ſloten of ſterkten aanlegde; alles onder voorwaarde, dat van ieder huis, daar rook uitging, jaarlijks op *Michiel*, aan den Bisſchop een hoen zoude moeten worden opgebragt. Dit Landſchap, of het eigenlijk gezegd *Westerwolde*, waaronder *Bellingewolde* en *Blijham* niet begrepen waren, beſtond reeds toen, zoo als ook in latere tijden, uit de vijf parochiën of kerſpelen, *Onstwedde*, *Vlagtwedde*, *Wedde*, *Sellinge* en *Loe* of *Vrieſcheloo*. Men vindt eene fraaije Beſchrijving van *Westerwolde* in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, *Hoofdſt.* 5, en eene andere van opzen *Groninger* Hoogleeraar

DE

ren lesen, dat wy myd guden willen overdregen zin ener vasten olden vrunschap unde sone, ewighe unde jumbermeer, alzo myd UMKEN RYPPERDES, Proveste unde Hovedinch to *Fyrmesen*, WYARDE MEMMINGHE, MEMMEN, zinen zone, TYABEKEN JELDERKES, ADDEN, HAYEN, BOLEN, broderen, zelghen EGGHEN kindede-

DE RHOER, in het 2de Stuk van het vierde Deel der *Verhand. van het Genootsch. pro Exc. j. Patrio.* EMMIUS, en, op zijn voetspoor, de latere schrijvers houden het daarvoor, dat *Westerwolde* oudtijds tot *Reiderland* behoord hebbe, en het zuidelijkste of het bovenste gedeelte van hetzelve hebbe uitgemaakt; doch dit gevoelen is niet buiten bedenking; althans blijkt het, uit de zoo even gemelde Brieven, dat reeds in 1316, dit Landschap op zich zelf stond, en ook zijn eigen zegel gebruikte. Het verbond van 1368, hierboven, bl. 255 en 510, aangehaald, werd ook door *Reiderland* en *Westerwolde*, als van elkanderen onderscheidene en onafhankelijke Landschappen, ingegaan. Het stuk van de *Reiderlander* en *Oldamster* Hovelingen, of, zoo als ze aldaar genoemd worden: *Illustres Capitanei Territoriorum Rederlancium et Oldampte*, van het jaar 1391, in deze verzameling bl. 423 voorkomende, behelst wel mede den naam van EGGE ADDINGE in *Westerwolde*, doch het blijkt niet, en het is ook zeer onwaarschijnlijk, dat de Landschappen, daarin genoemd, in den handel van deze Hovelingen, welke, voor zoo ver de bekende namen aangaat, tot de partij der Vetkoopers behoorden, zijn gekend geweest. Dit stuk, hoe belangrijk anders, is dus weinig geschikt, om daaruit, met betrekking tot de oorspronkelijke staatsgesteldheid van deze Landschappen, eenig bewijs te ontleenen. De tegenwoordige, benevens de verdere Brieven, in deze verzameling volgende, bevatten ook niets, waaruit zulk eene onderhoorigheid van *Westerwolde* aan *Reiderland*, of eene vereeniging van deze Landschappen kan worden afgeleid. Het is voorts opmerkelijk, dat men, in de oude Registers der goederen van de Abdij van CORVEI, zoo weinig van dit Landschap aantreft, daar echter deze Abdij aldaar bezittingen schijnt gehad te hebben, zoo als men uit de Brieven van 1474 bij VAN IDSINGA, D. II, bl. 408, en in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, t.

deren ADDINGHE, unde myd eren rechten nakomelinghen, unde myd den vorwarere des hufes to *Wedde* van erer weghene, alzo dat wy Mene Lant to *Westerwolde* zolen unde willet gherne gheven MEMMEN, WYARDES zone, ADDEN ADDINGHE, unde finen broderen, unde eren rechten nakomelinghen, alle de broke, de wy zelghen

EG-

t. a. p., bl. 411, kan opmaken. In *Sarrachonis Registro*, bevattende de lijst der goederen, welke deze Abdij, omtrent het midden van de elfde eeuw, bezat, vindt men nogtans, *pag.* 36, N^b. 639, vermeld eene plaats of landftreek, genaamd *Wesderewalde*, doch dezelve lag *in Page Threnthe.* FALKE, *Tradit. Corbej.*, *pag.* 435, verftaat, door dit *Wesderewalda*, het huis of gehucht *Westervelde* in *Drenthe*, welke opvatting nogtans, daar dit *Westervelde* in geene oude ftukken voorkomt, en *walde* of *wold* een geheel ander denkbeeld uitdrukt, als dat van *veld*, mij weinig aannemelijk voorkomt, en ik zou dus liever, door dit *Wesderewalda*, het tegenwoordige *Westerwolde* willen verftaan; doch dan zou men het tevens daarvoor moeten houden, dat het laatstgenoemde Landfchap, hetwelk ten zuiden en zuidwesten aan *Drenthe* grenst, in die overoude tijden, tot het *Pagus Threntie* kan behoord hebben. Ook meent FALKE, ter aangehaalde plaats, dat door *Hwinni in pago Trenthe*, voorkomende in *Sarrachonis Registro*, *pag.* 37, N°. 651, misfchien het dorp of gehucht *Weende*, in *Westerwolde* gelegen, te verftaan zij, aan welk denkbeeld eenige waarfchijnlijkheid wordt bijgezet door de gemelde Brieven van 1474, volgens welke de Abdij van CORVEI in dit dorp *Weende* bezittingen had.

Men ziet, uit den tegenwoordigen en den volgenden Brief, welke beide thans voor het eerst worden in het licht gegeven, dat de befcherming, aan die van *Westerwolde*, door den Bisfchop van *Munster*, in 1316 toegezegd, hen niet tegen den overmoed van vermogende Hovelingen heeft kunnen beveiligen. In het zoo even aangehaalde ftuk van 1391, van hetwelk echter, zoo als ik reeds boven, bl. 424, heb aangeteekend, de ouderdom niet naauwkeurig te bepalen is, komt EGGE ADDINGE in *Westerwolde* nog onder de *Capitanei* voor; doch, volgens den tegenwoordigen Brief van den 1 Junij 1391, was hij reeds overleden. Er beftond ook toen al een huis of Slot te *Wedde*, ftaande, zijnentwe-

ge,

EGGHEN vore ghegheven hebben, utghesproken (*b*) den tollen unses eghenen gudes, twe penninghe to besetten, unde twe to untsetten (*c*); unde de hone (*d*), den men sweret, de en zal den Gherichte nicht gheven; unde so sole wy gheven den Richtere dre schillinghe, vor de vyf schillinghe, de boven de vyf marck zin, dar men e-

ge, onder het opzigt van eenen verwaarder of slotvoogd; en het wordt door het Landschap van *Westerwolde* zelf, hoe zeer hiertoe waarschijnlijk door overmagt gedwongen, erkend, dat de erfgenamen van EGGE ADDINGHE aldaar geregtigheden bezaten, welke, bij het toen gemaakte verdrag, nader werden gewijzigd. UNKE, of UNICO RIPPERDA, Proost en Hoveling te *Farmsum*, een der hoofden van de partij der Vetkoopers (zie EMMIUS, *Hist. Frisiae*, *p.* 240 *et seq.*), was voormond over de minderjarige kinderen van EGGE.

Bij den volgenden Brief, van den 12 Maart 1392, verkoopen deze erfgenamen, met weten en toestemming van den Bisschop van *Munster*, de heerlijkheid en het regt, dat zij hadden op het slot te *Wedde*, met de daartoe behoorende landen en renten, benevens op het geheele Landschap *Westerwolde*, aan HAYE en BOELE ADDINGE, zoons van EGGE; men zie verder den Brief van den 8 September 1400, mede in deze verzameling volgende.

(*b*) Dat is: *uitgezonderd.*

(*c*) OELRICHS, *Glossar. ad stat. Bremens.* op dit woord, vertolkt *bezetten*, door *detinere interdicto*. Men zie over het gemelde woord, dat, in onze oudere en ook in de latere Landswetten niet onbekend is, de aanteekeningen van den Hoogl. DE RHOER, op het *Stadb. van Groningen*, in de *Verhand. van het Genootsch. pro Exc. j. Patr.*, D. V, bl. 117. Misschien zal men hier op tollen, of belastingen op den uitvoer of den invoer van goederen, te denken hebben.

(*d*) Waarschijnlijk zal men door *hone*, die men *sweret* of bezweert, te verstaan hebben eene belediging of beschadiging in het een of ander; zie OELRICHS, ter aangeh. plaats, op het woord *Hohn*, *injuria*, *contumelia*, en Mr. A. Q. VAN SWINDEREN, Aanteekeningen op het *Landr. van Wedde en Westerwold.*, art. 93, in de Verhand. van het zoo even gemeld Genootschap, D. IV, tweede stuk, bl. 84.

enen man ſleyt, dat God behode. Hyr en boven zo love wy Mene Lant to *Westerwolde* an guden trowen dit recht to holdene, unde to blyvene myd lyve unde myd gude, to nuden unde noden, by desſen vorghenomden Hovedinghen, alzo ze voreſcreven ſtan, unde eren rechten nakomelinghen. Desghelyken love wy vorſcrevene Hovedinghe, unde unſe rechten nakomelinghe, weder den Lande to *Westerwolde*, by em to blyvene myd lyve unde myd gude; wer oech zake, dat dar gheſcreyet (*e*) wurde en wapen rocht, unde dat Gherichte zochte ere viande, unde unſe Mene Lant en volghede nicht, en jewelk Man ſolde breken vyf marck; unde de ghene, de ze huſede unde havede, dat men beſchinen (*f*) mochte, de ſolde breken lyf unde gut. Desſe vorſcrevene zone unde vrunſchap love wy UMKEN, WYARDE, MEMME, unſe zone, TYABEKE JELDERKES, ADDEN ADDINGHE unde zinen broderen, unde eren rechten nakomelinghen, wy Mene Lant to *Westerwolde* to holdene, zunder alle arghelist, alle quade nye vunde utgheſproken, dar desſe zone mede valſchet worden moghe. Hir heft an over ghewefen BERENT VAN HAREN, knape, her MEMME, kercher to *Unswide*, her GHERT, to *Flagtwide*, her HARMEN to *Wedde*, GHERT de Richtere, de desſe zone ghemaket hebbet umme

(*e*) Over het noodgeſchrei bij geweld, gewapenden aanval, enz. kan men nazien HALSEMA in deszelfs meer aangehaalde Verhandeling, Hoofdſt. VI, § 10, bl. 124 en volg, VAN IDSINGA, *Staatsr.* D. I, bl. 229, en DE RHOER, in deszelfs, zoo even gemelde, aanteekeningen, bl. 90.

(*f*) Dat is: *bewijzen.* Dit woord is, in dien zin, zeer bekend in onze oude ſtukken; men zie, onder anderen, RACER, *Overijsſ. Gedenkſt.*, VI, bl. 83.

me unſer beyder vrunſchap willen. In ene merre vestnisſe desſer vorſcrevene dink, zo hebben wy Mene Lant to *Westerwolde* unſe ingheſeghel an desſen bref ghehanghen, unde hebbet darto ghebeden her MEMMEN to *Unswide*, unde her GHERDT to *Flagtwide*, dat he zin ingheſegel heft ghehanghen an desſen bref. Datum anno Domini M.CCC.LXXXX. primo, in octava corporis Christi. „In orkunde der waerheyt heb„ben wy unſer Stadt ſegel beneden an desſen „tranſumpt ofte vidimus brief doen hangen. Ghe„gheven in den jaer ons Heren duſent, vierhun„dert, acht ende vyfftich, up ſunte Thomas a„vent Apostoli, doe HENRIC KATER, DIRICK „SCAFFER, JOHAN RENGERS *van den Poste*, „ende JOHAN TEDEMA Borgermestere waren „onſer Stad."

Naar den oorſpronkelijken bezegelden Vidimusbrief, in de verzameling van wijlen den Heer Preſident Mr. J. W. KEISER, van buiten geteekend met No. 238.

CXCII.

Brief, beleden voor HENRIK, *Bisſchop van* Munster, *waarbij* WYARD MEMMINGE, *deszelfs zoon* MEMME, *en* TJABEKE JELDERKES *verkoopen aan* HAYE *en* BOELE ADDINGE, *zonen van* EGGE ADDINGE, *hun regt op het Slot te* Wedde, *en op* Westerwolde.

Den

Den 12 *Maart* 1392.

Wy HEYNDRICK, van Godes genaden Biscop to *Munster*, bekennet und betuget openbar in desſen beſegelden breve, dat vor uns ſind gekamen WYARDE MEMMINGE, MEMMEN, ſynen zone, unde TYABEKEN JELDERKES, und bekanden vor em und eren rechten erven, dat ſe, myt guden vryen willen und unbedwongen, myt unſere und erer vrunde rade, ghaven over, drogen up, und lieten vry, quyt und loes, alle de Heerlicheit und recht, dat ſe hadden uppen Slotte to *Wedde*, myt den erven, landen und renten, dar to behorende, und up den gantzen Lande van *Westerwolde*, dat ſy an ſaeken to ſcheydene, mysdaden to ſtraffene, huren unde renten to borene, ofte an yenighen ſtucken, HAYEN ADDINGES und BOLEN ADDINGES, broderen, zeligen EGGHEN zonen, Hovetſcoppen to *Westerwolde*, und eren rechten erven; und ghunden em desſer Herlicheit, rechtes, erven und renten, als vry eygelyck und erffgudt to brukene nae eren willen, unbeſproken und unbehindert van WYARDE MEMMINGE, MEMMEN, ſynen zone, und TYABEKEN JELDERKES vorſc. und eren erven, und dat vor een merckelyke ſomme geldes, de vorſc. WYARDE, MEMME und TYABEKEN bekanden, dat em vul und all van HAYEN und BOLEN ADDINGES, broderen, und eren vormundere UMKEN RIPPERDES to *Fermeſen*, van erer wegene, was betaelt, alles nae unſere und erer dedingeslude woorden, ſunder argelist. In orkunde der warheit, dat alles myt unſer wisſen, vulbord und willen geſchied ſy, ſo hebben wy to tuge unſe zegel, vor uns und unſe nae-

ko-

komelingen, aen desfen breff doen hangen. Ghegeven in den jare unses Heren dusent, dreyhundert, und twie und tnegentich, up sunt Gregorius dagh.

Naar den oorspronkelijken Brief, met een uithangend zegel van den Bisschop van Munster in bruin was bevestigd, in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER, zijnde van buiten geteekend N°. 239.

CXCIII.

Opdragtbrief van drie grazen land te Lijwerderwolde, *ten gevolge eene geregtelijke inwijzing, door Burgemeesteren en Raad van* Groningen, *met den Schout, aldaar, gedaan.*

Den 24 *Augustus* 1392.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghe* bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat wy, met HEYNNEN VAN DER BRUGGHEN, den Schulten, hebben inghewaerd met Stadrechte TIDEMAN WEMELENS an een eghendoem ende een besit van dreen grasen landes, de BOKEDE HANNEKE, TYDEMANNE vorscreven, satte vor ene summe van ghelde, de hie hem nyet en betaelde by der tiid, de hem van ons ghesat was. Deze dre graze landes vorscreven ziin gheleghen in *Lywerderwolt*, an de zuedzide van den *Woltgraven*, by GHELMER STORMES erve, dat an de

de oesterzide leghet, ende REYNER ELMESMA erve, dat an de westerzide leghet, in enen kampe van ses grasen, daer HANNEKEN vorscreven dat ander van to behoerd. Dat orkunde wy met onser Stad seghele. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drehondert, twe ende negentich, up sente Bartholomeus dach, do JARICH COPPIINS zoen, BEREND HORNEKINC, ZWEDER VAN WINDE ende REYNOLT HUGHINC Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis in *Groningen.*

CXCIV.

Koopbrief van het H. Geest Gasthuis, te Groningen, *van een gras land, liggende in de* Zwage.

Den 21 *October* 1392.

Ich WYTEKE SAPPAMA, wonende to *Horm*, bekenne ende betughe met dezen openen breve, dat ich hebbe vercoft ende upghedraghen, vor my ende vor myne erfghenamen, den Convente van den Hilleghen Gheeste, to *Groninghen*, een gras landes met al sinen to behoren, vor ene summe van ghelde, de my vol ende al betaelt is. Ende ich draghe den vorscreven Convente dit vorscreven gras landes up, vor my ende vor myne erfghenamen, vry ende qwiit, met allen rechte ende eghendome eweliken to bruken ende to besitten. Dit vorscreven gras landes is gheleghen in

in den *Zwaghe* by *Altekama heem*, in enen venne van ses grazen, daer den Hilghen Gheeste vorscreven twe graze landes van to behoren, de an de zuedzide legghen van den vorscreven graze landes, ende daer den Hilghen van den *Leghergkerke* dat ander erve van to behoerd, dat an de noertzide leghet. In orkunde der waerheyt, want ich solven negheen seghel en hebbe, so hebbe ich WITEKE vorscreven gebeden her LUDELEF, Cureyt to *Zuethorm*, ende her HENRIC, Cureyt to der *Legherkerke*, dezen breef vor my to bezeghelen. Ende wy her LUDELEF ende her HENRIC vorscreven hebben onse seghele an dezen breef ghehanghen umme bede willen WYTEKEN vorscreven. Ghegheven int jaer ons Heren duzent, dre hondert, twe ende neghentich, up Elven dusent meghede dach.

Naar den oorspronkelijken Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis in *Groningen.*

CXCV.

Eeuwigdurende verhuring van eene Hofstede in het Rechte Jat, *te* Groningen.

Den 14 Januarij 1393.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* bekennen ende betughen met desen openen breve, dat JOHAN, de Vischer, hevet gehuerd ene hofstede met al horen tobehoren, daer ziin

hues nutertiid vp ghetimmerd staet, to ewigher hure, vor hem ende vor sine erfghenamen, teghen de joncfrouwen van Ver Ziwen Convente, elkes jaers vor vier scilde, tyen scillinghe vor den schilt gherekend, payments als in *Groninghen* ganc ende gave is, to betalen jaerlixs als een Stadrecht. Deze vorsr. hofstede is gheleghen in de oesterzide van den *Rechten Jate*, by *Werfmer* Convente steenhues, dat an de noertzide leghet, ende Ver Meynolde Conventes mure, de an de zuedzide leghet, daer der vorsr. joncfrouwen mene wech en tusschen gaet, ende daer her wateringhe vnder hene gaet. Ende den vorsr. mene wech mach JOHAN vorsr. mede bruken, mer hie en sal hem hor wateringhe nyet becummeren of bedammen, ende hie sal westwerd an vetwateren to der strate. Dat orkunde wy met onsen Stad seghele. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drehondert, dre ende neghentich, vp sente Pontianus dach, do JARICH, COPPIINS Zoen, BERENT HORNEKINC, ZWEDER VAN WINDE ende REYNOLT HUGINC Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 14.

CXCVI.

Koopbrief van het Vrouw Sywen Convent van eene Hofstede, groot 2¼ Roede, te Groningen.

Den

Den 14 *Februarij* 1394.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghe* bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat vor ons quam ALVERD HEDINGHE, ende becande, dat zie hevet vercoft den joncfrouwen van Ver Zywen Convente, ene hofftede met al horen tobehoren, vor ene fumme gheldes, de ALVERDE vorfcreven vol ende al betaelt is. Ende defe vorfeide hofftede met horen tobehoren droech ALVERD vorfcreven up den vorfeide joncfrouwen, vry ende quiit, met allen rechte ende eghendome, eweliken to bruken ende to befitten. Desfe vorfeide hofftede is gheleghen in de westerzide van den *Rechten Jate* aen de oesterzide van Ver Claren Convente, daer der Stad wateringhe by gheleghen is aen de zuedzide, ende daer de wech to Ver Claren Convente aen de noerdzide leghet. Ende de vorfeide hofftede fal lanc wezen een vyrendeel myn dan dre roden. Dat orkunde wy met onfer Stad feghele. Ghegheven int jaer ons Heren dufent, drehondert, vyer ende neghentich, up fente Valentinus dach, do WICBOLT, EVERDES zone, EVERD SICKINGHE, JOHAN VAN DEN BERGHE, ende JACOB SCHELGE Borghermestere waren onfer Stad.

Naar den oorfpronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 14.

CXCVII.

Koopbrief van vijf Grazen, vijfdehalve Roede, en eene Ammersate land, op de Korte Woerden.

Den 26 April 1395.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghe* bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat vor ons quam JOHAN PATERSELIE, ende becande, dat hi hevet vercoft JARICH, COPPIINS zoen, viif graze landes, ende viifdehalve rode, ende een ammersate landes, met alle horen tobehoren, vor ene summe gheldes, de JOHANNE vorscr. vol ende al betaelt is; ende dit vorscreven land droech JOHAN vorscreven up JARIGHE vorscreven ende sinen erfgenamen, vry ende quiit, ende met allen rechte ende eghendome, eweliken to bruken ende to besitten. Hiir is to ghesproken, dat JOHAN vorscreven mach dit vorscreven land wederkopen, up den naesten zoendach na onzer vrouwendach nativitatis naestkomende, met hondert gulden, ende met soventyen gulden alsulker Ghelrescher gulden, als nu ter tiid sestien schillinghe ghelden in *Groninghe*. Dit vorscreven land is gheleghen up den *Korten Woren* (*a*) by JARIGHES erve vorscreven, dat aan

(*a*) Of de *Korte Woerden*. Van buiten op dezen brief staat: „Item littera de *Korte Woerden*, scilicet opt tyggelwerk." Op eenen Brief van 1437, bij welken ALBERT JARICHS aankoopt eenig land in de *Korte Woerde*, staat mede van buiten geschreven: „Van de *Korte Woerden* super lateritium." Nog

aan de zuedzyde leghet. Dat orkunde wy met onser Stad seghele. Ghegheven int jaer ons Heren dusend, drehondert, viif ende negentich, des maendaghes na sente Marcus dach, do WICBOLT EVERDES, EVERT SICKINC, JOHAN VAN DEN BERGHE ende RADINC HORNEKINC Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. 2, N. 3.

CXCVIII.

Afrekening en overeenkomst tusschen IDA VAN SELWERT, *weduwe van* HERMAN VAN KOEVORDEN, *en haren Schout* HEYNE VAN DER BRUGGHEN.

Den

Nog is mij voorgekomen een Brief van 1463, bij welken ALBERT JARICHS weduwe verkoopt den „Uterdyck, „daer oer tegelwerck up staet, — myt alle de landen, daer sie „uit te tegelen plach, als dat gelegen is in die *Korte Woer*„*den*," enz.; zie mede deze landstreek vermeld in den Brief van 1468, bij LINDENBORN, *Hist. Episc. Daventr.*, *p.* 119, en in de vertaling van dien Brief, voorkomende in de *Oudh. en Gest. v. Groningen*, bl. 66. Men zal, naar ik vermoed, deze *Korte Woerden* te zoeken hebben bij het tigchelwerk aan het *Hoorensche diep*, bij *Groningen*, en het is buiten twijfel dezelfde landstreek, welke in den Brief van 1459, boven, bl. 307, *de Corte woirt*; in den Brief van 1462, bl. 304, *de Corteweert*; en in de Brieven van den 25 Januarij 1407, die in eene aanteekening op den naastvolgenden Brief, zullen geplaatst worden, *de Kerre Woren* genoemd wordt. De *Middelste woert* of *woren*, die in de zoo even aangehaalde Brieven van 1407, 1459 en 1462 voorkomen, lagen waarschijnlijk mede in derzelver nabijheid.

Den 2 Julij 1395.

Ick JYDE, Jonffer van *Selwert* (*a*), bekenne ende betuge myt desſen openen breffe, vor my ende myn erffghenamen, dat ick ontffangen hebbe een rekenſchup, beſcreven up ſunt Procesſi ende Martynaens dach, tue hylge martelaren, van HEYNE VAN DER BRUGGHEN, onſen Schulten (*b*), van allen updraegen, dat he ons opghedrae-

(*a*) Zie over deze IDA, Juffer of Jonkvrouwe van *Selwert*, weduwe van HERMAN van *Koevorden*, en moeder van HINDRIK van *Selwert*, mijne aanteekeningen, hier boven, bl. 300 en elders.

(*b*) Deze HEYNE VAN DER BRUGGHEN, Schout van het Geregte van *Selwert*, is reeds boven in den Brief van den 24 Augustus 1392, bl. 735, voorgekomen, en bekleedde, volgens dien Brief, mede het Schoutambt in *Groningen*. Zie ook den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. I, bl. 184. Hij was misſchien dezelfde perſoon met HENRICUS DE PONTE, of HENRIK VAN DER BRUGGHE, die, in de Brieven van 1369 en 1374, bl. 677 en 698, als Schout van *Groningen* voorkomt. De werkzaamheden, welke, volgens de aangehaalde Brieven, door dezen Schout, en ook, volgens de Brieven van 1344, 1346 en 1350, bl. 651 en volg., door GILMARUS, *Scultetus*, alsmede, volgens den Brief van 1352, bl. 661, door ICBERTUS, *Scultetus*, werden uitgeoefend, beſtonden, onder anderen, daarin, dat zij, nevens de *Conſules*, of Burgemeesteren en Raad, den verkooper wederom ſtelden in den eigendom en het bezit van vast goed, of van erfelijke renten, op vast goed gevestigd, welke verkocht waren, doch waarvan de kooppenningen, op den bedongenen tijd, niet waren opgebragt; men zie mede het *Stadb. van Groningen*, B. VII, Art. 15. Waarin de verdere werkzaamheden van dezen Schout beſtaan hebben, durf ik niet bepalen; de rekening, door HEYNE VAN DER BRUGGHEN, volgens het tegenwoordige ſtuk, overgegeven, zou, bijaldien dezelve nog voorhanden ware, daaromtrent waarſchijnlijk eenig licht kunnen bijzetten. In de oudſte *Groninger* ſtukken vind ik geen gewag gemaakt van eenen Schout, en ook, in de ſtukken van de veertiende eeuw, geene andere melding van denzelven, dan in de zoo even bijgebragte Brieven, alsmede in

draeghen hefft, ende dat he ons gesant hefft, ende

in eenen Brief van 1301, bl. 589, waarbij zekere *Scultetus W.*, als gevolmagtigde van JOHANNES PLUCKEROSE, in het bezit van eenige goederen werd gesteld; in eenen Brief van 1322, nopens het leggen van eene schutsluis, van OTTO BUNING, *Scultetus* in *Groningen*, bl. 93; en in den Inlatingsbrief der *Gorechter* kerspelen *Engelbert* en *Middelbert* in het *Zijlvest der Drie Delfzijlen*, van 1370, bl. 266, welke door EGBERTUS, *Scultetus*, mede is bezegeld. Nog vind ik, in eenen Brief van 1384, bl. 377, eene aanschrijving van den Bisschop van *Utrecht*, dat de Brieven, tot dagvaarding van *Groninger* ingezetenen buiten *Hulsford* of *Bisschopsberg*, eerst aan den Burgemeester of aan den Schout in *Groningen* moesten worden vertoond. EMMIUS, *de agro Frisiae et urbe Groninga*, *pag.* 20, schrijft, dat deze Schout het opperste gezag, als Legaat van den Bisschop van *Utrecht*, gevoerd heeft, en de Hoogleeraar DE RHOER brengt ook, in zijne *Exercit. Histor.*, *Cap.* I, alsmede in deszelfs meergemelde *aanteek. op het Stadb. van Groningen*, B. I, Art. 4, bl. 85, eenige oude aanteekeningen bij, welke, naar zijne gissing, van den geleerden Burgemeester MENSO ALTING zouden herkomstig zijn, en dit gevoelen mede bevestigen. Ik begeer dit niet tegen te spreken, daar EMMIUS, t. a. p., zegt, dat hem zulks uit voldoende bewijsstukken gebleken was, en het zeer mogelijk is, dat er voorheen, te dezen opzigte, echte oorkonden bestaan hebben, welke thans ontbreken. Doch de zaak blijft, mijns erachtens, eenigermate bedenkelijk, daar er van zulk een opperste gezag in het stuk van regtspleging, aan de Bisschoppen van *Utrecht* toebehoorende, en namens dezelve uitgeoefend, geen het minste spoor voorhanden is, niettegenstaande er nog zoo vele oorspronkelijke stukken aanwezig zijn, bestaande in Verbonden, met de *Ommelanden*, *Drenthe*, enz. ingegaan, in alle welke de Stad *Groningen*, als onafhankelijk, en zonder eenige medewerking van den *Utrechtschen* Bisschop of van den *Praefectus*, aanneemt, om de verbondenen van de andere zijde eene verzekerde en ongestoorde regtspleging binnen hare Stad te zullen doen genieten; men zie de verbonden van 1258, 1283, 1287, 1318 enz., bl. 34 en volg. In allen gevalle meen ik althans in twijfel te mogen trekken, of wel, in het grootste gedeelte van de veertiende eeuw, toen *Groningen* gedurig met het Bisdom van *Utrecht* in onlusten was gewikkeld, en aan het hoofd

de darto van reden gelde, dat he ons gelent heft, ende ock dar he vor ons to borge ftet, ende darto

hoofd van het *Vriefche* Bondgenootfchap ftond, aldaar een Schout, wegens dat Bisdom, het opperfte regt kan hebben uitgeoefend, omtrent welk laatfte ik reeds boven, bl. 299, 330 en elders, mijn vermoeden heb geopperd. De verdragen van 1338, 1339, 1350, 1352, 1378 enz., bl. 127 en volg., bijgebragt, alle, zonder eenige medewerking van den Bisfchop of van den *Praefectus*, tot ftand gebragt, bevatten mede een aantal befchikkingen, zoo omtrent de regtspleging, als omtrent andere deelen van het oppergezag. Ja zelfs zijn er echte ftukken van die tijden, uit welke men, met eene genoegzame zekerheid, kan afleiden, dat het opperfte regt door den Burgemeester of den voorzittenden Burgemeester alleen werd bediend. Zoo moesten, volgens den Brief van den 22 Februarij 1386, bl. 395, bijaldien iemand, in het *Groninger Hamrik*, ter betaling van Zijl- of Dijkfchot onwillig of nalatig was, de Oldermans zich vervoegen „tot den Borgemester, die dat recht op die tidt „voer den Hoeven verwaert, en begeren van em, dat hie „den onhorigen ene hoffaert fette," enz., welke *Hoffaert*, waardoor het opperst Geregt, of het gewijsde door dat opperfte Geregt (zie DE RHOER, t. a. p., § 5, *pag.* 7), te verftaan zij, met de daarop volgende vredeloosleggіng, dan ook verleend moest worden. Op eene gelijke wijze was het, volgens het verdrag van den 21 Maart 1389, bl. 419, zoo een *Adewerder* Convents man van een ingezeten van *Groningen* iets te vorderen had; als in welk geval de klager zich moest vervoegen bij den *Borghermester*, die den beklaagden een *hoffaert liet zetten* en *vredeloos leggen*. Opmerkelijk is ook de Brief van den 4 April 1300, bl. 582, bij welken de Geestelijke regter, niet den Schout, maar de *Confules feu Magistratus Opidi de Gruenicghen*, verbiedt, om met de, door hen aangevangene, regtspleging over zekere zaak voort te varen, en tevens de Brief van den 4 Julij 1301, bl. 589, waarbij van het gegeven vonnis in deze zaak wordt kennis gegeven, met last aan de *Scabini*, *Confules feu Iufticiarii iuftitie fecularis Opidi de Groninceghen*, om den gevolmagtigden van den klager, namelijk *W.*, *Scultetum in Groningheghen*, in het bezit van het toegekende goed te doen ftellen. En hieruit, opdat ik dit in het voorbijgaan aanteekene, blijkt tevens, dat niet altijd en overal, zoo als KLUIT, *Histor. Crit. Com. Hollandiae*, in den *Codex* *Di-*

to de schulte, de HARMEN, myn leve man, ende ick WYGBOLT MAERYSSYNGE schuldig synt

Diplomat., *pag.* 393, 404 seq., beweert, *Scultetus* en *Iusticiarius* voor *synonima* moeten gehouden worden, als wordende in dit stuk uitdrukkelijk van den *Scultetus*, in onderscheiding van de *Iusticiarii*, gewag gemaakt. Het is er echter verre van daan, dat ik iets zou begeeren te bepalen omtrent dezen Schout en diens werkzaamheden, waarover ook, in andere steden, welke onder het Bisdom van *Utrecht* hebben gestaan, zeer onderscheiden is gedacht; men zie, onder anderen, met betrekking tot de Stad *Deventer*, DUMBAR's *Kerkl. en Wereldl. Deventer*, bl. 54 en volg. Het is ook zeer mogelijk, dat de uitoefening van het opperste regt door den Schout zich bepaald hebbe alleen tot de geestelijke regtbank, daar, volgens het Zeendregt van *Groningen* en *Drenthe*, van den 10 Februarij 1332, bl. 118, de *Prefectus* en de *Consules* in *Groningen*, met den Deken, in dit Zeendgeregt voorzaten, en de Vonnissen uitspraken. Hoe het zij, omtrent het laatste gedeelte van de veertiende eeuw, schijnen de omstandigheden der tijden, en de vrees voor overheersching, door magtiger Vorsten, de Stad *Groningen* te hebben doen besluiten, om de betrekkingen met het Bisdom van *Utrecht* wederom aan te knoopen, en, met dat inzigt, zelfs een grooter regt en eene uitgebreider magt, omtrent deze Stad en het wereldlijk Geregt aldaar, aan hetzelve toegekend te hebben, dan met eenigen schijn uit den Giftbrief van 1040 kon worden afgeleid; men zie de Brieven van den 15 en 19 December 1392, 25 Januarij 1393, en 19 Februarij 1399, bl. 458 en volg. Bij den eersten dezer Brieven neemt de Stad *Groningen*, van den Deken en het Domkapittel van *Utrecht*, in pacht al des Bisdoms Geregten en Heerlijkheden te *Groningen*, hooge en lage, binnen en buiten *Groningen* gelegen, met *Wolde* en *Gho*, enz.; met beding nogtans, dat de Stad, in deze Geregten, Ambachtsluiden zou mogen aanstellen van harentwege (zie bl. 461); waardoor dus de Stad, welke bij de plaats hebbende onlusten met dit Bisdom, hoogstwaarschijnlijk, reeds vroeger de magt, om zoodanige ambtenaren aan te stellen, zal hebben uitgeoefend, zich in het regt, om dit in het vervolg altijd te kunnen doen, liet stellen. Deze staat van zaken heeft geduurd tot aan het jaar 1405, als wanneer Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, welke de opdragt, in 1392 door het Domkapittel aan *Groningen* gedaan, als onwe-

ſynt van wande (*c*), ende vort van allen upborge ende weder wtghevenge, up ende aff gheſlaghen, daer BARLEHEERRE an ende offer waes, blyffde ick hem ſchuldych ver hondert *Gronynger* ſchylden; voer welke ver hondert *Gronynger* ſchylden vorſcr. ick HEYNEN vorſcr. up dat nye gheſet hebbe, ende ſette to eennen onderpant de ſestych graeſen landes, de he nu ter tyt bruycket, de hem HERMEN VAN KOFFERDE, mynen leſſen maen, den Goed ghenaedych ſy, vortydes gheſaet heff myt ſynen opnen besſeden breffe, daer de ſomme van holt tue hondert ende dartychſten halffen olden Vranſchen ſchylt, welke ver

wettig beſchouwde, zoo als reeds op bl. 476 is aangeteekend, na langdurige onlusten deswege met de Stad, en nadat, bij het Beſtand van den 30 November 1401, door EMMIUS, in zijne *Hist. Friſiae*, *pag.* 242, opgegeven, en in de Stads Archiven, A. 1, N°. 12, voorhanden, was overeengekomen, dat, gedurende dat beſtand, met betrekking tot het Geregt, alles zou blijven op eenen gelijken voet, als in 1392 met het Domkapittel was bepaald, op den 1 October 1405 een nader verdrag met de Stad *Groningen* heeft ingegaan, waarbij, blijvende het Geregt van *Selwert* aan den Bisſchop, de Stad in pacht heeft bekomen het Geregt in *Groningen* en diens jurisdictie, met de magt, om zelve eenen Schout aldaar aan te ſtellen, die door des Bisſchops Ambtman van *Selwert* zou worden beëedigd. Dit nader Verdrag van 1405 wordt in de Stads Archiven, A. 3, N°. 2b, en ook bij MATTHAEUS, *ad Anon.*, *p.* 54, en uit denzelven bij v. IDSINGA, II. D., bl. 52, gevonden. Men zie voorts nog, omtrent dit Schoutambt van *Groningen*, de beide ſtukken van 1398, bl. 496 en 503, en den Brief van den 4 November 1396, hier na volgende, doch welke nimmer gevolg hebben gehad.

(*c*) Misſchien zal men hier door *Wande* te verſtaan hebben laken, dook, of eenige andere geleverde ſtoffaadje tot kleederen; zie RICHEY, *Idiot. Hamb.*, benevens KILIAAN en VAN HASSELT, op het woord *Wand*; en voorts de meermalen aangehaalde *aanteek.* van J. DE RHOER op het *Stadb. van Groningen*, bl. 148.

ver hondert Gronynger ſchylden vorſcr. ende tue hondert ende dartychſten halffen olden Vranſche ſchylden loſſe ick JYDE VAN SELWERT vorſcr., vor my ende myn erffghenamen, HEYNEN TER BRUGEN ende ſynen arffghenamen weder tho gheven, ende wal to betallen to hoeren wyllen, bynnen tualff jaeren na dattem des breff. Vortmer ſynt vorworden, wer dat ſaeke, dat ick JYDE vorſcr., off myne erffghenamen, desſe vorſcr. ver hondert Gronynger ſchylden ende tue hondert ende dartychſten halffen olden Vranſchen ſchylden vorſcr. nych een betalde bynnen desſe vorſcr. tualff jaeren, ſoe maech HEYNE vorſcr. ende ſyne erffghenamen desſe vorſcr. ſestych graeſen landes erfflycken ende eewlyck beholden, ende vry ghebruckken, voer my ende vor mynen arffghenamen, to ewygen daeghen gene anſpracke mer hebben moegen off ende ſollen up desſe vorſcr. ſestych graesſen landes, ende ſollen ſe hem waerren vor eemmes maens anſpraecke. Sonder argelyst. Desſe vorſcr. ſestych graesſen landes ſynt gheleghen by *Gronynger Hemrycken* in *Honsſynge landen*, alder nast *Schultynge lande*, daer een maer een tusſchen lycht, dat ſyck ſtreckt ost ende west, ende ghehetten is de *Wtryth* (*d*): In een orkunde der waryt, ſoe hebbe ick JYDE, Jonckvrouwe van *Selwert*, vor my ende vor myn erffghenamen, mynen ſeghel an desſen breff ghehanghen. Ghegheven int jaer ons Heren duſent, dre hondert, vyff ende tnegentych, up ſunte Procesſy ende Martynyaens dach, tue Hylge martelaeren.

Naar een oud Handſchrift, onder de ſtukken van

(*d*) Of *Sylryth*, hetwelk door de onduidelijkheid van het ſchrift niet onderſcheiden kan worden.

van het Armen-Huiszittend Convent, gecombineerd met Geesjen Egberts Gasthuis, te *Groningen* (*e*).

(*e*) Dit Handschrift, ter aangehaalde plaats voorhanden, hetwelk mij eerst, nadat het derde stuk mijner *Monumenta inedita* reeds was afgedrukt, is bekend geworden, bestaat uit vijf vellen papier zonder omslag. Het bevat, behalve de bijgebragte, nog onderscheidene andere Brieven en aanteekeningen, welke tot opheldering van hetgeen in mijne aanteekening *a*, bl. 452 en volg., nopens de opdragten van het Geregt van *Selwert*, enz., door JOHAN TEN HOVE en HENDRIK VAN SELWERT, aan Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM gedaan, is ter neder gesteld, en ook tot een beter verstand van den staat en de geschiedenis van die tijden kunnen verstrekken. Deze afschriften, met eene oude hand geschreven, zullen waarschijnlijk vervaardigd en bijeengebragt zijn, en gediend hebben, tot het opsporen en de uitvondiging van des Bisschops Tafelgoederen, omtrent het midden van de vijftiende eeuw, ten tijde van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN, hebbende plaats gehad, waarover ik mij in de aanteekening *c*, bl. 302 en volg., breedvoerig heb bezig gehouden. Jammer is het, dat dit Handschrift eenigzins onvolledig is, als eerst aanvangende met het laatste gedeelte van de overeenkomst, door FREDERIK VAN BLANKENHEIM met HENDRIK VAN SELWERT, op Zondag *Judica* 1411, ingegaan, terwijl het voorste blad of de bladen, waarop het eerste gedeelte van deze overeenkomst staat, en misschien ook andere stukken geweest zijn, ontbreken, en tot dus ver niet hebben kunnen worden opgespoord. Ik oordeel echter de overige stukken, in dit Handschrift voorhanden, hier te moeten plaats geven, omdat dezelve met mijne aangehaalde aanteekeningen in verband staan.

Ik heb aldaar bl. 454 gemeld, dat JOHAN TEN HOVE, bij de belegering van *Groningen*, in handen van den Bisschop geraakt zijnde, zijne vrijheid eerst terug had kunnen bekomen, door den afstand aan den Bisschop van het derde gedeelte van het Geregt van *Selwert*. Dit moet gebeurd zijn in het laatst van 1400, of in het begin van 1401, zoo als reeds boven, bl. 695, is aangeteekend. Volgens eene oude kronijk of aanteekening, in dit Handschrift voorkomende, was de belegering van *Groningen*, op *Martini translatio*, zijnde den 4 Julij 1401, opgebroken, en, reeds toen, deze opdragt en afstand tot stand gebragt. Dit alles blijkt nader uit eenen Brief van 1405, ter aangehaalde plaats

plaats voorhanden, volgens welken JOHAN TEN HOVE dit derde gedeelte van deze Heerlijkheden en Geregten, reeds vroeger, te *Noordlaren*, ten overstaan van de Kerspellieden en de gemeene Buren aldaar, en van vele andere inwoneren van *Drenthe*, had *vertychd*, dat is, afgestaan en opgedragen (zie KILIAAN en VAN HASSELT, op de woorden *vertyden*, *vertyen* en *vertygen*), en daar van *handscheidinge*, dat is toescheidinge of toewijzinge met de hand, *per traditionem Simbolicam*, gedaan; zijnde dit geschied bij *stoklegging*, *als Lantrecht was in den Gherycht van Selwert*, en dus op die wijze, waardoor in *Selwert*, en ook in *Drenthe*, van ouds, de eigendom van alle onroerende goederen werd overgedragen; van hoedanige stokleggingsbrieven reeds boven, bl. 386, 704, 714, enz. voorbeelden zijn bijgebragt, en waarover Mr. H. O. FEITH, in deszelfs thans in het licht gekomen *Groninger Beklemregt*, de aanteekening, bl. 70; benevens de *Tegenw. Staat van Drenthe*, bl. 54, kunnen worden nagezien. Offchoon nu JOHAN TEN HOVE, bij deze stoklegging, eenen volkomenen afstand van zijn regt had gedaan, schijnt men nogtans, in eene zaak van dat aanbelang en van die gevolgen, eene nadere en meer plegtige bevestiging noodig te hebben geoordeeld, en daarom deze overeenkomst, ten overstaan van Keurnooten, hiertoe als getuigen bijeen geroepen (zie RACER, *Overijss. Gedenkst.*, D. I, Voorberigt, in de eerste aanteek.), en door de aanneming en mede bezegeling van de naaste bloedverwanten en neven van JOHAN TEN HOVE, te hebben laten bekrachtigen. Want dus luidt dezelve: „Ick JOHAN TEN HOEFFE „maeke kont ende kentlyck allen loeden myt dessen openen breffen, dat ick offergheghеven hebbe ende gheve offer myt mynen vryen wyllen, ghesont ende machtych „myns lyffes, ende myt goeden beraede ende bedachten synne, den erwerdighen vaeder in Goede, heren FREDRYCK „VAN BLANCKKENHEME, van Goedes ghenaden Byskop to *Wttert*, mynen ghenaeghen heren, to behoff syns „Ghestychtes ende Kercken van *Wttert*, dat dardeyl van „der Herlyckheyden ende van den Gherychte van *Selwert*, „myt alle syn tobehor, alsoe als dat ghelegen is bynnen „*Gronynghen*, in *Goe*, ende in den *Wolde*, als myn vorvaeders vor, ende ick na, dat hyr to ghebruck hebben; soe „dat myn herren opgemelt ende synen naekomlyngen, Byskopen to *Wttert*, ende dat Ghestychtes van *Wttert*, „desse vorscr. Herlyckheyden ende Gherycht rustlyck ende „vredelyck ghebrucken sollen, arfflyck, ewlyck, ende nommermer besperen ende behynderen van my offte van mynen erffghenamen. Vort soe beken ick in den solven bref-

„fe

„se, dat ick den stock darvan ghelecht hebbe tot *Nortlaer-*
„*ren* vor den karspelloeden ende ghemene bwren ende vor
„volle goeder loeden wt den lande van *Drente*, soe dat ick
„daer vertych ende hantschydynge dede, ende offer ghevet,
„vor my ende vor mynen arffghenamen, de Herlyckheyt
„ende Gherycht vorscr., als Lantrecht waes in den Ghe-
„rycht van *Selwert*, to behoff myns ghenaedygén heren,
„heren van *Wttert*, syns Ghestychtes ende Kercken van
„*Wttert* vorscr., alsoe dat ick noch myn arffghenamen net
„mer een hebben to wachten noch to waeren an den Her-
„lyckheyden ende Gherycht vorscr., alsoe dat de Herlyck-
„heyt ende Gherycht vorscr. mynen heren, synen Ghe-
„stychte ende Kercken van *Wttert* vorscr., stede ende
„vaest blyffen soellen to eewegen daghen toe. Vort synt
„vorworden, dat ick mynen ghenaeghen herren vorgherort
„offergeven sal sulcke breffen, als ick ende myne voervae-
„ders hebben, sprekende up de Gherychte ende Herlyck-
„heyt vorscr. Alle arghelyst ende nye vonden wtghesproe-
„ken, de an desse saeke hynderen moeghen. Hyr weren
„offer ende an, als cornoette tuichgesloeden, FREDRIK
„VAN DEN ESSDE, Amtman to *Koffden*, HYNDRIK
„SCHAIP, STEVEN VAN REUNEN, BARTOLT VAN
„BLANCKERWER, ALBERT VAN ANSEN, WOLTER
„VAN DER LAER, WOLTER MOERRIAEN, HUGE
„HWYNSYNCK, HYNDRIK SCHULTYNGE, EYLKEN
„ANSEN, JOHAN ANSELEN, GARBRANDE ende ander
„volle goeder loeden genoch. In orkunde der waryt soe
„hebbe ick JOHAN TEN HOEFFE vorscr. mynen segel
„an dessen breff ghehanghen; ende wm der mer vestyng-
„nysf wyllen, soe hebbe ick ghebeden mynen maege hyr
„nae bescreven, dat sy desse breff mede offer my besselen;
„als myt namen JOHAN HAEGEN, HARMEN TRANSOW,
„HARMEN POLLEMAN, OTTO POLLEMAN ende JO-
„HAN POLLEMAN, ghebroeders; ende wy JOHAN, HAR-
„MEN, HARMEN, OTTO ende JOHAN vorscr. bekennen,
„dat wy, wm beden wyllen JOHANS TEN HOFFE, wns
„neffen vorscr., dessen breff mede bessegelt hebben myt
„onssen segelen, want my JOHAN HAEGEN dat wytlyck
„ende kondych is, ende wy HARMEN, HARMEN, OTTO
„ende JOHAN vorscr. daer offer desse vorworden ende
„saeken vorscr. ghesletten hebben, ende wns wytlyck ende
„kontlyck is, dat se in allen manneren, als vorscr. stat,
„ghescbet syn. Ghegheven in den jaer ons Heren dus-
„sent, verhonddert ende vyffe, up sente Annetten avent."

Laat ik nog alleen op dezen Brief aanteekenen, dat van de genoemde bloedverwanten van JOHAN TEN HOVE, de eer-

eerste, JOHAN HAEORN, in den Brief van 1397, bl. 168, en de tweede, HARMEN TER HANSOU, in den Brief van den 26 Mei 1411, in deze aanteekening volgende, voorkomen, en ook de overigen, in den naastvolgenden Brief, en in andere stukken van die tijden, bekend zijn.

Niet minder belangrijk is de Opdragtbrief van HENDRIK VAN SELWERT aan Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM. HENDRIK bezat, zoo als mede bl. 454 is aangeteekend, twee derde gedeelten van het Geregt van *Selwert*, en droeg dezelve op, offschoon eerst in 1411, aan Bisschop FREDERIK en het Sticht van *Utrecht*, benevens nog, bij denzelfden Brief, al zijne overige goederen, in *Selwert* en *Groningen* gelegen, met name de tienden te *Helpman*, de Hofsteden te *Groningen*, door ANDRIES CLANT en JOHAN DE SWARTE bewoond, met de boomgaarden, daarbij gelegen, en ook de zestig grazen land bij *Selwert*, die in den Brief van den 2 Julij 1395 vermeld worden, welke goederen vervolgens, in de Brieven van 1459 en 1462, bl. 302 en 306, bijgebragt, als tafelgoederen van den Bisschop en de Kerk van *Utrecht* voorkomen. Deze opdragt geschiedde voor GEERT TER MAET, *Schulte in den Gerechte van Selwert*, welke ook reeds, in eenen Brief van 1408, bl. 271, als *Schulte in 't Gorecht* bekend staat; en voorts ten overstaan van Geregtslieden uit *Groningen* en uit het Geregt van *Selwert*; hebbende deze *Groninger* Geregtslieden bestaan uit drie Burgemeesteren dezer Stad, zoo als uit de *Fasti Consulares* kan gezien worden. Wijders geschiedde deze opdragt in eenen *gehaegheden heymale*, over welk laatste en de beteekenis dezer woorden dient te worden nagezien de fraaije verhandeling van den Hoogleeraar DE RHOER, ten titel hebbende: *het Heymaal geheget over eenen Doodslag*, enz., te vinden in het eerste deel der Verhandelingen van het Genootschap: *Pro exc. j. patr.* Ik moet nogtans doen opmerken, dat deze Verhandeling, en ook hetgeen men, omtrent dit Heymaal, in het *Landrecht van Overijssel*, en in de aanteekeningen van WINHOFF en CHALMOT op de plaatsen, in des laatstgenoemdens uitgave, in den bladwijzer, op het woord *Heimaal*, vindt aangeteekend, meest alleen ten doel heeft de lijfstraffelijke regtspleging, en dat de voorbeelden, voor handen in het tegenwoordige stuk, zijnde het eenige, hetwelk mij van het Geregte van *Selwert* is voorgekomen, en in andere stukken uit *Drenthe*, *Benthem*, enz., daar van zeer onderscheiden zijn. Ik heb reeds eene opdragt, gedaan *in den haghéden heymale*, uit *Drenthe*, van het jaar 1357, bl. 678, bijgebragt, en zou, uit den meer aangehaalden Blaffer van het

Con-

Convent *Dickeninge*, andere soortgelijke opdragten kunnen aanhalen. Uit *Benthem* vindt men een aantal voorbeelden in JUNGII *Histor. antiquisſ. Comit. Benthem.*, en wel in den *Codex Diplom.*, van 1361, 1369, 1382, 1398 en 1419, bl. 185, 198, 228, 278 en 352, alwaar de aanteekening op den laatstgemelden Brief tevens diende te worden nagezien; zie mede de Brieven van 1405 en 1407, in DUMBAR, *Anal.*, *Tom.* II, bl. 217, 382 en 385, en in het bijzonder den Brief van 1402, bij welken REINOUD VAN KOEVORDEN, dezelfde, die reeds boven, bl. 299, 397, 477 en elders, is voorgekomen, zijn regt op *Koevorden* en *Drenthe* aan Bisschop FREDERIK, mede in eenen *gehegeden heimale* heeft opgedragen, aldaar te vinden bl. 370, en bij VAN IDSINGA, D. II., bl. 43, vergeleken met eenen Brief van denzelfden datum, aldaar bl. 45; uit alle welke stukken is af te leiden, dat men hier, door eenen *gehageden heymale*, zal te verstaan hebben eene, tot deze handeling bijzonder uitgeschrevene, en alleen daartoe verordende teregtzitting. Voorts gebeurde deze opdragt te *Haren*, en werd dezelve, door den Schout, en door HENDRIK VAN SELWERT, benevens door onderscheidene andere personen, daartoe door laatstgenoemden verzocht, en welke wel zijne naaste bloedverwanten schijnen te zijn geweest, bezegeld. Ik zal thans dezen Brief, zijnde van den 22 Februarij 1411, in zijn geheel laten volgen: „Ik GERT TER MAET, Schulte in den Gerycht van *Selwert*, maeke kondych allen loeden, dat vor my, ende vor Gerychtesloeden, hyr na bescreven, gecomen is, toe *Harren*, in Gherychte, ende in ennen gehagheden heymale, HYNDRICK van *Selwert*, ende bekende, dat he, myt beraeden moede ende myt voersynne, upghedraegen haedde, ende draecht daerup myt synen vryen moetwyllen, to behoff des erwerdighen in Goeden vaeder ende herren, herren FFREDRYCK VAN BLANCKHEM, Byskop to *Wttert*, myn leffen ghenadighen heren, synen naekomelynghen, Bysskopen der Kaercken ende des Ghestychtes van *Wttert*, tot erfflycken besyttynge ende to ewegen daeghen, de Herschup ende dat Gherycht van *Selwert*, myt allen hoerren tobehorynge, ende vortych daer claerlyck van ende up alle ansspraecke ende tosegginge, de he, off synen olders, an den vorscr. Herscop ghehaet hebben, ende de he off synen nacomelynghen daer an hebben moeghen. Vort soe bekenne HYNDRICK van *Selwert* vorscr., dat he upghedraeghen hadde, en dracht daerup, to behoff myns leven ghenadyghen heren ende syns Ghestychtes vorscr., den tynden

„to

„to *Helpman*, de hoffftedden bynnen de Stat van *Gronyn*-„*ghen*, daer ANDRES CLAENT ende JOHAN DE SUART-„TE up wonen, myt den bomgerden dar by ghelegen, „ende festych graefen landes. de ghelegen fynt by *Selwert*, „de HEYNEN kynder TER BRUGGEN nu onder hebben, „ende vort alle goet, dat HYNDRICK van *Selwert* vorfcr. „in den Gerychte van *Selwert* ende in der Stat van *Gro*-„*nyngen* lyggen haedde, ende vertycht daer claerlyck up „ende van alder anfpraecke ende tofeggenge, de hy ende „fynen olders daeran ghehaet hebben, ende de hy ende fyn „naekomelingen daeran hebben moegen; alst vor eene fome „gheldes, de HYNDRICK VAN SELWERT bekende, dat „hem to fynen wyllen wal betalt waes. Ende ick HYN-„DRICK van *Selwert* beken, dat ick desfen vorfcr. upla-„tynge ende vertychnysf van der Herfchuppe ende Ghe-„rycht van *Selwert*, van lyenen ende van arffen, als vorfcr. „is, ende vort van allen goederen, dat ick in den Ghe-„rycht van *Selwert* ende in der Stat van *Gronyngen* lyg-„gen haedde, myt goeden beraeden ende myt mynen vryen „moetwyllen, ghedan hebben, to behoff myns leven ghe-„nadygen heren ende des Geftychtes van *Wttert*, alfoe, „dat ick, off myne arffghenamen, daer ghenderhande recht „offt anfpraeke off tofeggen mer an den hebben, ende dat „et myns leven ghenaedygen herren ende des Ghestychtes „van *Wttert* vorfcr. vast is ende arfflyck vast blyffen fal, „fonder engerhande argelyst. Hyr weren an ende offer, „dar dyt ghefchede, alst Gerychteslueden, JACOB SCHE-„LEGHEN, COPPEN JARGES, RAEDYNCK HOER-„NEKYNGE, borgers in *Gronyngen*; KNASSE TER VEN-„NE, KNAESSE VAN LANGHELE, HYNDRICK SCHUL-„TYNCK, ende ander volle goeder loeden wt den Gerycht „van *Selwert*. In orkonde dar waeryt foe hebbe ick GERT „TER MAET, Scolte vorfcr., myn fegel an desfen breff „ghehangen. Ende want ick HYNDRICK van *Selwert* „vorfcr. wyl, dat desfen vorfcr. uplaetynge ende vertychnys „arfflycken vaest blyffen fael, vor my ende voer myner „arffgenamen, foe hebbe ick myn fegel beneden an desfen „breff ghehangen; ende ome der merre vestynge desfe vorfcr. „pointten, foe hebbe ick HYNDRYCK van *Selwert* vorfcr. ghe-„beden ALEVE VAN HAER, STEFFEN TER BORCH, OT-„TE POLLEMAN, JOHAN POLLEMAN, GYSSEN GUES-„SYNGE, BARTOLDE KNAESSE TER VENNE, desfen „breff mede to besfelen; ende omme bedde wyllen HYN-„DRICK van *Selwert* vorfcr., ende want onsf desfe vorfcr. up-„laettynge ende vertychnysfe, als vorfcr. is, wytlyck ende kon-„dych is, ende wy daer mede an ende offer ghewest hebben, foe

„hebben wy ALLEFF, SCHEMDEN(*), OTTO, JOHAN, „GHYSSO ende BARTOLT vorscr. onsse segel mede an des-„sen breff ghehangen. Gheven int jaer uns Heren dusent, „verhundert elffen, up sunte Peters dach ad Kattryam."

Offchoon nu, volgens dezen Brief, de verkoop en opdragt dezer goederen geschied was onder betaling van eene som gelds, welke HENDRIK VAN SELWERT verklaarde ontvangen te hebben, schijnt men dit evenwel niet naar de letter te moeten opvatten, maar, in overeenstemming met de echtste berigten, aldus, dat hij, wegens dezen afstand, was voldaan of te vrede gesteld. Althans dit schijnt zeker te zijn, dat de Bisschop hem, voor dat Geregt en die goederen, andere bezittingen, in het Sticht van *Utrecht* gelegen, heeft afgestaan, welke, gedeeltelijk, na zijnen dood, weder aan het Sticht moesten vervallen, en, gedeeltelijk, op zijne erfgenamen zouden vererven, zoo als dit uit de Kronijken van RENGERS en LEMMEGE, door VAN IDSINGA, D. II, bl. 42, bijgebragt, kan gezien worden. De volgende aanteekening, zijnde een uittreksel uit eene oude Kronijk, in het bovengemeld Handschrift voorkomende, heeft dit eenigzins uitvoeriger: „Welke tue parten van dat „Gerych van *Sselwert* en alle Herlyckheyden, de Joncker „HYNDRICK vorsf. in dat Goerecht (†) van *Sselwert* heff, „gheff he offer den Bysschop VREDRICK ende den Sstych-„te ende nakomelyngen Bysscop. Hyr vor gheft Bysschop „VREDRICK, vor em ende vor ssyn Stycht, ende vor ssyn „nakomelyngen, Bysscope van *Wttert*, weder Joncker HYN-„DRICK VAN SSELWERT, van de Stychtsche goeder, „*Slymgerborch* ghehetten, myt ssoeffen hoeffarffen, myt „allen hoer tobehor ende wechgelt ssyssen, als dat de pryns-„pal breff mede brenkt, de ffersegelt is M.CCCC ende XI. „Ock ssynt vorworden, als Jonker HYNDRICK starft, „ssoe sal de *Slymgerborch* weder an dat Stycht vallen, ende „dat ghebouw sal men holden, als de breff medebrenckt, „dar de dattom boffen stet, ende dat wechgelt ssys sal ock „ssyn ant Stycht na syn doet; dan de husarffen sollen „vallen ende arffen to ewegen dagen na Joncker HYN-„DRICK doet up ssyn arffghenamen, ende niet up den „Bysschop, noch op dat Stycht" &c. De Brief van FREDERIK VAN BLANKENHEIM, in welken deze handeling is vervat, is van Zondag *Judica*, zijnde den 29 Maart 1411, en mede door de drie Hoofdsteden van *Salland*, namelijk *Deventer*, *Kampen* en *Zwolle*, bezegeld; dan daar deszelfs laatste gedeelte, zoo als reeds boven is gezegd, slechts in dit Hand-

(*) Lees: STEFFEN. (†) Lees: *Gerecht*.

Handschrift voorkomt, kan ik denzelven niet mededeelen, maar zal alleen laten volgen den Brief van Dingsdag na *Judica*, zijnde den 31 Maart 1411, bij welken deze overeenkomst door HENDRIK VAN SELWERT is aangenomen. „Item ick HYNDRIK VAN SELWERT, Knaep, bekenne „vor my ende vor myn arffghenamen myt dessen opnen „breffe, dat ick myt mynen vryen moetwyllen, ende myt „goeden beraede, overdrage by my, den erwerdigen vaeder „in Goede, herren FREDRYCK VAN BLANCKENHEM, „Byschop te *Wttert*, mynen ghenegen heren, al sulke vor- „worden ende pontten, als synen ghenaeden breff, den ick „dar up ontffanghen hebbe, inholt ende begrepen heft, de „spreckende is van worden, als hyr na bescreven steet: „„Wy VREDERYK VAN BLANCKENHEM, by den ghe- „„naeden Goedes Byschop to *Wttert* etc. ut supra.” „Ende „want ick HYNDRIK VAN SELWERT vorscr. dessen vor- „worden, ende pontten vorscr., anghenomen hebbe myt my- „nen vryen moetwyllen ende myt goeden beraede, als vor- „scr. steet, soe hebbe ick myn segel an dessen breff ghe- „hanghen. Ghegeven in den jaer vorscr., des dynxdaghes „na den sondach *Judica* vorscr.”

De zaak schijnt echter nog hiermede haar volle beslag niet te hebben bekomen. De goederen, welke HENDRIK VAN SELWERT, bij den Brief van den 22 Februarij 1411, aan Bisschop FREDERIK had opgedragen, waren, althans gedeeltelijk, in vreemde handen en verpacht. Zoo had reeds HENDRIKS moeder, IDA VAN SELWERT, volgens den Brief van den 2 Julij 1395, de zestig grazen land, bij *Selwert*, aan HEINE VAN DER BRUGGHEN en zijne erfgenamen verpand; en HENDRIK had ook zelf eenige goederen aan denzelven vervreemd, waaromtrent hij, bij de Brieven van den 2 en 21 Februarij 1406, in dit Handschrift voorhanden, met HEINE VAN DER BRUGGHEN en zijne kinderen overeenkwam, dat deze verkochte goederen weder zouden kunnen worden ingelost, doch niet vóór het jaar 1411. „Ick HEYNE VAN DER BRUGGEN, HYNDRYCK, „LODEWYCK wylen, ende JOHAN VAN DER BRUG- „GEN, doen kondych alle loeden myt dessen opnen breffe, „dat wy ghegeven hebben ende geven HYNDRYCK VAN „SELWERT eenen cop van alsoedan goederen, als wy „hem affghekofft hebben in synen openen breffe, dye „HARMEN STAL myt umme besegelt heff, dat he „weder koppen mach tot syns selffes behoff ende tot an- „ders nemes behoff, in den jaere, als men scryven sal „dusent, verhondert ende elffen, up Kaers awent, ende „voñ den jaer nycht; ende nae den jaer soe mach heet alle

 „jaer

„jaer losfen up Karsf awent, tyn jaer lanck, myt vyffhon„dert gulden, dertyn vlemfchen vor desfen gulden, off teyn „vlemfchen plaekken off tualff lelyardes vor elken gulden, „offte payment, dat dar goet vor is in der tyt der betalyn„ge, ende myt tuehondert olde fchylden ende met tyne, „ende daerna nycht. Vort fynt vorwerden, dat foe HYN„DRIK VAN SELWERT desfe vorfcr. goederen weder „coffte, had wy jenge cosft dair gheleit an den goederen, „de he onsf verkofft heft in fynen opnen breffen, daer dat „lant mede verbettert mochte worden, dat wy biwysfen „mochten myt goeden loeden, dat fal he ons wedergheven „up den dach der betalynge van den wederkop, alsfe vorfcr. „is, fonder argelyst. In een orkonde der waryt, foe hebbe „wy onsfe fegel beneden an desfen breff ghehanghen. Ghe„ven in den jaer ons Heren dusfent, verhondert ende fes, „up unsfer vrowen dach purificationis." „Ick HEYNE „VAN DER BRUGGEN, HYNDRIK, LOEDEWYCK „wylen en JOHAN VAN DER BRUGGEN, beken ende „betuge myt desfen opnen breffe, wert dat faeke, dat „HYNDRIK VAN SELWERT fyne goederen wederkoffte, „de he onsf verkofft heff in fynen opnen breve, de HAR„MEN STAL ende he besfegelt hebben, foe is bevorwort, „dat he fe wederkoppen mach myt vyffhondert gulden ende „myt hondert olde fchylden ende vyffe, myt alsfoedaene „payment, na inholt fyn breffen, daer wy hem den weder„op in gheven hebben. In een tuch dar waryt foe hebbe „wy HEYNE ende HYNDRIK VAN DER BRUGGEN „onsfe fegel beneden an desfe breff ghehanghen, daer dar „onsf anderen broeders vorfcr. an ghenoeget. Gheven int „jaer ons Heren dusfent, verhondert ende fesfe, des fon„dages vor funt Peter ad Cathedram." Hiertoe is mede betrekkelijk de Brief van HENDRIK VAN SELWERT van den 29 April 1411, volgens welken hij verklaart, aan den Bisfchop en de Kerk van *Utrecht* al de Brieven van HEYNE VAN DER BRUGGHEN en deszelfs kinderen te hebben overgegeven. „Ick HYNDRIK VAN SELWERT, Knaep, maeke „kont allen loeden, dat ick vor my ende mynen arffghe„namen offergheegeven hebbe ende offergheve myt desfen „mynen opnen breffe, den erwerdygen mynen ghene„dyge herren, heren FREDRYCK VAN BLANCKEN„HEMME, Bysfkop te *Wttert*, tot fyne, fyne Kerckken ende „Ghestychtes behoff van *Wttert*, alle alfulke breffen, als „ick hadde van HEYNE VAN DER BRUGGEN, HYN„DRIK, LOEDEWYCH wylen, ende JOHAN fynen kyn„deren, te vorderen, gelyck dat de breffen inholden ende „ick daerup gheffort ..... hebben er desfer offerghyfften

„der

„der breffen vorscr. Des tot enen orkonde soe hebbe ick „HYNDRIK vorscr. myn segel an dessen breff ghehangen. „Ghegeven int jaer onss Heren dussent, verhondert ende „elffen, des negen ende twyntychsten daghe in Apryl." Offchoon men nu, uit al deze stukken, zou moeten afleiden, dat deze vervreemde of verpande goederen wederom waren ingelost, zoo blijkt het echter, uit eene overeenkomst van Bisschop FREDRIK met de kinderen van HEINE VAN DER BRUGGEN, kort daarna ingegaan, waarbij laatstgenoemde afstand doen van de goederen, welke zij, of hunne voorvaders, van die van *Selwert* gekocht hadden, of in verzet hadden bekomen, dat er nog eene groote bedenking, en veel twijfel, omtrent één van deze goederen, was overgebleven, namelijk, of de zestig grazen land bij *Selwert*, welke door HENDRIK VAN SELWERT, bij den Brief van den 22 Februarij 1411, aan Bisschop FREDERIK waren afgestaan, al of niet tot de Heerlijkheden van *Selwert* behoorden; welk geschil zou moeten worden uitvondig gemaakt en beslist door *dye konde bessen*; door welke woorden ik meen te moeten verstaan eene konde of kondschapneming, hetzij door het bezien of inzien van de oorkonde of den aankomstbrief, of wel van de ligging, en waaromtrent de VAN DER BRUGGENS bedongen, dat, bijaldien dit land tot de Heerlijkheden van *Selwert* behoorde, zij hunne handen daarvan zouden aftrekken, en dus hetzelve aan den Bisschop overlaten; maar dat, zoo de *konde* daarvan alzoo bevonden werd, dat deze zestig grazen niet tot de Heerlijkheden van *Selwert* behoorden, zij dat land dan zouden behouden, naar uitwijzing hunner brieven (namelijk den Brief van den 2 Julij 1395), tot zoo lang de pandpenningen, daarop door hen verschoten, weder waren afgelost. Dit is de inhoud van eenen Brief van den 26 Mei 1411, bij welken tevens, door Bisschop FREDERIK, aan de kinderen van HEYNE VAN DER BRUGGEN worden verzet de beide Hoffteden binnen *Groningen*, met de boomgaarden, en de helft der tienden te *Helpman*, welke door HENDRIK VAN SELWERT, bij den Brief van den 22 Februarij 1411, aan den zelven waren afgestaan. Deze Brief, van den 26 Mei 1411, luidt dus: „Wy HYNDRIK, LOEDWYCH, JOHAN, RO„LEFF ende BARTOLT TER BRUGGEN ghebroeders „maeken kondych allen loeden, dat onss de erwerdyge in „Goede vader ende her, her FFREDRYCK VAN BLANCK„HEMME, Bysskop to *Wttert*, onssen lieffen ghenaedygen „herren, een breff ghegeven hefft, daer heye onss in schul„dych is darde halff hondert olde vransche schylden; voer „welckke dardehalff hondert olde vransche schylden hy onss

„ghesetheft tue hoffsteden bynnen der Stat van *Groenyngen*, „dar ANDRES CLANT ende JOHAN DE SUARTE up „plegen to wonnen, myt den bomgerden, darby ghelegen, „ende den halffen tynden to *Helpman*, daer dat HERMEN „TER ANSOWE ende JOHAN SYCKGE de ander halff nu „ter tyt van onder hebben, welcke hoffsteden, bomgerden „ende tynden vorscr. uns onssen leven herren van *Wttert* „vorsc., off syanen nakomelyngen, Bysskoppen to Wttert, „to allen tyden, als se wyllen, ons off onssen arffghenamen „affloesen moegen myt dardehalff hondert olde schylden „vorsc., off myt payment, den gelde ghelyck. Vort synt „vorworden, dat wy onsse hant treckken sollen van allen „anderen erffnyssen ende goeden, de wy off onsse vorvae„ders in vortyden ghekoff hebben, off de ons ghesaet sy„nen van den van *Selwert*, ende onsf daer net mer to onder„wynden, vtgesecht sestych graesse landes, gelegen by „*Selwert*, daer eeff sal men dye konde bessen, off de to der „Herlycheyden van *Selwert* horen off nyet; ende ist, dat „se to der Herlyckheyden van *Selwert* horen, soe sole „wy onsse hant darvan trecken; ende ist, de konde daervan „alsoe ghefonden wort, dat de sestych grasse landes net „een horen to der Herlyckheyt van *Selwert*, soe solen wy „se beholden nae wtwysinge onsser breffen, thent ons de „onsse leve her van *Wttert*, off syne nakomelyngen, Bys„skoppen to *Wttert*, uns de offlost, sonder argelist. In „orkonde der waeryt soe hebben wy HYNDRIK, LOEDE„WYCH, ende JOHAN TER BRUGGEN onsse segel an „dessen breff ghehangen, daer wy ROLEFF ende BAR„TOLT vorscr. onder geloft alder vorworden vorscr. Ghe„geven int jaer onsf Heren dusent, verhondert ende elffen, „des ses ende twyntychsten dag in Meye." Hoe het onderzoek, nopens deze zestig grazen land, afgeloopen zij, is mij niet gebleken. Volgens den Brief van den 2 Julij 1395, lagen dezelve in *Hunsingo*, en schijnen dus niet tot de Heerlijkheden van *Selwert* behoord te hebben; en zoo schijnt het ook begrepen te zijn, daar in 1459, volgens den Brief, hier boven bl. 307, deze zestig grazen land door HEYNE VAN DER BRUGGEN's kinderen, immers tot op dien tijd toe, nog in pacht en onderpand bezeten waren, zijnde als toen, ten hunnen behoeve, deze pandpenningen *in die wesfell*, waardoor ik de *wisselbank* (zie KILIAAN, op de woorden *Wessel* en *Wessel-bank*) of *Stadsbank* versta, gelegd of gedeponeerd; en deze penningen ook, buiten twijfel, door HEYNE VAN DER BRUGGEN's erfgenamen daaruit geligt en opgebeurd, omdat, zoo als uit den Brief van den 23 Augustus 1462, hierboven bl. 304, blijkt, deze zestig gra-

zen

zen bij *Selwert*, door Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN, aan JOHAN WICHERING zijn verpacht; in het bezit van wiens erfgenamen dezelve nog in 1559, volgens den Brief op bl. 317, geweest zijn.

Eindelijk zijn nog, in dit Handschrift, voorhanden een Brief van Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, alsmede een Renversaalbrief van HEYNE VAN DER BRUGGEN en deszelfs kinderen, beide van den 25 Januarij 1407, volgens welke door den eerstgenoemden aan de laatstgenoemden zijn verpacht, voor den tijd van twintig jaren, onderscheidene goederen, aan hem en de Kerk van *Utrecht* toebehoorende, welke ook in de boven bijgebragte brieven van 1459 en 1462, bl. 304 en 307, voorkomen. Zie hier dezelve: „FREDRYCK, by der ghenaeden Goedes Bysskop to *Wttert*, maeken kont allen loeden, dat wy vor „ons en vor onsfen nakomelyngen, Bysskoppen to *Wttert*, „verpacht hebben, ende verpachten ook vermyddes dessen „breffe, twyntich jaer lanck, na dattem des breffs naestvol„gende, HEYNE TER BRUGGEN ende synen kynderen, „borgeren in *Gronynghen*, alle alsulke arffen ende goet, „ons ende onser Kerckken tobehorende, omme onser Stat „van *Gronynghen* ghelegen, als hyr na bescreven staet. „In den ersten, up den *Suyteessche*, tyn stucke, maeken „verdehalff graes. Item, up ten *Norteesche*, tualff stuck„ken, maeken eelfftehalff graes. Item *Hon*, een stuck, dat „is graeslant, dat is soeffendehalff graes. Item, in de *Kerreworen*, tue stucken graeslant, de holden soeffendehalff graes, „daer hort to tue koegrassunge omme dat darde. Item, in „de *Myddelste-woren*, een stuck graeslant, dat holt dre gras„sen. Item, up de *Nort-maeden*, een stuck graeslandes van „tualff grassen. Item, in den *Reytwolden*, vyer stuck„ken, dat is graeslant, dat holt ver graessen. Item, in den „*Rydderskamp*, een stuck graeslant van dre graesse. Item, „in den *Ossenvenne*, een stuck graeslant van dre graessen, „vor eene somma geldes als fyfftyn geldersche guldens, XIII „vlemschen vor den gulden, offt tyn vlemsche plaeckken „voer elken gulden ghereкent, te betallen alle jaer, up sunt „Mertensdage in den wynter, an onsser, off uns Rente„mester hant ons Landes van *Selwert*, to onsser behoff. In „orkonde des breffes besegelt myt onssen segell. Ghege„ven tot *Suolle*, int jaer ons Heren dusent, verhondert, „soeffen, up sunt Pauwels daege conversoer." — „Wy HEYNE „VAN DER BRUGGEN, HYNDRIK, LOEDEWYCH wy„len, JOHAN, ROLEFF, BARTOLT VAN DER BRUG„GEN, broeders, HEYNEN vorscr. echten sonnen, maeken „kont allen loeden, dat wy van unssen leffen ghenaedygen

 „he-

„heren, heren FREDRYCK VAN BLANKENHEM, by „der genaeden Goedes Bysſkop to *Wttert*, twyntych jaer „lanck na datom des breffs naestvolgende, int pacht ont- „ffangen hebben alle alſulke erffe ende goet, hem en ſyner „Kerckken van *Wttert* tobehorende, um onſſer Stat van „*Gronyngen* ghelegen, als hyr na beſcreven ſtaet. In den „erſten, up de *Suteſske*, tyn ſtuck, maeken verdehalff graes. „Item, up den *Nortcske*, tualff ſtuck, maeken elfftehalf graes. „Item, in den *Hoen*, een ſtuck, dat is graeſlant, dat is ſoef- „ſendehalf graes. Item, in de (*) helden ſoeffendehalff graes, „hort to tue koegrasſynge omme dat darde jaer. Item, in „de *Myddelſte-werren*, een ſtuck graeslant, dat holt dre gras- „ſen. Item, up den *Nort-maen*, een ſtuck graeslandes van „tualff grasſen. Item, in den *Reytwolde*, ver ſtucken graes- „landes, dat holt ver grasſe. Item, in den *Rydderscamp* een „ſtuck graeslans van dre graesſen. Item, in den *Oſſen-„venne* een ſtuck graeslans van dre graesſe, vor een ſom- „me geldes als vyfftyn gelderſche gulden, dartyn Vlem- „ſchen den gulden, off itlycken gulden op tyn viemsſchen „plaeckken ghereкent, ende wy hem loffen te betallen alle „jaer up ſunt Mertens myſſe in den wynter, off an ſyns „Rentmesters hant ſyns Landes van *Selwert*, tot ſyner be- „hoff. In orkonde des breffs ſoe hebbe wy HEYNE, „HYNDRIK, LOEDEWYCH wijlen, JOHAN onſſen ſegel „beneden an deſſen breff ghehangen, dar wy anderen broe- „deren vorſcreven in lyen. Ghegeven int jaer onſſ He- „ren duſſent, verhondert ende ſoffen, up ſunt Pauwelsdach „confesſor."

Dit zijn de voornaamſte ſtukken, welke in dit Handſchrift gevonden worden. Ik heb de ſpelling, die echter op ſommige plaatſen misſchien gebrekkig is, moeten volgen, doch ik vertrouw, dat de opmerkzame lezer uit den zamenhang wel zal hebben ingezien, dat, bij voorbeeld, voor *besſeden*, op bl. 746, *bezegelden*; *besſeken*, bl. 750, *bezegelen*; *Kattryam*, bl. 754, *Cathedram*, enz. moet gelezen worden. Het woord *wylen*, hetwelk, in eenige van deze Brieven achter den naam van LODEWIJK VAN DER of TER BRUGGEN voorkomt, verdient echter eenige opheldering, en dit zal mij tevens de gelegenheid geven, om nog iets omtrent dit geſlacht, tot hetwelk de bijgebragte Brieven grootendeels betrekking hebben, aan te teekenen. Het ſchijnt wel, in den,

(*) Hier ſchijnen in het afſchrift vergeten te zijn de volgende woorden, in den laatstvoorgaanden Brief voorkomende: „*Kerreworen*, twee ſtucken graeslant, de"

den eersten opslag, dat men, hoe vreemd dit ook moge zijn, het woord *wijlen* in de gewone beteekenis van *overleden* zal te verstaan hebben; dan tegen deze opvatting doet zich eene, zoo zij gegrond is, alles afdoende bedenking op, namelijk dat, althans naar het schijnt, LODEWIJK TER BRUGGEN, op die tijden, en ook later, nog in leven is geweest. EMMIUS, *Hist. Frisiae*, *pag.* 260, verhaalt, dat, in 1413, toen vele der aanzienlijkste ingezetenen, welke, in *Groningen*, de partij der *Vetkoopers* waren toegedaan, het land moesten ruimen, om zich elders tegen de woede der *Schieringers* in zekerheid te stellen, LODEWIJK TER BRUGGEN en zijne broeders mede onder het getal van deze voortvlugtigen zijn begrepen geweest. Zelfs toen, eenigen tijd later, de Stad *Groningen* en vele ingezetenen, aldaar en elders, welke tot de Vetkoopers behoorden, in de Rijksacht waren vervallen, werden in de uitspraak van 1419, bij welke deze Rijksacht weder werd ingetrokken, uitdrukkelijk, als daarvan ontheven, opgenoemd HENRIK, LODEWIJK, ROLOFF, BARELT en JOHAN TER BRUGGEN. In 1422 vind ik LODEWIJK voor het eerst als overleden, en wel in eenen Brief van dat jaar, behelzende de stichting van het Lazarus Hospitaalhuis te *Helpman*, tot welke stichting HENRIK TER BRUGGEN, Burgemeester van *Groningen*, en zijne broeders, ter nagedachtenis van hunnen overleden' broeder LODEWIJK, aanmerkelijk hebben bijgedragen. Deze beide laatstgemelde Brieven zijn nog, in het oorspronkelijke, in de Archiven der stad *Groningen* berustende; men zie ook de lijst der Kalendebroeders, boven bl. 614, vergeleken met de aanteekening, bl. 606, op welke lijst de vader, HEYNE TER BRUGGEN, en zijne kinderen gevonden worden, en, na het overlijden van den vader, LODEWIJK, als de eerstverstorvene, voorkomt. Ik begeer dus niet te bepalen, wat men, in de eerstgemelde Brieven, door *wylen* te verstaan hebbe; misschien heeft men de zaak in dat licht op te vatten, dat LODEWIJK vroeger overleden was, en dat men, uit hoofde der aan zijnen vader en deszelfs erfgenamen of kinderen, bij den Brief van den 2 Julij 1395 en later, gedane verpandingen, welke zelfs nog, in 1459 en 1462 (zie bl. 305, 307, enz.), op den naam van HEINE TER BRUGGEN's kinderen en erfgenamen, bekend stonden, heeft geoordeeld, in alle handelingen, deswege met HENDRIK VAN BELWERT en Bisschop FREDERIK ingegaan, den naam van LODEWIJK, als daarbij belang hebbende, offschoon hij reeds overleden was, te moeten behouden, en in die handelingen uit te drukken; en dat men, om dezelfde reden,

in de uitspraak van 1419, bij welke LODEWIJK van eene vroegere, tegens hem ingebragte, beschuldiging, en daarop gevolgde condemnatie ontheven wordt, deszelfs naam heeft ter nedergesteld. Doch dit een en ander zijn loutere gissingen. Ik zou voorts, omtrent andere zaken en woorden, benevens eenige personen, in de bovengemelde stukken voorkomende, nog veel kunnen bijbrengen, doch daartoe is deze aanteekening reeds al te zeer uitgedegen.

Ik kan echter niet voorbij, om, op aanzoek van een mijner vrienden, nog hier eene plaats in te ruimen aan de zoo belangrijke oorkonden, van welke, op de naastvoorgaande bladzijde, is gewag gemaakt, offchoon ik mij van aanteekeningen, waartoe derzelver inhoud zulk eene ruime gelegenheid aanbiedt, zal moeten onthouden. Het eerste stuk of de uitspraak, aldaar vermeld, zijnde van den 30 November 1419, in de Archiven der Stad *Groningen* O. I. N°. 17, berustende, is met twaalf zegelen in groen was voorzien, en van navolgenden inhoud:

„In nomine Domini Amen. Anno a nativitate eiusdem millesimo, quadringentesimo, decimo nono, indictione duodecima, die vero ultima mensis Novembris, hora nonarum vel quasi, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini MARTINI, Divina providentia Pape quinti, anno tercio, in mei notarii publici et testium infrascriptorum, ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum, presentia personaliter constituti, strenuus miles Dominus SYFRIDUS DE WEMDINGEN, ac spectabilis et egregius vir, dominus NICOLAUS BONTZLOW, consiliarii, ambassiatores et procuratores serenissimi et invictissimi Principis et domini, domini SIGISMUNDI, Dei gratia *Romanorum* Regis, et ipsius nomine habentes ad infrascripta plenum, sufficiens et speciale mandatum, prout michi notario infrascripto quadam litera patenti, sigillo Maiestatis dicti domini nostri Regis impendente, sigillata, legitime constabat, ex una, nec non honorabiles et circumspecti viri, dominus ULRICUS DE NESSE, presbiter, BRUNO CLINGE, REYNALDUS VOSS DE STEENWYC, WIBRANDUS CLANT, HENRICUS BEYER, et BERWOLDUS TER BRUGGEN, ambassiatores et procuratores OCKONIS VAN DEN BROEKE, opidi de *Groninghen*, ac *Frisonum Orientalium*, et ipsorum nomine procuratores, ex altera, et super excessibus, quos OCKO VAN DEN BROEKE, opidum de *Groninghen* et alii *Fresones Orientales* contra dominum nostrum, Romanorum Regem, ac sacrum Imperium commiserant de alto et basso, communiter et concorditer in venerabiles et providos viros,

„do-

„dominos DODONEM, Prepositum Monasterii de *Hemelem*, „ordinis sancti Benedicti, IACOBUM TUYNEMA, Cano„nicum *Daventriensem*, SIWARDUM WIARDA, FEDE„CONEM UNYNGEN, laycos, ac PETRUM DE AERS„SEN, Secretarium opidi *Daventriensis*, nec non dominum „WILHELMUM DE WYE, Secretarium domini nostri E„piscopi *Traiectensis*, Magistrum IOHANNEM DE YTTER„SUM, Licentiatum in legibus, ADOLPHUM DE HAE„REN, PELGRIMUM VAN DEN RUTENBERGE, Schul„tetum in *Vollenhoe*, ac GERARDUM DE UMMEN, com„promiserunt, veluti in arbitros arbitratores et amicabiles „compositores, promittentes stare, parere et obedire arbitrio „et laudo eorum, et observare quitque predicti arbitri dicta„verint, pronunciaverint, seu sententiaverint, sub pena vi„ginti millium antiquorum scudatorum aureorum monete „Regis Francie, pro medietate, si commissa fuerit, domino „nostro Romanorum Regi, et pro alia medietate parti hu„iusmodi arbitrium observanti, applicandorum. Quo qui„dem compromisso sic inito et vallato, supradicti arbitri „arbitratores et amicabiles compositores, habita aliquali de„liberatione, concorditer et unanimiter pronunciaverunt et „arbitrati sunt, pro ut in quadam cedula, in vulgari Theu„tonico conscripta, plenius continetur, cuius tenor de verbo „ad verbum sequitur et est talis:" „„Wy DODO, Pro„„vest van *Hemelem*, JACOBUS TUYNEMAN, Canonic „„to *Deventer*, SYWARD WYARDE, FEYDEKO UNYN„„GHE ende PETRUS VAN AERSSEN, als vrientlike „„scheitslude van wegen heren SYFRYDO VAN WEM„„DINGEN, Ridders, ende her NICLAES BONTZLOW, „„Raede ende Ambasfiatoers der alredorluchtichsten Fursten „„des Roemschen Coenings, van der eenre zide, WILHEL„„MUS VAN WYE, Secretarius myns ghenedigen heren „„van *Utrecht*, JOHANNES VAN ITTERSYM, Licen„„tiaet in den Keyserrecht, ALEPH VAN HAEREN, PEL„„GRIM VAN DEN RUTENBERGE, ende GERARDUS „„VAN UMMEN van wegen der Borghermeisteren ende „„Rade ende der ghemeente der Stat van *Groningen*, ende „„OCKEN VAN DEN BROECK ende der andere *Vriesen*, „„die mit hem in der acht syn, van der ander ziden, tu„„gen claerlič myt desen brieve, dat wy, als vrientlike „„scheidslude, van beide ziden vorscr. daerto ghesat, die „„vorscr. partien vrientliken ende wal gescheiden hebben „„van alsulken broeken, als die van *Groningen*, OCKE ende „„die ander *Vriesen* vorscr., tegen den Roemschen Coningh „„ende dat Helige Ryke gebroken hebben, ende in alsul„„ken manieren, als hier nae bescreven staen. In den eer„„sten,

„„sten, so zoelen her SYFRID ende her NICLAES vorgenoemt, van wegen des Roemschen Coninghs, OCKEN VAN DEN BROKE, ende die *Oestfriesen*, ende die myt hem in der Acht syn, sunderlinge FOCKE UKEMA, ENNO PYKEL, WYPTE VAN STEGESTORP, MENNE VAN DER MUNTE, die Borghermeistere, Rade ende ghemene borgeren ende inwoenre in *Groningen*, ende die mit hem in der Acht syn, sunderlinge AERNT VAN STEENWYC, REYNOLT HUGHING, BRUNO CLINGE, REYNOLT VOSS, EYLKEN ONSTA, EVERT HUBBELDING, HENRIC BEYER, JOHAN SICKING, LUDOLFF SICKING, BARWOLT EBBING, GOESSEN WOLDERINGH, HERMAN HIDDINGH, JOHAN DIE LUENSCHE VAN WINDEN, CYSE GUESING, GEERT...... DEN, DIETMER RENGERS, HENRIK, LODEWICH, ROLOFF, BARELT, ende JOHAN TER BRUGGEN, gebruederen, TIDEMAN WERNERS, ABEKE ende MEYNOLT ONSTA, gebruederen, HAYE RIPPERTA ende die andere *Vriesen*, die mit hem in der Acht syn, wtgeseget HAYE VAN WESTERWOLDE, quitsceldcn, ledich ende losf, van alle broeken, die sy tegen den Roemschen Koningh ende dat Helige Ryke gebroken hebben voer desen dage datum des brieffs, aen doetslage, vangenscop, roeff, brant of anders, sunderlinge daer si omme in die Acht comen syn, ende daertoe van allen anderen broeken, die zy zint der tyt, dat zy in die Acht quemen, tegen den Coningh ende dat Ryck vorscr. gebroken hebben, aen gheweldeliken saken, die zie an des Rycks landen, luden ende ondersaten ghekiert hebben, ende sunderlinge synt der tyt, dat her SYFRID ende her NICLAES vorsc., samentlic of oere enich, hier neder int lant quamen, to dezen dage toe datum des brieffs, ende zoelen hem des schyn ende brieve gheven, onder segel des Roemschen Coninghs, tusschen dit ende sente Bartholomeus dage des Heligen Apostels naest tocomende, ende nu terstont onder oren segelen, die hem daertoe nut ende noet syn, alfo dat sy van desen vorscr. saken, nae desen dage voert, van des vorscr. Coninghs ende des Ryks wegen, slicht, quyt ende al ontladen wesen zoelen sonder enige meer ansprake. Item zoelen her SYFRIED ende her NICLAES vorscreven scriven aen Fursten, Heren, Steden ende Lande, daers noet is, ende sunderlinge daer die Acht vercundiget is, dat OCKE vorscr., die van *Groningen*, ende die andere Echtere vorscr., den Roemschen Coninghe beteringe ghedaen hebben,

„„en-

„„ende dat sie myt hem vereniget ende verzoent syn, ende
„„dat elcker malc myt hem copen, vercopen ende ghe-
„„meinschap hebben mach, als men te voerens plach te
„„doen, eer sy in die Acht quamen. Item zoelen her
„„SYFRIED ende her NICLAES myt gantzen vlyte ende
„„vermogen daer to helpen, dat die *Westfriesen* mitter Stat
„„van *Groningen*, OCKEN vorscr., ende mitten *Oestfriesen*
„„vereniget ende verzoent werden off in enen langen vrede,
„„als sie lanxte konnen, gesat werden in der bester ma-
„„nieren, die sy aen beiden ziden vinden mogen voer der
„„landen beste ende orbaer. Ende die selve her SYFRIED
„„ende her NICLAES ende soelen, bynnen den vorscr. vre-
„„de, off die alsō gemaket wordt, als vorscr. is, die van
„„*Groningen*, OCKEN, ende die andere *Vriesen*, die in den
„„vrede mede bededingt werden, nyet vervolgen aen oren
„„live off guede mitten *Westfriesen* vorscr. Item soelen
„„die van *Groningen* lyden, ende nyet hynderlic daer aen
„„wesen, dat die *Omlande*, als *Hunsinge*, *Fyvelge*, *Hum-
„„mers*, *Langwolt*, *Fredewolt* ende andere *Omlande*, daer-
„„omtrent ghelegen, den Ryck tobehorende, den Heligen
„„Ryke hulden off sie willen. Voert meer synt vurwaer-
„„den, dat in deser onser wtsprake nyet gheruert, noch
„„begrepen wesen en sal, van der huldinge, die de van
„„*Groningen* onsen ghenedigen heren van *Utrecht* hebben
„„gedaen. Item sullen OCKE vorscr., ende die van *Gro-
„„ningen*, den vorgemelden heren SIFRIDO ende her NI-
„„CLAES, tot behoeff des Roemschen Coninghes, gheven
„„ende wal betalen, bynnen *Deventer*, commerloes, tyen
„„dusent Rynsche gulden off payment aen gelde, dat daer
„„goet voer is. Alle ende ygeliken punten ende articulen
„„vorscr. soelen wesen sonder argelist. Item so hebben
„„her SYFRID ende her NICLAES vorscr., van wegen des
„„Roemschen Coninghs, ende her ULRIC VAN NESSE,
„„Priester, BRUNO CLINGE, REYNALT VOSS VAN
„„STEENWYC, HENRIC BEYER, WIBRANT CLANT,
„„BERWOLT TER BRUGGEN en GERARDUS VAN
„„UMMEN, van wegen OCKEN VAN DEN BROEKE,
„„der Stat van *Groningen*, ende der anderre *Oestfriesen*
„„vorscr., dese vorscr. onse wtsprake, gescheit ende seg-
„„gen approbiert, bestediget ende geloefft onverbreclic te
„„holden, by eenre pene van twintich dusent olden Frank-
„„ricschen guldes schilden. In orconde des, ende om be-
„„den wille beide oer partien vorscr., hebben wy scheits-
„„lude van beide ziden vorscr. onse segele hier aengehan-
„„gen. Mer want wy ULRIC, Priester, ende SYWART
„„WARDA vorscr. to deser tyt selven gheen segelen hier

„„bi

„„bi ons en hebben, ſo hebben wy ghebeden, als ic UL-
„„RIC, Priester vorſcr., FREDERIC RYNVISCH, in
„„der tyt Borghermeister, ende ic SYWART vorſcr., HER-
„„MAN VAN UTERWYC, Scepene te *Campen*, oer ſegele
„„in onſer ſegele ſtede hieraen te hangen, dat wy FRE-
„„DERIC ende HERMAN vorſcr., om oerre beden wille,
„„ghedaen hebben. Ende om die meere vesteniſſe wille
„„hebben beide partien vorſcr. gebeden eerſamen beſcheide-
„„nen Scepenen ende Raet der Stat van *Campen*, dit myt
„„oerre Stat ſegele mede te beſegelen, dat wy Scepen ende
„„Raet der Stat van *Campen*, om beden wille der partien
„„vorſcr., ghedaen hebben. Gegeven ende uitgeſproken
„„tot CAMPEN, in den jaer ons Heren duſent, vierhon-
„„dert ende negentien, op ſente Andries dach des Heligen
„„Apostels."" „Quo quidem arbitrio ſeu laudo, ut pre-
„fertur, prolato, ſtatim predicte partes hinc inde, ibidem
„preſentes, hujusmodi arbitrium ſeu laudum communiter et
„concorditer emologaverunt, approbaverunt et confirmave-
„runt, renunciantes hinc inde exceptionibus dictarum trans-
„actionum componendarum, pactionum et compromiſſi non
„factarum et non initarum, rei non ſic aut aliter ſe haben-
„tis, doli mali, metus, in factum actioni, condictioni quod
„ſine cauſa, vel ex injusta cauſa, et omni alii iuris Cano-
„nici et legum auxilio, fraude et dolo in premiſſis penitus
„excluſis. Super quibus omnibus et ſingulis dicte partes
„hinc inde petierunt, ſibi a me notario publico infraſcri-
„pto, unum aut plura, publicum ſeu publica, ſibi fieri in-
„ſtrumentum ſeu instrumenta ad dictamen cujuscunque ſa-
„pientis, facti ſubſtantia non mutata. Acta ſunt hec in
„Conventu fratrum minorum opidi *Campenſis*, ſub anno, in-
„dictione, menſe, die, hora, et pontificatu, quibus ſupra,
„preſentibus ibidem diſcretis et prudentibus viris CONRA-
„DO TEN DURINC et HERBERTO SPLITOFF, *Daven-
„trienſibus*, FREDERICO RYNVISCH et HERMANNO
„DE UTERWYC predictis, ac GOESWINO HIRT et
„BOELMANNO ARNOLDI, *Campenſibus*, GERARDO TEN
„WATER et ALBERTO SNAVEL, *Swollenſibus*, opidorum
„Scabinis et Conſulibus, dicte *Traiectenſis* dioceſis, teſti-
„bus ad premiſſa vocatis ſpecialiter et rogatis."

„Et ego HERMANNUS GRUTER DE AERSSEN,
„clericus *Colonienſis* dioceſis, publicus Apostolica et
„Imperiali auctoritatibus notarius, quia ſupradictis com-
„promiſſo, emologationi, approbationi, confirmationi
„et renunciationi, omnibusque aliis et ſingulis premiſ-
„ſis, cum ſupradictis teſtibus preſens interfui, idcirco
„preſens publicum instrumentum exinde confeci, ſub-
„ſcrip-

„scripsi, publicavi, ac signo et nomine meis signavi,
„sigillorumque dictorum arbitrorum, ac FREDERICI
„RYNVISCH et HERMANNI DE UTERWYC, nec
„non opidi *Campensis*, appensione corroboravi, roga-
„tus et requisitus in fidem omnium premissorum."

Het tweede stuk, zijnde de Fundatie-Brief van het Lazarus Hospitaalhuis te *Helpman*, is van den 21 Februarij 1422, en vervat in eenen Vidimus-Brief van den 21 Augustus 1565. Dezelve luidt aldus: „*Wy. Borghermesteren* „*ende Raedt in* Groeningen *betughen mit desen openen breve*, „*dat wy hebben gesehen ende gelesen eenen francynen breeff*, „*mit unser Stadt anhangende seghell verzegelt, gansz heel*, „*ongecancelleert, ongeradeert, ende sunder alle gebreck, lu-* „*dende van woerde tot woerden, als volghet.*" Wy Borgher- „mesteren ende Raedt in *Gronynghen* maken kond ende „kenlic allen luden ende betughen mit dessen openen breve, „dat voer uns sint ghecomen heer JOHAN NAMYNG, in „der tyt Provisoer to den Hilghen Gheeste in onser Stad, „BRUEN KLYNGE ende HENRIC TERBRUGGEN, Bor- „ghermesters in derselver tyt onser Stad, ende bekanden, „dat sie in die ere Goedes, Marien ziner benediden mo- „der, unde aller Hilghen, zint verdragen, dat zie hebben „begrepen to stichten ende to maken een Hospitael, daer „inne rusten ende wonen moghen Lazarussche menschen, „in manieren als hyr na ghescreven staet. Int eerste, dat „her JOHAN NAMYNG vorschreven, by consente ende „raede ziner broderen ende susteren to den Hilghen Gheeste „vorschreven, daer to heft ghegheven enen camp landes, „mit al zinen tobehoren, als die gheleghen is tot *Helpman* „up der zuetzyde by der were, ewelliken daerto te bly- „ven; ten waer zake, dat dat hues verbrant off verneelt „worde, dattet nement weder uptymmeren en wolde, noch „en mochte, zo sal de vorschreven camp wederkomen to „den Hilghen Gheeste vorschreven. Voert meer, soe heft „BRUEN KLINGE vorschreven daer to ghegheven zyn „hues, dat to *Vrees* by den kerckhove plach te staene. „Item HENRIC TER BRUGGEN vorschreven ende zine „broders, als JOHAN, ROLOFF ende BAROLT heb- „ben anghenomen, dat vorschreven hues neder to sly- „ten, voren to laten tot *Helpman*, ende weder up te tym- „meren up den vorschreven camp, umme LODEWICH, „oers broders zielen salicheit willen, den God genedich „zie. Item BRUEN KLINGE ende HENRIC TER BRUG- „GEN vorschreven sullen hebben de ghaeve ende collatien, „alsoe lange als zie leven, van den vorschreven Hospitael, „mit den Provisoer ten Hilghen Gheeste vorschreven; ende

„wen

„wen men in dat hues ontfangen wil, dat ſal weſen by „conſente unde mit raede BRUENS ende HENRICS ende „des Proviſoers vorſchreven. Item weert zake off dat hues „ſick verbeterde, dat zie enen priester hebben wolden ende „holden mochten, den ſal men desgelykes ſetten ende unt- „fangen by BRUENS ende HENRICS ende des Proviſoers „vorſchreven willen ende conſente. Item wanneer BRUEN „ende HENRIC vorſchreven affiivich ſint gheworden, zoe „ſullen de twe oldeste Borghermesters in *Gronynghen*, mit „den Proviſoer ten Hilghen Gheeste, de ghaeve ende col- „latie hebben tot ewighen daghen van den vorſchreven Hos- „pitael mit zinen tobehoren, in aller wiſe ende maneren, „als vorſchreven is. In orkonde ende tuech der waerheyd, „zoe hebben wy onſer Stad ſeghel an desſen breeff ghe- „hanghen. Ghegheven in den jaer onſes Heren duſent, „vierhundert, twe ende twintich, in ſunte Peters avende „ad Cathedram, doe REYNOLD HUGHINGE, BRUEN „KLINGE, HENRIC TER BRUGGEN ende DYTMAR „RENGERS Borghermesters weren onſer ſtad." „*In oer-* „*khunde der waerheit hebben wy onsſer Stadt ſeghel beneden* „*an deſen transumpt ofte vidimusbreeff doen hanghen. Ghegke-* „*ven in den jaere unſes Heren duſent, vyffhundert, vyff* „*ende zestich, den een ende twintichſten dach Augusti, doe* „*olde* JOHAN WYFRINGK, JOHAN THEDEMA, DERCK „SCHAFFER *ende* REYNT ALBERDA *Borghermeſteren we-* „*ren unſer Stadt.*"

Hierop is gevolgd eene nadere verordening en ſtichtings-brief van den 24 Julij 1434, behelzende de wetten en inrigtingen van dat Geſticht, zijnde dezelve vervat in eenen Vidimusbrief van den 30 Augustus 1565, van dezen inhoud: „*Wy Borghermeſteren ende Raedt in* Groeninghen *betugen* „*mit deſen openen breve, dat wy hebben geſehen ende ge-* „*leſen eenen francynen brief mit unſer Stadt anhangende ſe-* „*ghell verſegelt, gants heel, ongecancelleert, ongeradeert, ende* „*ſunder alle gebreck, ludende van waerde tot woerden, als* „*volget.*" „Wy Borghermeisteren ende Raed in *Groningen* „doen kundich allen luden ende betugen mit desſen openen „breve, dat wy, voir ons ende voir onſe nakomelinge, ter „eren Godes, zijnre glorioſen moeder Marien, ende des „Hillighen Martelaers ſunte Georgii, hebben toegelaten ende „conſent gegheven, laten toe ende gheven conſent, dat „hues, dat voir arme zieke Lazerſche menſchen buten onſen „Stad toe *Helpman* gheſat is, te regeren tot orber ende nut- „ticheit der armen zieken, die mit onſen willen ende on- „ſer nakomelingen, Borghermeisteren ende Raed onſer Stad „in der tyt, daerinne ghewyst worden, ore noetdruft daer-

„yn-

„ynne te hebben, in manieren hyr nae geschreven. In den
„yersten, dat onse Raed in der tyd van onsen Stad, toe
„den regimenten des voirschreven Lazerhuses, jaerlix solen
„setten twe huysmeysters, die dit ziechuys solen regieren,
„mit den knaep ende mit der moeder van denselven ziec-
„huys, die daertoe geordineert worden van onsen Raed;
„ende die knaep unde moeder solen besorgers wesen der
„armen zieken, alsø dat zie dat moghen verantworden voir
„onsen Raed ende voir guede lude. Ende die knaep sal
„den twen huysmeysters des jaers verewarff rekenscap doen,
„wanneer sie des begheren; daer solen die huysmeysters
„enen van den zieken by nemen, wen zie willen, tot elk
„tyt. Voirt sal onse Raed die zieken wt der Stad wysen,
„ende wie daeryn ghewyst wort, die sal daer enen pro-
„vende ynne kopen, toe des Raeds ontkenninghe; ende of
„he mit den zieken nicht wonen en wolde, so mach he
„enen kamer daerby tymmeren, ende bruken die, so lange
„als he levet. Ende wert zake, dat zick yemant wolde
„verantworden, dat he nicht zieck en were, so mocht men
„em wysen toe *Coilne*, um proeven te laten ende breve daer-
„van te brengen. Voert so ghunnen wy den knaep des
„voirschreven ziechuses te sitten mit sunte Georgius belde
„op den kerchove toe sunte Matten, unde toe der Ae, in
„onse Stad, ende te bidden toe der huses ende zieken be-
„hoeff voerschreven. Voirt die zieken moghen ter weke
„drie daghe kommen in de Stad, alse des sondaghes, des
„dinxdaghes ende des vrydaghes, unde bidden op dat kerc-
„hof, ende solen sitten in der boeyen ende anders ner-
„ghent; ende wat ghelde em ghegheven wort, dat moghen
„sie holden tot oer selfs behoef; ende voirt van den kerc-
„hove moghen sie gaen bidden by der straten spyse unde
„dranck, als em guede lude willen gheven, ben ter tyt
„dattet twe uren is over myddach; dan zolen zie weder
„wt der Stad wesen, ofte men sal sie wtwysen, nicht weder
„daer yn te komen. Item, so solen die voirschreven zie-
„ken hebben van den huse, derwile dat zie moghen wan-
„deren, beddinge, potspise ende dranck, so vole als em
„ghenoech is tot oer noetdruft, also als die knaep wt der
„Stad haelt; ende des vryedaghes ende saterdaghes sal men
„em botter ende kese gheven op oer tafel; ende men sal
„em besorgen barnynge, ore beddinge, slaeplaken ende ly-
„nen klederen wasschen ende havenen; men wert dat sie
„kranck worden unde bedde rede leghen, so sal men em
„guedertieren wesen, ende gheven em allent, des em noit
„is, nae des huses vermoghen. Weert ok, dat die zie-
„ken, derwyle dat zie gaen moghen, yet gheredt ofte ghe-

„koket wolden hebben, sonderlinge dat zie selven kopen, „visch ofte vleysch, dat sal em de moeder reyden mit krude ofte mit anderen dingen, als zie best kan; men die „zieke solen in den ziechuse bliven, ende nicht in de kamenade gaen over spyse noch over dranck; ende wes zie „esschen ofte hebben willt, daer sal men em dienstafstich „ynne wesen. Item, wes ghelde den zieken ghegheven „wort voir die Kapelle, dat sal men in ene busse werpen, „ende men sal em daer mede kopen visch ofte ander spise, „ofte bier ofte wes em ghenoeght. Item, vremde Lazersche menschen, die wanderen bij den weghe, wanneer „die herberghe begeren, den sal men guedertyren wesen, „ende herberghen zie, ende doen em dat beste, vier nachte „langk, ende nicht meer, ten weer dat zie kranck worden, „so solde men em doen ghelyke ons selfs zieken. Dat orkonde wy mit onser Stad zeghele. Ghegeven in den jaer „onss Heren dusent, vierhondert, vier ende dertich, in sunte „Jacobs avent Apostoli, do BRUYN KLINGE, OTTO „KLANT, LUDEKYN, EVERT WIGBOLDES zone ende „EVERT JARICHS Borgemeysteren weren onser Stad." „*In orkunde der waerheit hebben wy onser Stad seghel beneden* „*an desen Transumpt ofte Vidimusbreeff doen hanghen. Ghe-* „*ghevent in den jaere unses Heren dusent, vyffhundert, vyff* „*ende zestich, den dartichsten dach Augusti, doe olde* JO„HAN WYFRINGK, JOHAN THEDEMA, DERCK „SCHAFFER *ende* REYNT ALBERDA *Borghermesteren* „*weren unser Stadt.*"

Dit fraaije stuk verdiende wel eene opzettelijke behandeling, welke mijn bestek thans niet gedoogt; doch de beteekenis van eenige, elders weinig voorkomende, woorden is ook meestal genoeg uit den zamenhang op te maken. Laat ik alleen aanteekenen, dat *Coilne*, van waar men het bewijs van niet ziek te zijn moest halen, beteekent *Keulen*, alwaar de schouw der hier te *Groningen* zijnde Leproozen, naar het schijnt, moest geschieden, even zoo als dezelve, volgens WAGENAAR, *Beschrijving van Amsterdam*, Stuk II, bl. 314. (Ed. in Fol.), en SCHREVELII, *Harlemum*, Lib. I, pag. 27, oudtijds, met betrekking tot *Holland*, *Zeeland* en *Westvriesland*, te *Haarlem* gedaan werd; dat door de *boeijen*, waarin de zieken, in *Groningen* komende, moesten zitten, mijns erachtens, te verstaan is een hutje of afschutzel, dat men nog hier eene *boewe* of *boede* heet, en somtijds aan de kerkmuren aantreft; en dat door *kamenade*, waarover men het beste narigt vindt in de aanteekeningen van den Hoogleeraar DE RHOER op de *Wilckoeren van Humsterland*, achter het tweede stuk van het derde deel

CXCIX.

Koopbrief van een kamp lands in Lieuwerderwolde.

Den 1 *November* 1395.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat vor ons quam GHELMER STORM, ende becande, dat hie hevet vercoft BERTHOLDE MEYNEKEN enen camp met al ſinen tobehoren, vor ene ſomme gheldes, de GHELMER vorſcreven vol ende al betaelt is. Ende desſen vorſcreven camp droech GHELMER vorſcreven up BERTOLDE vorſcreven ende ſinen erfghenamen, vry ende quiit, met allen rechte ende eghendome, eweliken to bruken ende to beſitten. Deze vorſcreven camp is gheleghen in *Lywerderwolt*, up de noerdzide van den *Woltgrave*, by des Hilghen Gheestes erve, dat an de westerzide leghet, ende den riipwech, de an de oesterzide leghet. Dat or-

deel der *Verhandelingen* van *het Genootſchap: p. e. j. patrio*, bl. 8 en volg. en Mr. H. VAN WYN, *Huiszitt. leven* II. Deels, 1 ſtuk, bl. 300, men hier te verſtaan hebbe de keuken, of wel, in dezelve, den haard of de ſteenen ſtookplaats, met eenen ſchoorſteen voorzien. *Potters kamnade*, voorkomende in de Kronijk van S. BENINGA, bl. 130, beteekent, meen ik, des *Pottebakkers oven*. Het woord *kamenade* is van eene gelijke beteekenis met het oude woord *kameneye*, *caminus*, *cheminée*, enz. Zie KILIAAN en VAN HASSELT, op het woord *Kameneye*. Men kan voorts omtrent den alouden oorſprong en de bedoeling van deze *Lazarus* of *Leproozenhuizen*, onder anderen, naſlaan VAN RHYNS aanteekeningen op de *Oudh. en Geſt. van Utrecht*, D. 1, bl. 576; WAGENAAR, ter aangeh. plaats, bl. 311 en volg. en BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, D. I, Afd. III, bl. 513.

orkonde wy met onser Stad seghele. Gheghe-ven int jaer ons Heren dusent, drehondert, viif ende neghentich, up alle Godes Hilghen dach, do WICBOLT EVERDES, EVERT SICKINC, JOHAN VAN DEN BERGHE ende RADINC HOR-NEKINC Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de stukken van het H. Geest Gasthuis in *Groningen*.

CC.

Aanschrijving van den Proost van de St. Marienkerk te Utrecht *aan den Cureet van de St. Martenskerk en den Provisor van het H. Geest Gasthuis te* Groningen, *tot het verleenen van absolutie aan eenige broeders en zusters van gemeld Gasthuis, enz.*

Den 27 *Maart* 1396.

ALARDUS DE MOLENDINO, Prepositus et Archidiaconus Ecclesie beate Marie *Traiectensis*, dilectis nobis in Christo BERTOLDO BUNINC, Curato Ecclesie parrochialis beati Martini in *Groninghen*, ac JOHANNI NAMINC, Provisori ac Rectori Hospitalis sancti Spiritus ibidem, Prepositure ac Archidiaconatus nostrorum Presbyteris, salutem in Domino, debitamque diligentiam in commissis. Cum vobis non lateat, seu saltem latere non debeat, nos per certas literas et processus nostros executorios, servatis in ea parte servandis, monicione Canonica premissa, quemdam dominum RODOLPHUM...... in *Noertwolde*, pro re iudicata, et, eius occasione, ad instanciam vestram,

tram, domine Iohanne prenominate, nec non ſingulares fratres et ſorores dicti Hospitalis, dictis nostris literis et proceſſibus non obedientes, rite ac canonice, auctoritate nostra ordinaria, excommunicationum ſententiis......mandaverimus, ac precepèrimus, eosdem ab omnibus Christi fidelibus arcius......tari, in ipſorum aut alicuius eorumdem preſencia, divina nullatenus celebrando. Atque pro parte dictorum fratrum et ſororum, velut penitentium, nobis ſupplicatum exſtiterit, quatenus, cum ipſi iam aliquamdiu ab huiusmodi eorum inobediencia deſtiterint, ac velint penitus deſistere in futurum, nos, ad ſatisfactionem condignam, eos recipere et eisdem beneficium abſolucionis humiliter impertiri, dignaremur. Ceterum, quum de premiſſis ad plenum non ſuscepimus veritatem, de vestris industria et equitate confisi, vobis, apud quos dicti fratres et ſorores degunt et morantur, et qui merita et demerita facilius ſcire valetis negocii preexpreſſi, tenore preſencium committimus et mandamus, quatenus, ſi huiusmodi ſupplicacio merito ſuum ſortiri debuerit effectum, auctoritate nostra predicta, predictos fratres et ſorores a pretactis excommunicationis ſententiis abſolvatis, iniungentes eisdem pro modis culparum ſuarum primam (*a*) ſalutarem, recepta prius per vos ydonea caucione ab eisdem fratribus et ſororibus, de in omnibus et per omnia deinceps parendo et obediendo dictis nostris literis et proceſſibus, ac aliis exinde ſubſecutis et fortaſſis ſubſequendis, preſertim contra dominum RODOLPHUM, adhuc in dictis ſententiis excommunicatio-

(*a*) Miſſchien: *penam*.

tionis contra ipsum, canonica dicta auctoritate, et, ut premittitur.......... perseverantem, nostrarum testimonio literarum sub nostro sigillo ad causas sigillatarum. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, nonagesimo sexto, feria secunda post annunciacionem beate Marie virginis gloriose.

Naar den oorspronkelijken Brief, voor zoo ver leesbaar, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis in *Groningen*.

CCI.

Brief van den Cureet van de St. Martenskerk en den Provisor van het H. Geest Gasthuis in Groningen, *dat zij de absolutie, in den Brief van den* 27 *Maart* 1396 *vermeld, hadden verleend.*

Den 31 *Maart* 1396.

Nos BERTOLDUS BUNING, Curatus Ecclesie sancti Martini, ac JOHANNES NAMING, Provisor domus sancti Spiritus in *Groninghen*, *Traiectensis* diocesis, Commissarii reverendi domini, domini ALARDI, Prepositi et Archidiaconi Ecclesie sancte Marie *Traiectensis*, ad infra scripta, notum facimus universis; quod nos singulares fratres et sorores dicte domus sancti Spiritus pro eorum inobediencia per dictum dominum ALERDUM Prepositum, precedentibus debitis monicionibus, excommunicatos, auctoritate nobis commissa absolvimus......... postulantibus per manum

num iniunximus, ipsosque in hiis scriptis absolutos denunciamus. In quorum testimonium sigilla nostra hic subtus sunt impensa. Datum anno Domini millesimo, trecentesimo, nonagesimo sexto, ipso die Parasceves.

Naar den oorspronkelijken Brief, door den laatstvoorgaanden getransfigeerd, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen* berustende.

CCII.

Brief, waarbij Hebele Moringes *en hare twee zonen verkoopen aan de Burgemeesteren in* Groningen, *ten behoeve van een' Priester in de A-Kerk aldaar, de zeven gouden schilden erfelijke rente, gevestigd op der verkooperen steenen huis, bij Testamente van den 17 September* 1360 (*a*).

Den 20 Julij 1396.

Wy Borgermesteren ende Raedt van *Groningen* bekennen ende betugen myt dessen openen breve, dat vor ons synt gekomen HEBELE MORYNGES, JOHAN ende BRUEN, hoer twee zoens, ende bekanden, dat se myt samenderhant hebben vorkofft soven gulde schilde renthe, off negen ende twyntych korte grote vor elken gulden

(*a*) Zie dezen Brief hier boven, bl. 665.

den schilt toe betalen, off ander guet payment, dat dar in *Groningen* gued vor is, toe nemen jarliks, als een Stadrecht is, uth horen steenhues, dar se nu ter tyt ynne wonen, toe behoeff eens Priesters tot onse Vrouwen Kercke toe der Ae in *Groningen*, den wy Borgermesteren in der tyt de vorscreven renthe bevelen toe boren; want den Borgermesteren de gave dar van bevolen is van heren SWEDER COVORDINCK, nae inholt des Testaments brieffs, dar dese brieff dorgetogen is; vor ene summe gheldes, de HEBELEN, JOHANNE ende BRUNE vorscreven vul ende al betaelt is. Ende de soven gulde schilde renthe vorscreven drogen HEBELE, JOHAN ende BRUEN vorscreven op ons Borgermesteren vorscreven, toe behoeff des vorscreven Priesters tot onse Vrouwen Kercke vorscreven, vry ende quyt, eweliken to bruken ende toe besytten. Hyr is toegesproken, dat HEBELE, JOHAN ende BRUEN vorscreven mogen de vorscreven soven gulde schylde renthe quyt copen, wanneer se wyllen, myt hondert gulde schylden, negen ende twyntich korte grote vor den gulde schylt gerekent, off ander payment, dat in *Groningen* dar guet vor is. Ende wanneer HEBELE, JOHAN ende BRUEN vorscreven de vorscreven rente quyt copen, so sullen de Borgermesteren, de dan in der tyt synt, mytten vorscreven ghelde andere renthen wederkopen tot eens Priesters behoeff tot onse Vrouwen Kercke toe der Ae, als vorscreven is. Dyt vorscreven steenhues is gelegen in de oesterzyde van *Heerstrate*, by CLAWES steenhues van BANLO, dat an de norderzyde leghet. Dat orkonde wy myt onser Stadt zegel. Gegeven int jar ons Heren dusent, dre hondert, vyer ende

tne

tnegentich (*b*), op sunte Margarethen dach, do FREDERICK VAN ARLO, ZWEDER VAN WYNDE, REYNOLDT HUGHINCK, ende ALEFF SCHELGE Borghermestere waren onser Stadt.

Uit een Notariëel afschrift van het jaar 1428, te vinden onder de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2, No. 1.

CCIII.

Opdragt van erfelijke renten aan de Broederschap van de Kalenden in Groningen.

Den 2 *October* 1396.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat vor ons quam DYRC VAN OERSTHOTEN, ende bekande, dat hie hevet vercoft der Broderschap van der Kalende in *Groninghen* viif scillinghe rente paymentes, als in *Groninghe* ganc ende gave is, to nemen elkes jaers, als een Stadrecht is, uet sinen hues ende uet der hofstede, daer dat vorsc. hues uppe staet, daer hie nu ter tiit inne wonet, vor ene summe gheldes, de DYRKE vorsc. vol ende al betaelt is. Ende deze viif scil-

(*b*) Dit is buiten twijfel eene schrijffout, en er moet gelezen worden 1396, zoo als uit de namen der Burgemeesteren in den volgenden Brief, en in de *Fasti Consulares*, kan worden afgeleid.

schillinghe rente vorsc. droech DYRC vorsc. up den vorsc. Kalentebroders, vry en quiit, eweliken to bruken ende to besitten. Dit vorsc. hues ende hofstede ziin gheleghen in de westerzide van *Herstrate*, by ECBERD KETELHODES steenhues, dat an de norderzide leghet. Dat orkunde wy mit onser Stad seghele. Ghegheven int jaer ons Heren dusend, drehondert, ses ende neghentich, des anders daghes na sente Remigius dach, do FREDRICH VAN ARLO, ZWEDER VAN WINDEN, REYNOLT HUGHINC ende ALEF SCHELLEGHE Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief in de verzameling van wijlen den President Mr. J. W. KEISER, No. 223.

CCIV.

Opdragtbrief van Hertog Albrecht *van* Beyeren *aan* Pieter Reynerszoon *van eenig land, gelegen aan gene zijde van het* Groninger diep, *tot een onversterflijk erfleen, benevens van het Schoutambt van* Groningen *voor zijn leven.*

Den 4 November 1396.

PIETER REINERS ZOON.

AELBRECHT etc. doen cond allen luden, dat wy om diensts wille, die ons PIETER REYNERSZ. gedaen heeft ende noch doen

sal,

ſal, ende om groten coste, die hi, om onſen wille, in onſen dienſte gedaen heeft, ghegeven hebben, ende gheven mit deſen Brieve, tot eene onverſterflike erfleen, een deel lands van twee duſent roeden lang ende duſent roeden breet, elke roede gherekent voir tweeendertich voete, mit alſulcke huſe, als daer nu ter tyt op ſtaen, ende gelegen is in *Vrieslant*, aen gheen ſide *Groeninger Diep*, welc lant beghinnen ſal neffens *Waseghenhuſe*. Ende dit voorsz. lant ſal men verheerwaerden mit eenen roden ſperwaer, ſo wanneer 't verſterft, ende verſoecken te Houe binnen 's jaers ende binnen daghe. Voirt ſoe gheven wy PIETER voirnoemt, totſinen lyve, dat *Scoutambt te Groeninghen*, binnen dyc ende inden opga, mit allen ſinen toebehoren, ende Scepenen te ſetten binnen *Groeninghen*, in alre maten, als coſtumelic is. In oirconde deſen brieve, beſegelt mit onſen ſegele. Ghegeven in den *Hage* 't Saterdaghe na Alreheyligen dach in 't jare 1396 (*a*).

Ius-

(*a*) Dit en eenige volgende ſtukken, mij uit het Rijks Archief medegedeeld, leveren eene aanmerkelijke bijdrage op tot de geſchiedenis van die tijden. De tegenwoordige Brief behelst de opdragt in een onverſterflijk erfleen van eenig land in het, thans zoogenaamde, *Westerquartier*, hetwelk, benevens de overige gedeelten van de *Ommelanden*, nog destijdes mede onder den naam van *Vriesland* bekend was. Het is, buiten twijfel, dezelfde eerſte ſchenking, van welke, in den Brief van den 28 December 1398, boven bl. 493 bijgebragt, wordt gewag gemaakt, bepalende zich dit ſtuk tot eene uitgeſtrektheid lands, ter lengte van tweeduizend, en ter breedte van eenduizend roeden, ieder roede op 32 voeten gerekend, waarover de aanteekening op bl. 502 kan worden nagezien. Dit land lag aan geene zijde van het *Groninger diep* of het *Reitdiep* (zie de aanteek. *c*, bl. 503); en begon *neffens*, waardoor ik verſta, op de

Iusfu Domini Ducis ALBERTI, Praefentibus de confilio Domino DE GOMMENGYS, Domino de EGMONDE, Domino FLORENCIO DE BORSALIA, Domino WILHELMO DE CRONENBURGH, et Domino CONRARDO CUSER.

(Signavit) Dominus W. DE COUSTER,
Archidiaconus *Traiectenfis*

G.ERUS DE DIEPENB.

Naar een handfchrift, geintituleerd:
Liber V. 1390–1401. *cas E. folio* 124. vso.

J. C. DE JONGE,
Subft. Archivarius van het Rijk.

CCV.

de hoogte van of tegen over *Wafeghenhufe*, door welke plaats men, buiten twijfel, het thans nog zoogenaamde *Wafingehuis*, ook wel het *Waschhuis* genoemd, onder *Wierum* aan het *Adewerder diep* bij de *Steentil* gelegen, zal te verftaan hebben; komende dit *Wasingehuis* mede voor in het meermalen aangehaald *Register van de bijnamen der Provinciale plaatfen* enz., geplaatst voor het MS. *Staatboek van de Provinciale landen* enz. van den Rentmeester ANDR. SPANHEIM. Waar echter dat land eigenlijk gelegen heeft, is niet met eene volkomene zekerheid te bepalen. VAN IDSINGA, D. II, bl. 27, plaatst hetzelve benoorden het *Groninger diep*, doch, naar ik meen, te onregte. Het land lag aan *geene*, dat is, aan de overzijde van het *Reitdiep*; doch waar is *deze* of *geene* zijde te zoeken? Mijns erachtens zal men dit hebben op te vatten in betrekking tot het tegenwoordige *Vriesland*, van hetwelk, althans grootendeels, Hertog ALBRECHT zich kort bevorens had meester gemaakt. In dat licht befchouwd, zal men misfchien deze ftreek lands te zoeken hebben in het Dorp *Wierum*, liggende neffens en tegen over het *Wasingehuis*, en ten oosten van het *Reitdiep*; welke Rivier reeds, in vroege tijden, daar ter plaats, is verlegd, en, bij eene gemaakte door-

doorgraving, midden door het Dorp *Wierum*, heen gebragt, zoo als reeds boven, bl. 156 en elders, is aangeteekend. Als een gevolg van deze doorgraving, waarvan men wel den juisten tijd niet kan bepalen, doch die waarschijnlijk reeds lang voor 1396 heeft plaats gehad, is het Dorp *Wierum*, grootendeels, ten oosten van dit nieuws gegraven diep komen te liggen, offchoon hetzelve, tot het *Wester-quartier* bleef behoren. De plaatslijke gesteldheid van dit een en ander is op de kaart van BECKERINGH naauwkeurig afgebeeld. Deze plaats was dus ook, uit hoofde van deszelfs ligging, uitermate geschikt, om, zoo zij met krijgsvolk kon worden bezet gehouden, alsdan, den *Groninger* koophandel op het *Reitdiep*, en de communicatie met de *Vriesche Schieringers* zeer te belemmeren. Verder werd, bij den tegenwoordigen Brief, aan PIETER REINERSZOON opgedragen het Schoutambt te *Groningen*, *binnen dyc en in den opga*, op eene gelijke wijze, als dit naderhand, bij den Brief van den 28 December 1398, andermaal gedaan werd, waaromtrent de aanteekeningen op dien Brief, bijzonder op bl. 501 en volgende, kunnen worden nagezien. Bij hetgeen ik aldaar heb ter nedergesteld, nopens dezen PIETER REINERSZOON, aan wien tot eene belooning voor zijne diensten, en van de groote kosten, die hij ten behoeve van Hertog ALBRECHT besteed had, de tegenwoordige schenking was gedaan, moet ik echter nog dit bijvoegen, dat, in het MS. *Nobiliarium Groninganum* van COENDERS, van dezen PIETER REINERSZOON wordt gewag gemaakt, als hebbende tot het aanzienlijk geslacht van RENGERS behoord. Dezelve komt aldaar voor, onder den naam van PIETER RENGERS van *Holland*. Er is mij ook nog, in een Register van Brieven, door Hertog ALBRECHT, in 1398 en volgende jaren, verleend, welk Register mede in dit aanhangsel zal geplaatst worden, een Brief voorgekomen, gedagteekend *Saeterdaechs nae onser Vrouwen Nativitas* (zijnde den 14 September) 1398, welke tot bevestiging hiervan kan verstrekken, als zijnde bij dien Brief, volgens den inhoud aldaar opgegeven, door AYLCKO FERHILDEMA, REYNER EYSINGA, HAYE WYBBEN, OMKE SNELGERSS, TAMMO GOCKEMA en MENNO HOUWARDA, bij consente van Hertog ALBRECHT, aan PIETER REYNERSZOON ten erfleen, opgedragen het goed te *Ten Post* in *Fivelinge*, met diens Heerlijkheid en annexen. Deze Heerlijkheid van *Ten Post* behoorde, althans reeds zeer vroeg, aan het geslacht van RENGERS; zie de aanteekening, hierboven bl. 558, en ook den Brief van 1499, bl. 499.

Maar

Maar, om op het tegenwoordige stuk terug te komen, hoe kon, zou men met grond kunnen vragen, Hertog ALBRECHT dit land in een erfleen opdragen, en zich zulke beschikkingen over de Stad *Groningen* aanmatigen, daar hij over dit een en ander niets te zeggen had? Want ofschoon het *Westerlauwersche Vriesland*, destijdes, door de geledene nederlagen, voor eenen tijd onder des Hertogs bedwang was gesteld, was het denzelven echter niet gelukt met de *Hollandsche* benden oostwaards in deze Provincie door te dringen; zie, onder anderen, den *Tegenw. Staat van Vriesland*, D. I, bl. 541. Ook had men zich al vroeger, in deze Provincie, tegen eenen gevreesden aanval in zekerheid zoeken te stellen, zoo als boven, bl. 475, is aangeteekend. Men zal dus den tegenwoordigen opdragtbrief, buiten twijfel, te beschouwen hebben, als van eenen gelijken aard met die van de *Ommelander* en *Oldambster* Hovelingen, welke, offchoon geene eigenaars zijnde, nogtans, ten jare 1398, de eigendommen der geheele Landschappen van *Hunsingo*, *Fivelingo* en de *Oldambten* aan Hertog ALBRECHT opdroegen, om dezelve, als zijne Leenmannen, weder in erfleen aan zich te bekomen. Het blijkt ook uit de volgende, in het Rijks Archief voorhanden zijnde, stukken, dat beide, zoo wel de Stad *Groningen*, als het *Westerquartier*, destijdes, van Hertog ALBRECHT onafhankelijk zijn geweest, en dat hij zelfs, lang daarna, bij onderhandeling, nog eerst heeft zoeken aan zich te krijgen dat geen, hetwelk hem tot de tegenwoordige schenking, althans eenigermate, had kunnen wettigen. Ten bewijze hiervan kunnen verstrekken de hierna volgende twee stukken, zijnde Vrijgeleiden, door Hertog ALBRECHT, tot de, deswege, aan te vangene, onderhandelingen, verleend, de eerste op *Mattheusdach*, zijnde den 24 Februarij 1398, aan de Stad en Burgeren van *Groningen* met *heur gesin*, *tot 25 personen toe*; en de tweede, van den 2 October 1398, aan de Stad *Groningen* en de drie Landen over de *Lauwers*, als *Langewold*, *Vredewold* en *Hummersche*, tot honderd personen toe. Dit vrijgeleide zou duren tot *Sinte Martynsdach* in den *winter*, zijnde den 11 November 1398. En vermits deze onderhandelingen, naar het schijnt, zijn aangevangen, doch vruchteloos afgeloopen, zoo is hier op gevolgd de nadere Leenbrief van den 28 December 1398, bij welken Hertog ALBRECHT aan PIETER REINERSZOON afstaat, als een erfleen, *Humsterland*, *Zuidhorn* en *Noordhorn*, met eene uitgestrektheid lands van tweeduizend roeden lengte, en duizend roeden breedte, onder voorwaarde, dat, zoo hij in het bezit trad van dit laatste, aan hem ge-

schon-

schonkene, leengoed, hij het eerste, aan hem in leen opgedragene, land zou terug geven; wordende hem bovendien, bij dezen Brief, nogmaals weder opgedragen het Schoutambt te *Groningen*, waaruit, ook dit althans is af te leiden, dat de eerste opdragt, deswege in 1396 gedaan, niet was tot stand gekomen; gelijk ook de latere Leenbrief van 1398 nimmer eenig gevolg heeft gehad, zoo als, in de aanteekeningen op dezen Brief, breeder is aangetoond. Het is toch, opdat ik er dit nog bijvoege, reeds door den schrijver van den *Tegenwoordigen Staat van Stad en Lande*, D. I, bl. 123, aangemerkt, dat hetgeen door WAGENAAR, *Vad. Historie*, D. III, bl. 341, is ter nedergesteld, als of *Groningen*, in 1399, den Hertog ALBRECHT zou hebben gehuldigd, en ook, dat die Stad, in 1401, door Bisschop FREDERIK VAN BLANCKENHEIM zou bemagtigd zijn, bezijden de waarheid is, en dat deze voortreffelijke schrijver, omtrent dit een en ander, door een onnaauwkeurig berigt van JOH. A. LEYDIS, aldaar aangehaald, is misleid. Immers is het, uit het beloop der geschiedenis, volkomen blijkbaar, dat de *Utrechtsche* en *Hollandsche* schrijvers, als LEYDIS, *Lib.* 31, *Cap.* 56 en 59, benevens de *vermeerderde* BEKA, bl. 311, en GOUDHOEVEN, bl. 412, door VAN IDSINGA, D. II, bl. 35, aangehaald, te onregte aan de Stad *Groningen* hebben toegeschreven de hulde en de beloften, welke, door bijzondere personen van de partij der *Vetkopers*, onder welke wel, buiten twijfel, mede *Groningers* zullen geweest zijn, aan Hertog ALBRECHT, en naderhand aan den *Utrechtschen* Bisschop, zijn gedaan. Zelfs is er geen bewijs voorhanden, dat *Groningen*, in 1398 of 1399, door Hertog ALBRECHT zou belegerd zijn, zoo als, in de kantteekening bij de *Fasti Consulares* op die jaren, wordt beweerd; daar alles zich, aan de zijde van den Hertog of zijne aanhangers, slechts bepaalde tot bedreigingen, en tot onderhandelingen, welke nog tot in het begin van de volgende eeuw hebben voortgeduurd. Tot een bewijs van dit laatste kan verstrekken, dat Hertog ALBRECHT, nog op den 18 December 1401, aan de Stad *Groningen* eene vrijgeleide heeft verleend, welke zou duren tot Paaschen 1402, zoo als blijkt uit een Handschrift, in het Rijks Archief voorhanden, geintuleerd: *Memoriale B. M.* 1396—1402. *Cas R. folio* 139^{vso}., luidende, volgens het afschrift, mij door den Heer Subst. Archivarius J. C. DE JONGE, gunstig medegedeeld, aldus: „Item, XVIII dage in December anno 1401, gaf mijn Heer geleide der Stat Rade „ende Vriende van *Groeningen*, een geleide duerende tot „Paischen toe naistcomende, of daer en binnen, XIIII dage,

„na

CCV.

Vrijgeleide, door Hertog ALBRECHT *van* Beyeren, *aan de Stad* Groningen *verleend, tot aan den* 11 *November* 1398, *voor vijfentwintig personen.*

Den 24 *Februarij* 1398.

Item, opten selven dach voirscreven, gaf mijn Heer geleide der Stat ende Burgheren van *Groeningen*, mit horen gesinde, tot XXV personen toe, bi minen Heer te comen, duerende tot sinte Martynsdach toe in den winter naistcomende.

NB. *Het laatstvoorgaande stuk is gedagteekend, in* den Haghe *op sinte Matheus dach Apostel en Evangelist* 1398.

Naar een Handschrift, geintituleerd: *Memoriale B. M.* 1396—1402. *Cas R. folio* 37vso.

J. C. DE JONGE,

Subst. Archivarius van het Rijk.

„na mijns Heeren wederseggen." Welke onderhandelingen nogtans, zoo dezelve destijds al mogten hebben plaats gehad, mede van geen gevolg zijn geweest.

CCVI.

CCVI.

Brief van AILCO VERHILDEMA *en* REINER EYSINGA, *Hovelingen tusschen de* Lauwers *en de* Eems, *waarbij dezelve opdragen aan Hertog* ALBRECHT van Beijeren *den eigendom van het Landschap* Hunsingo, *met alle Heerlijkheden, enz., op dien voet, dat het aldus opgedragene, door eerstgenoemden en hunne succesfeuren, zou worden behouden tot een onverfterfelijk Erfleen* (*a*).

Den 11 *September* 1398.

Wy AYLEKO VERHILDEMA ende REYNER EYSINGA, Hoefflinghe tusschen de *Lauwers* ende der *Eemse* in *Oestfrieslandt* (*b*), doen condt allen

(*a*) Men zie over dezen en den volgenden Brief mijne aanteekening *a* op den Brief van den 28 December 1398, bl. 493.

(*b*) De *Schieringers*, in de *Ommelanden*, en in een gedeelte van het tegenwoordige *Oostvriesland*, noemden, omtrent dezen tijd, die Landschappen: *Landen van Vriesland tusschen de Eems en de Lauwers*, zoo als, in mijne aanteekening bl. 510, is aangetoond; doch hiervan onderscheiden zich de, in dezen en den volgenden Brief, aan het hoofd staande Hovelingen, welke zich noemen *Hoefflinge tusschen de Lauwers ende der Eemse in Oestfrieslandt.* Men verstond, van ouds, door *Frisia Orientalis* en *Oostfriesland*, de Landschappen *Oostergo* en *Westergo*; zie, onder anderen, KLUIT, *Hist. crit. Comit. Holl.*, *Tom.* I, *Part.* II, *Excurf.* 8; ALTING, *Not. Germ. Inf.*, *Part.* II, *pag.* 63 en elders; en zoo werden deze Landschappen ook nog genoemd, in het laatste gedeelte der veertiende eeuw, bij de Brieven van Hertog AL-

len luden, dat wy, voer ons ende voer onsen nakomelingen, myt onsen vryen wylle, opgedragen en-

BRECHT zelven van den 22 Mei, 10 en 11 Junij, en 16 Julij 1396, in het *Charterboek van Vriesland*, D. I, bl. 256 en 257, en in andere stukken, aldaar volgende; zelfs hebben kundige schrijvers nog, in latere tijden, de Provincie *Vriesland* met dien naam van *Oostvriesland* bestempeld, als VAN DER HOUVE, *Handvest Chronyk*, D. I, B. II, Cap. XI, bl. 154. Het tegenwoordige *Oostvriesland*, aan de overzijde van de *Eems* gelegen, was ook, naar ik meen, van ouds, niet onder dien naam bekend, maar onder den naam der Landschappen, uit welke hetzelve bestond, als *Eemsland*, *Broekmerland*, enz.; zie, onder anderen, de Brieven van 1276 en 1361, hierboven, bl. 229, 434 en volg. Doch, in 1398, betrokken de bovengemelde Hovelingen, welke tot de partij van de *Vetkoopers* en van de Hollandsgezinden behoorden, de *Ommelanden* mede onder de benaming van *Oostvriesland*. Zij gaven aan de *Ommelanden* dien naam, hetzij, omdat dezelve mede ten oosten van *Holland* lagen, uit welken hoofde ook de *Zuiderzee* wel eens de *Oostzee* genoemd is (zie VAN WIJN, *Nalez. op* WAGENAAR, D. III, bl. 190), of wel, hetwelk het waarschijnlijkste is, om Hertog ALBRECHT te believen, wiens eischen en oorlogstoerustingen zich oorspronkelijk alleen tot *Oostvriesland*, of het tegenwoordige *Vriesland*, bepaalden, doch wiens begeerte zich ook uitstrekte tot de *Ommelanden*, en inzonderheid tot de Stad *Groningen*, zonder welks bezit hij *Vriesland* niet behouden kon. De *Oostvriesche* Hovelingen, welke, bij eenen Brief, mede gedagteekend op den 11 September 1398, hunne goederen aldaar ook aan Hertog ALBRECHT opdroegen, noemen dit hun land mede *Oostvriesland*, met bijvoeging, *aan gene zijde der Eems*, welke Brief, in de aanteekeningen hier beneden, zal worden medegedeeld. Een gedeelte van het oude *Vriesland*, hetwelk al vroeg door de *Hollandsche* Graven overheerd was, en tot de Provincie van *Holland* behoort, droeg van ouds den naam van *Westvriesland*; doch, in het begin van de vijftiende eeuw, werd het tegenwoordige *Vriesland*, hetwelk bevorens *Oostvriesland* had geheeten, mede onder den naam van *Westvriesland* bekend, en werd door *Oostvriesland* meer algemeen het *Overeemsche Vriesland*, de met hetzelve verbondene streken daaronder begrepen, verstaan; men zie de aanschrijving van den

ende quitgeschouden (*c*) hebben, opdragen ende quitschelden mit desen breve, den hoechgeboern vorste, onsen lieven genadygen Here, Hertoghe AELBRECHT van *Beyeren*, Grave van *Hennegouwen*, van *Hollant*, van *Zeelant*, ende Here van *Vrieslant*, ende synen nacomelingen, den rechten eygendoem van den Lande van *Hunsgerlant*, mit allen Heerlickheyden, goeden ende sloeten, als wy nu ter tyt hebben, houden ende besitten, tusschen der *Lauwers* ende der *Eemse* vorscr. geleghen; voert alle ander lande, de wy nu ter tyt hebben, houden ende besitten, ende noch verkrygen ende becrafftygen (*d*) sullen, binnen

den Roomsch koning SIGISMUND aan de *Vriezen* in *Oostvriesland* en *Westvriesland*, enz., en de verdere stukken, daartoe betrekkelijk, van den 19 Augustus 1416, 30 April en 30 September 1417, in het *Chart. van Vriesland*, D. I, bl. 390 en volg., alsmede het verdrag van 1418, geteekend te *Staveren* in *Westfriesland*, aldaar bl. 404, en de uitspraak van den 30 November 1419, hierboven, bl. 762. Mijn bestek laat niet toe, dit breeder te behandelen; men zie echter de *Unie van Brussel* van 1577, door onzen kundigen en zoo werkzamen landgenoot, den meergemelden Heer Mr. J. C. DE JONGE, onlangs uitgegeven, welke Unie, voor zoo ver het platte land van *Vriesland* aangaat, door de *Gedeputeerden des Lands van Westvriesland*, mede is verteekend; en men leze vooral de aanteekening aldaar (213) bl. 169.

(*c*) Door dit woord, hetwelk men, in dit en de volgende opdragtbrieven, aantreft, schijnt men verstaan te hebben, dat men zich zelven van dien eigendom ontdaan, en deze Landschappen, als een eigendom, aan Hertog ALBRECHT toebehoorende, aan denzelven had overgelaten, en hem van alle namaning deswege kwijtgescholden; zie KILIAAN en VAN HASSELT, op het woord *quytschelden*.

(*d*) Dat is: *door kracht van wapenen bekomen; verwerven*; of, zoo als KILIAAN, op dit woord, het heeft: *vi superare*.

Hee

nen den vorscr. pale, off daer buyten, die onsen lieven genadygen Here vorscr. niet toe en hoeren, met huse, slote, Heerlyckhede, hoghe ende laghe, rechte, renten, vervallen nutschap ende profyt, daer toe behorende, mitten zeevonde, in alre manieren, als wy dye nu ter tyt hebben ende houden, offt hier namaels vercrygen sullen, buten ons liefs Heren lande vorscr., het zij gemeen te samen, off verscheiden; welke lande, huse, slote, Heerlickheide, hoge ende lage, recht, renten, vervallen nutschap ende profyt, onse lieve genadyge Here, Hertoghe AELBRECHT voern., ons weder verliet hefft te houden van hun ende synen nacomelingen, ons ende onsen nacomelinghen tot eenen onversterflicken erffleen. Ende waer dat sake, dat wy, offt enich van ons lude, storve, sonder wyttachtighe (*e*) geboerte affter ons te laten, soe muchten wy, ende elcx van ons, de vorscr. Heerlickhede ende de goeden laten, ende bewysen (*f*) te komen, na onse doet, up sulcke lude, een off meer, die ons genoegen sullen in onsen levende live, vreemde off maech, mit onsen testament off openen brieven, alst ons genoegen sal; ende soe wie van onsen erven off ander, daer wy de goeden op bewysen sullen, als vorscr. is, onsse off onse nacomelin-

(*e*) Dat is *wettige*. Het woord komt in dien zin in de oude stukken menigvuldig voor; zie den Brief van 1333 bij VAN BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 16, aangehaald bij VAN HASSELT ad KILIANUM, op het woord *witelick*; den Brief van 1433, bij MIERIS, D. IV, bl. 1012 en elders; De Brief van 1360, hierboven bl. 221 en 222, heeft *wittelicke geboerte*.

(*f*) Namelijk door een wettig bewijs of behoorlijke opdragt; zie KILIAAN op het woord *bewisen*.

lingen, versochte off versoeken sall, nae onser off onser eniger doet, die sal onse lieve Here, die Hertoge voerscr., off syn nacomelingen, de voern. Heerlicheede ende goeden verlien ende verlienen in allre maniere, als onse lieve Here voern. ons gedaen hefft. Ende want wy van ons liefs Heren lande verre geseten syn mit onser Heerlichede, goede ende lande, de ons onse lieve Here verliet hefft, soe hefft ons onse lieve Here, overmits vrezen der weghen, die daer en tusschen gelegen syn, alsoe voele gratie gedaen, dat onse erven of die ghene, daer onse goede up comen sullen, na onser doot, binnen drien yaren, mit wanen versoeck (g) niet versumen noch verbueren ende sullen. Ende hebben, mit onsen vryen wille, onsen lieven genadygen Here voirscr. hulde, eede ende manschap gedaen, alse manne (h) hoeren Heren schuldich sint te doen, ende geloefft denselven onsen leven Heren in goeden treuwe te dienen, ende hun syn palen van *Vrieslant* tho helpen houden, ende de te stercken tegens allen den genen, die hun daer in hinderen ende deren wilde of ongehoorsamich wesen, behoudelyck dat wy hun ongehouden sullen wesen te dienen buten den pale van *Vrieslant*, ten waer, dat wyt van onsen goeden wylle doen wilden. Ende onse lieve Here voerscr. hefft ons weder geloefft, ons te starcken in den goeden, landen ende Heerlicheden voerscr., off ons iemant in den voerscr. goeden ende Heerlicheden hinderen of crencken wilde, als een Heer synen leenmannen schuldich is

(g) Dat is: *uit hoofde van gebrek en nalatigheid in dit te verzoeken*; zie KILIAAN op het woord: *wan*.
(h) Dat is: *Leenmannen*.

te doene, als wy hun des vermanen off doen vermanen. Voert wanneer by onser, of onser einger doot, onse erven off de geene, die wy an den voirscr. goeden bewysen sullen, die selve Heerlicheden ende goeden van onsen leven Here off van synen nacomelingen versoeken ende ontfaen sullen, soe sullen die selve onse erven, off degeene, die de goede versoeken ende ontfaen sullen, alle dese voirscr. voirtwairden vernieuwen ende gelöven, in alder manieren, als voirscr. is. In oirconde desen brieve bezegelt mit onse zegelen, hier an gehanghen. Geschreven up ten elfften dach van der maent Septembris, int jaer dusent, driehondert, acht ende tniegentich.

Gecollacionneert tegens den originalen brieff, rustende in de Regystercamere van *Hollant*, ende bevonden accorderende van woerde tho woerde, by my

DAMMANS (*i*).

In de Archiven der Stad *Groningen*, Q. 1, No. 15, Bundel No. 4 (*k*).

(*i*) Zoo schijnt er te staan; doch er bevinden zich, in de vier handteekeningen van dit en de volgende stukken, binnen de eerste letter, twee teekenen, welke eenigzins naar eene J en r gelijken. Misschien was het Mr. VINCENT DAMMAS VAN DROGENDYK, welke, in de *Kronijk* van GOUDHOEVEN, D. I, bl. 111, op het Register der Ambtenaren van de Graaflijkheids Domeinen in *Holland*, voorkomt, als Rekenmeester, en als overleden in 1554.

(*k*) Onder deze letter en dit nommer vindt men, ter gemelde plaats, zeven aanmerkelijk groote Bundels papieren, meest al betrekking hebbende tot eenige geschillen over den koophandel van *Groningen* op *Oostvriesland* en *Emden*, in de zestiende eeuw. In deze verzameling bevinden zich ook deze en de volgende gewigtige bijdragen voor de geschiedenis, welke, voorheen, in het oorspronkelijke, in de Holland-

landsche Archiven berustende zijn geweest, doch thans na alle gedane onderzoek, aldaar niet hebben kunnen worden opgespoord. In den Bundel No. 3 komt voor een geauthentiseerd afschrift van den Opdragtbrief van OCKE, Heer van *Broekmerland* en *Aurikker land*, aan Hertog ALBRECHT van *Beijeren*, van Dingsdag na *Palmen dach* 1381. Dezelve is bij MIERIS, D. III, bl. 380, uit de Hollandsche Archiven uitgegeven, en uit denzelven door VAN IDSINGA, D. II, bl. 14, overgenomen; dan, daar de lezing van het *Groninger* afschrift mij, met betrekking tot eenige namen van landen, enz., naauwkeuriger voorkomt, zal ik hetzelve hier eene plaats geven. „Allen den gheenen, de „desen brief sullen sien of hoeren lesen, macke ick OCKE, „Here van *Broeckmerlant* ende van *Aurekerlant*, cond ende „kenlick, alsó, dat ick mynen leven ende geduchten Here, „Hertoge AELBRECHT van *Beyeren*, Ruwaert van *Henegouwen*, ende van *Hollant*, mit mynen vryen wylle, ende „van mynen eygenlicken goede, tot enen rechten eygendom opgedragen hebbe ende overgegeven sulck goet, als „hier na beschreven staet: eerst *Broeckmerlant*, *Aurekerlant*; twe Burgen in *Oldersum*, mit allen haren tobehoeren, die Burge in *Suderhusen*, in *Loppursum*, in *Syrcwerum*, in *Kanenghusum*, mit haren tho behoeren, den toern „ende de kercke van *Noerdenhoven*, welcke goede vorscr. „myn myn lieve ende geduchte Heer voergenoempt weder verlient heeft, my ende mynen nakomelingen, te houden, van hun ende van synen nacomelingen, tot enen erfleen; ende hebbe mynen lieven Heere voerscr. gesworen, „ende in trouwen geloeft ende versekert, alse dat ick hun „van desen goede doen sall alle, dat een getrouwe man „synen rechten Heer schuldich is te doen. Ende want ick „dyt wyttelyck ende wael meyn te houden, soe hebb ick „desen brief open bezegelt mit mynen zegele. Gegeven „in den *Haghe*, sdinxdages na palmedach, int' jaer ons Heren dusent, driehondert, een ende tachtig."

Gecollacionneert tegens den originalen brief, rustende in den Regystere van *Hollandt*, ende bevonden accordeerende van woerde te woerde, by my

DAMMANS.

De Leenbrief zelf, welke, als een gevolg van deze opdragt, door Hertog ALBRECHT is afgegeven, is bij MIERIS en VAN IDSINGA, ter aangehaalde plaats, te vinden, en zoodanige Leenbrieven zijn ook, buiten twijfel, ten gevolge de in 1398 gedane opdragten, mede verleend, zoo als reeds boven, bl. 498, is aangeteekend.

 In

In den Bundel No. 4 is het geauthentiseerd afschrift van den Opdragtbrief van WIDZEL, Heer OCKEN zoon, en VOLMAR, ALLEN zoon, aan Hertog ALBRECHT, van den 11 September 1398, en bijna in alles van eenen gelijken inhoud, als de overige opdragten, in dat jaar gedaan. Wijl dit stuk nimmer gedrukt is, zoo laat ik hetzelve mede in deze aanteekening volgen: „Wy WIDZEL, Heren „OCKEN soen, ende VOLMARR, ALLEN soen, Hoeffs„linge an gener syde der *Eemse* in *Oestvrieslant*, doen cond „allen luden, dat wy voer ons ende onsen nacomelingen, „mit onsen vryen willen, upgedragen ende quitgeschouden „hebben, opdraghen ende quitschelden mit desen brieve, „den hoechgeborn Vorste, onsen lieven genadygen Heer, „Hertoghe AELBRECHT van *Beyeren*, Grave van *Hene„gouwen*, van *Hollant*, van *Zeelant*, ende Her van *Vries„lant*, ende synen nacomelingen, den rechten eygendom „van sulcken lande, Heerlichede, goede ende sloten, als „wy nu ter tyt houden, hebben ende besitten, tusschen „der *Eemsche* ende der *Jade* in *Oestvrieslant*, dat te weten „*Broeck*, *Auericlant*, *Herlingerlant*, *Oesterlangerlant*, *Moer„maenlant*, *Lengederlant*, *Noerderlant* ende *Enndserlant*, „mit alsulcken eylanden, als daer to behoirt, daer buten „gelegen, dat is te weten *Borkyn*, *Just*, *Burse*, *Oesterende*, „*Baltеringe*, *Langach*, *Spickeroch*, ende *Wangeroch*; voert „alle ander lande, de wy nu ter tyt hebben, houden ende „besitten, ende noch vercrigen ende becraftygen sullen, „binnen den vorscr. palen, of daer buten, de ons lieven „genadygen Heere voerscr. niet to ien behoren, mit huse, „sloote, Heerlichede hoge ende lage, rechte, renten, ver„vallen nutschap ende prousyt, daer tho behoerende, mitten „zeevonde, in alre manieren, als wy de nu ter tydt heb„ben, houden of hier namaels vercrigen sullen, buten ons „liefs Heren landen vorscr., het zy gemeen te samen off „verscheyden. Welcke lande, huse, sloote, Heerlichede, „hoge ende lage, rechte, rente, vervallen nutschap ende „prouffyt, onse lieve genadyge Heer, Hertoge AEL„BRECHT voirn., ons weder verliet hefft, te houden van „hem ende syn nacomelinghe, ons ende onse nacomelin„gen, tot enen onversterflicken erfleen. Ende waer dat „sake, dat wy, off enich van onsen luden, storven sunder „wyttachtige geboerte affter ons te laten, soe mochten „wy, ende elcs van ons, de vorscr. Heerlickheden ende „goeden laeten, ende bewysen te comen, na onser doot, op „sulcke luden, een of meer, de ons genoegen sullen in „onsen levende live, vreemde of maech, mit onsen testa„mente off openen breven, alst ons genoegen sal. Ende

„wie

„ wie van onsen erven of andere, daer wy die goeden up „bewysen sullen, als voerscr. is, ons of onse nacomelingen, „versochte off versoecken sall, na onser of onser eniger „doot, die sal onse lieve Here, de Hertoge voirn., of syn „nacomelingen, die voirscr. Heerlichede en goede verlien „ende verleenen, in alre manieren, als onse lieve Here „vorscr. ons gedaen hefft. Ende want wy van ons liefs „Heren lande verre geseten syn mit onsen Heerlicheden, goe„de ende landen, dye ons onse lieve Here verliet hefft, so „hefft ons onse lieve Heer, overmits vresen der wegen, „dye daer tusschen gelegen syn, alsoe veel gratie gedaen, „dat onse erven, of de gene daer onse goede op komen „sullen na onser doot, binnen drien yaeren mit waen ver„soeck nyet versumen noch verbueren en sullen; ende heb„ben, mit onsen vrien wille, onsen lieven genadigen Heer „vorscr. hulde, eede ende manscap gedaen, als manne hoe„ren Here schuldich synt te doen, ende geloefft denselven „onsen lieven Heere in goeden trouwen te dienen, ende „hun syn palen van *Vrieslant* te helpen houden, ende de „te starcken tegens allen dengenen, de hun daerin hinderen „ende deren wilden of ongehoersamich worden, behoude„lick, dat wy hun ongehouden sullen wesen te dienen bu„ten den palen van *Vrieslant*, ten waer dat wyt van onsen „goeden wille doen wilden. Ende onse leve Heer vorscr. „hefft ons weder gelooft, ons te starcken in den goeden, „landen ende Herlicheden voirscr., off ons yement in den „vorscr. goeden ende Heerlicheden hinderen of crencken „wilde, als een Heer synen lienmannen schuldich is te doen, „als wy hun des vermanen of doen vermanen. Voort wan„neer, by onsen of onser enyger doot, onsen erven, off die„gene, dye wy an den voerscr. goeden bewysen sullen, „die selve Heerlichede ende goede van onsen leven Here, „of van synen nacomelingen, versoecken of ontfaen sullen, „soe sullen diesulve onse erven, of de ghene, de die goede „versoeken of ontfaen sullen, alle dese voerscr. vorwarden „vernuwen ende geloeven, in alre manieren, als vorscr. is. „In oerkonde desen brieve bezeghelt mit onsen zeghelen, „hier an gehangen. Geschreven op ten elfften dach van „der maent van September, int jaer ons Heren dusent, drie„hondert, acht ende tnegentich."

Gecollacionneert tegens den originalen breff, rustende inder Regystercamere van *Hollant*, ende bevonden accorderende van woerde te woerde, by my

DAMMANS.

CCVII.

Opdragtbrief van OMKO SNELGERSOON *en* HAYE WIBBEN, *Hovelingen tusschen de* Lauwers *en de* Eems, *aan Hertog* ALBRECHT; *van den eigendom van het Landschap* Fivelingo, *met alle Heerlijkheden, enz., op dien voet, dat het aldus opgedragene, door eerstgenoemden en hunne successeuren, zou worden behouden tot een onversterfelijk erfleen.*

Den 11 *September* 1398.

Wy OMEKO SNELGERSOEN ende HAYE WYBBEN, Hoefflingen tusschen der *Lauwers* ende der *Eemse* in *Oestvrieslandt*, doen condt allen luden, dat wy, voer ons ende onsen nacomelingen, mit onsen vryen wille, opgedragen ende quitgeschouden hebben, opdragen ende quitschelden mit desen brieve, den hoechgeboern Vorste, onsen lieven genadygen Here, Hertoge AELBRECHT van *Beyeren*, Grave van *Henegouwen*, van *Hollant*, van *Zelant*, ende Heer van *Vrieslant*, den rechten eygendoem van den Lande van *Fiwergerlant*, met alle Heerlicheden, goeden ende sloten, als wy nu ter tidt hebben, houden ende besitten, tuschen der *Lauwers* ende der *Eemse* vorscr. gelegen; voert alle ander lande, de wy nu ter tyt hebben, houden ende besitten, ende noch vercrigen ende becraftygen sullen, binnen den vorscr. palen of daer buten, die onsen lieven genadygen Heere vorscr. nyet

to

to en behoeren, mit huse, sloote, Heerlicheyde, hoge ende lage, recht, renten, vervallen nutschap ende profyt, daer tho behorende, mitten zeevonde, in aller manieren, als wy de nu ter tyt hebben ende houden, of hier namaels vercrygen süllen buten ons liefs Heeren landen vorscr., het sy gemeen te samen, of verscheyden; welcke lande, huse, sloote, Heerlichede, hoge ende lage, recht, renten, vervallen nutschap ende prouffyt, onse lieve genadyge Heere, Hertoge AELBRECHT voern., ons weder verlyet hefft, te houden van hun ende synen nacomelingen, ons ende onsen nacomelingen, tot eenen onversterflyck erflien. Ende waer dat sake, dat wy of enych van ons luden, storven, sonder wittachtighe geboerte affter ons te laeten, soe mochten wy, ende elcx van ons, die vorscr. Heerlichede ende goeden laten, ende wysen te comen, na onser doot, up sulcke luden, een off meer, die ons genoegen sullen in onsen levenden lyve, vremde off maech, mit onsen testamente of openen brieven, alst ons genoegen sel. Ende soe wie van onsen erven of andere, daer wy die goeden op bewisen fullen, als voerscr. is, onse off onze nacomelinge, versochte of versoeken sal, na onser of onser enyger doot, die sall onse lieve Heere, de Hertoghe voern., of syn nacomelinghe, de voern. Heerlichede ende goeden verlien ende verleenen, in alder manieren, als onse lieve Heere voerscr. ons gedaen hefft. Ende want wy van ons lieffs Heeren lande verre geseten syn mit ons Heerlicheden, goede ende landen, die ons onse lieve Heren verliet hefft, so hefft ons onse lieve Heere, overmitz vrezen der wegen, die daer tusschen gelegen zyn, alsoe veel gracie gedaen, dat

onse erven, of de gene, daer onse goede up comen sullen na onser doot, binnen drien jaren mit wanen versoeck nyet versumen noch verbueren en sullen; ende hebben, mit onsen vryen wylle, onsen lieven genadigen Heeren voirn. hulde, eede ende manschap gedaen, alsc manne horen Heere schuldich syn te doen, ende geloeft, den selven onsen lieven Heere in goeden trouwen te denen ende hun syn palen van *Vrieslant* te hulpen houden, ende de te starcken tegens alle den genen, de hun daer in hinderen of deren wilden of ongehoersamich wesen, behoudelick, dat wy hun ongehouden sullen wesen te dienen buten de palen van *Vrieslant*, ten waer, dat wyt van onsen goeden wille doen wilden. Ende onse leve Heere voirn. hefft ons weder geloefft ons te starcken in den goeden, landen ende Heerlicheden voirn., off ons yemant in den voerscr. goeden ende Heerlickheden hinderen of krencken wilden, als een Heer synen leenmannen schuldich is te doen, als wy hun des vermanen of doen vermanen. Voert wanneer by ons, offt onser enyger doot, onse erven, of de gene, die wy an den voirscr. goeden bewysen sullen, deselve Heerlichede ende goede van onsen lieven Heere, off van synen nacomelinge, versoeken ende ontfaen sullen, soe sullen deselve onse erve, of de ghene, die de goede versoeken ende ontfaen sullen, alle dese voirscr. vorwaerden vernuwen ende geloven, in alre manieren, als voirscr. is. In oerconde desen brieve bezegelt mit onsen zegelen, hier an gehangen. Geschreven up ten elften dach van der maent van September, int jaer ons Heren MCCC. acht ende negentich (*a*).

Ge-

(*a*) Na de opgave van deze Opdragtbrieven van het jaar

Gecollacionneert tegens den originalen briff, rustende in de Regystercamere van *Hollant*, ende bevonden accorderende van woerde tho woerde, by my

DAMMANS.

In de Archiven der Stad *Groningen*, Q. 1., N°. 15; bundel N°. 4.

Dat 1398, en hetgene daaromtrent, en nopens de geschiedenis van die tijden, in mijne vorige aanteekeningen, is bijgebragt, zal het, naar ik vertrouw, den lezer niet onaangenaam zijn, nopens den verderen afloop dezer zaak, en de, kort hier op gevolgde, veranderingen eenig berigt te erlangen, waaromtrent ik mij echter alleen zal bepalen tot het begin van de vijftiende eeuw, en tot het voornaamste, daar alles breedvoeriger bij EMMIUS, en in den *Tegenwoordigen Staat van Stad en Lande*, kan worden nagezien. Ook zal ik mij voornamelijk met de mededeeling van eenige ongedrukte bescheiden bezig houden. De Hovelingen, tot de partij der *Vetkoopers* behoorende, door welke de Landschappen *Hunsingo*, *Fivelingo* en de *Oldambten* aan Hertog ALBRECHT waren opgedragen, en die zich hierdoor aan de vervolgingen van de *Schieringers* zagen blootgesteld; waren, door de nederlaag en het vertrek van de *Hollandsche* benden, aan hun eigen lot overgelaten. Zij namen, in dezen nood, hunne toevlugt tot den *Utrechtschen* Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, welke, zijne oogmerken, met opzigt tot *Groningen*, hier door achtende te kunnen bevorderen, gereedelijk aan dezelve zijne hulp toezegde, doch die hierin, offschoon hij zijne krachtigste pogingen aanwendde, en zelfs de Stad *Groningen* belegerde, te kort schoot; waarvan het gevolg was, dat de *Vetkoopers* alom werden verjaagd, en dat hunne goederen werden verbeurd verklaard, of onder sequestratie gesteld, en hunne sterke Huizen, in de *Ommelanden* en de *Oldambten*, door de *Schieringers* werden bemagtigd en verwoest. Het eerste berigt van eene verzoening met de *Vetkooper* Hovelingen is te vinden in de voorwaarden eener algemeene bevrediging tusschen den Bisschop FREDERIK, ter eener, en de Stad *Groningen*, met hare *Schieringer* bondgenooten, ter andere zijde, op den 28 September 1405 ingegaan, en bij MIERIS, D. IV, bl. 24 en 25, geboekt, volgens welke de *Vetkooper* Hovelingen uit de Ommelanden, als AILKE

VER-

VERHILDEMA of ONSTA, aldaar EILCKE ANSE genoemd, REINERUS EYSINGA, aldaar REINER VAN HERSEN geheeten, OMEKO SNELGERS en anderen, uitdrukkelijk, onder deze verzoening werden begrepen, en tot hunne goederen konden terug keeren. Ik zal het Renversaal van deze algemeene bevrediging, mede op den 28 September 1405, door Bisschop FREDERIK aan de Stad *Groningen* en hare Bondgenooten afgegeven, hetwelk nogtans korter is, dan het zoo even aangehaalde stuk, en in meer algemeene bewoordingen is vervat, uit den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, G. 1. N°. 1, berustende, en aldaar mede in *copia authentica*, A. 3, N°. 3, te vinden, hier laten volgen. „FREDERICK VAN BLANC-
„KENHEM, bi den ghenaden Goeds Bisscop *t Utrecht*, ma-
„ken kond allen luden. Want ons behoerlic is, ende wy wael
„schuldich fiin, onse lande, lude ende ondersaten te rusten
„ende te vreden te setten, daer wy kunnen; daer omme
„hebben wy angheſien die last ende onruste, daer onse on-
„dersaten, sunderlinge an die fiit der *Yſel*, daer *D.venter*
„staet, een wyl tides mit ons ynne gheweest hebben, te-
„ghen onse Stad van *Groningen* ende een diel Lande van
„*Vriesland*, die mit hem tovielen, ruerende van den Ghe-
„richten ende Heerlicheden in *Groninge*, opp *Goe* ende
„*Wold*, daer wy mit hem schelaftich aff hebben gheweest
„ende in veeden ende oerloghe ghestaen. Ende want die
„vorschreven onse Stad van *Groninge* des to bescheide ghe-
„gaen is, ende heft ons die vorseide Gherichte ende Heer-
„licheyde in *Groninge* opp *Goe* ende *Woeld* overgheghеven,
„soe hebben wy, by rade ende guet duncken onser vrien-
„de ende Stede van *Overysel*, ons verliket ende gheeffent mit
„der vorschreven onser Stad van *Groningen*, ende hebben
„derselver onser Stad van *Groningen*, ende allen horen
„burgheren ende ondersaten, ende den Landen in *Vriesland*,
„die onse vyande weren, alse *Hunsingerland*, *Fyvelgheland*,
„*Oldeampt* ende *Reyderland*, ende alle hore ondersaten en-
„de alle horen hulperen ende hulper hulpere, ghegheven,
„ende gheven mit desen brieve, een gense vaste zwoene,
„vor ons, onse Ghestichte, Stede, Lande, ondersaten, ende
„vor alle onse hulpere ende hulper hulpere, van sulken vee-
„de ende oerloghe, als wy daer teghen ghehadt hebben,
„ende van allen zaken, die in der veede ghesciet syn, in
„sulken schine, dat men die Gherichte binnen *Groninge*
„opp *Goe* ende *Woeld* berichten sal alse, alst Gherícht daer
„gheleghen ende van oldes heercomen is, ende dat alle
„ghevangen, ende al onbetaelt ghelt, daer die termyn niet
„off verleden en is, ende voert roeff teghen roeff, brand te-
„ghen

„ghen brand, name teghen name, doden teghen doden, „die in der veeden ghesciet syn, quyt soelen wesen, dat „een teghen dat ander, an beident siden, ende een yegelic „sal bezwoent wesen, opp syn erve ende op syn gued, als „by dat an vindes, sonder arghelist. Ende dese zwoene „is te verstaen, beholdelic malc synre voerbrieve ende syns „olden rechts. In orkonde des besegelt met onsen seghel. „Ghegheven *t Utrecht* int jaer ons Heren dusent, vierhon„dert ende vive, opp sancte Michiels avont."

Het schijnt echter niet, dat deze *Vetkooper* Hovelingen van die verzoening gebruik gemaakt hebben, hetzij, dat zij zich onder het *Schieringer* bestuur niet veilig genoeg achteden, of wel, dat zij in de voorwaarde, om de goederen aan te vaarden in dien staat, in welken dezelve bevonden werden, geen genoegen konden nemen. Althans AILKE ONSTA en anderen van dat geslacht bleven zich steeds buiten 's lands ophouden, en derzelver goederen onder sequestratie, zoo als blijkt uit het Verbond van de Stad *Groningen* met die van *Fivelingo, het Halveambt* en *Middag*, op den 26 Februarij 1415, tegen Jonker KENO VAN DEN BROEKE, en de partij der *Vetkoopers*, ingegaan, hetwelk nog in het oorspronkelijke, waar aan vier Zegelen hebben gehangen, doch welke thans ontbreken, in de Archiven der Stad *Groningen*, Supplementlade L. 2, N°. 4, voorhanden, en van volgenden inhoud is: „Wy Borghermeste„ren, Raet, Hoefmans, Oldermans ende mene meente der „Stad van *Groningen*, ende wy Rechters ende mene meente „van *Fivelghelande*, van den *Halven Ampte*, ende van *Mid„doech*, doen kundich allen luden mit dezen openen breve, „dat wi mit mallickanderen overdraghen ziin alsodanen pun„ten, als hiir na ghescreven staen. Int eerste, dat wy vry „ende *Vreesch* mallickanderen beschermen willen, mit li„ve ende mit gode, teghens KENEN VAN DEN BROKE „ende teghens alle *Duetschen* Heren; ende dat onser „negheen deding angaen en sal, ten sie bi des anders weten „ende wille. Voert meer, waert sake, dat den van *Fivelghe„lande*, van den *Halven Ampte*, of den van *Middoech*, ieni„ghe noetsaken anlegen, daer sie onser Stad hulp to beho„veden, ende sie ons dat kundich deden, so wille wy hem „to hulpe comen mit al onse macht, up ons selves cost en„de aventure. Ende desghelykes, waert sake, dat der Stad „van *Groningen* vorsr. ienighe noetsaken anleghen, daer „sie des Landes hulpe to behoveden, ende sie ons van „*Fivelghelande*, van den *Halven Ampte* ende van *Middoech* „dat weten leten, so willen wi hem te hulpe comen met „al onser macht, up ons selves cost ende aventure. Voert „meer,

„meer, waert sake, dat dar iemant were in den Lande, de „nicht doen en wolde des Landes beste, off de vry ende „*Vreesch* gheliic, ons nicht beschermen en wolde, ende de „van *Groningen* den berichten wolden, so willen wi van *Fi*„*velghelande*, van den *Halven-Ampte*, ende van *Middoech* „den van *Groningen* to hulpe comen mit al onser macht, „up ons selves cost ende aventure, als vorsr. is. Ende elc „vier gyselen in *Groningen* senden, de sie kesen wt unsen „Lande off Ampten, ende die in *Groningen* to bliven totter „tiit, dat de reyse ghedaen is. Voertmeer, so loven wi uit„ter Stad van *Groningen* de van *Fivelghelande*, van den „*Halven-Ampte*, ende van *Middoech*, to beschermen in al „horen rechte ende vriiheit, deer sie hiir to gebruket heb„ben, na al onser macht. Ende des gheliikes love wy „van *Fivelghelande*, van den *Halven-Ampte*, ende van *Mid*„*doech*, de van *Groningen* to beschermen ende starken in „al horen rechte ende vrieheit, deer sie hiir to ghebruket „hebben, na al onser macht. Ende deze vorsr. punten „love wy mallickander stede ende vast to holden, bi ener „pene van dusent older schilden. Voertmeer, so ziin wi „vordraghen, dat men de renthe ende hure van ONSTA „guede, so waer dat sie ghelegheen ziin, bekummeren sal, „alsoꝰ langhe, als ONSTA buten Lande ziin, ende se mitter „Stad ende mitten Lande nicht vordraghen en ziin. Ende „deze vorsr. renthe ende hure sullen to hulpe comen der „Stad van *Groningen* ende den Landen, de mit hem to „vallen, des Landes beste to radene, ende de vrii ende „*Vreesch* to beschermen, soldie mede to betalen, ende der „Stad ende Lande oirbaer mede to done, totter tiit als „vorsr. is; ende ONSTA boden nemende to rechte to „staene, alsoꝰ langhe, als ONSTA buten lande ziin. Voert„meer, waert sake, dat KENE VAN DEN BROKE ienighe „schaden dede in rove, in brande, in vanghenscap ende doet„slaghe, off in ienighe guede der Stad van *Groningen*, den „van *Fivelghelande*, van den *Halven-Ampte*, off den van „*Middoech*, of ienighen Landen, de mit ons to vallen, ende „tot ons vorbunden, gheliic als wi ons vorbunden heb„ben, den schaden sullen beteren, deghene, de an deze „ziide der *Emese* horen, de KENE vordedingen wil. „In orkunde der waerheit hebbe wi Borghermesteren ende „Raet vorsr. onsen Stad seghel, ende wi Rechters ende „meente van *Fivelghelande* onses Landes seghel, ende wi „Rechters ende meente van den *Halven-Ampte*, ende van „*Middoech* onse Amptes Seghele, an dessen breef ghehan„ghen. Ghegheven in den jaer ons Heren dusent, vierhun„dert ende viiftiene, des dinxedaghes na palme Sondach."

Een

Een ander Verbond, tusschen de Stad *Groningen* en het *Halveambt*, kort daarna, en wel op den 12 Maart 1415, ingegaan, zijnde bijna van eenen gelijken inhoud, als het voorgaande, is door VAN IDSINGA, D. II, bl. 230, uit de *Ommelander* Archiven, offschoon vrij gebrekkig, in het licht gegeven. Uit de vergelijking van deze beide stukken schijnt men met allen grond te kunnen afleiden, dat reeds, in dit korte tijdsbestek, eenige der *Schieringer* bondgenooten, welke het verbond van den 26 Februarij met *Groningen* hadden ingegaan, daarvan afvallig, en aan de belangen der *Vetkoopers* meer toegedaan waren geworden. Hoe het zij, het gebeurde reeds zeer kort daarna, en wel in de maand September van dat zelfde jaar, dat de Stad *Groningen*, en, als een gevolg hiervan, mede de *Ommelanden* tot de zijde der *Vetkoopers* werden overgebragt. Deze groote verandering werd ten uitvoer gebragt onder het opperbeleid van Jonker KENO TEN BROEKE, met wien nogtans vooraf, te *Emden*, de noodige schikkingen en bedingen waren beraamd, waardoor *Groningen* en de *Ommelanden*, omtrent derzelver regten en betrekkingen, eenige zekerheid bekwamen, zijnde de voorwaarden van deze overeenkomst vervat in eenen verzegelden Brief, door Jonker KENO, deswege, aan de Stad *Groningen* en die van *Hursingo* en *Fivelingo* verleend, van den 21 October 1415. Dit, tot dus ver geheel onbekend gebleven, en misschien al vroeg met voordacht bedekt gehouden, stuk, waaraan thans het zegel ontbreekt, is onlangs, met den zoo even bijgebragten Brief van den 26 Februarij 1415, uit eenen korf met kloosterpapieren te voorschijn gekomen, en thans in de Stads Archiven, de Supplement Lade L. 2, N°. 5, berustende. Hetzelve luidt dus: „Wy KENO to *Broeck*, to *Awerck* ende *Emeden* in *Oestvreeslant*, Borghermestere ende „Raed in *Groningen*, bekennen openbaer voer allen gueden „luden, die dese breef sien of horen lesen, dat wy mit malcanderen ons hebben lieflikeu ende vrentliken wal verdraghen van saken weghen, daer wy to samene omme tot *Emeden* hebben ghewesen, tot vrentscap ende to nutticheit onser, ende onser ende menen *Vreeslande*, op dat wi allen „oerloges ende twydracht, onser tusschen, in tokomenden „tyden, moghen ontslaghen wesen, in manieren, als hyr na „bescreven staet. Int eerste, dat ic Joncker KENO, noch „myne nakomeninge, der Stad van *Groningen*, *Honseghelande* ende *Fyvelghelande*, in oeren rechte ende begripe, „niet hinderlic wesen en sal; ende dat ic, noch myne nakomeninge, ghene lantschattinge mene te hebben, noch hebben en wil, tot gheenre tyt, noch ghene slote te maken,

 noch

„ noch maken te laten in den vorschreven Landen; mer heft „ yenich man op yemant te spreken in den vorschreven „ Landen, als *Honseghe* ende *Fyvelghe*, de sal den anderen „ anspreken mit lantrechte ende vol te done na lantrechte; „ ende des ghelikes weder te done den ghene, die gheseten „ syn onder Jonker KENEN ghebede; ende dieghene, die „ wt Jonker KENEN Landen syn, Stad rechtes te bruken „ in der Stad van *Groningen* over die ghene, die sie anspre-„ ken mit Stadrechte. Item alle de ghene, die woenachtig „ syn in *Honseghe* oft in *Fyvelghelande*, den Redscop of „ Recht met rechte tobehoren, oer Recht mogen voeren, „ als sie em mit rechte tobehoren, na inholt oers Redgen-„ bokes, mit vorwarden, dat de vorscreven Redgen of „ Rechters ghenen menschen onrecht doen en sullen. Ende „ weert, dat die Redge of Rechters yenighen menschen on-„ recht deden, of niet rechten en wolden, des men waer-„ like betughen mochte, so moghen die ghene, den onrecht „ gedaen wort, of die ghene, den men niet rechten en wil, „ oer saken beropen to *Groningen* in den Warve by vyf „ olden marken. Item ghene husinge of were in den vor-„ screven Landen niet dicker te maken, dan van dreu muer-„ stenen, ende die graft van dren roden wyt, oft daer en „ bynnen. Item dat guet, dat yenich man ghenomen heft „ van den van *Groningen*, dat lude ghedaen hebben wt *Hon-„ seghe* of *Fyvelghe*, wtgheseghet die in Jonker KENEN „ reyse weren, synt ter tyt dat *Groningen* gewonnen woert, „ dat sal men richten der Stad van *Groningen*. Ende des-„ ghelikes sal men quyt schelden al bedwongen lofte, eede „ ende ghelt, dat ghelovet is in *Honseghe* of in *Fyvelghe*. „ Ende dat Slot to den *Delffyle* neder te sliten. Terstont „ hyr mede so sal elc man velich wesen lives ende guedes, „ te varen ende te keren, to water, to lande, by daghe „ ende by nachte, ende onser negheen ghene bekummeringe „ noch besettinge onder ons te doene, anders dan den gheenen, „ die de schult selven ghemaeckt hebben of oer erfghena-„ men. In enen tughe der waerheit so heb ick Joncker „ KENO myn seghel an dessen breef ghehangen. Ghegeven „ in den jaer onses Heren dusent, vierhondert ende vijftien, „ op elven' dusent maghede dach."

Deze overeenkomst is ook, na het overlijden van KENO *ten Broeke*, door deszelfs zoon OCKE *ten Broeke*, op den 16 Augustus 1417, vernieuwd en bekrachtigd, zoo als blijkt uit den Brief, welke door den voorgaanden is getransfigeerd, van den volgenden inhoud. „ Ik OCKE KE-„ NESNA to *Broeck*, *Awerck* ende *Emeden*, Hovetling in „ *Oestvreeslant*, do kundich allen luden mit dessen openen „ bre-

„breve, dat ic hebbe bevestiget, ende beveste tegenwordich, in desen selven breve ende transfixe, alle loffter, punten ende vorwarden, de myn vader KENE, den God genedich sy, besegelt hevet mit sinen segele der Stad van *Groninge*, *Hunsege* ende *Fivelgelanden*, ende love em de, mit lyve ende mit guede, stede ende vast to holdene in allen maneren, als de brieff inholdet, daer dese brieff doorghetogen is, voer my, voer myne vrent ende onderzaten, ende voer alle de ghene, de om mynen willen doen ende laten willen. Ende weert, dat yenich van desen vorscreven Landen, als *Hunsege* ende *Fivelge*, were, de dese punten, loffte ende vorwarde niet mede besegelen ende bevestigen en wolden, na inholt des principaels breefs, daer dese doer ghetogen is, so love wy OCKO vorschreven der Stad van *Groningen*, dat wy em behulpilc zullen wesen, mit onse macht, dese vorschreven lande daerto te brengene, dat se dese vorscreven punten, loffter ende vorwarde mede zullen besegelen ende bevestigen. Ende opdat dese vorscreven punte, loffte ende vorwarde te vaster ende truweliker gheholden worden, so heb ic OCKO vorschreven ghebeden frou FOLKELT mynre oldermoder, FOCKE UKENS, WYBET VAN STEGESDORPE, ENNE, Voget to *Awerke*, HAREN van *Hinte*, YMELE van *Grymmesfum*, ende OCKEN van *Loquert*, myne voersprenders, dese loffte, punte ende vorwarde vorscreven mede voer my to lovene, mit hande ende mit monde, stede ende vast to holdene. Ende wy FOLKELT, FOCKE, WIBET, ENNO, HARD, YMELO ende OCKO vorscreven hebben dese vorschreven punte, loffte ende vorwarde ghelovet, mit hande ende mit monde, mit Junker OCKEN vorschreven stede ende vast to holdene, mit lyve ende mit guede, na al onsen vermogen, sunder argelist. In een orkunde van desen besegelt mit mynen segel. Gegeven in den jaer ons Heren dusent, vierhondert ende soventiene, des anderen dage na onser vrouwen dage assumpcionis."

Het blijkt voorts, uit het verbond van de *Achtkenspelen*, *Humsterland*, *Langewold* en *Vredewold*, intusschen, op den 5 Junij 1416, met de Stad *Groningen* ingegaan, hierboven bl. 456 aangehaald, dat het overige gedeelte der *Ommelanden* zich mede tegen de *Schieringers* had verklaard. Ofschoon nu, bij dezen omkeer van zaken, het wenschelijk zoude geweest zijn, den weg van bevrediging in te slaan, daar ook bevorens de *Schieringers*, onder bemiddeling van den *Utrechtschen* Bisschop, van hunnen kant, aan de *Vetkoopers* eene verzoening hadden aangeboden, zoo was nogtans, naar het schijnt, de verbittering tusschen deze beide partijen

te diep geworteld. De gevolgen waren dus zeer noodlottig voor de *Schieringers*, welke, na de verwoesting hunner huizen en bezittingen, verdreven werden, en hun heul buiten 's lands moesten zoeken. Sedert dien tijd steeg de ellende, hier en in de naburige gewesten, tot den hoogsten trap, en het regt van den magtigsten was de eenige maatstaf. De *Schieringers*, door vele nederlagen tot het uiterste gebragt, zochten wel hun heul bij het *Duitsche* Rijk, en sommigen bij *Holland*, welke beide zich ook, doch met weinig vrucht, hunne belangen aantrokken. Keizer SIGISMUND deed de *Oostvriesche*, benevens de *Groninger* en *Ommelander Vetkoopers*, en ook de Stad *Groningen* in den Rijksban, en zond zijne gezanten herwaarts tot het stillen der zoo verregaande onlusten. Het gevolg hiervan was, dat wel de Rijksacht, onder betaling van eene aanzienlijke som gelds, werd opgeheven, waarvan het bewijs van den 30 November 1419, hierboven, bl. 762, is bijgebragt, in welke uitspraak of kwijtschelding mede de namen van AILKE ONSTA, MENNE *van der Munte* of HOUWERDA, enz. voorkomen; doch in het lot der *Schieringers* kwam, voor als nog, geene verandering noch verbetering. Daarenboven leden zij eene groote nederlaag kort hierop, in 1420; en de *Vetkoopers* beschouwden het aldus, dat de Hemel hunne belangen zigtbaar begunstigde. Dit straalt door in de overeenkomst omtrent de gevangenen, offschoon dezelve hunne landgenooten, en veelal hunne eigene bloedverwanten waren, van den 31 Mei 1420. Ik zal dit stuk, in het oorspronkelijke in de Archiven der Stad *Groningen*, Q. 3, No. 5, berustende, hier nog ten slotte bijvoegen. „Wy FOCKO UKAMA, „Hoefsling to *Lere*, HAIE van *Lurrelte*, vulmachtighe sandeboden OCKEN *van den Broke*, ende wy EYLIKE ONSTA, BARWOLT EBBING, HINRIC BEYER ende „FOCKO *ten Dijke*, volmachtighe sandeboden wt de Stad „van *Groninghen*, bekennen ende tughen myt dessen openen „plackerds breve, dat wy vrendeliken overdraghen siin myt „mallic anderen van den vanghenen, de ons de almachtighe „God gheghevèn heved, in manieren, als hiir nae bescreven staed. In den eersten, dat wy sandeboden voers. de „ghevanghen like een twe sullen setten, soe dat ellic effen „manighen vanghenen hebben sal, de wy nu in dessen reyse samentlic ghewonnen hebben, of winnen moghen, by „Godes ghenaden; ende ellic sal ziine vanghenen scatten, „als he hogest mach, na redene, ende sal dat ghelt opboeren. Item soe wanneer de eersame Juncker OCKO *van den Broke*, of de Raed van *Groninghen*, rekeninghe behoeren van mallic anderen van dessen voersc. vanghenen, „of-

„ofte haere enich besunderlinghen van den anderen, soe „sullen OCKO ende de Raed voerscr. op ene bequeme stede „bi mallic anderen komen, ende doen malken anderen re„kenscap by haeren ede. Item voert, soe bykennen wy „FOCKO UKAMA ende HAYE voerscr., dat wy hebben „ontfanghen enen staf ende dre schenckvate van den Abbat „van *Ludinghekerke* voer vierhonderd olde schilde to pan„de, daer den van *Groninghen* half an gaet; ende desse „voerscr. panden sal de Abbat voerscr. losen op sunte Mer„ten in den winter naestkomende, of een maend daer na „onbegrepen; ende wy FOCKO UKAMA ende HAYE „voerscr. loven desse panden te losen, ende de van *Gro-„ninghen* rekenschap van te doene, inden dat wy se bren„ghen velich to hues, ende bytalinghe van den halven „ghelde. Ende desse voerscr. punten loven wy mallic an„deren voerscr. stede ende vast to holden, sunder alle ar„ghelist. Des toe enen oercunde, soe hebben wy FOCKE „ende HAJE, des eersamen OCKEN *van den Broke* secreet, „ende wy EYLIKE, BARWOLT, ende HINRIC voerschr. „onse seghele, voer FOCKEN *ten Dyk* ende voer ons, op „spacium des breefs ghedrucked. Ghegeven to *Hindelopen*, „in den jaere ons Heren duzend, vyer hondert ende twin„tich, op den vrydach na Pinxster daghe." De afzigtige kerkers, en de slechte behandeling der gevangenen, in die tijden, vermeerderden de akeligheid van derzelver toestand, ja de gevangenen waren zelfs dikwijls van hun leven niet verzekerd. Men herinnere zich het lot van HIDDO TAMMINGA, een van de voornaamste Edelen uit de *Ommelanden*, welke, door FOKKO UKENS, of, zoo als hij in het laatst bijgebragte stuk genoemd wordt, UKAMA, Hoveling te *Leer*, doch die ook, wegens zijne vrouw, aanzienlijke goederen in de *Ommelanden* bezat, en op het Slot *Dijkhuizen* bij *Appingadam* zijn verblijf hield, was gevangen genomen, en door FOKKO, in drift ontstoken, eigenhandig om het leven werd gebragt. Dit gebeurde in 1428, en konde niet eens, uit hoofde van de overmagt van dezen Hoveling, aan het onderzoek, veel min aan de teregtstelling van eenige regtbank onderhevig gemaakt worden. De geschiedenissen en oorkonden van die tijden leveren dus overal tafereelen op van de verregaandste woestheid en wrevel, en derzelver beoefening moet voornamelijk dienen, om het nageslacht te doen opmerken, hoe, enkel als een gevolg van regeringloosheid en partijschap, deze, thans zoo gezegende, landstreken voormaals in de diepste ellende waren neergezonken, en om elk ingezeten, met een diep gevoel van dankbaarheid, omtrent hunne tegenwoordige, zoo gelukkige, staatsgesteldheid, bezield te doen zijn.

CCVIII.

Vrijgeleide, door Hertog ALBRECHT *van* Beijeren *verleend aan de stad* Groningen *en aan* Langewold, Vredewold *en* Hummers, *voor honderd personen, tot aan den* 11 *November* 1398.

Den 2 *October* 1398.

GROENINGEN.

Item, opten anderen dach van October Anno 1398, gaf Myn Heere geleide der Stat van *Groeningen* ende daertoe drie Landen over die *Lauwers*, als: *Langwoude*, *Vredewoude* ende *Hommers*, tot hondert personen toe, of daer onder, duerende tot sinte Martyns Misse toe in den winter naistcomende.

Uit een Handschrift, geintituleerd: *Memoriale B. M. Cas R.* 1396—1402, *folio* 38vso, *berustende op het Rijks Archief te* 's Gravenhage.

J. C. DE JONGE,

Subst. Archivarius van het Rijk.

CCIX.

CCIX.

Koopbrief van twaalf grazen land te Lieuwerderwolde.

Den 20 *December* 1398.

Ich BERTOLT KNASSE bekenne ende betughe met dezen openen breve, dat ich hebbe vercoft ende vry ende quiit upghedraghen, vor my ende vor myne erfghenamen, BENEKEN *van Wildehuzen* ende zinen erfghenamen, twelef graze landes met horen to behoren, vor ene summe gheldes, de my BENEKE vorscreven vol ende al betaelt hevet. Ende des vorscreven landes ziin achte graze gheleghen in *Lywerderwelt* (*a*) by

(*a*) Ik moet nog eens op dit *Lieuwerderwolde*, waarmede ik mij reeds meermalen, zie boven, bl. 72, 366 en elders, heb bezig gehouden, terug komen, daar deze, en andere, nieuws bekomene stukken het boven bijgebragte in een zekerder licht stellen.

De Brieven van den 24 Augustus 1392, en 1 November 1395, bl. 735 en 771, bewijzen voldoende, dat dit *Lieuwerderwolde* behoorde binnen de grenzen van het regtsgebied der Stad *Groningen*, en dat de goederen, daarin gelegen, even als andere Stads goederen werden beschouwd. Dit *Lieuwerderwolde* was, buiten twijfel, zoo als aangetoond is, het tegenwoordige *Wester Stads Hamrik*; doch het was, in het stuk van uitwatering, en in de verpligting tot onderhoud van den dijk, strekkende van het *Hoothuis* naar *Peterwolde*, vereenigd met *Gelkingeland*, *Middelbuerschap* en *Zuiderbuerschap*, buurten, welke zich, ten zuiden van het *Wester Stads Hamrik*, en ten westen van het *Hoeren-*

 sche

by den *Woltgrave*, by WICBOLDES erve *ter Ae*, dat an beyder ziden gheleghen is; ende vyer gra-

sche diep, uitstrekten. Deze buurschappen behoorden onder het Geregt van *Selwert*, zoo als uit het Register, hier boven bijgebragt, bl. 531, kan bewezen worden; zie omtrent dit *Gelkingelant*, *Suiderbuerschap* en *Middelbuerschap*, benevens *Neer-* of *Nederwolde*, in welke landstreek, volgens het evengemelde Register, deze *Middelste Buurschap* gelegen was, mijne aanteekening, bl. 324 en 325. Ik zal, om de gelegenheid van al deze landstreken te beter te doen kennen, hier laten volgen den Dijkbrief van den 22 Februarij 1441, waarvan een oud afschrift op Francijn, in de Archiven der stad *Groningen*, C. 1, No. 11, voorhanden is, te meer daar dezelve nimmer gedrukt is, en ook, voor zoo ver mij bekend is, niet op de Registers van het *Adewerder Zijlvest* voorkomt. „Wy Borghermeisteren ende Raet „in *Gronyngen* bekennen ende tugen mit dessen openen bre„ve, dat voer ons syn gecomen die buren van *Lywerden„wolde*, ende die buren van *Ghelkinghenlande*, ende die bu„ren van der *Middelbuurschap*, ende die buren van der „*Suderbuurschap*, ende becanden, dat si overdraghen synt „in vrentschuppen desse punten, hiernae gescreven, to hol„den. In eerste, dat desse voergescreven buren alle jaer, „op sunte Peters dach ad cathedram, sullen to samen ko„men op der Ae kerchof, namiddage, wanneer men die „grote klocke ter Ae ludet, elken buer vorscreven bi eenre „kanne wyns to broke. Ende dan sullen die buren van „*Lywerdewolde* daer enen dyckrechter setten, ende sullen „voert enen dyckrechter kiesen van den buren van *Ghel„kingelandt*. Ende so sullen die buren van *Lywerdewolde* „ende die buren van *Ghelkingelant* twe dyckrechters kiesen „van den buren ut *Neerwolde*, die ene dyckrechter sal we„sen ut der *Zuderbuurscap*, ende die ander dyckrechter „sal wesen ut de *Middelbuerscap*. Ende dese voerschreven „dyckrechters mogen dese voerscreven buren to samen laten„dagen, wanneer hem dat nutte duncket. Ende woe dan „die meerredeel der voerghenoemde buren overdraghen, „dat men den dyck maken sal, woe hoech, hoe briet, ende „bi wat tiden. Ende en is die dyck dan binnen der tyt „nyet gemaket, so sullen die dyckrechters voerscreven „den dyck beschouwen. Ende waer si den dyck voerge„noemt soe nyet en vinden, alse die bueren overdraghen „sint,

graze, de ziin gheleghen up *Fennema were*, in ener venne van achte grazen, daer ZWEDER VAN WINDE ende HERMANNUS KOTEN de andere vyer

„sint, daer sullen die dyckrechters of to broke nemen, van „elken voete dykes, enen olden vleemschen, den dyck lan„ges to meten. Ende so sullen die voerschreven dyckrech„ters den dyck besteden to maken, als die merendeel van den „buren overdragen synt. Ende wes die dyck dan gekost „heeft to maken, dat sal die gene betalen, den die dyck „toehoort. Ende sal daertoe gheven den dyckrechters alse „vele voer oeren broke. Item, of enich gat brake in des„sen dike, dat sal men weder toe slaen bi der tyt, alfo hem „die dyckrechters weten laten, ende bi alsulken broken, „alst hem die dyckrechters gebieden. Ende ist bi der tyt, „die hem van den dyckrechters gesat wert, nyet ghemaket, „soe sullent die dyckrechters maken laten, ende, wat dat „kost to maken, so vele sullen die voergescreven dyckrech„ters voer oren broke nemen; ende die dyckrechters, die „der toegekoren werden, sullen schouwen. Deze voerscre„ven punten gans ende heel to holden. Deze voerscreven „dyckrechters sullen schouwen den dyck, van *Potterwolde* „voert neder tot *Hayhuserlant*. Ende alle broke, die ver„schinen in desen voerschreven dycke, den sullen die dyc„rechters in der tyt gelike delen, ende alle onkost gelike „utleggben. Item of ymant gekozen werde tot enen dyck„rechter, die salt bewaren bi drie olde schilde to broke. „Ende weert, dat ymant den broke gheven wolde, soe sul„len die bueren enen anderen kiesen bi der voerscreven „pene. Sonder arghelist. Dat oerkonde wi myt onser Stat „seghele. Gescreven in den jaer ons Heren dusent, vier„hondert, een ende veertich, op sunte Peters dach ad Ca„thedram, doe LUBBERT LEWE, LUDEKEN EVER„DES, GOSEN TEN GRAVE ende ALBERT JARGHES, „Borghermeistere weren onser Stad." Omtrent het slot van dezen Brief valt in het voorbijgaan op te merken, dat hetzelve de namen van de, op dien dag afgaande, Burgemeesteren bevat, hetwelk tot een bewijs verstrekt van hetgeen door EMMIUS, in de voorrede van de *Fasti Consulares*, is aangeteekend, dat, van ouds, de op den 22 Februarij verkozene nieuwe Burgemeesteren, eerst op den volgenden dag, in het bewind traden.

Offschoon nu, in deze en in al de boven bijgebragte

vyer gras en van tobehoren. Ende ich BERTOLT vorscreven hebbe BENEKE vorscreven dit vorscreven land ghelovet to waren van vor al de ghe-

Brieven, door *Lieuwerderwolde* te verstaan zij de beide Schepperijen van het *Wester Stads Hamrik*, komt het mij echter waarschijnlijk voor, dat dit *Lieuwerderwolde* voorheen de algemeene naam van eene grootere landstreek is geweest, en mede een gedeelte van het *Drentsche* Dingspil *Noordeveld*, waarin men nog *Lieveren* en het *Lieverderbosch* aantreft, bevatte. In mijn vroeger vermoeden deswege ben ik niet weinig versterkt geworden door eenen, in de rijke verzameling van wijlen den Heer President KEISER voorhanden, oorspronkelijken Brief van het jaar 1418, waaruit men kan afleiden, dat er ook, destijds, een *Lieuwerderwolde*, of, zoo als het aldaar genoemd wordt, *Lieverwoude*, in *Drenthe* geweest zij. Dit stuk bevat eene verwisseling van landerijen, in *Drenthe* gelegen, tusschen den Commandeur van het Huis te *Bunne*, staande onder den Landcommandeur te *Utrecht*, en HERMAN TER HANSOUW, welke plaats of huis *Ter Hansouw*, om dit in het voorbijgaan aan te teekenen, heeft gelegen onder *Eelde*; zie de Kaart van COENDERS. Het aanzienlijk geslacht van TER HANSOUW, dat, op die tijden en later, in *Groningen* gebloeid heeft, ontleende deszelfs naam van die plaats. Deze Brief luidt aldus: „Ic brueder „JAN VAN DER LYNDEN, Commenduer in der tyt des „huys te *Bunne*, doe kont ende kenlic allen luden, mit „desen openen brieve, dat ic, by rade ende consent myns „Lantcommenduers van *Utrecht*, enen wisel heb ghedaen „met HERMAN TER HANSOUWEN, als van enen stuc „lands van ses zwaden, dat gheleghen is ter *Hansouwen* „voerscreven, by sinen huys ende in sinen lande, ende heb „hem daer den stoc off gheleghet voer den bueren van „*Peyse*, als een *Drents* Lantrecht is; ende hiervoer zo heeft „HERMAN TER HANSOUWEN voerscr. onsen hufe to „*Bunne*, toe behoeff onser eerden, weder ghedaen al siin „lant, dat hy had ligghen te *Lieverwoude*, binnen onsen „lande. In orconde der waerheyt zo heb brueder JAN „VAN DER LYNDE voerscr., mit rade myns Lantcommenduers voerscr., des huys zeghel van *Bunne* aen desen „brieff ghehanghen. Ghegeven int jaer ons Heren dusent, „vyerhondert ende achtyen, des woensdaghes nae alre hey„ligen dach."

ghene, de daer met rechte upspreken moghen; Ende weerd, dat ich der nicht en dede, so wat schade BENEKE vorscreven dar by lede, den schaden mochte hie holden up my ende up mynen gued, so waer dat gheleghen ware. Voordmer, so mach ich BERTOLT vorscreven of myne erfghenamen dit vorscreven erve weder kopen bynnen ses jaeren naestkomende, elkes jaers up sente Mertens dach in den winter, met viiftyen kopmans gulden, of met paymente, dat daer gued vor is in *Groninghen*, in der tiit der betalinghe. In orkunde, so hebbe ich BERTOLT vorscreven mynen seghel an dezen breef ghehanghe. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drehonderd, achte ende neghentich, up sente Thomas avend Apostoli.

Naar den oorspronkelijken Brief, onder de stukken van het H. Geest Gasthuis te *Groningen.*

CCX.

Koopbrief, waarbij de Voogden van de A-Kerk in Groningen *verkoopen aan de Executeuren Testamentair van* LUDEKEN ZWANEKEN *zekere erfelijke renten, om daarmede laatstgemeldes jaardag te vieren, enz.*

Den 14 *Januarij* 1399.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghen* bekennen ende betughen met dezen openen bre-

breve, dat vor ons ziin ghekomen de voghede van ons Vrouwen kerke to der Ae in *Groninghe*, ende becanden, dat zie hebben vercoft her LUDEKEN ZWANEKEN testamentoren twintich schillinghe rente, payments, als in *Groninghe* ganc ende gave is, to nemen elkes jaers, als een Stadrecht is, uet der hofstede, daer *Calenhues* des cremers nu ter tiit up ghetimmert staet, vor ene summe gheldes, de den vorscr. vogheden vol ende al betaelt is. Ende deze twintich scillinghe rente vorscr. drogen de vorscr. voghede up den vorscr. testamentoren, vry ende quiit, eweliken to bruken ende to besitten, des vorscr. her LUDEKENS jaertiit van to beghaen, ende koerpenninghe van tho gheven, tot ewighen daghen, in der vorscr. kerke. Ende dat zal NANNEKE ZWANEKENS verwaren, also langhe als zie levet, ende daer na de Cureyt ende de twe oldeste voghede der vorscr. kerke. Ende dezer breve ziin twe, den enen sal hebben de Cureyt, ende den anderen de vorscr. voghede. Deze vorscr. hofstede is gheleghen in de westerzide van den *Crummen Jate*, by GHEBBE SMEDES erve, dat an de zuedzide leghet, ende PETER KORFMAKERS erve, dat an de nordzide leghet. Dat orkunde wy mit ons Stad seghel. Ghegheven int jaer ons Heren dusent, drehondert, neghen ende neghentich, up sente Poncianus dach, do FREDERICH VAN ARLO, ZWEDER VAN WINDE, REYNOLT HUGHINC ende ALEF SCHELLEGHE Borghermestere waren onser Stad.

Naar den oorspronkelijken Brief, onder de Voogden van de A-Kerk berustende.

CCXI.

CCXI.

Verordeningen van FREDERIK VAN BLANKENHEIM, *Bisschop van* Utrecht, *voor de zusters der derde orde van den H. Franciscus.*

Den 7 Maart 1399.

FREDERICUS, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, universis Curatis, ac eorum Vicariis et Capellanis, per nostram dyocesin constitutis, salutem in Domino. Vobis omnibus, et cuilibet vestrum, in hiis scriptis sub pena suspensionis firmiter precipiendo mandamus, quatenus, si quantumque, quod absit, contingat, quod aliqua, seu alique sororum tertii ordinis de penitencia, per beatum Franciscum confessorem instituti, de suis conventibus seu communitatibus in nostra dyocesi recesserint, seu etiam temerarie habitum sue religionis, contra voluntatem suorum visitatorum et magistrarum, deposuerint, vel que se secularium et suspectorum hominum consortiis inmiscuerint, vel que in illis, que ad statum suum pertinent, inobedientes predictis scilicet visitatoribus et magistris, tertia monitione prehabita, facto congruo intervallo, perseveraverint, requisiti per prefatos visitatores et magistras, accedatis, ubi propter hoc accedendum fuerit, et moneatis huiusmodi sorores rebelles et contumaces, ut infra triduum ad obedientiam redeant suorum, ut premittitur, visitatorum; quod si non fecerint, extunc ipsas sorores, quas, non facientes, quod dictum est, in hiis scrip-

scriptis excommunicamus, excommunicatas publice in vestris ecclesiis nuncietis. Quod si nec sic earum quiverit contumacia perdomari, extunc apostate suis prebendis claustralibus penitus sint privare; ille autem, que a cohabitatione non diverterunt, sed nichilominus vixerunt insolenter, et monite et excommunicate, ut premittitur, noluerint suum reatum dignis fletibus emendare, de communitate sororum, tamquam morbide et infecte, expellantur, sine spe redeundi; et si visitatorum et magistrarum ac curatorum sollicitudo ad earum correctionem non suffecerit, extunc iudicibus secularibus, cuiuscunque fuerint conditionis, vel quovis nomine censeantur, sub pena excommunicationis, districte precipiendo mandamus, ut, ad solum Deum et salutem animarum respicientes, omni excusatione postposita, quantumcunque per dictos visitatores et magistras fuerint requisiti, toto posse et conamine, pio studio, fideliter dictis sororibus assistant, ut omnia prescripta in suo robore maneant inconvulsa, et contumacia et rebellio dictarum sororum iuris frenis legitime refrenetur. Datum *Traiecti*, anno Domini M.CCC, nonagesimo nono, in die sanctarum Perpetue et Felicitatis virginum et martirum.

Naar den oorspronkelijken Francijnen Brief, waaraan een zegel in rood was hangt, in de Archiven der Stad *Groningen*, de Supplementlade Q. 2, No. 9.

Van buiten staat op den Brief geschreven:

Mit dessen breff sal men de unhoersame susters vermanen ende toe hoersaemheit brenghen.

CCXII.

CCXII.

Bulle of Aflaatbrief van Paus BONIFACIUS IX, *voor die gene, die bij de plegtige vertooning van den arm van* JOHANNES den Dooper, *zoo in de St. Maartenskerk te* Groningen *wierd bewaard, op zekere Feestdagen, tegenwoordig zullen zijn; in eenen Vidimusbrief van den Officiaal van* Utrecht *van den 20 Junij* 1477.

Den 26 Maart 1399.

In nomine Domini Amen. Officialis, Curie Traiectensis *iudex, universis et singulis, presens nostrum transsumptum, transscriptum sive exemplar visuris, lecturis seu audituris, facimus manifestum, quod propter hoc in nostra, notariique et testium infrascriptorum, adhoc specialiter vocatorum et rogatorum, presencia, personaliter in iudicio constitutus egregius ac honorabilis vir magister* HENRICUS STOTER, *Decretorum Doctor, clericus* Traiectensis *dyocesis, procurator et Sindicus, ac procuratorio et Sindicatus nominibus, prudentum atque honestorum virorum Burgimagistrarum, Consulum et Rectorum opidi de* Groeninghen, *dicte diocesis, prout de sua procuratione et Sindicatus mandato huiusmodi legitimis constare dinoscitur documentis, quasdam patentes literas Apostolicas, felicis recordationis Domini* BONIFACII, *Pape noni, infrascriptas, eius vera bulla plumbea cum cordulis*

lis rubei croceique coloris, more Romanorum Curie, impendente, bullatas, sanas, integras, non vitiatas, non cancellatas, neque in aliqua earum parte suspectas, sed omni prorsus vicii suspicione carentes, ut prima facie apparuit, quas in suis habebat manibus, in originali earum forma coram nobis exhibuit atque produxit, huiusmodi sub tenore: BONIFACIUS Episcopus, servus servorum Dei, universis Christi fidelibus, presentes literas inspecturis, salutem et Apostolicam benedictionem. Sanctorum reliquias, quorum animas non dubitamus in celo regnare cum Christo, nos ac universi et singuli Christi fideles pio amore venerari debemus in terris, ut, Dei honorantes amicos, divinis nos bene placitis coaptemus, et, illorum nobis propterea vendicantes patrocinium apud eum, quod nostris meritis non valemus, eorum obtinere intercessionibus mereamur. Cum itaque, sicut accepimus, brachium sancti Iohannis Baptiste, quod in Ecclesia sancti Martini in *Groninghen*, *Traiectensis* dyocesis, honorifice conservatur (*a*), certis anni temporibus, videlicet in Epyphanie et Ascensionis Domini nostri Ihesu Christi, nec non nativitatis, annunciationis, purificationis, assumptionis et conceptionis beate Marie virginis, ac eiusdem sancti Iohannis et sancti Martini Episcopi festivitatibus, in eadem Ecclesia populo publice ostendatur, ad quod videndum magna populi confluit multitudo, nos, cupientes, ut Christi fideles eo ferventius ad ostensionem huiusmodi confluant, ipsumque sanctum eo de-

(*a*) Zie hieromtrent den Brief van den 20 Junij 1360, hierboven, bl. 226, en de aanteekening *b* aldaar.

devotius venerentur, quo uberioribus indulgentiis et remisſionibus prospexerint ſe refectos, de omnipotentis Dei miſericordia et beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius auctoritate confiſi, omnibus vere penitentibus et confesſis, qui in festivitatibus predictis ostenſioni huiusmodi interfuerint, ſingulis videlicet festivitatum huiusmodi diebus, quinque annos et totidem quadragenas de iniunctis eis penitenciis miſericorditer relaxamus. Datum *Rome* apud ſanctum Petrum, VII calendis Aprilis, Pontificatus nostri anno decimo (*b*). *Quibus quidem literis Apostolicis coram nobis, ut premittitur, exhibitis et productis, dictus magister* HENRICUS STOTER, *procurator et Sindicus, quibus ſupra nominibus omnium et ſingulorum, ſua communiter vel diviſim intereſſe credentium, per certas literas nostras citatorias, in valvis rubeis Eccleſie* Traiectenſis, *tamquam in audientia publica, debite executas et reportatas, ad diem, horam et locum infraſcriptos, ad videndum et audiendum fieri infraſcripta, corum nobis citatorum non comparentium neque predictas literas Apostolicas transſumi, transſcribi ſive exemplari per nos mandari, ac transſumpto huiusmodi nostrum iudiciale decretum pariter et auctoritatem interponi videre et audire curantium, contumaciam accuſavit; ipſosque, et ipſorum quemlibet, contumaces per nos imputari, et, non obſtante eorum contumacia, literas Apostolicas predictas per notarium publicum et ſcribam infraſcriptum transſu-*

(*b*) Het tiende jaar van Paus BONIFACIUS IX viel in op het jaar 1399; zie *l'art de verifier les dates.* Tom. I. *Chronolog. des Papes*, p. 321.

fumi, transscribi et exemplari mandari, illique transsumpto, transscripto et exemplari nostrum iudiciale decretum pariter et auctoritatem ordinariam, ut ei fides plenaria adhibeatur ubilibet locorum, in iudicio et extra, sicuti originalibus literis pretactis, interponi debita cum instancia petiit. Unde nos Officialis, Iudex predictus, attendentes, petitionem huiusmodi fore iustam et rationi consonam, omnes et singulos citatos non comparentes, neque termino et actibus hodiernis in aliquo satisfacere curantes, licet sufficienter et usque horam debitam expectatos, reputavimus merito, prout erant, exigente iusticia, contumaces; et, in eorum contumaciam, literas originales predictas diligenter inspeximus, quas sanas, integras et illesas invenimus, illasque notario et scribe nostro infrascripto suas ad manus tradidimus, et per ipsum transsumi, transscribi et exemplari mandavimus, ac eidem transsumpto, transscripto et exemplari nostrum iudiciale decretum pariter et auctoritatem ordinariam interposuimus, et interponendo voluimus, quod huiusmodi transsumpto, transscripto sive exemplari tanta fides, ubilibet locorum, in iudicio et extra iudicium, adhibeatur, quanta dictis literis originalibus Apostolicis adhiberetur, si in iudicio aut extra exhiberentur seu producerentur, prout interponimus et volumus per presentes. In quorum omnium et singulorum fidem et testimonium premissorum presentes literas sive presens publicum transsumpti instrumentum, exinde fieri, et per notarium atque scribam dicte Curie nostre infrascriptum subscribi et publicari mandavimus, sigillique Officialatus eiusdem Curie fecimus appensione communiri. Da-

tum

tum et actum Traiecti *in Ecclesia* Traiectensi *predicta, nobis inibi pro tribunali sedentibus, sub anno a nativitate Domini millesimo, quadringentesimo, septuagesimo septimo, indictione decima, mensis vero Iunii die vicesima, hora primarum et audiencie causarum solita, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini* SIXTI, *divina providentia Pape quarti, anno sexto, presentibus ibidem venerabilibus ac honorabilibus viris, dominis et magistris* EVERARDO ZOUDENBALCH, *Preposito Ecclesie sancti Servacii* Traiectensis *superioris, et* GERLACO DE DONCKA, *Canonicis,* CORNELIO DE BROUWERSHAVEN, *perpetuo Vicario in dicta Ecclesia* Traiectensi *inferiori,* ARNOLDO DE OEVEREN, *perpetuo Vicario in Ecclesia sancti Salvatoris* Traiectensis *et* JOHANNE DE DALEM, *causarum dicte Curie nostre procuratore, ac quam pluribus aliis testibus, ad premissa vocatis specialiter et rogatis.*

Ac ego WILHELMUS BUER, *filius* WILHELMI, *publicus Imperiali auctoritate notarius ac venerabilis Curie* Traiectensis *predicte, coram prefato venerabili et circumspecto viro domino Officiali, iudice causarum, et in hac parte scriba iuratus, quia premissis omnibus et singulis, dum sic, ut premittitur, per eundem dominum Officialem, iudicem, et coram eo agerentur et fierent, una cum prenominatis testibus presens interfui, eaque omnia et singula sic fieri vidi et audivi, ideo presentes literas, sive presens publicum transsumpti instrumentum, exinde per me confectas seu confectum, ac scriptas sive scriptum, facta per me collacionacione diligenti, cum auscultacione*

 co-

copie prescripte cum originalibus literis Apostolicis pretactis et e converso, illis quoque per omnia concordari compertis, subscripsi, publicavi et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis atque consuetis, una cum appensione sigilli Officialatus sepedicti Curie, signavi, in fidem et testimonium veritatis omnium et singulorum eorundem premissorum, rogatus pariter et requisitus.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, de Kist 5, No. 438.

CCXIII.

Verordening van Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, *voor de broeders en zusters van de Franciscaner orde.*

Den 4 Junij 1399.

FREDERICUS, Dei gratia Episcopus *Traiectensis*, universis et singulis Provisoribus, Decanis, Ecclesiarum Rectoribus, Vicariis, seu eorum loca tenentibus, ceteris quoque Presbyteris et Clericis nostrarum Civitatum et dyocesis, ad quos presentes nostre litere pervenerint, salutem in Domino. Cum auctoritate ac commissione sedis Apostolice, nec non ordinaria nostra sollicitudine pastorali, debita providentia personas fratrum ac sororum de ordine penitentium, quem beatus Franciscus instituit, teneamur in suis observanciis

ciis regularibus defendere ac fovere, idcirco nos, premissorum intuitu, personarum eiusdem ordinis paci et quieti providere volentes, vobis universis ac singulis, sub pena suspensionis, precipiendo mandamus, quatenus singuli vestrum, ad quos presentes nostre litere pervenerint, ad requisitionem dictorum fratrum vel sororum, coniunctim vel divisim, universos et singulos, quos ipsi vobis nominaverint, contra ipsorum privilegia et libertates eos in suis personis vel rebus, aut super donatis eisdem vel legatis, seu qualitercunque debitis, presumpserint iniurias irrogare, aut ipsos in suis locis per potationes inquietare, aut alias insolentias quomodolibet perturbare, quando et quotiens fueritis requisiti, autoritate nostra efficaciter moneatis, ut infra novem dies post vestram monitionem, quarum tres pro primo, tres pro secundo, et residuas tres pro tertio et peremptorio termino assignamus, eisdem passis iniurias satisfaciant, ac reddant eis debita, que tenentur, nisi aliquis vel aliqui predictorum iniuriantium caussam pretendere voluerint, quare ad predicta minime teneantur; ad quam pretendendam citetis eum vel eos, ut compareant coram nobis *Traiecti*, si ibi presentes fuerimus, alioquin coram Officiali nostro ibidem, ad diem et horam competentes, quos predicti fratres vel sorores elegerint, eorum procuratori super obiiciendis rationabiliter avisuri, et mihi, pro ut debuerint, parituri. Diem autem et horam citationis, et nomina citatorum vel citati, nobis literatorie intimetis. Preterea, quia fratribus et sororibus eiusdem ordinis concessimus, et concedimus per presentes, ex gratia speciali, ut, cum oportunum eis visum fuerit, possint unam missam, quolibet die duntaxat,

submissa voce sine cantu, etiam tempore interdicti, dummodo causam vel occasionem non dederint interdicto, in eorum domibus, coram se, per presbyteros idoneos, super altari portatili consecrato, facere celebrari, vobis simili modo mandamus, ut hanc gratiam a nobis factam, cum ab eis requisiti fueritis, publicetis. Postremo, cum persone sepedicti ordinis, communi et concordi consensu, libere, per arbitrium proprium, sine contradictione qualibet, se constituerint, ac bona sua, que eiusdem ordinis vel status domibus, sua libera voluntate, pro communi earum utilitate, contulerint, eidem communitati libere maneant, nec, eis viventibus vel morientibus, ab aliquo alio valeant usurpari; et si qua huiusmodi personarum inobedientiam incurrerit contumacem, vel, quod absit, manifeste deliquerit, committendo furtum rei notabilis, vel lapsum carnis notorium, vel peccando aliter, unde infamia gravis et scandalum publicum oriretur, ita ut, accedente iudicio discretorum virorum, enormis iudicetur excessus, et si maioris partis fratrum et sororum illius domus accedat consensus, talis persona ipso facto communis societatis et cohabitationis in illa domo, in qua habitando huiusmodi delictum commiserit, habeatur indigna, et omnis participationis, quam in domo illa et area, ac rebus aliis communibus, ibidem habuit, sit privata. Si qua etiam persona huiusmodi, temeritate propria, ab eadem domo, sine licentia sui superioris expressa, discesserit, illi nunquam de cetero ad eandem domum pateat additus revertendi, sed ab illa penitus sit exclusa, proviso, quod ille persone, que ex causis prenarratis sic a domibus, quas inhabitabant, expulse fuerint, in aliis non suspectis domibus, ad peragen-

dam

dam penitentiam etiam aptis et congruis, collocentur, ne materiam habeant evagandi; et, ne de ipsorum maliciis videantur commodum reportare, fratres et sorores eiusdem ordinis, ut premittitur, concorditer arbitrati sunt, ut huiusmodi collocatio fiat ipsorum propriis sumptibus et expensis, maxime cum habere proprium ipsorum statui non repugnet. Nos, arbitria huiusmodi honesta, rationabilia ac salubria iudicantes, ipsa tenore presentium approbamus et autoritate premissa duximus confirmanda, volentes et statuentes, illa perpetue habere robur firmitatis. Si qua autem personarum premissarum recusaverit vel neglexerit predicta servare, Decanus Christianitatis et Custos fratrum minorum vel Gardianus, loco predicto viciniores, teneantur tales autoritate nostra cogere ad observanciam premissorum. In quorum omnium robur et testimonium sigillum nostrum duximus presentibus apponendum. Datum *Traiecti*, anno Domini M.CCC.XCIX, mensis Iunii die quarta (*a*).

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief, in de Archiven der Stad *Groningen*, de Supplementlade Q. 2. N°. 10.

CCXIV.

(*a*) Ik heb geoordeeld, den oudheidminnenden lezer geenen ondienst te zullen doen, met hier te laten volgen de wetten en instellingen van het oude Convent der Bagijnen te *Groningen*, van den 9 December 1401, waarvan het oorspronkelijke in de Archiven der stad *Groningen*, Supplementlade Q. 2. N°. 18, voorhanden is. Men heeft, door dit oude Convent der Bagijnen, te verstaan het Convent *der Geestelijke Maagden*, thans het *Roode Weeshuis* genaamd, zoo als reeds bl. 28 is aangeteekend, en ook, onder anderen, uit den Brief van den 14 Februarij 1386, bl. 719, kan worden afgeleid. De beide andere Conventen, waarvan

van in dezen Brief wordt gewag gemaakt, schijnen mij te zijn het *Vrouw Menolda*, en het *Vrouw Sywen* Convent.

Deze Brief is van den volgenden inhoud: „Nos BER-„TOLDUS BUNINC, LUDOLPHUS LANCHENNE, „sancti Martini, et JOHANNES EVERARDI, sancte Ma-„rie, Ecclesiarum parochialium in *Groninghen*, Curati, WY-„ARDUS, Custos Custodie *Daventriensis*, NICOLAUS „CLINGHE, Gardianus, ac BERNARDUS, Lector Con-„ventus ordinis fratrum minorum in dicto *Groninghen*, *Tra-„iectensis* diocesis, notum facimus universis, presentem li-„teram visuris et audituris, quod ad honorem Dei et suo-„rum fidelium devocionem augmentandam, et ad omnem „materiam et dissensionis occasionem tollendam, ex ordi-„nacione et informacione venerabilis Domini, magistri GHE-„RARDI RADINC, Canonici Ecclesie sancti Andree, *Colo-„niensis*, decretorum Doctoris, super modum vivendi devo-„tarum famularum, pro nunc, vel in posterum, inhabitancium „domum, que vocatur *antiquus Conventus Beghinarum*, „sitam in dicto *Groninghen*, volencium vitam ducere in com-„muni, ut sue paci et quieti provi[illegible]mus, consensimus et „concordavimus in puncta et articulos infrascriptos. Primo, „quod dicta domus manebit religiosa sororum ordinis, *de „penitentia beati Francisci* volgariter nuncupati, et sub re-„gimine et dispositione personarum professarum dicti ordi-„nis; et persone, ad dictum ordinem in dicta domo recipien-„de, debent se facere recipi ad dictum ordinem et ad inves-„tituram per aliquem, super hoc potestatem et auctorita-„tem habentem; sed de clamide deferenda, quo ad formam „et figuram, suis propriis conscienciis relinquentur. Item, „postquam professe et recepte fuerint ordinem et ad ordi-„nem, electionem habebunt liberam Visitatoris et Magistre, „sive Curatoris in *Groninghen* vel Custodum, Gardianorum, „Lectorum vel fratrum ordinis predicti, pro tempore exis-„tencium, impedimento vel contradictione quacunque, dum-„modo in suum Visitatorem eligant aliquem ydoneum et ho-„nestum virum de aliquo ordine approbato, quem, secun-„dum tenorem vel formam privilegiorum, dicto ordini *de „penitentia* quomodolibet concessorum, eligere valebunt. „Item predicti Curati in *Groninghen*, pro tempore existentes, „alias sorores ordinis *de penitentia*, sive de tercia regula, com-„morantes in aliis duabus domibus Beghinarum in *Groninghen*, „super suo modo vivendi et habitu, hue usque habitis et „observatis, non debent perturbare sive molestare, publice „vel occulte, directe vel indirecte, quovis quesito colore, „iuribus parochialibus Curatoris semper salvis. Similiter Cus-„todes, Gardiani, Lectores aut fratres dicti ordinis fratrum

„mi-

CCXIV.

Brief van Burgemeesteren en Raad der Stad Groningen, *waarbij de Conventualen van het H. Geest Gasthuis aldaar, en deszelfs voorwerken, worden vrijgekend van de Stads reizen of de Schutterijlasten* (*a*).

Den 5 *Februarij* 1400.

Wy Borghermestere ende Raet van *Groninghe* bekennen ende betughen met dezen openen breve, dat

„minorum, pro tempore existentes, predictas famulas, dictam „domum, nuncupatam *antiqus Conventus Beghinarum*, nunc „vel in posterum inhabitantes, in suo modo vivendi et ha„bitu non debent perturbare vel molestare, publice vel oc„culte, directe vel indirecte, quovis quesito colore, et gau„dere debent libere et quiete omnibus et singulis gratiis et „libertatibus, dicto ordini *de penitencia* quomodolibet con„cessis. In quorum omnium testimonium et robur firmita„tis nos Curati predicti sigilla nostra, et ego WIARDUS, „Custos predictus, sigillum Custodie *Daventriensis* predicte, „et nos NICOLAUS, Gardianus, ac BERNARDUS, Lector „predicti, sigillum dicti Conventus nostri in *Groninghen*, pre„sentibus duximus appendenda; et ego GHERARDUS RA„DINC, Canonicus Ecclesie sancti Andree *Coloniensis*, Doctor „decretorum, sigillum meum in maius testimonium huic li„tere duxeram apponendum. Datum anno Domini millesimo, „quadringentesimo primo, in crastino conceptionis beate Ma„rie virginis gloriose."

(*a*) Eene soortgelijke, van Stadswege, aan het Geertruids of Peperstraten Gasthuis alhier verleende vrijkenning, komt mede voor in 1405, in den Fundatiebrief van dat Gasthuis, hier boven bl. 402 en volg. opgegeven.

dat wy, by consente onser Zwornen Meente (*b*), hebben ghegheven ende verleend den Conventes lueden van den Hilghen Gheeste in *Groninghe*, um des wille, want zie moten leven van gueder luede aelmissen, dat zie sullen unverbonden wezen, ende hore vorwerke, to reysen in Stades reysen; mer hevet de Stad to done enen waghen of twe, des en zullen zie hem nyet weygheren. Al archelist uetghesproken. Dat orkunde wy met on-

(*b*) Mr. H. L. WICHERS, *Inleid. tot het Tract. van Reductie*, bl. 175 en volg., en de schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 132 en volg., hebben geschreven, dat hun het ligchaam der Gezworene Meente, onder dien naam, niet vóór het jaar 1417 is voorgekomen. Dit stuk levert dus een vroeger voorbeeld op. Laat mij ook nog, tot een ander voorbeeld, mogen bijbrengen den Brief van den 5 Februarij 1412, waarvan het oorspronkelijke berust in de verzameling van wijlen den Heer President, Mr. J. W. KEISER, zijnde de verzegeling aldaar geteekend met N°. 225. Deze Brief houdt in een Verdrag van Burgemeesteren en Raad der Stad *Groningen* met de Gezworene Meente en de gemeene Acht, dat geen Priester de Brieven van den Bisschop van *Utrecht*, die met de Stads Privilegiën strijdig waren, zou mogen vervolgen. Hij is van dezen inhoud: „Wy Borghermesteren ende Raed „in *Groninghen* bekennen ende betughen mit dezen openen „breve, dat wy zyn verdraghen mit der Zwornen Meente „ende mit der ghemeenre Achte, weerd sake, dat hier je„nige breve quamen van onsen Here van *Vtrecht* of van „zinen onderzaten, de weren teghen onse privilegien, dat „de gheen prester sculdich en is to vervolghen, noch ver„volghen en sal. Ende weerd, dat daer jenich prester omme „ghedaget of ghemoyet worde, daer zullen ende willen wy „den prester van onthaffen ende al schadeloes van holden. „Sunder al arghelist. Dat orkunde wy mit onsf Stad seghel. „Ghegheven in den jaer ons Heren dusent, vyerhondert „ende twelleve, op sente Aghaten dach, do RADINK „HORNEKINK, JACOB SCHELGHE, JOHAN SICKINK „ende COPPEN JARRIGHES Borghermestere waren on„ser Stad."

onſer Stad ſeghel. Ghegheven int jaer ons Heren duſent, ende vyerhondert, up ſente Aghaten dach, do EVERT SICKINC, JAN RENGERS, RADINC HORNEKINC, ende LUDEKEN KLINGE Borghermestere waren onſer Stad.

Naar den oorſpronkelijken Brief, onder de ſtukken van gemeld Gasthuis.

CCXV.

Verdrag tusſchen OTTO VAN HOYA, *Bisſchop van* Munster, *en* HAYE *en* BOELE ADDINGHE, *omtrent het Geregt van* Westerwolde, *enz.*

Den 8 *September* 1400.

Wy OTTO, van Godes genaden Bisſcop to *Munster*, bekennet in desſn openen breve vor allen luden, dat wy uns, vor uns, unſe nakomelinge und Geſtichte, na rade und myt vulbord unſes Capittels to *Munster* und unſer vrende, vrentlike voreyniget und vordregen hebbt myt HAYGEN ADDINGH und BOLEN ADDINGH, broderen, EGGEN ſonen ADDINGHES, in al dusdanen vorwerden, dat wy, und unſe nakomelinghe, Bisſcope to *Munster*, desſe vorgeſcr. HAYGEN und BOLEN ADDINGH, brodere, und ere rechten erven, in dem Gerichte uppen *Westerwolde*, und in aller alſodanen rechticheit, alſe wy, und unſe Geſtichte, hebbt uppen *Westerwol-*

wolde, uthgeseget unse honregulde (*a*), de wy und unse Gestichte dar hebbt, und vort mer in allen eren olden rechte, alse ere olderen, und se, dar aldus lange gehat hebbt, solen und willet vestlike und vredelike besitten laten, und en solen ofte en willet se dar an nicht enghen ofte hynderen in nynerleyngewys, noch nymand van unser wegene. Vortmer sole wy und wilt se truwelike vorbidden (*b*) und vordegedingen, dar wy erer mechtich synd, rechtes by uns to plegene tegen alle degene, dar en (*c*) des noet is, und se des behovet, und des van uns gesynnet, gelyk wy andere unse land und lude to vorbiddene und to vordegedingene plegen. Und were, dat se dar en boven iemand overvallen unde vorunrechten wolde, so sole wy en beholpelich wesen, gelyk wy anderen unsen Lande und luden pleget to done. Und were, dat wy, ofte de onse, en volghe doen solden, ofte deden, so solen se uns vor unse leverancien geven und doen, dat redelik is, na seggene unser vrende uppe beiden syden. Und se, und

(*a*) Dat is hoendergeld; zie de aanteeken. boven, bl. 728.

(*b*) De Heer VAN IDSINGA, die dezen Brief, D. II, bl. 38 en 39, uit de Bisschoppelijke Archiven van *Munster*, zoo als hij schrijft, heeft uitgegeven, doch welk stuk, vergeleken met den tegenwoordigen oorspronkelijken Brief, eene zeer gebrekkige en onvolledige vertaling blijkt te zijn, heeft, hier en eenige regels later, in plaats van *vorbidden*, het woord *voorstaan*, hetwelk wel, daar ter plaats, de beteekenis schijnt te moeten zijn.

(*c*) Men versta door *en*, dat, hier en elders in dezen Brief, en ook in den Brief van denzelfden *Munsterschen* Bisschop van het jaar 1401, in de volgende aanteekening te plaatsen, menigvuldig voorkomt, meestal *em*, *hem* of *hen*. Zie ook het *Munsterische Idioticon*, achter J. NIESERT, *Beitrage zu einem Munster. Urkundenbueche*, Erster band, Zweite Abtheil., op het woord *en*.

und dat Land, und de lude uppen *Westerwolde*, folen uns, und unfen nakomelihgen und Geftichte, truwe und holt wefen, und folen uns, und unfen Amptluden in *Emeslande*, volgen, alfe uns, und en, van unfer wegene, des noet und to done is, und fe van unfer wegene dar to eysfchet werdet, to voet und to perde, funder truwe (*d*), gelyk unfe meyne land van *Emeslande* volget. Und were, dat wy, ofte unfe vrende van unfer wegène, en volge deden, und fchaden dar met nemen, an vangnen ofte an perden, dar to folden fe unfe hovetheren wefen. Were ock, dat fe uns, ofte unfen Amptluden, volge deden, und fchaden dar over nemen, an vangnen ofte an perden, fo folde wy des gelykes ere hovetheren dar to wefen. Und were, dat fe, und unfe vrende, myt eynander, name nemen, de folde wy to gelyke deylen. Were ock, dat fe myt eynander vangnen venghen, de folde men fchatten uppen hus to *Wedde* uppen *Westerwolde*, na rade unfer vrende, und de anders nergen voren; und wes dar van queme to fchattinge, dat folde wy ock to gelyke deylen, ed en were, dat men myt der vangnen welik eyne fone krygen, und beherden mochte, na unfem rade, fo folde wy unfe genade dar to keren. Und hyr umb hebbt desfe vorgefcr. HAYGE und BOLE, und ere vormunder van erer wegene, uns gelend und gedaen vyfhundert marck pennynghe, alfe in unfer Stad to *Munster* gencge und

(*d*) Wat men door deze woorden, *funder truwe*, verftaan hebbe, is mij niet duidelijk. De beteekenis der verder op deze bladzijde voorkomende, weinig bekende, woorden en uitdrukkingen is uit den zamenhang genoeg te ontdekken.

und geve synd. Und wanner wy, off unse nakomelingen und Gestichte en, ofte ere erven, desse vorgesc. vyfhundert marck wedergeven und betalen willet, dat solen wy en eyn halff jaer to voren kundich doen. Und wanner wy se en dan betalet hebbt, so sole wy, und unse nakomelinghe und Gestichte, und se, und ere erven, dan weder sitten und wesen malk in alle synen rechte uppen *Westerwolde*, alse wy weren vor gifte dessen breves: Und also langhe, alse en desse betalinge nicht gescheyn en is, alse vorgemelt is, so sole wy, und unse nakomelinge, en, und eren erven, alle desse vorgesc. punte stedevast und unverbroken holden, sunder jenigerhande argelist; und hebbt, des to tuge, unse ingesegel, vor uns und vor unse nakomelinge und Gestichte, myt ingesegele unses Capittels to *Munster*, an dessen breff doen hancgen. Und wy Domdeken und Capittel der Kerken to *Munster* bekennet, dat alle desse vorgescr. stukke myt unser vulbord (*e*), wisschap und willen, synd gescheyn, und des to tuge hebb wy unses Capittels segel mede an dessn selven breff gehancgen. Gegeven in den jare unses Heren dusent, veyrhundert, des gudensdages (*f*) up unser vrouwen dagh, den men scrift Nativitas Marie (*g*).

Naar den oorspronkelijken Francijnen Brief, aan welken twee zegels hangen, het eerste van

(*e*) Dat is *volkomene toestemming*; zie KILIAAN en VAN HASSELT, op dit woord. Hetzelve is ook, hier boven, in het begin van dezen Brief, en elders, reeds voorgekomen; zie, onder anderen, den Brief van 1392, bl. 734.

(*f*) Dat is: *woensdag*; zie DE RHOER, *Discept. Histor.*, pag. 72.

(*g*) Dit stuk, benevens de verdere ongedrukte Brieven, wel-

van den Bisschop in rood was, en het tweede van het Kapittel in groen was. Dezelve berust in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER, en is van buiten geteekend No. 240. Men vindt dezen Brief mede, offchoon zeer gebrekkig en onvolledig, bij VAN IDSINGA, t. a. p., bl. 38.

CCXVI.

welke ik hier onder, in deze aanteekening, zal laten volgen, behelzen de geschiedenis van het Landschap *Westerwolde*, tegen het einde van de veertiende, en in het begin van de vijftiende eeuw. Men ziet uit den tegenwoordigen Brief, dat de *Munstersche* Bisschop, OTTO VAN HOYA, niet alleen de opdragt van het slot te *Wedde* en van het regt op *Westerwolde*, op raad en onder goedkeuring van zijnen voorzaat, bij den Brief van den 12 Maart 1392, hier boven bl. 733 bijgebragt, aan HAYE en BOELE ADDINGE gedaan, heeft erkend en bekrachtigd, maar dat dezelve zich tevens, bij dit verdrag, aan de ADDINGE's heeft verbonden tot onderlingen bijstand en hulp, in de, destijds plaats hebbende, onlusten of oorlogen; zoodat zelfs de Bisschop en het Bisdom van *Munster* daarin dadelijk deel namen, en den buit, benevens het losgeld der gevangenen, voor de helft moesten genieten. Het blijkt uit den geheelen inhoud, vergeleken met de gevolgen, dat dit stuk moet beschouwd worden, als eene verbindtenis van het Bisdom, ten behoeve van de *Vetkoopers*, die zich deze hulp hadden weten te verkrijgen door een opschot van penningen, door HAYE en BOELE ADDINGE, of hunnentwege door hunnen voormonder, gedaan, zoo echter dat, wanneer deze penningen door het Bisdom weder werden opgebragt, alles, met betrekking tot *Westerwolde*, moest terug komen in dien staat, in welken het, vóór het ingaan van dit verdrag, geweest was. Deze voormonder was, buiten twijfel, UNICO RIPPERDA, die, als zoodanig, in den zoo even genoemden Brief van den 12 Maart 1392 voorkomt, doch die, volgens eene aanteekening bij E. BENINGA, bl. 169, in den *Tegenw. staat van Stad en Lande*, D. I, bl. 122, aangehaald, in dit jaar 1400 overleed. Hij zal dus waarschijnlijk nog, vóór zijn' dood, dezen handel hebben tot stand gebragt. Het tegenwoordig verdrag was echter van eenen zeer korten duur, hetzij uit hoofde van de nadeelen, welke de

par-

partij der *Vetkoopers* destijds overal, in deze Provincie, geleden had, zoodat dezelve, van de *Hollandsche* hulp verstoken, reeds tot den Bisschop van *Utrecht* de toevlugt had moeten nemen; hetzij uit hoofde dat de *Munstersche* Bisschop verder in dit bondgenootschap geen belang vond, of om andere redenen, thans onbekend. Dit althans is zeker, dat, naauwelijks een half jaar na het ingaan van dat verdrag, de *Schieringers*, die, buiten twijfel, van diens inhoud kennis hadden bekomen, eene veel grootere som gelds hebbende aangeboden, dan bij het tegenwoordige verdrag was bedongen, de Bisschop en het Kapittel van *Munster* zich met de *Schieringers* hebben verbonden. Dit blijkt uit het Verbond van den 13 Maart 1401, door den Bisschop en het Kapittel van *Munster* met de Stad *Groningen* en de *Ommelanden*, benevens het *Oldambt*, *Reiderland*, *Eemsland* en HISKE VAN EMDEN, het hoofd der *Schieringers* in het tegenwoordige *Oostvriesland*, ingegaan, als bij hetwelk aan dezelve, gedurende de onlusten, in welke zij met den Bisschop van *Utrecht* waren ingewikkeld, onder betaling van tweeduizend gulden, een vrije toegang en handel in het *Munstersche* worden toegezegd. Dit stuk is nog in het oorspronkelijke, met drie onder uithangende Zegelen, zijnde het eerste van den Bisschop in rood was, het tweede van het Kapittel in groen was, en het derde zegel van de Stad *Munster* in bruin was, in de Archiven der Stad *Groningen*, M. 3. N°. 1, voorhanden. Hetzelve is van den volgenden inhoud: „Wy OTTO VAN DER HOYE, van „Godes genaden Bysschop to *Munstere*, bekennet in dessen „openen breve vor allen luden, dat wy vor uns, unse na„komelinge und Gestichte, eyne vrentschap und eyndracht „gedegedinget hebben, und uns vrentlike verbunden myt der „Stad van *Gronyngen*, und myt den Landen van *Fyvelge*„*lande*, *Honsegelande*, *Oldeampte*, *Hummerke*, *Langewolt*, „*Vredewolt*, *Reyderland*, *Emezegerland*, und myt HYSSE„KEN van *Emeden*, und myt den Landen, der HYSSEKE „van *Emeden* mechtich is, in desser nascrevenen wys; alse, „dat wy, und unse nakomelinge, und unse Amptlude und „Stede, en gunstich und vorderlich solen wesen sunder al „argelist; und dat wy, und unse nakomelinge, en unser „Lande und Stede, markete und straten, solen gunnen, und „zey der laten bruken, velich dar to komen, velich dar to „wesen, velich van dar to scheyden, in unsen Landen, und „dor unse Lande, tot aller tyt, wanner se des to done „hebben, myt eren lyve, und myt eren gude, sunder je„nigerhande argelist. Und dat wy, und unse nakomelinge, „Amplude und Stede, ock tegen se nicht doen en solen,

„sun-

„sunder argelist, also lange, alse desse vede dured, dar se „nu tor tyt inne sitten myt den Bisscope van *Utrecht*, und „synen Gestichte. Und dyt sole wy, und unse nakome„linge, em holden unverbroken, alle de wyle dat desse „voirscreven vede waret tusschen en und den Bisscope van „*Utrecht*, und synen Lande; dat en were sake, dat wy, „off unse nakomelinge, en eirsten twe dusent nyer gulden „wedergeven und betalen wolden; wanner wy en de dan „betalet hadden, so solde wy dessen voirscreven vrentschap, „eyndrachticheyt und verbundes ledich und loes wesen; „und wy hebbet vor uns, und unse nakomelinge, gelovet, „und loven en vestlike an dessen breve, alle desse voirscr. „puncte, alse de hyr vorscreven synd, stede vast und „unverbroken to holdene sunder argelist, und hebbet, des „te bekantnisse, unse ingesegel vor uns, und unse nako„melinge und Gestichte, an dessen breff doen hangen; „und omme de merren vestnisse hebbe wy Domdeken, „und Capittel, und Stad van *Munster*, unse ingesegele an „dessen breff doen hangen. Datum anno Domini, millesi„mo, quadringentesimo primo, dominica, qua cantatur: „*letare Iherusalem*." Dit verdrag belemmerde de *Vetkooper* Hovelingen en den *Utrechtschen* Bisschop te eenemaal in derzelver maatregelen. De *Schieringers*, hier door gerugsteund, verwoestten overal de sterke Huizen der *Vetkoopers*, zoo in de *Ommelanden*, als in de *Oldambten*. Onder deze sterkten bevond zich mede het slot van UNICO RIPPERDA te *Farmsum*, hetwelk, nadat eerst de *Schieringers* een aanmerkelijk verlies hadden ondergaan, veroverd en geslecht werd. HAYO ADDINGE, welke, naar het schijnt, bij het versterf van UNICO RIPPERDA, zijnen bloedverwant, diens verdediging had op zich genomen, viel bij die gelegenheid in handen der overwinnaars, en heeft lange jaren in *Groningen* gevangen gezeten, zoo als dit alles bij EMMIUS, *Hist. Frisiae*, *p.* 240, en in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. I, bl. 121 en volg., met de Schrijvers, aldaar aangehaald, kan worden nagezien. Of echter HAYO ADDINGE reeds destijds zulke hooge jaren bereikt had, als EMMIUS hem toeschrijft, komt mij eenigermate twijfelachtig voor, daar hij nog lang, na dezen, in de geschiedenis bekend staat; en zulks te meer, omdat hij, in den Brief van den 12 Maart 1392, en ook nog in den tegenwoordigen Brief van den 8 September 1400, voorkomt, als nog onder voogdijschap staande; ten ware, men, in deze Brieven, door *Voormundere*, het oppergezag van UNICO RIPPERDA, wegens de partij der *Vetkoopers*, mogt kunnen verstaan.

Voorts zijn er nóg, in de Archiven der Stad *Groningen*, I. 3. N°. 15 en 16, betreffende *Westerwolde*, twee oorspronkelijke ſtukken voorhanden, van welke reeds, hier boven in de aanteek. bl. 510, is gewag gemaakt. Het eerſte ſtuk is een Zoenbrief, wegens het Landſchap *Westerwolde*, afgegeven aan de Stad *Groningen*, en de Landen van *Vriesland*, tusſchen de *Eems* en de *Lauwers*, met derzelver medehulpers, ter zake van de geſneuvelden voor het Huis van ELDE of AYOLD GOCKINGA, welks Huis of Slot, te *Oosterbroek*, mede door de *Schieringer* bondgenooten veroverd en verwoest was, en welke Zoenbrief, in gevolge eene vrijkenning, door de naastbeſtaanden van deze geſneuvelden, in eene *geheghedenrichte* (zie boven bl. 751 en volg.) werd verleend. Dit aanmerkelijke ſtuk, gedagteekend *des Saterdaghes na des Hilighen Sacramentes dach*, zijnde den 27 Mei 1402, is van den volgenden inhoud: „Ich TYABBEKE GELDERSNA, in der tiit verware des „Landes van *Westerwolde*, doe kundich allen lueden, ende „betughe openbaer in dezen openen breve, dat vor my „ziin ghekomen, daer ich ſat in enen ghehegheden richte, „de vriende ende maghe van HANNEKE, BATEN zone, „GHERD, ODEN zone, JOHAN DE GHELTER ende ZEBE, WYARDES zuster zone, den God ghenedich zie, de „vor ELDE GOCKINGHE hues gheſlaghen worden, ende „mechtigheden daer, mit horen vryen moetwillen, HENRIKE, den Richter van *Westerwolde*, ene ſtede vaste zone to gheven der Stad van *Groninghen*, ende den Landen „van *Vreesland*, gheleghen tusſchen der *Emeze* ende der „*Lauwerſe*, ende horen hulpers, van der vorſcr. zake weghen; ende loveden de zone ſtede ende vaste to holden „tot ewighen daghen, vor hem ende vor hore erfghenamen, „alſo, dat de vorſcr. vrende ende maghe, noch hore erfghenamen, of nemende van hare weghen, de van *Groninghen* ende de vorſcr. Lande ende hore hulpers, nummermeer bed haten of veden, noch anſpreken en zullen of en „moghen, van der vorſcr. ſake weghen. Al arghelist vetgheſproken. In orkunde der waerheyt, ſo hebbe ich „TYABBEKE vorſcr. mynen ſeghel an desſen breef ghehanghen. Ende um de merre vestenes, ſo hebben wy „Mene Land van *Westerwolde* onſes Landes ſeghel mede an „desſen breef ghehanghen. Ghegheven in den jaer ons „Heren duſent, vyerhondert ende twe, des ſaterdaghes na „des Hilighen Sacramentes dach." Het tweede ſtuk van *Sente Michiels avond*, of den 28 September 1405, is de Zoenbrief, of het verbond van vrede, door het Landſchap *Westerwolde* aan de Stad *Groningen* en gemelde hare bondge-

genooten verleend, als een gevolg van de algemeene bevrediging, welke, ten zelfden dage, tusschen den Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM en de Stad Groningen met derzelver bondgenooten, was tot stand gekomen. Dezelve luidt dus: „Wy TYABBEKE GELDERSZNA, verware to *Westerwolde*, ende Rechters ende Mene Meente „des Landes to *Westerwolde*, maken kond ende kenlich allen lueden met dezen openen breve, dat wy hebben gegeven, ende geven, in dezen breve, ene stede alinghe „ganse vaste zone, vor ons ende onze nakomelinghe, den „Borghermesteren ende Rade ende der ghemenen Stad van „*Groninghen*, ende den Landen van *Vreesland*, als *Honzeagheland*, *Fivelgheland*, den *Oldenampte* ende *Reyderlande* „ende al horen ondersaten ende holperen, daer wy in veden mede ghewezen hebben, van allen saken, de vor dezen daghe to, vor datum des breves, ghescheen zyn, onverbroken to holden tot ewighen daghen, na inholt der „zoenbreve, de de eerwerdighe here ende vader in Gode, „her FREDERIC VAN BLANKENHEM, by der ghenaden Godes Biscop *t Utrecht*, ende zine vrende, tuschen „de van *Groninghen* ende de Lande vorgheschreven, met „malcanderen ghedeghedint ende ghemaket hebben. Sunder al arghelist. In orkunde der waerheyt, so hebbe ich „TYABBEKE vorschreven mynen seghel, ende wy Rechters ende Mene Meente to *Westerwolde* vorschreven onses „Landes zeghel an dezen breef ghehanghen. Ghegeven in „den jaer ons Heren dusent, vyerhondert ende vive, up „sente Mycheels avent."

Aan deze beide Brieven, opdat ik dit in de eerste plaats aanteekene, bevindt zich nog het zegel van *Westerwolde*, wel aan den rand gedeeltelijk gebroken, doch voor het overige zeer kenbaar. Hetzelve bevat duidelijk, zoo als reeds door Mr. H. L. WICHERS, *Tractaat van Reductie*, bl. 127, is opgemerkt, de beeldtenis van eenen knielenden Bisschop; aan de eene zijde staat een Bisschops staf en aan den anderen kant, naar het schijnt, een tak. KINDLINGER, *Munster. Beitrag.*, *zweiter Band*, S. 317, geeft nogtans eene geheel andere beschrijving van het zegel van *Westerwolde*, zoo als hetzelve aan den Brief van den 18 Januarij 1316, door hem ter aangehaalde plaats uitgegeven, mede bij VAN IDSINGA, D. I, bl. 407, te vinden, voorkomt, namelijk, dat hetzelve zou bestaan uit een bos te zamengebondene planten, in den vorm van eene zuil, ter wederzijden met korenaren en takken omgeven. Het randschrift, aldaar opgegeven, was: *Sigillum Terre Westerwolda*. Men zal het

dus daarvoor te houden hebben, dat, of *Westerwolde*, in het begin van de vijftiende eeuw, een ander zegel heeft aangenomen, of dat KINDLINGER zich vergist heeft, en de plooijen van des Bisschops rok voor korenaren heeft aangezien.

Voorts, wat den inhoud betreft, schijnt deze TYABBEKE GELDERSNA, welke aan het hoofd van de beide Brieven voorkomt, wel dezelfde persoon te zijn, die, in de boven bijgebragte Brieven van 1391 en 1392, TYABBEKEN IELDERKES wordt genoemd, en, volgens den eerstgemelden Brief, in de Geregtigheden van *Westerwolde* mede deel had, doch, bij den tweeden Brief, zijn aandeel in dezelve aan HAYE en BOELE ADDINGE had afgestaan. Hij komt, in de beide, zoo even bijgebragte, Brieven van 1402 en 1405, voor, als het oppergezag bekleedende, en noemt zich *Verware, in der tijd, des Landes van Westerwolde.* Nevens denzelven worden, in deze Brieven, genoemd het *Meene Land*, of de *Rechters* en *Meene Meente* van *Westerwolde*. Uit dit een en ander schijnt men te moeten afleiden, dat, gedurende de gevangenschap van HAYE ADDINGE (van BOELE ADDINGE vind ik in de geschiedenis verder geene melding gemaakt), misschien deze TYABBEKE, als deszelfs plaatsbekleeder, zal zijn opgetreden, en dat dezelve zich, benevens het Landschap *Westerwolde*, met de *Schieringer* bondgenooten zal hebben vereenigd, en zulks mede tegen den Bisschop van *Utrecht* en zijne aanhangers. Het blijkt althans, uit de voorwaarden eener algemeene bevrediging, door VAN MIERIS, D. IV, bl. 24 en 25, uit de Archiven der Stad *Utrecht* in het licht gegeven, dat TYABBEKE van *Westerwolde* en het Land van *Westerwolde* mede, in den aldaar gemelden Zoen, zouden zijn begrepen, en voorts, dat HAYE van *Westerwolde* niet alleen uit zijne gevangenis zou worden ontslagen, maar ook zou bezoend zijn op zijn geheele goed, zoo als hij het zou vinden, en zijn goed, even als andere Hovelingen in den Lande, zou mogen gebruiken. VAN IDSINGA heeft mede dit stuk uit MIERIS overgenomen, D. II, bl. 49 en volg., doch onder eene zeer aanmerkelijke weglating, met betrekking tot *Westerwolde*, op bl. 52. Het Renversaal, wegens deze bevrediging, door den Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, op den 28 September 1405, aan de Stad *Groningen* en hare bondgenooten afgegeven, is reeds hier boven, bl. 798, geplaatst. Of HAYE ADDINGE van deze verzoening gebruik gemaakt hebbe, is mij onbekend; doch hij schijnt, eenige jaren daarna, in de steeds voortdurende onlusten, hier te lande, tusschen de

Schie-

Schieringers en *Vetkoopers*, mede ingewikkeld te zijn geweest. Er is althans nog, in de Archiven der Stad *Groningen*, E. 3, N°. 10, in het oorspronkelijke voorhanden een verdrag tusschen HISKE VAN EMDEN en hem, op den 9 Mei 1413 ingegaan, bij hetwelk zij van wederzijden beloven, om eenige personen te *Reide*, ter zake dat zij hun Huis of Sterkte aan die van *Groningen* en de *Ommelanden* hadden overgegeven, en ook nog een' anderen persoon, in dit verdrag genoemd, niet te zullen moeijen. Ik zal dit stuk, omdat het tot de weinig gekende geschiedenis van die tijden behoort, hier laten volgen. „Wy „HYSSEKE, Proesst ende Hoveding to *Eemde*, ende „HAYE, Hoveding to *Westerwolde*, bekennen ende betu„ghen mit dessen openen breve, dat wy hebben ghelovet „ende loven, voer ons ende onse vrende, dat EMMEKE „ende zine broders, ZEKEN kinderen to *Reyde*, sullen „vredelike ghebruken hoers guedes, huses ende rechtes, „als sie des in voertiden pleghen to bruken, onbehinderd „van ons ende onsen vrenden; ende besunderlinghen en „sullen wy EMMEKEN vorscr. ende zyne broderen ghene „ongunst to keren, om overghevinghe wille oers huses den „van *Groninghen* ende den *Ommelanden*; ende des ghelikes „love wy TYDDE WYNNELDE, dat he zines guedes en„de rechtes bruken sal, in aller maten, als vorscreven is van „ZEKEN kinderen. Sunder al arghelist. In orkunde der„waerheit, so hebbe wy HYSSEKE ende HAYE vorscr. „onse seghele an dessen breef ghehanghen. Ghegheven in „den jaer ons Heren dusent, vier hondert ende dertiene, „des dinxedaghes na des hilighen Cruces dach invencio."

Na de verdrijving der *Schieringers* en op derzelver klagten aan het *Duitsche Rijk*, waarvan boven, bl. 801 en volg., is gewag gemaakt, werd HAYE ADDINGE, nevens andere *Vetkooper* Hovelingen, in de Rijksacht vervallen verklaard. Volgens de uitspraak van den 30 November 1419, boven bl. 762 en volg., was hij de eenige, die, toen al de overigen van deze Rijksacht ontheven werden, van de vrijkenning bleef uitgezonderd. Men treft hem voorts onder de *Vetkooper* Hovelingen aan, in eenen Brief van den 1 Februarij 1422, en, als *gehulde knecht ende dener* van den Bisschop van *Munster*, in eenen Brief van 1427, welke beide stukken in het *Charterb. van Vriesland*, D. I, bl. 450 en 474, voorkomen. Laat ik nog ten slotte hier plaatsen den Zoenbrief van den 12 Junij 1427, bij welken zijne geschillen met de Stad *Groningen* en de *Ommelanden*, sedert lang, zoo als de Brief luidt, bestaan hebbende, zijn ter nedergelegd. Deze Brief is, in de Archiven der Stad *Gronin*-

gen, I. 3. N°. 17, in het oorspronkelijke voorhanden.
„Ick HAYE ADDINGE, Hoeftling to *Westerwolde*, bekenne ende tughe voer alle guede luden in desfen openen breve, dat ick, voer my ende myne onderfaten in *Westerwoldingelande*, byn verfoent ende verliket met der Stad van *Gronyngen* ende mit den *Ummelanden*, daerby ghelegen, alfe *Hunfege*, *Fywelge*, *Oldampt*, *Reyderland* op de westerzyd der *Ee*, *Langewold*, *Fredewold* ende *Humerfe*, van alle fchelinge, de wy mit malcanderen voer desfen dage, datum desf breves, uetftaende had hebben, dat zie van guede, fchade, offte waervan de fchelinge heer ghecomen is, in manere, als hyr na ghefchreven fteyd. Alfe, dat ick HAYE vorfchreven, ende myne onderfaten, fullen gheven der Stad van *Gronyngen*, tot eenre zone ende vaste vrentfchap, vierhundert Beyersfche gulden, off payment dat daer guet voer is, to betalen bynnen *Gronyngen*, halff in ghelde, ende halff in gueder ware, tot gueder vrende feggen; alfe twehundert Beyersfche gulden des sondaghs na fente Jacobs daghe, ende de ander twehundert Beyerfche gulden des fondaghs na Alrehilghe dage, naestcomende na datum des breves, tot elken termine, by eenre pene van drehundert franxfche fchilde. Ende hyr intendes fo fal myne zone EGGE blyven in der Stad vorfchreven, al wen ter tyt, dat desfe vorfchreven punten vullentogen fint. Ende weert, dat hie uet der Stad ontforet offte vervreemt worde, fo folden ik ende myne onderfaten vorfchreven behacht wefen voer fesfhundert franxfche fchilde desfe zone to holden; ende dat vorfchreven ghelt, na inholt des compromisf, op twe termine to betalen, als vorfchreven is. Ende hyrmede falt wefen ene ftede vaste vrentfchap ende ene vulle zone, tusfchen der Stad van *Gronyngen* ende den vorfchreven Landen ander ene zyd, ende my HAYEN ende myne onderfaten vorfchreven an de ander zyd, tot ewige daghen, alfoe dat ik, noch myne onderfaten, der Stad van *Gronyngen*, ende den Landen vorfchreven, ghene fchaden doen, noch doen laten, en fullen, in, uet, noch doer *Westerwoldingeland* vorfchreven, by onfer witfchap, ende daer wy des macht hebben to keren; dat loven wy, by ons ere ende truwe, ftede vast ende wal to holden onverbroken, alfe guede mannen. Ende weert zake, dat ik HAYE, ende myne onderfaten vorfchreven, desf nicht en helden, fo bekennen wy ons vellich to wefen in der vorfchreven pene. Ende defelve pene, mit den vorfchreven ghelde, folen, my ende myne onderfaten, de Stad van *Gronyngen* ende *Ummelanden* voerghenoemt aff moghen manen mit gheestliken rechte offte

„mit

„mit warliken rechte,. in der Stad ende Landen vorschre-
„ven offte daer en buten, sonder myne ende mynen onder-
„saten ovelen moet ende wederseggen. In orkunde ende
„tuech der waerheyd desser vorschreven punten, ende el-
„kes besunderghen, so hebbe ik HAYE ADDINGE,
„Hoefftling voerschreven,.voer my ende myne ondersaten
„vorschreven, myn zeghel byneden an dessen breef ghe-
„hangen. Ghegeven in den jaer onsf Heren dusent, vier-
„hundert, zeven ende twintich, in sunte Odulphi daghe
„Confessoris."

Bij de schrijvers over *Westerwolde*, in mijne aanteekeningen bl. 728 en 729 opgegeven, dienen nog gevoegd te worden Mr. H. L. WICHERS, *Tractaat van Reductie*, bl. 126 en volg., en bl. 296; en, meer in het bijzonder betreffende *Bellingwolde* en *Blijham*, de belangrijke aanteekening van Mr. H. O. FEITH, in deszelfs reeds aangehaalde werk, het *Groninger Beklemregt*, bl. 354 en volg., en J. HERRES, *de Bellingwolder Schans*, in het *Oudheidk. Tijdschrift* van den Heer N. WESTENDORP, D. I, St. IV, bl. 419 en volg.

CCXVI.

Register van Verdragen, Opdragtbrieven, enz. rakende de tegenwoordige Provinciën van Groningen *en* Vriesland, *benevens het Landschap* Oostvriesland, *gemaakt ten tijde van de Hertogen* ALBRECHT *en* JAN *van Beijeren, in* 1398 *en volgende jaren* (*a*).

Ge-

(*a*) Ik heb geoordeeld, tot slot van het aanhangsel van mijne nieuws bekomene Bescheiden, dit geheele Register hier te moeten plaats geven, omdat hetzelve een groot aantal stukken uit dit tijdvak bevat, welke thans nog onbekend en voor de geschiedenis van belang zijn. Misschien kan dit ook strekken, om de oorspronkelijke verzameling, waar toe dit Register behoort, te beter op te sporen. Het schijnt wel dezelfde verzameling te zijn, waar uit eenige Brieven, door den Heer H. VAN WIJN aan den Heer van SCHWART-

Geextraheert vuyt den register van *Oost-vrieslandt* (*b*) ab anno XIIIc XCVIII tot den jaere XIIIIc XXI.

WIDZELE, Heere OCKEZ., ende WOLMAER, ALLENZ., Hooflingen aen geenre zyde van *Eems* in *Oostvrieslandt*, drougen op Hertoge AELBRECHT van *Beyeren* sulcke landen, heerlicheeden, goeden ende slooten, als zy doe ter tyt hadden tusschen den *Eems* en der *Jade* in *Oostvrieslandt*, dats te weeten *Brouck*, *Auerickerlandt*, *Herlingerlandt*, *Oostererungerlandt*, *Mormerlandt*, *Lenghenderlandt*, *Noorderlandt* ende *Enndzeelant*, met alsulcke eylanden, alsser toe behooren, daer buyten geleegen, te weten *Borckin*, *Just*, *Burse*, *Oostereynde*, *Karteringe*, *Langoch*, *Spikeroch*, ende *Wangeroch*; voort aen alle andere landen, dien zy doen ter tyde hadden ende vercrygen ende vercrachtigen zullen, met huysſ, slooten, heerlicheyden, hoege ende laege, rechten, renten unde allen nutschap ende profyt, daer toe behoorende, mitten zeevonde, te houden ten eerfleen, in date XIden in Septembri XIIIc XCVIII, foliis V, VI, VII; ende beloven hem zyne paelen van *Vrieslandt* te helpen bewaeren (*c*).

De voorscr. heerschippen, by andere huere brieve, beloovven heure best te doen, om Hertoo-

SCHWARTZENBERG medegedeeld, misschien in vroegere tijden, zijn afgeschreven. Men zie, onder anderen, den Brief van den 11 Augustus 1398 in het *Charterb. van Vriesland*, D. I, bl. 283. vergeleken met het tegenwoordige Register, bl. 849.

(*b*) Men zie de aanteek. *b*, bl. 785.

(*c*) Zie dezen Brief hier boven, bl. 792.

tooge AELBRECHT te doen hullen, binnen de Stadt *Groeningen*, tot heuren rechten heer, off de oorloge met Hertoege AELBRECHT te doen, in date als vooren, foliis VII ende VIII (*d*).

Hertoge AELBRECHT belooft weder t Gerecht by heuren raedt te *Groeningen* te setten.

AYLCKO FERHILDEMA ende REYNER EYSMA, Hooflinge tusschen de *Lauwers* ende den *Eemse* in *Oestvrieslandt*, hebben opgedraegen den rechten eygendoem van *Hunsgerlandt*, met allen heerlicheyden, flooten ende goeden, als zy doe ter tyt hilden tusschen der *Lauwers* ende der *Eemse*, mit al dat zy vercrygen ende becrachtygen moogen, te houden ten erfleen, in dato als voren, foliis VIII, IX, X (*e*).

TAMMO GOCKENGA ende MENNO HOWERDA, Hooflingen tusschen den *Lauwers* ende der *Eemse*, dragen op den rechten eygendom van der landen van *d Olde Ambocht*, mit allen heerlicheyden, flooten ende gueden, ten erfleen, in date als voren, foliis X, XI, XII (*f*).

OMEKO SNELGERSS ende HAYE WIBBENZ., Hooflingen tusschen de *Lauwers* ende der *Eemse*, draegen op den eygendoem van *Fifelingerlandt*, mit allen heerlicheyden, flooten ende goeden, in hoogen laegen, zeevonden, ten erfleen, in date als vooren, foliis XII, XIII (*g*).

Her-

(*d*) Aangehaald in het Register van den 8 April 1499, in het *Charterb. van Vriesland*, D. I, bl. 794, zijnde de Brief aldaar geteekend N°. XXIX.

(*e*) Zie dezen Brief hier boven, bl. 785.

(*f*) Aangehaald in het Register van den 8 April 1499, ter aangeh. plaats, aldnar geteekend N°. XXX.

(*g*) Zie dezen Brief hier boven, bl. 794.

Hertoge ALBRECHT geeft WIDZEL, Heeren OCKENZ., WOLMER ALLENZ., AYLCKE FERHILDEMA ende REYNER ASINGA, dat zy ende huere onderfaeten, woenende in den Landen by hen opgedraegen, tholvry vaeren zullen moogen met heure fcheepen ende gueden; desgelycx zullen die onderfaten van deze Landen weder aldaer thol vry vaeren, in date als booven, foliis XIIII, XV.

AYLCKO FERHILDEMA, REYNER EYSINGA, HAYE WYBBEN, OMKE SNELGERSS, TAMMO GOCKEMA ende MENNO HOUWARDA verlyden voorts, by confente van Hertooge AELBRECHT, PIETER REYNERZ., dat guet, te *Post* gelegen, in *Fyfelingerlandt*, tusfchen den *Lauwers* ende den *Eemfe*, mit flooten, luyden, heerlicheyt, hoege ende laege, ten erfleen, in date tfaeterdaeghs nae ons vrouwen nativitas, anno XCVIII, follis XVI, XVII (*h*).

Hertoege AELBRECHT beloofc, die van der *Cuynre*, *Upftellincwerff* ende *Upfchooterwerff* nyet te laeten regeeren by HERMEN van *Kuynre* off zyne naecoemelingen, in date XXVften in Septembri XCVIII, folio XVII.

Hertoge AELBRECHT permitteert den Bisfchop van *Wuytrecht* eenen totter cure (*i*) van der *Cuynre*, anno XIIIcXCVIII, folio eodem.

Hertoge AELBRECHT geeft PIETER REYNERZ., alfoe hy hem opgedraegen hadde ten erfleen een deel landts van IIm roeden lange ende duyfent roeden breet, elcke roede gereeckent voor XXXII voet, gelegen aen geen zyde

Groe-

(*h*) Zie de aanteekening, hier boven, bl. 781.

(*i*) Wat men door dit *totter cure* te verftaan hebbe, durf ik niet bepalen.

Groeningerdiep, foe geeft hy denfelven PIETER daer toe *tGomerslandt* mit *Zuythoirn* ende *Noorthoirn* ende alle andere zyne behoorten, mit kerspel ende heerlycheyt, hoege ende laege; ende daertoe geeft hem zoe veel landt, te weten IIᵐ roeden lange ende duyzent roeden breet, die roede gereeckent XXXII voeten, dat landt aen te neemen, waert hem genoegen zal, met den heerlicheyt van den te houden ten erfleen. Geeft denfelven PIETER voorts dat Schoutambocht van *Groeningen*, tzynen lyve, in date Alrekinderen dach, anno XIIIᶜ XCVIII, foliis XIX, XX (*k*).

Hertooghe AELBRECHT continueert JACOP WISTMAN te bewaeren den tholle te *Dockum* op reeckeninge, ten werden van hondert vranckrycfche croonen sjaers, anno XIIIᶜ XCVIII folio, XX.

GERWERT BOTTINGA van *Kaningabuer* draecht op een huys ende hofftadt geheeten *Olmerahuys*, met een woenhuys binnen der prochie van *Merrem*, folio noch XX.

Hertoege AELBRECHT geeft den Joncker van ARCKEL t'Eylandt, geheeten die *Schellinge*, ende een ander cleyn eylandeken daer by in den zee, genoemt die *Grint*, ende hout omtrent IIᶜ morgen, mit heerlicheden, hoege ende laege; behoudelick Hertooge AELBRECHT zynen tholle ende zeevondt; ende dit ten erfleen, anno XIIIᶜ XCVIII, folio noch XX.

Die Heere van ARCKEL beloeft aldaer op te *Schellinck* een veste off flot te timmeren, daer mede die Graeve hem behelpen zoude moogen, folio XXI.

FRE-

(*k*) Zie den Brief hier boven, bl. 493.

FREDERICK VAN ZUERINGEN droech op een halve moelen, staende binnen *Staeveren* aen de westzyde van de haeven, neffens den gasthuyse over, ende een steenhuys met VI mergen landts, gelegen op ten *Geesten* in de kerspel van *Waerdsel*, ten erfleen, anno XIII^{c} XCVIII, folio XXII.

Heer JAN VAN HEEMSTEEDE gegeven de Ambochtheerschip van *Hallem* in *Oostvrieslandt*, met alsulcke proffyte, als de Ambochtheeren in *Noorthollandt* ende *Rynlandt* hebben, ende daer toe te heffen uuyten vischerien, thienden ende andere rent in den dorpe ende Ambochte van *Hallem* II^{c} vranckrycxe schilden tsjaers, anno eodem, folio XXII.

Hertooge AELBRECHT geeft de kercke van *Midlinge*, ende presenteert die den Abt van *Staeveren*, anno XIII^{c} XCIX, folio XXII.

CLAES VROUCKENSZ. van *Stellincwerff* gegeven die Ambochtheerschip ende dat daegelycx gerechte van *Oldebercoop*, mit heur toebehooren, te weeten, mitter gifte van den kercken, mit wint, ende mit alle die vischeryen, uuytgeseyt sluysf ende sluystochten ende meeren, daer off die Graeve houdt de II deel, ende Ambochtheer dat III deel, reserverende de Graeve de thiende ende hoflandt, te houden ten rechten leen, anno XIII^{c} XCIX, folio XXIII.

Heer GERYT VAN HEEMSKERCK, Ridder, ende SYMON VAN SAENDEN GERYTSS, t saemen, gegeven dat Ambochtheerschip van *Kouden*, mit gifte van kercke, mit wint, mitten III deel van allen boeten, ten rechten leen, anno XIII^{c} XCIX, folio XXVI.

Van

Van gelycken verlyt TYDEMAN HOPPER dat Ambocht van *Waerlenze*, folio XXVI.

Van gelycken HERO HETTINGA verlyt dat Ambocht van *Doederkercke*, folio XXVI.

Desgelycx TAECKE AELSUM dat Ambocht van *Aelſum*, folio XXVI.

HESSEL *opten Geest* het Ambocht van *Droeſum*, folio XXVI.

ASUGO van *Pellenze*, van *Enpimagae*, folio XXVII.

TYARCK WALTA t Ambocht van *Kerckweer*, folio eodem.

SYNAERDT WYARDA dat Ambocht van *Waerdum*, folio eodem.

CLAES VROUCKENSZ. van *Stellingwerff* t Ambocht van *Oldebercoep*, folio eodem.

HERMAN WINS dat Ambocht van *Hemelem*, mitten perochie van *Middelem* in *Oostvrieslandt*, folio eodem.

WILLEM VAN DER OUSTER dat Ambocht van *Sintemplaesgae*, folio eodem.

Heer JAN VAN WOUDE dat Ambocht van *Oudemaider*, folio eodem.

Hertoge AELBRECHT geeft den kercke van *Zandtvoerde*, ende preſenteert die den Abt van *Staeveren*, anno XIIIc XCIX, folio XXIX.

Gegeven dat boodeambocht van *Woudrichum*, anno XIIIc XCIX, folio XXXII.

Gegeven die ſchoole ende ſchryſambocht van *Woudrichum*, folio et anno eodem.

WILLEM SYMON VREDRIEXZ. gegeven ten rechten leene dat Ambocht van *Nyenwemerden*, anno XIIIc XCIX, folio XXXIII.

Heer JAN VAN HEENOLZ van gelycken verlyt dat Ambocht van *Hindeloopen*, folio XXXIII.

Heer

Heer PHILIPS VAN WASSENAER, Burcgraeve van *Leyden*, gegeven, ten gelycke rechten leen, dat Ambocht van *Haige* ende den *Yttze*, mitten *Hummertze* al geheel, mit hueren toebehooren, folio eodem.

Heer GEERYT CAMMINGA, Ridder, gegeven de Steede van *Leeuwerden*, mitten dorpe daerby gelegen, als *Stiens*, *Wirdum* ende *Ferwert*, mit allen heerlicheyden, hooge ende laege, giften van kercken, winde, thiende, visscherien, breucke ende vervallen. Behoudelyck den Graeve de cloockegeslach ende dienst binnen den landen, alle de bede ende schattinge, ende dat Heer GERYT geen vianden, ballingen, brueckige off voorvluchtyge aldaer houden en zal tegens den Graeve, te houden ten rechten leen. Des zal Heer GERRYT dienen binnen den lande met XX gewaependen op zyne cost, anno XXIIIc XCIX, folio XXXVII, XXXVIII (*l*).

Dat nonnenclooster in *Bergum* van finte Augustinus oorden gestelt onder t convent van predicaeren te *Leeuwaerden*, om daer een pater te moeten nemen, die hare regieren zal int geestelycken ende waerlyck eeuwelycken, anno XIIIc, folio XL.

Den Prior van *Staeveren* gegeven de kercke van *Oldekerck* ende dat *Monnickhuys*, folio XLII.

Den Prior van *Luinkerck* gegeven de kerck van *Mindersschae* mitten huyse, folio XLIII.

Gegeven een outaer in de kercke tot *Woldrichen*, geheeten *Baginnen prebende*, ende een outaer, gele-

(*l*) Zie den Brief in het *Chart. van Vriesl.*, t. a. p., bl. 297.

legen to *Osterbierum*, geheeten *Bebinga prebende*, folio XLIII.

Heere FOYE van *Dochem* gegeven, omdat hy in de rebellicheyt by Hertoge AELBRECHT bleeff, de helft van *Dongeradeel* op te *Lauwers* in *Oostergo*, in hoogen ende laegen, behouden den cloockgeslach ende dienst, anno XIIIc XCIX, folio XLIII, ten rechten leen.

JOUCKA DOYNGA gegeven van gelycken die dorpen van *Yrntzum* ende van *Aeltzum*, te weeten in *Yrntzum*, hoge ende laege, ende in *Aelzum* t Ambochtheerlycheyt, folio XLIII, XLIIII.

Heer ASIGO VAN PELLENSE gegeven die Ambochtheerlicheyt metten daegelycx gerechte van den Stede van *Bolswaert*, ende van den dorpe van *Paerega*, mitten giften van kercken, ende ten rechten leen, anno XIIIc XCIX, folio XLIIII.

BAUCKO van *Sauwart* gegeven dat Ambocht van den dorpe van *Oldega* ten rechten leen, folio XLIIII, XLV.

Gegeven een vicarie te *Nyeuwelanden* in *Vrieslandt*, folio XLVI.

Een vicarie binnen der kercke van *Bolswaert* gegeven anno XCIX, folio XLVI.

Een vicarye gegeven binnen *Dronryp*, folio eodem.

De backe op ten stroom van *Staeveren* gegeven, anno XCIX, folio eodem.

Heer DIRCK WALTHA, gegeven de dorpen van *Kerckweer*, *Maeckinghe*, *Cornwaert*, *Saedringe*, *Alingwere* ende *Exsmoora* in *Westerge*, in hoogen ende laegen, ten rechten leen, anno XCIX, folio XLVII.

BOUC-

BOUCKO ZUWAERT van gelycken gegeven de vryfycheyt (*m*) van *Pingum Kemswert* ende van *Oldegae*, folio eodem.

SCHELTE LIAUKEMA gegeven de vrylycheyt van *Pieterbierum*, *Wynaldem*, *Sexbierum*, *Mennertsgae*, *Mennelden*, *op die ryp*, ende *Bocxem*, ten rechten leen, folio eodem.

GOEDTSCHALCK HESSELINGE gegeven de vryheerlicheyt van *Tyemmarum*, *Oosterbierum*, *tZoem*, *Franicker*, *Cutynghym*, *Midtlum*, *Luydingkerck*, *Harbayum*, *Achlum* ende *Hitzum*, ten rechten leen, folio eodem.

Heer AZYGO VAN PELLENZE gegeven de vryheerlicheyt van *Hichtum*, *Lanchweere*, *Herewert*, *Witmerzum*, *Aeldrum* ende *Enpenraga*, folio eodem.

Sint Jans orden binnen *Sneeck* gegeven de heergewaede van den leenen in *Oostvrieslandt*, anno XIIIc XCIX, folio XLVIII (*n*).

Gegeven den kerck van *Bostinchom*, folio eodem.

HERMAN HOPPENBE gegeven een eylandt geheten *Moencke Langenoe-ende* ende *Bercmere*, gelegen tusschen de *Lauwers* ende den *Westereems*, in hoogen ende laegen, ten rechten leen, anno XIIII, folio XLVIII, XLIX.

EVERAERDT DOEDINGA gegeven den Ambachte van *Yrntzum* ende van *Aelzum* ten rechten leen, anno XIIIIc een, folio XLIX.

Den Heere van EGMONDT gegeven teylandt van *Aemelandt* ende een uuytlandt, geheeten *Bil*,

(*m*) Waarschijnlijk zal men hier, en in den volgenden vierden regel, in plaats van *Vrylycheyt*, te lezen hebben *Vryheerlykheyt*.

(*n*) Zie den Brief van den 13 April 1400, in het *Charterb. van Vriesland*, t. a. pl., bl. 304.

Bil, aengeworpen buytensdycx, gelegen tusschen *Minnertsgae* ende sinte *Mariengaerde*, in hooge ende laegen, ten erfleen, anno XIIIc XCVIII, folio LVI (*o*).

Soene gemaict anno XIIIc XCVIII.

By den zoene, gemaict by Hertooge AELBRECHT van *Beyeren* mit die van *Oostergoe* ende *Westergoe*, den XIden in Augusti, anno XIIIc XCVIII, geregistreert int voorscr. register, folio I ende II (*p*), was geseyt, dat zy Hertoege AELBRECHT ende zynen erven zweeren zouden tot hueren rechten Lantsheeren. Item dat Hertoge AELBRECHT ende zyne erven aldaer tymmeren souden moegen slooten, borgen ende steeden in den lande, daert hen genuegen zoude. Item dat elck man, die in den landen geseten is, soude vry blyven onbeschat, ten waere off hy breucte. Die *Vriesen* tot geenre heervaert te bieden buyten haere paelen. Officiers te setten van dengenen, die in den landen geseeten zyn. Item die *Vriesen* sullen thollenvry moogen vaeren in alle zyne landen. Voor de voorleeden rebellicheyden te fondeeren een canoinsie van een Deecken ende XII Canonicken, maicken XIIII praebenden, van vyftich oude Vranckrycxe schilden elck sjaers. Desgelycx een gasthuys ende dat met XIII bedden fondeeren, daert Hertooge AELBRECHT believen soude.

Hantvesten ende vryheeden, inhoudende diversche puncten.

Denselven van *Oostergoe* ende *Westergoe* gege-

(*o*) In het *Charterb. van Vriesland*, t. a. p., bl. 284.
(*p*) Mede aldaar bl. 283.

geven maenendaechs nae finte Bartolomeusdach, anno XIIIc XCVIII, foliis II, III, IV, V (q).

Huldinge ende eedt by die van *Oostergoe* ende *Westergoe* gedaen Hertooghe AELBRECHT van *Beyeren*, op unse vrouwen avont assumptio, anno XIIIc XCVIII, folio XIIII (r).

Die van *Herlingen* gegeven seeckere vryheeden ende privelegien, anno eodem, foliis XVIII, XIX.

Die van *Bolswaert* oick vryheeden ende privilegien gegeven, anno eodem, foliis XXIII, XXIV, XXV, XXVI.

Noch roerende de zoen van Hertooge AELBRECHT, *ende es een verclaringe opte voorgaende zoen.*

Verclaeringhe gedaen by Hertoege AELBRECHT op te geschillen, gevallen uuyt saicke van den voorleeden zoene, inhoudende, onder andere, dat elcke man in den lande vry blyven zal in zynen goede sitten onbelast, daerdeur de *Vriesen* meenden thiende ende thynse vry te sitten, ende alrehande diensten, als dat zy, in de stede van den Xden schooff, geven zouden den XIIden schooff te tiende. Item de *Vriesen* zullen quyt weesen van alle smalthienden, als van schaepen, kalven, vercken, voolen, uuytgeseyt van dat men sayt, mer wat zy in heure hooven sayen, dat zal vry weesen. Item elck zal zwaenen ende voogelen houden tzynen genuichten. Deselve vryheyt van thynssen ende huyslage gegeven, behoudelycken den Graeve den XIIden schooff ende zyn hoff. Wye sluysen in syn selffs landt off in zyn zelffs dyck

(q) In het *Charterb. van Vriesland*, t. 1. p., bl. 285.
(r) Mede aldaar bl. 284.

dyck gemaeickt heeft met zyn zelfs guede, zunder yemandts anders daertoe te gelden, die zal die selve sluysen van den Graeve ontfangen tot een rechte leen, behouden dat die Geestelyckheyt hier inne nyet begreepen en zal weesen, want die Graeve dieselve aen hem houdt, ende alle andere visscheryen, hierboven nyet staende, ten en waere dat zy korven leyden in huer selffs slooten, landen etc. Hertooge AELBRECHT reserveerde, by consente van den *Vriesen*, die wint van den moolens, ende die giften van den kercken; des sal elck een orsmoolen setten in zijn huys, ende de kercken zal hy geven in *Oostvrieslandt* geboeren, ende die outaeren gefondeert hadden ende de giften gereserveert, sullen daer off gefondeert blyven. Reserveert noch alle aenworpen, die in *Vrieslandt* aengeworpen ende onbedyckt zyn, of noch aenworpen zullen, gelegen buyten die zeedieken, in date XXVII in meerte XCVIII, secundum cursum, foliis XXVII XXVIII, XXIX (*s*).

Woudrichem privelegien gegeven, anno XIIIc XCIX, foliis XXX, XXXI, XXXII.

Tractaet van vyff jaeren, gemaict anno XIIIIc *een.*

Tractaet voor vyff jaeren, by Hertooge AELBRECHT metten *Vriesen* gemaict, den lesten Septembri XIIIIc een, inhoudende, dat hy *Staeveren* behouden, ende daer off heere blyven soude, ende die te moogen betimmeren, zonder dat clooster van sinte Odulphus ouyt te mogen bevestigen off te be-

(*s*) In het *Charterb. van Vriesl.*, bl. 290.

betimmeren. Item dat metten *Oostvriesen* bevreet *Schellinck*, *Aemelandt*, *Grindt* ende de andere *Vriesche* eylanden, ende voorts der *Vriesen* hulperen, als die van *Groeningen* ende alle die *Ommelanden*, ende alle diegene, die in de *Vriesche* paelen waeren tusschen den *Weeser* ende der *Lemmer*. Item nyemant van des Graeven ondersaeten en souden vorder vaeren in *Oostvrieslandt*, dan tot drie steeden, als op *Harich*, tot *Herlingen* ende tot *Holwaert*; desgelycx soe en zullen die *Vriesen* nyet meer steeden versoucken, dan *Amsterdam*, *Hoorne* ende *Eynchuysen*, ende wie vorder voer, dat waere op hem selven, uuytgeseyt *Staeveren*, die souden al *Vrieslandt* duer moogen gaen, ende die *Vriesen* oick daer coemen, sonder tholle te geven, desgelycx mochte die *Vriesen* vaeren duer de *Vecht*; in date den laesten Septembri XIIIIc een, folio XLIX (*t*).

Tractaet gemaict anno XIIII^c XXI.

Tractaet, by Hertooge JAN van *Beyeren* mitten *Oostvriesen* gemaict, in Aprili XIIII^c XXI, inhoudende, dat zy hem hulden zouden voor heuren rechten Landtsheer. Item de *Vriesen* zouden hem bekennen dat hoochste recht, dat es te weeten, dat de Grietmans ende Rechteren dat recht voeren zouden van zynent weegen; des zullen de Grietmans alle jaeren te *Staeveren* eedt ende reckenschap doen. Item de Graeve zal aldaer hebben zijn hoflandt, ende de Prelaeten, Steden, Hovelingen ende goede luyden sullen oick

(*t*) Misschien is dit het zelfde stuk, met het verdrag van den 1 Octob. 1401, voor den tijd van zes jaren ingegaan, in het *Charterb. van Vriesl.*, bl. 327.

oick geven de huyslaegen, te weeten II oude vlaemsche groten van elcke huyse tsjaers, off de waerde daervoor in anderen gelde, daervan de helft waerdich zullen weezen een loot zilvers. Item zoude aldaer munte moogen slaen, alzoe verre hen volchde t voordeel *Tordrecht*. Item de Graeve soude hebben den C^sten^ penninck ten tholle van allen gueden, dat men uuyten landen voort, van uuytheemsche luyden; ende wat guet eens vertholt es, nyet bet te vertholllen op die reyse; ende de Prelaeten, Steden, Hovelingen, goeden luyden ende ondersaeten voorscr. zullen tholvry vaeren over al des Graeven landen, die hy doe hadde off crygen mochte. Item de Steden, Hovelingen ende luyden geen heervaert te bieden buyten de paelen van *Vrieslandt*, mer wye der Graeve dienen wil, zal dat moegen doen (*u*).

Tractaet, gemaict tusschen Hertoogen JAN van *Beijeren* ende OCKE TE BROUCK, Hovelynck tot *Auryouck*, *Eemden* etc. SYBERT EDENZ, Hoveling toe *Rustringen*, ende de Stadt van *Groeningen*, mit die gemeene ingeseтenen der Landen van *Huysingen*, *Fiselingen*, *Langwolth*, *Fredewolt*, *Hummerkerlandt*, als van den Landen, gelegen aen de westzyde van den *Lauwers*, behoorende onder *Ooster* ende *Westergoe*, ende de Landen, gelegen aan de oosterzyde der *Lauwers*, behoorende onder *Groeningen*, ende huere adherenten, in date X^den^ Septembri XIIII^c^ XXI, foliis LIIII, LV (*v*).

Uuy-

(*u*) Dit schijnt het Tractaat te zijn van den 3 April 1421, voorkomende in het *Charterb. van Vriesl.*, bl. 425.

(*v*) Dit is, buiten twijfel, het verdrag van den 1 September 1421, aldaar bl. 437.

Uuyten register van den brieven, der Heer van Sassen gelevert, daer off de copien aldaer geregistreert zijn.

Brieven van de steden van *Staeveren*, in date XII^c XCIX, daerinne geinsereert zyn zeeckere brieven, hemluyden gegeven by Graeve FLOORIJS van *Hollandt*, in date XII^c XCII, van zeeckere privelegien, ende, onder andere, dat zy tolvry vaeren zouden, folio I, II (*w*).

Die van HOGA HOLTWOEL ende MEDEMBLBECKE geven den Graeve t landt, genoempt *Herkencach*, in date XII^c XCIIII, folio II (*x*).

Graeve WILLEM van *Henegouwen* ende *Hollandt* ende de Grietmans ende Mederechters in *Fraenacker*, in *Wildinge*, in *Veenbrugge* ende de geheele gemeente van *Westergoe* . . . . . . daer byw sie van *Westergoe*, bekennen den Graeve alle jurisdictie in t selve landt, ende alle rechten, die zyn voorzaeten aldaer gehadt hadden. Die Graeve geeft hem, doer *Hollandt*, *Zeelandt* ende *Vrieslandt*, vryheyt van thollen, ten en waere, dat zy heure gueden vercoften in den weeckmerckten ofte coften; in dien gevallen sullen zy de mercttollen betaelen, ende gelyk recht sullen die van *tHollant* aldaer gebruycken. Item dat deselve van *Westergoe* alhier in *Hollandt* erff zullen moogen neemen, et contra. De Graeve confirmeert hem alle previlegien, gegeven by Conunck

(*w*) Zie deze Brieven van den 1 April 1292 in het *Charterb. van Vriesl.*, bl. 124 en volg.

(*x*) Van dit stuk wordt gewaagd in het boven aangehaalde Register van den 8 April 1499, zijnde aldaar geteekend met N°. II.

nunck CAREL, ende de by Conunck WILLEM geconfirmeert waeren. Indien yemant misdede, die sal die beteren nae die qualiteyt van den delict, ende de gewoente van den lande, aldaer hy misdoet. In date XIII[c] thien, foliis II ende III (*y*).

HESSEL, HEEREN GELMERTS etc. poorter in *Staeveren*, bekendt ontfangen te hebben, ten rechten leen, zyn steenhuys te *Staeveren*, genoempt *t s Graeven hoofsteeden*, in date XIII[c] acht, foliis III, IIII (*z*).

Die van *Staeveren* hulden den Graeve voor heuren rechten heer, anno XIII[c] LIII, folio X (*aa*).

OCKE, Heeren van *Broecmerlandt* ende van *Aurickerlandt*, draecht op, Hertoge AELBRECHT, *Broeckmerlandt*, *Auerckerlandt*, twee burgen in *Wildersem*, mit alle huere toebehooren; de burge in *Suderhuysem*, in *Loppersem* ende in *Serickweeren*, in *Kaenerehuijsen*, mit hueren toebehooren, den toern ende de kerck van *Marienhoven*, ten erfleen, in date XIII[c] LXXXI, folio XI (*bb*).

In t Register G. C. LX, folio XXIII, verlyt heer JAN van *Kuynre*, ten rechten leen, t gerecht van *Emlairde* halff, dat overste gerecht tot *Oerdt*, al t gerecht van *Oordt*, drie weecken lanck voor sinte michiels dach, ende drie weecken daernae. Int dorp van *Espel* de zeewont ende verval van vechten ende van roove, t gerecht te *Vene*, t gerecht te *Monicke Kuynre*, dat in *Stellinc-*

(*y*) Zie den Brief van den 4 Julij 1310, in het *Charterb. van Vriesl.*, bl. 149.
(*z*) Zie den Brief van den 25 April 1308, aldaar bl. 135.
(*aa*) Aldaar, bl. 210.
(*bb*) Zie dezen Brief, hier boven, bl. 791.

llncwerff gelegen is, ende XVII hoiven landts, gelegen in 't zelve gerechte. Item dat erve tot *Oosterzee*, dat men hyet *penninchny*. Item de gruyte te *Cuynre*, ende de berch die teynde den dorpe te *Cuynre* leyt, genoempt *Oldeberck*, anno XIIIc XXXI *(cc)*.

Gecollationeert tegens gelyck extract, ende is daermede bevonden t accordieren by my

DELPHUS *(dd)*.

Naar een oud Handschrift, gevonden wordende achter een boek in folio, in eene schaapleere band gebonden, mede met een' oude hand geschreven, waar boven staat: *Ex Chronicis* WOPERII *de Rensmageest*, *Prioris in Thabor*; in de Archiven der Stad *Groningen*, de Kist 5, N°. 207d.

(cc) Zie dezen Brief van den 24 Julij 1331, in het *Charterb. van Vriesland*, bl. 186.

(dd) Voor en achter deze zeer duidelijke naamteekening staan eenige letters en halen, welke ik niet genoeg kan ontcijferen. Zeer waarschijnlijk nogtans is deze DELPHUS te houden voor denzelfden met THEOD. DELPHUS of DIRK VAN DELFT, welke, in de eerste helft van de zestiende Eeuw, Secretaris der Stad *Franeker* is geweest, zoo als door den Heer VAN SCHWARTZENBERG, op den Brief van den 5 Augustus 1344, in het *Charterb.*, bl. 200, is aangeteekend. Hij komt aldaar meermalen voor onder oude Brieven; zie bl. 517, 622, enz.

II.

II. APPENDIX
MONUMENTORUM.

CCXVII.

Begiftigingsbrief van Koning HENRIK III *aan de St. Maartens Kerk*, *te* Utrecht, *van een zeker* predium *in* Groningen.

Den 21 *Mei* 1040.

C. In nomine ſancte et individue Trinitatis. HEINRICUS, Divina favente clementia Rex. Cuncta, que aut posſidemus aut posſidere videmur, ab ipſo accepimus, qui nos et potenter ex nichilo fecit, et miſericorditer usque ad hoc, quod nunc ſumus, perduxit. Ipſe dator, ipſe nutritor, ipſe noster est provector. De acceptis autem aut condempnábimur aut glorificabimur: nam ſi eis ſecundum ſuggestionem inimici ad pompam nostram abutimur, ex eis, quaſi commisſi talenti defraudatores, infeliciter condempnabimur. Si autem eis ad gloriam et laudem nominis illius, qui dedit, utimur, ex eis, ut fideles dispenſatores, feliciter glorificabimur. Nihil enim quod proſit

 ha-

habemus, quod ab ipso non acciperemus. Qui ideo dat, ut recipiat, non ideo recipit, ut indigeat, sed ut nos earumdem rerum, quas recipit, possessores eternaliter faciat; nam quicquid ei damus, non amittimus, sed hinc nobiscum portamus; quod autem retinemus, non hinc nobiscum portamus, sed hic amittimus. Quapropter, ne nos videamur abuti bonis, nobis divinitus concessis, omnium Christi nostrique fidelium, tam presentium, quam futurorum, universalitati notum volumus fieri, qualiter nos sanctae *Trajectensi* Ecclesie, in honore sancti Martini constructe, pro Deo animeque patris nostri, pie memorie, CHUONRADI Imperatoris, remedio, cuius ventris interiora in eadem sepelivimus Ecclesia, cui venerabilis BERNOLDUS, Episcopali dignitate, dinoscitur decenter et utiliter preesse, nec non ob eternum nostri nominis memoriale, tale predium, quale visi fuimus tenere in villa, *Cruoninga* nuncupata, in Comitatu *Trente* situm, cum areis, edificiis, mancipiis, agris cultis et incultis, pratis, campis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, piscationibus, viis, inviis, exitibus et reditibus, quesitis et inquirendis, cum omni eiusdem Comitatus strictione, monetis, theloneis, causis agendis et discutiendis, cum omnibus appendentiis et pertinentiis, que ad presens retineri videntur, aut quicquid in posterum ibi, Deo adiuvante, acquiri potuerit, libera manu donando concedimus et concedendo stabilimus, eo videlicet tenore, ut supradictum predium perpetualiter respondeat servitio et utilitati fratrum, ibi Deo incessabiliter servientium, scilicet ut ex eiusdem predii utilitate quotannis habeant XXX carradas vini, et quicquid remanserit, in usus ipsorum a preposito

fi-

fidèliter expendatur. Verum volumus atque immutabiliter statuimus, ut ex eisdem proficuis nemo aliquid prius auferre presumat, aut in aliquam partem distribuere audeat, donec illud speciale tributum de carradis vini fratribus persolvatur. Et ne aliqua Imperialis, vel Regalis, aut Episcopalis persona, vel aliquis publicus exactor, huius donationis nostre auctoritatem presumat infringere, presentem paginam inde conscribi, manuque propria, ut subtus videtur, corroborantes, aurea nostre imaginis bulla iussimus insigniri. Signum Domini HEINRICI tertii, Regis invictissimi. THEODERICUS Cancellarius, vice BARDONIS Archicapellani, recognovi. Data XII Calendis Iunii, Indictione VIII, anno Dominice incarnationis millesimo XLmo, anno autem Domini HEINRICI Regis tertii ordinationis XIII, regni primo. Actum *Traiecto* feliciter, Amen (*a*).

CCXVIII.

(*a*) Zie hier dan het, op bl. 212 en 298 mijner *Monumenta*, door mij verlangde, en, naar den gelithografeerden Brief, aan het einde van dit werk geplaatst, letterlijk vervaardigde afschrift van de, te onregt, door HEDA aldus genoemde *Donatio de Groninga*. Dit gelithografeerde stuk is, na bekomen verlof, onder het opzigt van den Heer Substituut Archivarius DE JONGE, door den kundigen ABRAHAMS vervaardigd. De brief zelf is, naar ik meen, het oudste oorspronkelijke Charter, dat nog op het Rijks-Archief, te *'s Gravenhage* gevonden wordt. Men zal, uit de vergelijking van hetzelve met de menigvuldige uitgaven, daarvan voorhanden, wier lijst in het Register van den Heer A. J. DE SITTER, bl. 5, voorkomt, bevinden, dat de lezing van alle, dezelve, eenigermate, van het oorspronkelijke verschilt. Dat oorspronkelijke stemt nogtans het meest overeen met het afschrift, vervat in den Brief van 1359, bij welken deze Giftbrief door Keizer KAREL IV is bekrachtigd, zoo als dezelve, hierboven, bl. 211, naar eenen vidimus van 1594 is uitgegeven. Uit dezen Brief hebben wij

wij dan ook hier de, in het oorspronkelijke stuk bevondene, meerder of minder uitgeletene letters en woorden aangevuld. Ik waag het, op het voetspoor van anderen, om, tot een beter verstand van dezen Brief, mede eenige gissingen te berde te brengen, waartoe mij bijzonder een aantal stukken, voor het eerst in dit werk uitgegeven, te stade zal komen.

Dat de Stad *Groningen*, te eenigen tijde, wereldlijk, onder het Bisdom van *Utrecht* behoord hebbe, is buiten tegenspraak, daar dezelve, in 1419, den Bisschop, als Landsheer, heeft gehuldigd, volgens den Brief bij VAN IDSINGA, D. II, bl. 238, volgens welken Brief *Groningen* zelfs eene van de zes Hoofdsteden van het Sticht van *Utrecht* is geweest. En al vroeger, in 1407, was, bij de uitspraak van den Graaf van *Benthem*, als ter wederzijde benoemden Dedigsman, verstaan: „dat die Bisschop van *Utrecht* een „Heer is der Stadt van *Groningen*, en dat zy hem schul„dich syn trouwe, lofte, ende huldinghe te doen, als hoe„ren Heere.” Deze uitspraak is voorhanden bij RACER, *Overijss. Gedenkst.*, St. IV, bl. 306. Doch het is de vraag, of dit regt van oppermagt over de stad *Groningen*, uit den tegenwoordigen Giftbrief, kan worden afgeleid. Dit is door den beroemden Hoogleeraar ANT. MATTHAEUS, en, in latere tijden, door den Heer VAN IDSINGA beweerd, doch wordt door EMMIUS, en andere niet minder geleerde mannen, ontkend, of althans in twijfel getrokken. De Brief zelf moet dit geschil beslissen. Immers, bestond er zulk een regt van oppermagt, aan de Kerk, of het Bisdom van *Utrecht* toebehoorende, dan moest dit in den Brief te lezen zijn. Doch daarvan vind ik in denzelven niets. Het is ook ten hoogste opmerkelijk, dat de Kerk of het Bisdom van *Utrecht* dezen Giftbrief nimmer, om een zoodanig regt te bewijzen, hebbe aangevoerd, of tot een geregtelijk onderzoek gebragt. Men vindt hiervoor een klaarsprekend bewijs in het geschil tusschen den Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, als aanspreker, en de Stad *Groningen*, als verantwoorder, over de huldiging; welk geschil, bij de uitspraak van den Graaf van *Benthem*, van den laatsten September 1407, zoo even aangehaald, is beslist. Dit stuk, offschoon reeds door RACER, in 1787, in het licht gegeven, schijnt bij al onze Groninger schrijvers onbekend te zijn geweest, hoe zeer men de begevingsakte van dit geschil, van den 6 November 1404, vindt bij VAN IDSINGA, D. II, bl. 49 en elders, en er ook van deze begeving nader gewag gemaakt is, in de punten van bevrediging van het jaar 1405, aldaar bl. 51. Deze uitspraak, waarvan mede een zeer naauwkeurig afschrift in de Ommelan-

lander Archiven voorhanden is, behelst de, aan zijde van den Bisſchop, ſchriftelijk overgegevene gronden van regt, op welke hij de huldiging, als *Heer* van de Stad, eischte. Doch, in deze gronden van regte, wordt geene melding gemaakt van den Giftbrief van 1040; offchoon deze Brief, zoo er eenig regt van eisch, om als *Heer* gehuldigd te worden, zou beſtaan, de eenige grondſlag van dien eisch moest uitmaken. In tegendeel beroept hij zich (voorwaar zeer voorzigtiglijk) alleen op de erkenning, door de ſtad *Groningen* gedaan, dat zij, benevens de Heerlijkheid en het Gerigte in *Groningen*, hoog en laag, aan den Bisſchop en de Kerk van *Utrecht* toebehoorde, welke erkenning echter, op zich zelve, niets afdoet, ten zij er een zoodanig regt, bij dezen Giftbrief, mogt zijn weggeſchonken, daar de erkenning van een regt, dat niet beſtaat, aan zulk een voorgewend regt geen beſtaan kan geven.

Tot het onderzoek van dezen Brief overgaande, moet ik in de eerſte plaats opmerken, dat het bewijs, hetwelk de Heer VAN IDSINGA, D. I, bl. 37, wil halen uit het opſchrift: *Donatio* HENRICI *de Groninga in Comitatu Threntiae*, dat, volgens HEDA, bl. 121, boven dezen Brief zou geſtaan hebben, vervalt, omdat er boven denzelven geen opſchrift beſtaat, zoo als reeds hiervoren, bl. 511, is aangeteekend, en thans uit het oorſpronkelijke ſtuk zelf blijkt. Bovendien zou zulk een bovenſchrift ook geheel niet ſtrooken met den inhoud van den Brief zelven, als wordende bij den Brief weggeſchonken niet de *Villa Groninga*, maar alleen een *praedium*, in die *villa* gelegen; want dus luiden de woorden: „donando concedimus — tale predium, quale viſi fuimus tenere in villa *Cruoninga* nuncupata, in comitatu „Trentę ſitum, cum areis, edificiis, mancipiis, agris cultis „et incultis, pratis, campis, pascuis, aquis, aquarumve „decurſibus, piscationibus, viis, inviis, exitibus et reditibus, queſitis et inquirendis, cum omni eiusdem comitatus ſtrictione, theloneis, cauſis agendis et discutiendis, „cum omnibus appenditiis et pertinentiis, que ad preſens „retineri videntur, aut quicquid in posterum ibi, Deo adiuvante, acquiri potuerit." Ik heb deze woorden hier geheel ter nedergeſteld, omdat zich voornamelijk tot dezelve mijn onderzoek zal bepalen.

Ik meen hier *predium* te moeten vertalen door *Hof*, namelijk den hoofdhof, *curtis* of *curia dominicalis*, waaronder al de goederen en bezittingen, verder in dezen Brief voorkomende, behoorden; en verſta door dezen *Hof* even hetzelfde goed, dat door Bisſchop ARNOLD VAN HOORN, in den Leenbrief van het *Nydincge gued*, gelegen in het Gerigt van *Selwert* en het

het Kerspel van *Groningen*, van het jaar 1372, hierboven bl. 330, als de plaats, waar de opkomsten van dat goed moesten betaald worden, wordt opgegeven, en aldaar genoemd wordt: „onsen Hof, gelegen binnen *Groningen*." Men zie verder aldaar de aanteekening *d*, en den, in die aanteekening, aangehaalden Leenbrief van hetzelfde goed, van het jaar 1433, te vinden bij VAN IDSINGA, D. II, bl. 353; mitsgaders de breedvoerige aanteekening *c*, bl. 302, nopens de tienden, en de goederen, in leen of pacht uitgedaan, welke de Kerk van *Utrecht* in en buiten *Groningen* bezat, over alle welke, mijns erachtens, het hoofdbestuur, oorspronkelijk, aan dezen *Hof* verbonden was. Buiten twijfel was deze *Hof* ook hetzelfde goed, dat, in den Brief van 1308, te vinden in de *Hist. Episcop. Groningani*, pag. 74, *de curia Prefecti* genoemd wordt, en hetwelk, in de *Oudh. en Gest. van Groningen*, bl. 56, en bij VAN IDSINGA, D. I, bl. 404, door des *Burggraafs Hof* vertaald is. Deze *curia* of *Hof*, met het zoogenaamde *Klerkenhuis*, heeft gelegen ter plaats, alwaar thans het, bevorens aldus genoemde, *Stadhouderlijke Hof*, staat, zoo als uit den, zoo evengemelden, Brief, en den *Tegenw. staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 62, kan worden afgeleid; zie mijne aanteekening, bl. 312.

Dit *predium* (Hof), dat wij, wordt er gezegd, *visi fuimus tenere*, schijnen of liever erkend zijn te hebben, wordt weggeschonken, als een *praedium*, door welk woord, in de stukken van die tijden, verstaan wordt *Alodium*, *proprietas*, *hereditas*, in tegenoverstelling van *beneficium*; zie BONDAM, *Charterb. v. Gelderl.*, afd. I, bl. 69 en 116, de meermalen aangehaalde Dissertatie van Mr. W. H. HOFSTEDE, *de Regim. in Drenth. regione forma*, pag. 10 en volg., enz. Veel al wordt er ook, in het bijzonder, door verstaan de volle eigendom van een *fundus sive curia rusticalis, ad quem agri vel mansi pertinent*, zoo als dit alles breedvoeriger bij DU CANGE, op het woord *Alodium* kan worden nagezien. Men zie tevens de Brieven van 1052 en 1053 bij FALKE, *Tradit. Corbej.* p. 352 en 459. Om zich een juist denkbeeld te maken, omtrent de inrigting van een zoodanig *praedium*, en omtrent het regt van wegschenking, zal men zich, voor een oogenblik, dienen te verplaatsen in de oude gesteldheid dier tijden, en zich voor oogen te stellen de oorlogen en regtsplegingen van de Frankische en Duitsche vorsten, ten gevolge waarvan de goederen van den overwonnenen, ten behoeve van den Keizer of van de schatkist, werden verbeurd verklaard. Van zoodanige goederen werden Registers opgemaakt, op welke niet alleen geplaatst

wer-

werden het voorname *praedium* of de Hoofdhof, waar de voormalige bezitter zijne woonplaats of de hoofdplaats van zijn bestuur (sedes fortunarum) had gevestigd, maar ook deszelfs overige bezittingen, aldaar of in den omtrek gelegen, en onder het bestuur van dien Hoofdhof staande. Zoo werden, in hetzelfde jaar 1040, dat de tegenwoordige Giftbrief verleend is, en op denzelfden dag, nog door Koning HENRIK III, ten behoeve van de Kerk van *Utrecht*, twee andere begiftigingen gedaan, als, *vooreerst*, van de *praedia Upheltè*, *Witthelte*, *Pithelo*, welke „ULFFO et frater eius, „in comitatu *Trente*, tenere et possidere visi fuerunt, et „postea, pro nefanda temeritate, in iudicio victi, digne et „laudabiliter perdidere," wordende deze *praedia* mede, omtrent op eene gelijke wijze, als die van het *praedium in villa Groninga*, weggeschonken, met de daaraan onderhoorige landen en bezittingen, namelijk, „cum areis, aedificiis, „mancipiis, agris cultis et incultis, pratis, pascuis, cam„pis, aquis, aquarumve decursibus, molendinis, piscatio„nibus, viis et inviis, exitibus et reditibus, quaesitis et „acquirendis, et cum omnibus suis pertinentiis et utilitati„bus, quae unquam inde provenire possunt;" en, *ten tweede*, van de „*praedia Lintherunge*, *Even*, in comitatu RO„DOLPHI, et quicquid de eorum praedio est inter *Emese* et *Laveke*." Welke begiftigingsbrief, voor het overige, omtrent in gelijke bewoordingen met den voorgaanden is vervat, zoo nogtans, dat men uit den Brief niet kan opmaken, waar deze *praedia* en het *Comitatus* RODOLPHI te zoeken zijn. Deze beide Giftbrieven, over welke reeds, boven bl. 511 en volgende, het een en ander is aangeteekend, zijn te vinden bij HEDA, bl. 120 en 121, en strekken ten bewijze, dat men, op die tijden, door *praedium* niet zoo zeer, in het algemeen, verstond een *landgoed*, zoo als VAN IDSINGA en anderen het vertalen, en ik ook, op dit voetspoor, dit woord, hierboven bl. 7, verkeerdelijk door *Landgoed* heb overgezet, maar meer bepaaldelijk een *erf-* en *allodiaalgoed*, *Hof*, *curtis* of *curia Dominica*, waaraan de beheering en het bestuur over de overige bezittingen, daartoe van ouds behoord hebbende, verbonden was. Men treft ook reeds, boven bl. 20, een voorbeeld aan van het jaar 1223 van zulk eene *curtis* te *Anlo*, waaronder eene tiende in *Gieten* behoorde, als mede op de lijst der opkomsten en goederen van het *praedium Ecclesiae de Gente* of *Gendt*, in de *Over-Betuwe* gelegen, van omtrent het midden der elfde eeuw, op welke lijst onderscheidene goederen, door geheel *Gelderland* verspreid, voorkomen, waarvan de *census*, op de *curia* of den hoofdhof te *Gent*, moest wor-

worden opgebragt; zie BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, Afd. I, bl. 123, en de Brieven van 1076, 1155 en 1178, aldaar, Afd. II, bl. 142, 203, 204, 227 en 228, alwaar hetzelfde ſtuk goed dan eens den naam van *praedium*, en dan eens dien van *curtis* draagt, en beide deze woorden door *hof* vertaald worden.

Dit *praedium* lag, volgens den Brief, *in villa, Cruoninga nuncupata.* Door dit *Cruoninga* heeft men al vroeg *Groningen* verſtaan. Ik zal het dus ook daarvoor houden, dat hier *Groningen* bedoeld zij, offchoon zulks, deze Brief als de eenige grondſlag van beoordeeling wordende beſchouwd, bezwaarlijk te bewijzen zou zijn. Of men voorts het woord *villa* door *Stad*, dan wel door *Dorp* of *Gehucht* wil vertalen, is vrij onverſchillig, mits men, in allen gevalle, door *villa* eene verzameling van huizen, of eene, met huizen bezette, ſtreek verſta, en het woord in dien zin opvatte, in welken het, op het jaar 1241, bij MENCO, in MATTHAEI *Anal.*, *Tom. II*, *pag.* 137, voorkomt, volgens welken geſchiedſchrijver, destijds, de *villa Groniensis* grootendeels door den brand was verteerd. Dit woord *villa* komt ook in dien zin menigvuldig voor in de, hierboven bijgebragte, Brieven, als van 1210, 1211, 1217, enz., bl. 242, 243, 541. En in dien zin meen ik ook te moeten verſtaan de *ſeptem villae, mari conterminae*, bij EMO (in MATTHAEI *Analect.*, *l. c.*, *p.* 50) op het jaar 1219, vermeld, namelijk dat aldaar door deze *ſeptem villae* niet worden bedoeld, zoo als ALTING, *Not. Germ. inf.*, *Tom.* II, *pag.* 63, 158 en 191; VAN HALSEMA, bl. 298 en elders; en W. H. HOFSTEDE, *l. c.*, *pag.* 13, beweren, de zeven Gewesten of gedeelten van het oude *Vriesland*, *de zeven Zeelanden* genaamd, maar dat, in tegendeel, te meer daar de Regters van de *zeven Zeelanden* altoos, bij EMO (zie *pag.* 59, 76 en 90), onder den naam van *Iurati de Upſtallesbome* voorkomen, aldaar, door deze *ſeptem villae, mari conterminae*, te verſtaan zijn de, destijds, zeven Kerſpelen aan zee gelegen, aan welke van ouds het maken en onderhouden der Dijken behoorde, en welke nog onder den naam van *Dijkvestige landen* bekend zijn. Men zie tevens, tot opheldering der eerstaangehaalde plaats van EMO, DU CANGE, op de woorden *Majores villarum*, *p.* 347 en 348. Ik zou echter liefst met Mr. H. L. WICHERS, *Inleiding tot het Tractaat van reductie*, bl. 17 en volg., hier *villa* door Stad vertalen, daar het naauwelijks aan eenigen twijfel kan onderhevig zijn, of *Groningen* is eene van de oudſte ſteden in dit gedeelte van de Nederlanden geweest, hetwelk men, offchoon er van de allervroegſte tijden geene aanteekeningen voor-

voorhanden zijn, met eene genoegzame zekerheid kan afleiden uit de zoo hooge ligging van die Stad, althans voor een gedeelte, op den zoogenaamden *Hondsrug*, waardoor dezelve, zoowel voor duizend jaren als nu, voor alle overstroomingen veilig moet zijn geweest; terwijl de nabijheid der, ter wederzijde gelegene, rivieren de *Hunse* en de *A* haar van belangrijke en bestendige voordeelen, zoo voor den koophandel als anders, moest verzekeren. Men zie voorts mijne aanteekeningen bl. *636* en *668*. Het gedonateerde *praedium* lag dan, volgens dezen Brief, in *Groningen*, en kon ook, als aldaar liggende, opgegeven worden, ofschoon al een gedeelte der bezittingen, tot dat *praedium* behoorende, buiten *Groningen* lag. De Heer VAN IDSINGA, D. I, bl. 43 en 44, beweert echter, dat, door de *villa*, *Groninga nuncupata*, een Keizerlijke Burg of Huis, *Groningen* genoemd, moet verstaan worden, voor welke opvatting nogtans geen de minste grond wordt bijgebragt. Hij vertaalt de woorden, *in villa*, *Groninga nuncupata*, dus: *in*, of *bij het Huis*, *Groningen genoemd*. Dan deze vertaling gaat evenzeer mank, als zijne gemelde opvatting, daar men dan zou moeten vooronderstellen, dat het Landgoed, zoo als hij *praedium* vertaalt, *in* het Huis, of anders, tegen de woorden van den Giftbrief aan, *bij* het Huis, *Groningen* genoemd, gelegen heeft. Hetgeen voorts deze Schrijver, ter staving van zijn gevoelen, aldaar ter plaats gedekaveit over het verbranden van het Zomer- en Winterhuis des Bisschops, te *Groningen*; over den toren aldaar; en over de belegering van die Stad door den *Gelderschen* Hertog, in 1163; en ook hetgeen omtrent deze belegering van *Groningen* in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. I, bl. 42 en volg., is ter nedergesteld, is aan een misverstand, en eene verkeerde opvatting van de oude geschiedschrijvers toe te schrijven, als zijnde dit alles, offschoon een geschil, over de Prefecture in *Groningen*, tot de toenmalige onlusten had aanleiding gegeven, betrekkelijk tot de Stad *Utrecht* en de belegering van die Stad door den *Gelderschen* Graaf HENRICUS, zoo als door KLUIT, *Hist. crit. Comit. Holl.* *Tom.* I, *part.* I, *pag.* 104 et seq.; en VAN WIJN, *Bijv. op* WAGENAAR, D. II, bl. 79, is aangetoond. Ik houde het tevens, met den Heer WICHERS en anderen, daarvoor, dat, zoo als de duidelijke inhoud van den Brief medebrengt, niet is weggeschonken de *villa* of de *Stad Groningen*, maar alleen een *praedium* in dezelve gelegen, door welk *praedium* ik de *curtis dominica* versta, onder welke de overige goederen, in den Giftbrief gemeld, behoorden. WAGENAAR, *Vad. Hist.*, D. II, bl. 154 en 228, heeft ook den Giftbrief omtrent in denzelfden zin opgevat, namelijk, dat bij dien

Brief slechts landerijen, in het dorp of steedje *Groningen* gelegen, zijn weggeschonken. Ik zal dit vervolgens nader trachten te ontwikkelen.

Dit *praedium* lag voorts, niet alleen in *villa*, *Groninga nuncupata*, maar tevens in *comitatu Trente*, door welke laatste woorden, hoedanige beteekenis men ook aan het woord *comitatus* wil hechten, men noodzakelijk *het* of *één comitatus van* of *in Drenthe* zal te verstaan hebben. Men verstaat gewoonlijk hier, door *Comitatus*, het *Graafschap*, en wel het geheele voormalig Landschap *Drenthe*; dan deze opvatting schijnt mij aan zeer groote bedenkingen onderhevig te zijn, omdat het geheele Landschap *Drenthe*, in de oudste en echtste stukken, nergens, onder den naam van *comitatus*, voorkomt, en het bovendien ongerijmd zou zijn, om den verderen inhoud van dezen Brief tot geheel *Drenthe* betrekkelijk te willen maken. *Drenthe* komt, in de oudste stukken, voor als een *pagus*; men zie de Brieven van 943, 1006 en 1025 bij HEDA, bl. 83, 101, en 113; en ook SARRACHONIS *Registrum bonorum et proventuum Abbatiae Corbej.*, loopende van 1053 tot 1071, achter FALKE, *Tradit. Corbej.*, *pag.* 36 en volg. In dit *pagus* bevonden zich onderscheidene *comitatus*, welke, in de zoo even aangehaalde Brieven, worden noemachtig gemaakt: als in den Brief van 943, een *comitatus* EVERHARDI; in den Brief van 1006, een *comitatus* BALDERICI; in den Brief van 1025, een *comitatus* TEMMONIS. In eenen Brief van 1046, bij HEDA, pag. 124, wordt ook van een *comitatus* GOSELINI *Ducis*, *in Thrente*, gewag gemaakt. De Giftbrief van een *comitatus* in *Drenthe*, van 1024, aldaar bl. 112, behelst nogtans geen naam van den *comes*, even weinig als de reeds gemelde Giftbrief van de *praedia Uphelte*, *Wistelthe*, en *Pithelo*, van 1040. De Giftbrief deszelfden jaars van de *praedia Lintherunge* en *Even*, *in comitatu* RODOLPHI, welke men gewoonlijk tot *Drenthe* betrekt, behoorde waarschijnlijk in *Gelderland* te huis, zoo als ik daaromtrent, bl. 511 en volgende, mijne vermoedens heb opgegeven. De woorden van den tegenwoordigen Giftbrief moeten daarom, mijns erachtens, aldus worden opgevat, dat het *praedium in villa Groninga* lag in, of behoorde tot *één comitatus* van *Drenthe*, op eene gelijke wijze, als de, bij den zoo even aangehaalden Brief van hetzelfde jaar en dezelfde dagteekening, weggeschonkene *praedia Uphelte*, enz., tot een ander *comitatus* van *Drenthe* behoorden. Daar de tegenwoordige Brief hetzelfde jaar en dezelfde dagteekening heeft met de beide, zoo evengemelde, Brieven, komt het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat de, bij den tegenwoordigen Brief gedane, schenking mede, even als de bei-

beide andere, zal bevat hebben eene schenking der verbeurd verklaarde goederen van ULFFO en zijnen broeder, voor zoo verre dezelve, namelijk, in *Groningen*, of in de nabijheid van *Groningen* lagen, en onder het beheer van het *praedium* of den Hof in *Groningen* stonden, en dat men dit een *comitatus* van *Drenthe* genoemd heeft, omdat deze ULFFO en zijn broeder in *Drenthe* gevestigd waren, en dus derzelver verbeurd verklaarde goederen, alhier gelegen, bij dezen Brief beschouwd zijn tot *Drenthe* te behooren. Indien men de zaak in dat licht kan beschouwen, dan zou, langs dien weg, tevens eene gemaakte bedenking van eenen anderen aard worden opgelost. MATTHAEUS, VAN ISELNGA en anderen willen namelijk beweren, dat *Groningen* destijds tot *Drenthe* zou behoord hebben; doch voor deze stelling bestaat er geen bewijs, dan hetgeen dezelve uit den tegenwoordigen Gifsbrief, zoo als zij door hen werd opgeven, afleiden. Zoo men nogtans deze hunne stelling voor waar zou houden, moest er tevens eenig bewijs kunnen worden bijgebragt, dat *Groningen*, met deszelfs *Hunrikken* en *Gho* en *Wold*, te eenigen tijd, wederom van *Drenthe* is afgescheiden, doch daaromtrent is er geen stuk bekend, noch tot dusverre voor den dag gekomen. Hoe het dus hiermede zijn moge, dit is althans zeker, dat, ruim eene eeuw na dezen Gifsbrief, *Groningen* niet tot *Drenthe* heeft behoord, waarvan de allervroegste echte stukken, welke nog van *Groningen* voorhanden zijn, een voldoend bewijs opleveren. Zie de Brieven van 1181, 1200, 1228, 1250, enz., boven bl. 7, 9, 20, 24, enz., in welke *Groningen* en *Drenthe* uitdrukkelijk de een van den anderen onderscheiden worden; den Brief van de *Aldermans* en *Universitas* in *Groningen*, door het *Groninger* Stads zegel bevestigd, van het jaar 1245, aangehaald in het Register van DE RITTER, bl. 288; den Brief van 1262, door het gemeene Land van *Drenthe*, den *Praefectus* en de Stad *Groningen* bezegeld, in de *Verhand. van het Groning. Genootschap: Pro excol. Iure Patr.*, D. IV, St. I, bl. 283; de Brieven van 1284 en 1285, hierboven, bl. 49 en 566, bijgebragt, mede door de drie laatstgemelden bezegeld; en, in het bijzonder, het verbond tusschen *Groningen* en *Drenthe* van 1291, bl. 53, enz.; alle welke stukken ook allezins de kenmerken van eenen ouderen, en lang bevorens gevestigden staat van zaken in zich hebben. Men zie voorts Mr. H. L. WICHERS, ter aangeh. plaats, bl. 9 en volg.

Wat men voorts hier door een *comitatus* te verstaan hebbe, is niet met zekerheid te bepalen, uit hoofde van de onderscheidene beteekenissen, welke dit woord, in de stukken van die tijden, heeft, waaromtrent men kan nazien DU CANGE, op

 de

de woorden *comes*, *comitatus*, *comitare*, enz., en de verhandelingen van het *Groninger Genootschap: Pro exc. Iure Patrio*, D. IV, St. II, bl. 265 en 266, de aanteek. *u*; volgens welke schrijvers men veelal door *comes* niets anders te verstaan zou hebben, dan iemand, aan welken het bestuur of het opzigt over zekere goederen of werkzaamheden was opgedragen. Zoo vindt men, zelfs korte jaren na den tegenwoordigen Brief, en wel in het jaar 1057, in de *Ommelanden*, een voorbeeld van zulk een *comitatus*, hetwelk, door Koning HENRIK IV, aan den Aartsbisschop en de Kerk van *Hamburg* werd weggeschonken. Dit *comitatus* behoorde gedeeltelijk in *pago Hunesga* (*Hunsingo*), en gedeeltelijk in *pago Fivelga* (*Fivelingo*). Aan den Aartsbisschop werd bepaaldelijk de vrijheid en de magt toegestaan, om daarin twee marktplaatsen, de eene te *Wincheum* (*Winsum*), en de andere te *Gerleviswert* (*Garrelsweer*), met munt en tolregten, zoo te water als te lande, te vestigen. De Giftbrief is bij LINDENBROG, *Rer. septentr. Scriptores, pag.* 139, N°. XXIII, te vinden. In eenen gelijksoortigen zin dit woord opvattende, meen ik, door dit *comitatus*, in hetwelk het *praedium in villa Groninga* gelegen was, of tot hetwelk dit *praedium* behoorde, te kunnen verstaan het *praedium* of den *Hof*, zijnde de plaats van het hoofdbestuur zelve, met de goederen, daaraan verbonden, en onder dit hoofdbestuur staande, benevens het beheer en bestuur over dit alles; welke uitlegging, mijns erachtens, de eenige is, waardoor aan dezen Brief een verstaanbare zin kan worden gegeven, en die met den verderen inhoud van dezen Brief volkomen strookt.

Dit *praedium* immers wordt weggeschonken met een aantal, van het *praedium* zelf afgescheidene, en daarom in den Giftbrief uitdrukkelijk onderscheiden wordende, goederen en bezittingen; welke, naar derzelver wezenlijke beteekenis, als benamingen van de verschillende soorten van gronden en bijzondere eigendommen, die tot het *praedium* behoorden, dienen te worden genomen. Wij zullen dezelve beknoptelijk opgeven.

Door de woorden *cum areis*, zullen te verstaan zijn, in het algemeen, niet, gelijk VAN IDSINGA het heeft, gronden, maar *hofsteden*, zoo als het, in den Brief van 1392, boven bl. 458, door het Kapittel van *Utrecht* zelf wordt vertaald. De eigenlijke beteekenis van het woord is, volgens den *Glossator*, bij DU CANGE, op het woord *Area*, bl. 674, aangehaald: „ager aut locus, qui nec colitur nec „aratur.” Zie mede den Brief van 1262, bl. 39, en andere brieven in deze verzameling; ook mijne aanteekening, bl. 665.

Aedificiis. Deze zijn gebouwen, op eenige van die gronden staande. Het Bisdom van *Utrecht* heeft toch nimmer kun-

kunnen beweren, dat alle huizen, in de Stad *Groningen*, aan hetzelve in eigendom toebehoorden.

Door *mancipiis* zijn niet, in het algemeen, *dienstbare*, maar zoodanige lieden te verstaan, welke, in latere tijden, meer algemeen *homines proprii* of *eigenluiden* genoemd werden; zie KLUIT, *Hist. van de Holl. Staatsreg.*, D. V, bl. 92 en volg. Dezelve komen nog, in de boven bijgebragte Brieven van 1141 en 1152, bl. 1 en 195, voor, onder den naam van *mancipia*, en ook somtijds, zoo als in den Brief van 1209, bl. 241, onder dien van *Servi*. Volgens den Brief van 1200, boven bl. 9, had de Kerk van *St. Jan de Dooper* te *Utrecht*, welke ook voorheen in *Groningen* en *Drenthe* bezittingen heeft gehad, al hare opkomsten aldaar „cum *ho*„*minibus*, domibus, mansis, areis," aan den Abt en de Kerk van *Runen* verkocht. Deze *mancipia* of *homines* worden, in de uitspraak van 1328, boven bl. 102 en volg., genoemd *homines sui, servilis conditionis*, en waren aan de landen, door den Bisschop en de Kerk van *Utrecht*, hier en in *Drenthe*, bezeten, volgens die uitspraak, gehecht, zonder daarvan, ten zij met derzelver goedkeuring, gescheiden te mogen worden. En daaruit blijkt dan tevens, dat, in den tegenwoordigen Brief, niet kan bedoeld zijn de opperhoorigheid over eene Stad of een geheel Landschap, met diens bewoners, maar alleen het regt van eigendom van landen en gronden, aan welke deze *mancipia* gehecht waren.

Agri culti et inculti zijn, volgens den Brief van 1392, zoo even aangehaald, akkeren bebouwd en onbebouwd, en niet, zoo als VAN IDSINGA het al te onbepaald heeft, *landen*. „Ager est terrae seu agri portio, certis limitibus „et mensuris definita, quam alii acram vocant." Zie DU CANGE, op de woorden *acra et ager*, en ook den Brief van 1420, in mijne aanteekening, bl. 679.

Prata schijnen hier te beteekenen lage gronden, alleen tot het winnen van eenig hooi geschikt. B. ALTING, *Pilaren en Peerlen van Groningen*, D. II, bl. 8, vertaalt het door *Hooilanden*; zie mede de Brieven van 1141 en 1309, boven bl. 69 en 195.

Campi zijn *kampen*, zoo als het in den gemelden Brief van 1392 vertaald wordt, en niet, gelijk VAN IDSINGA het heeft, *velden*. Volgens DU CANGE, op het woord *campus*, N°. 4, p. 120, is *campus*: „*ager*, *modus agri*;" zie ook de Brieven van 1375, 1395, 1422, enz. boven bl. 701, 767 en 771.

Pascuis. Pascua zijn weiden.

Aquis, aquarumve decursibus, dat is, met wateren en afwateringen.

Piscationibus, dat is, met visscherijen; zie, onder anderen, den Brief van 1309, boven bl. 68.

Viis, *inviis*, *exitibus et reditibus*, *quesitis et inquirendis*: dat is, met wegen, omwegen, uit- en ingangen, reeds zijnde of nog daar te stellen. Hier worden dus bedoeld de wegen, enz., langs welke men den toegang had tot de bovengemelde goederen. Deze uitdrukking was geheel onnoodig en ongepast, bijaldien eene geheele Stad, of een Landschap, in welke die wegen, enz., lagen, was weggeschonken.

Dit alles wordt opgedragen *cum omni eiusdem comitatus strictione*. HEDA, en, op zijn voetspoor, al onze Groninger schrijvers, behalve EMMIUS, *de Agro Frisiae et urbe Groninga*, *pag.* 18, hebben te onregt *districtione*. Men moet dus, mijns erachtens, deze woorden geenszins vertalen, zoo als VAN IDSINGA doet: *met het gansche bewind over dat Graafschap*, maar, zoo als de Brief het heeft: *met het geheele begrijp of den omvang* (letterlijk: *bijeen of te zamentrekking*; zie DU CANGE, op de woorden *stringere*, *strictus*, *etc.*, *pag.* 771 en 774) *van dat comitatus*, namelijk, met het geheele beheer over dat *praedium*, en de daarbij behoorende goederen en regten, uit welke dit *comitatus* bestaat, en tot welke goederen zich de Giftbrief bepaalt. Al wierd zelfs in dezen Brief, in plaats van *strictione*, gelezen *districtione*, zoo als in den, zoo even uit LINDENBROG aangehaalden, Brief van Koning HENRIK IV, van het jaar 1057, waar men leest: „omni districtione, quae ad forum „et regiam pertinet potestatem," zou men nog aan dit woord geene andere beteekenis kunnen hechten. Ik laat dit nogtans gaarne aan meer kundigen over.

Monetis, *teloneis*. Ik versta door deze woorden, met den Hoogleeraar BONDAM, welke, in zijne aanteekeningen in het *Charterb. van Gelderland*, Afd. I, bl. 83 en 116, dit in het breede heeft betoogd, het voordeel en de inkomsten, welke de Keizerlijke schatkist van het verwisselen der muntspeciën in elders gangbare munt, en van de tollen trok. In het bijzonder dient hier tot opheldering de zoo even aangehaalde Brief van Koning HENRIK IV, van het jaar 1057, waar staat: „Insuper etiam eidem Archiepiscopo licentiam et po„testatem concessimus in eodem comitatu duos mercatus „constituendi, unum videlicet in *Wincheum* et alterum in „*Gerlevisweri*, cum monetis et theloneis, tam in aquis, „quam in terra, et in omni districtione, quae ad forum et „Regiam pertinet potestatem," en alwaar mede, door *moneta*, het regt van den wissel of het *cambium nummorum* moet verstaan worden. Dat toch hier, door *moneta*, niet bedoeld is

is het regt van de Munt, door VAN IDSINGA, te onregt, als een regaal van het *Utrechtsche* Bisdom beschouwd, is reeds door Mr. H. L. WICHERS, *Inleiding tot het Tractaat van Reductie*, bl. 44, en in mijne aanteekening, hierboven, bl. 668 en volg., aangetoond. Ook is er, tot dusver, geen het minste spoor van eenen muntslag der Bisschoppen van *Utrecht* in *Groningen*, althans wat de elfde, twaalfde, dertiende en veertiende eeuw betreft, voor den dag gekomen.

Causis agendis et discutiendis, dat is, met de behandeling en het onderzoek van zaken, of, zoo als B. ALTING, t. a. p., het heeft: „met zaken te bedrijven en te verhandelen." VAN IDSINGA vertolkt het door *regtsoefeninge*, met welke verklaring ik mij wel kan vereenigen, mits men deze regtsoefening doe bestaan in het bestuur der goederen, tot het *praedium* behoorende, en de vereffening van de geschillen, deswege, tusschen den Bisschop en de gebruikers dezer goederen ontstaande, als zijnde, zoo als reeds boven is aangeteekend, deze goederen onder het beheer van den Hof des Bisschops, of van den *Praefectus* in *Groningen*, en ook somtijds van den Bisschop zelven, zoo als, uit de brieven van 1372, 1440, 1459, 1462 en anderen, boven, bl. 302, 306, 308, 312, 315 en 330 voorkomende, kan gezien worden.

Cum omnibus appendiciis et pertinenciis, que ad presens pertineri videntur, dat is, met alle aan en toebehooren, die er tot het tegenwoordige *predium*, of, voor het tegenwoordige, bij *den Hof* gehouden worden te behooren.

Aut quicquid in posterum ibi, Deo adiuvante, acquiri potuerit, dat is, of wat er in het toekomende, met Gods hulp, bij verkregen zal kunnen worden. De tegenwoordige Giftbrief betrof dus niet alleen de, destijds bestaande, en tot het *praedium* behoorende, goederen; maar ook die goederen, welke naderhand zouden verkregen worden, van welke laatsten de begiftigde, evenzeer als van de eersten, de *iura praedii* moest genieten. Van zoodanige, door den Bisschop en de Kerk van *Utrecht*, nieuws verkregene goederen zijn er, op de jaren 1405 en 1411, reeds boven, bl. 749 en volg., voorbeelden bijgebragt; terwijl het verder, uit de Brieven van 1462 en anderen, bl. 302 en volg. opgegeven, blijkt, dat deze nieuws bekomene goederen mede behoorden tot des Bisschops *Tafelgoederen*; dat dezelve, evenzeer als de oude goederen, in den Giftbrief vermeld, onder deszelfs privative beheering en bestuur stonden; en dat zij overzulks, in allen opzigte, de *iura praedii* genoten. In het bijzonder waren hieronder begrepen zekere

zestig grazen bij *Selwert*, door Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM van HINDRIK VAN SELWERT aangekocht, naar uitwijzing van deszelfs *Register*, aldaar bl. 304 vermeld. Men zal dus de tegenwoordige begiftiging, in 1040 gedaan, te beschouwen hebben, als betrekking hebbende tot bijzondere eigendommen; tot private goederen en regten, onder één hoofdbestuur vereenigd; hoedanige inrigtingen men, in de oude gesteldheid der tijden, menigvuldig aantreft, zoo als reeds hierboven, bl. 862 en volg., is aangetoond. Zulk een beheer, en zelfs zulk eene regtspraak over het beheerde goed, hadden hier zelfs, van outds, de kloosters over derzelver bezittingen en meijerlieden. Men zie, onder anderen, de Brieven van 1371, 1378, 1387, 1388, 1389, enz., hierboven bl. 293, 342, 410, 415, 419, enz., alsmede den Brief van 1487, in het *Charterboek van Vriesland*, D. I, bl. 742.

Dit bijgebragte schijnt mij, eenvoudig, den inhoud en de beteekenis dezer begiftiging daar te stellen, en het blijkt daaruit, naar ik meen, ten klaarste, dat, bij dezen Brief, aan de Kerk van *Utrecht* niet is weggeschonken de oppermagt of de territoriale souvereiniteit over eene Stad of eenig Landschap, maar alleen de eigendom van een *praedium* of eenen Hof, met de bezittingen en regten, aan dat *praedium* verbonden, en daaronder behoorende. Deze uitlegging strookt ook volkomen, niet alleen met de oudste berigten, welke men omtrent *Groningen* aantreft, maar ook met het gedrag van de Bisschoppen en de Kerk van *Utrecht*, en het geheele beloop der geschiedenis in de vroegste tijden. Het is mijn oogmerk niet, omtrent dit een en ander, in een breedvoerig onderzoek te treden. Ik zal slechts eenige daadzaken aanvoeren, welke tot een genoegzaam bewijs hiervan kunnen verstrekken.

De betrekking van het Bisdom van *Utrecht* tot *Groningen* was van eenen tweeledigen aard. Dezelve toch bestond *vooreerst* daarin, dat de Bisschoppen het Geestelijk Regtsgebied over *Groningen*, met *Gho* en *Wold*, uitoefenden, offschoon van dit Geestelijk Regtsgebied, in den Gifbrief van 1040, geen gewag wordt gemaakt. *Ten tweede* waren zij eigenaren van het *praedium* in *Groningen*, met de daartoe behoorende goederen en regten. Wat het Geestelijk Regt betreft, schijnen de Bisschoppen dit, van de vroegste tijden af, te hebben gehad, zoo als blijkt uit den *Auctor Anonimus, de rebus Ultraiectinis*, door den Hoogleeraar MATTHAEUS uitgegeven, welke schrijver nogtans, zoo als reeds door Mr. H. L. WICHERS, in de inleiding van het *Tractaat van Reductie*, bl. 8, is aangemerkt, met

veel

veel omzigtigheid moet gelezen worden, en ook uit andere stukken kan worden afgeleid. Men zie, hierboven, de Brieven van 1181, 1250, 1282, 1300 en 1301, bl. 7, 24, 543, 559, 581, 587, en ook de Brieven van 1310 en 1311, bij MATTHAEUS *ad Anon.*, *pag.* 107 *et seq.*; uit alle welke en vele latere Brieven, in mijne *Monumenta* opgegeven, ook kan worden gezien, dat de Bisschoppen hunne bevelschriften, te dien opzigte, niet aan het Burgerlijk Bestuur der Stad *Groningen*, maar aan de Geestelijke Ambtenaren, en meestal aan de Priesters van de Walburgs en Martini kerken ter uitvoering hebben afgezonden. Offchoon nu op de berigten omtrent *Groningen*, in de vroegste tijden, niet altoos genoegzaam staat te maken zij, zoo vindt men nogtans veelvuldige spooren, dat *Groningen*, en ook die van het later aldus genoemde *Gorecht*, zich dikwerf tegen de Bisschoppen en de Kerk van *Utrecht* hebben verzet, wanneer dezen hunne magt te ver zochten uit te breiden. Ik heb reeds boven, bl. 44, aangeteekend, dat die van *Groningen*, omtrent het einde van de twaalfde eeuw, tegen BALDEWIJN, Bisschop van *Utrecht*, hadden staande gehouden, dat de Walburgs kerk, offchoon, volgens den aldaar aangehaalden *Anonimus*, *pag.* 6, door dien Bisschop en zijne voorzaten tot eene Kapel gebruikt, niet aan hen, maar aan de Stad en de Stads *parochia* toebehoorde; waaromtrent tevens kan worden nagezien VAN IDSINGA, D. I, bl. 110. Daar echter het uittreksel van de Kronijk, aldaar bijgebragt, eenigermate gebrekkig is, zoo zal ik het verhaal uit de oude Kronijk, hierboven bl. 856 aangehaald, hier laten volgen, zoo als het aldaar, op het jaar 1195, in het derde Boek, Cap. 14, geboekt staat: „Tempore BALDEWINI Episcopi contentio erat inter Episcopum *Traiectensem* et cives *Groningenses*, propter Ecclesiam sanctae „Walburgis. Episcopus autem volebat Ecclesiam praefatam pro sua sacella habere, allegans illam semper suorum „antecessorum fuisse oratorium; e contra cives *Groningenses* illam suam esse parochiam affirmabant, atque temporibus beati WALFREDI, veluti arcem, contra *Nortmannos* aedificatam. Quare *Groningenses* non multo post, propter timorem Episcopi, superiorem testudinem praedictae „Ecclesiae demoliti sunt, super quo ab Episcopo redarguti, „atque de iuramento admoniti, quod HARBERTO Episcopo iuraverant, ne dictam civitatem suam unquam muro „cingerent, magis indignati sunt." De Groningers beweerden dus, dat deze Kerk of dat gebouw niet onder het beheer van den Bisschop stond, maar tot hunne Stad of parochie behoorde. „*Parochialis Ecclesia*," zegt MATTHAEUS,

de nobilitate, Lib. 2, Cap. 35, pag. 554, „*proprie nec Mo-* „*nachorum, nec Canonicorum, ſed Plebis.*" Het ſchijnt ook, dat *Groningen* zulk eene groote waarde aan deze ſtelling heeft gehecht, dat zij, uit dit geval, een ſprekend en duurzaam teeken ontleende en daarſtelde, dat tot een blijk of bewijs van de oppermagt der Stad, en van hare onafhankelijkheid van het *Utrechtſche* Bisdom, kon verſtrekken, om, namelijk, het Stads zegel, met het afbeeldſel van dezelfde Walburgskerk, als een Stads eigendom, te voorzien; welk zegel, zoo als, in bovengemelde mijne aanteekening, bl. 44, is aangetoond, men reeds, in de eerſte helft van de dertiende eeuw, aantreft, en dat men, onafgebroken, tot aan de jongſte veranderingen in onze Staatsgeſteldheid, heeft behouden.

Die van *Trentawalda*, eene landſtreek, welke door de meeste van onze *Groninger* ſchrijvers, doch mijns erachtens te onregt, wordt gehouden voor het *praedium in villa Groninga et comitatu Drenthie*, bij den Brief van 1040 weggeſchonken, verzetteden zich, in het bijzonder, al vroeg tegen de uitbreiding van des Biſſchops gezag. Te *Groenenberg* aan de *Hunſe*, eene eigendommelijke of private bezitting van het Bisdom van *Utrecht* (zie, onder anderen, den Brief van 1462, bl. 303), bevond zich, reeds in de vroegſte tijden, het zoo ſterke kasteel *Groenenberg*, hetwelk, volgens het verhaal van MENCO, op het jaar 1250, bl. 154, voornamelijk ter afwering der aanvallen van die van *Trentawalda* geſticht was, en welk kasteel, ook op dat jaar, verwoest werd. Deze geſchiedſchrijver verhaalt verder, bl. 158 en 159, dat de *Utrechtſche* Biſſchop HENRICUS, in 1259, ter invordering van eenige ongewone gelden of belastingen, vier *parochiae* van *Trentawalda* gewapenderhand had overvallen, doch met dien, voor de aanvallers, zoo ongelukkigen uitſlag, dat dezelve waren terug gedreven, en meest alle in de Rivier de *Hunſe* den dood hadden gevonden. Doch, zonder verdere voorbeelden, te dezen opzigte, bij te brengen, de meermalen aangehaalde uitſpraak van den 26 Mei 1328, hierboven, bl. 102, geboekt, ſtrookt volkomen met de uitlegging van dezen Begiftigingsbrief van 1040, zoo even opgegeven. Men vindt daarin toch geen het minſte ſpoor van eenige aanſpraak, aan zijde van het Bisdom, op de Stad *Groningen* of eenig landſchap; maar deze uitſpraak bepaalde zich alleen tot de uit den weg ruiming van derzelver onderlinge geſchillen, omtrent het Geestelijk Regtsgebied, en het beheer over des Bisdoms eigendommelijke goederen in *Groningen*, *Gho* en *Wold*, benevens in *Drenthe*. Van dit Geestelijk Regtsgebied werden de geaardheid en grenzen bij deze uitſpraak nader bepaald; terwijl

wijl verder, met betrekking tot de eigendommelijke goederen, daarbij zoodanige schikkingen werden gemaakt en onderling goedgekeurd, dat daardoor deze goederen, en de regten, daaraan verbonden, zoo en in dien staat, als dezelve van ouds beheerd waren, verbleven. Misschien was de oorzaak der veranderingen, waarbij de Bisschop zich, destijds, bezwaard achtte, gelegen in de Stedelijke inrigting, en den, steeds toenemenden, bevestigden staat der Stad *Groningen*, waardoor, zoo omtrent het beheer van het *praedium*, en van de goederen, daarbij behoorende, als omtrent de uitoefening van de regten, daaraan verknocht, noodzakelijk eenige verandering moest ontstaan. Misschien moet het ook aan de beduchtheid voor de gevolgen, te dezen opzigte, worden toegeschreven, dat, toen die van *Groningen*, in 1110, in plaats van eene houten beschutting, een steenen muur, voorzien met poorten, om hunne Stad heen, aanlegden, dit door den Bisschop GUNDEBALD werd tegengegaan; welke hen noodzaakte, om hunnen muur weder af te breken (zie boven bl. 636). Waarschijnlijk zal ook hierin de reden te zoeken zijn, dat, in latere tijden, toen *Groningen* reeds eene, met muren, poorten en torens, bevestigde Stad was geworden, de Deken en het Domkapittel van *Utrecht*, bij den verpachtigingsbrief van het Geregt in *Groningen*, met *Wolde* en *Gho*, bij welken pachtbrief het Kapittel des Bisdoms bijzondere goederen aldaar had aan zich behouden, ten jare 1392 (zie boven bl. 462), uitdrukkelijk moesten bedingen den vrijen toegang tot, en het geruste verblijf binnen, de Stad *Groningen*. Dan dit, hetwelk mijn bestek thans niet gedoogt, breeder te ontwikkelen, daarlatende, moet ik verder doen opmerken, dat, volgens het Geestelijk Regt van *Groningen* en *Drenthe*, in 1332 tot stand gebragt, de *Praefectus* en de *Consules* in *Groningen*, met den Deken, in dit Zeendregt de voorzitting hadden, en de vonnissen moesten uitspreken. De Stad *Groningen* had dus, zelfs in dit Geestelijk Regt, voor zoo ver hare Stad aanging, mede inzage. Voorts komt in het slot van dezen Brief, hierboven, bl. 118 en 119, opgegeven, de Stad *Groningen*, in onderscheiding van den *Praefectus*, voor, wegens hare Stad en haar regtsgebied, en, nevens den *Praefectus*, de *Consules* in *Groningen*, als deze verordening met het zegel van hunne Stad bevestigende, en daaraan, voor zoo ver hunne Stad betrof, de noodige kracht bijzettende. De uitspraak der Dedigslieden, ter bevrediging der ontstane geschillen en onlusten, tusschen de *Vriesche* volken en de Stad *Groningen*, van 1338, hierboven, bl. 127, bijgebragt, strookt ook volkomen met de gegevene uit-

uitlegging. Men ziet uit dezelve, van den eenen kant, dat men de Stad *Groningen* beschouwde, als onafhankelijk en in staat, om de voorwaarden, onderling beraamd ter bevordering van de zekerheid in de regtspleging, den koophandel en andere gemeenschappelijke belangen, gestand te doen; doch ook, van den anderen kant, dat men het Bisdom van *Utrecht* en deszelfs ambtenaren, in derzelver goederen, regten en regtspleging, zocht te handhaven. Tot dit laatste schijnt wel, in het bijzonder, te behooren de zinsnede, aldaar bl. 139 en 140: „Item ordinamus, ut quilibet sua „bona, sua iura et iurisdictiones habeat, sicut de iure, „tempore mote litis huiusmodi, *in Civitate* et *extra*, pos„sidebat; quod etiam de ADOLPHO, et suis nepotibus et „heredibus eorundem, volumus observari." Behalve dat, zoo werd er ook, bij deze uitspraak, wel uitdrukkelijk gezorgd voor de schadevergoeding en de herstelling in den vorigen staat van hetgene, met betrekking tot de Kasteelen van *Groenenberg* en *Kortinghuis*, onder het Bisschoppelijk gezag staande, gedurende deze onlusten, was voorgevallen.

Ik bepaal mij voorts nog, om niet te breedvoerig te zijn, alleen tot de volgende twee hoofdpunten, waardoor de waarheid en zekerheid van de uitlegging van den Brief van 1040, door mij beproefd, des te meer moet in het oog vallen. *Vooreerst*, dat de Stad *Groningen* al de regten van oppermagt, zonder eenige medewerking van het Bisdom van *Utrecht*, van ouds, heeft uitgeoefend; zoo nogtans, *ten tweede*, dat, in zaken, bij welke niet alleen hare Stad, maar ook het Bisdom van *Utrecht*, wegens deszelfs bezittingen, belang had, de te makene verordeningen, met gemeen overleg, werden behandeld en tot stand gebragt.

Tot bewijs van het eerste punt kan verstrekken een aantal verbonden, door de Stad *Groningen*, als oppermagtig en onafhankelijk, ingegaan, zoo als, in 1258, met het Landschap *Fivelingo*; in 1283 met die van *Mentene*; in 1287 met die van *Menterwolde*; in 1291 met het Landschap *Drenthe*; in 1317 met de Stad *Leeuwarden*; in 1318 met het *Vriesche* Landschap *Oostergo* en eenige Conventen aldaar, en nog, in hetzelfde jaar, met de Stad *Dokkum*; in 1338 met de *Vriezen* en *Drenthe*; in 1339, 1350 en 1352 mede met *Drenthe*; in 1361 met *Westergo*, *Oostergo*, de *Ommelanden*, het *Oldambt*, *Reiderland*, *Eemsland* en *Broekmerland*; in 1366 met *Humsterland*; in 1378 met het Landschap *Hunsingo* (zie hierboven, bl. 33, 43, 50, 53, 88, 89, 92, 127, 150, 187, 193, 229, 254, en 334), om thans van vele andere verbonden van latere tijden niet te spreken.

Niet

Niet alleen dit, maar *Groningen* is ook, van ouds, algemeen, en door ieder, als eene oppermagtige en onafhankelijke Stad, beschouwd en erkend, zoo als, in 1257, door HENRIK III, Koning van *Engeland*; in 1293, door den Graaf van *Benthem*; in 1298, 1314 en 1365, door de Graven van *Holland*; in 1334, door het Landschap *Rustringe*; mede, in dat jaar, door de Stad *Staveren* (zie de Brieven bl. 29, 125, 126, 253, 572, 576 en 595), en ook, om geene andere voorbeelden bij te brengen, in het jaar 1370, door de *Hanzeesteden* en den Koning van *Denemarken*, volgens de Brieven, in het *Charterboek van Friesland*, D. I, bl. 233 en volg., en bij anderen, te vinden. Dat *Groningen*, ook in haar inwendig bestuur, onafhankelijk is geweest, blijkt van zelf uit de aangehaalde stukken en verdragen, volgens welke die Stad de, met haar verbondene, Steden en Landschappen eene volkomene zekerheid en veiligheid, dat zij hare verbonden kon nakomen, deed hebben en moest doen hebben. Dit is buitendien ook uit een aantal stukken, in dit werk verspreid, genoeg af te leiden. Men zie, onder anderen, de Brieven van 1346, 1374 en 1375, bl. 166, 331 en 332, benevens mijne aanteekeningen, bl. 299, 743 en elders. Men zal nogtans ligt begrijpen, dat ik, van *Groningen's* oppermagtigheid en onafhankelijkheid sprekende, dit alleen doe met betrekking tot het *Utrechtsche* Bisdom, en onverminderd de oorspronkelijke onderhoorigheid der Stad aan het *Duitsche Rijk*, waarvan de Giftbrief zelf, en de Brieven van 1141, 1152, 1169, 1176, 1359, enz., bl. 1, 3, 5, 195, 211, enz., tot bewijzen kunnen verstrekken, en waarvan men, in de geschiedenis van de vijftiende en zestiende eeuw, zeer menigvuldige sporen aantreft.

Het *tweede*, door mij opgenomene, punt schijnt niet minder zeker te zijn. De waarheid daarvan wordt bewezen door zoo vele stukken, als er nog van de *Praefecti* in *Groningen* bekend zijn. De zaak komt, mijns erachtens, hierop neder, dat het Bisdom van *Utrecht* wel deszelfs *Praefecti* in *Groningen* heeft gehad, doch dat dezelve niets anders geweest zijn, dan *Praefecti* van het *praedium*, en van de goederen en regten, daarbij behoorende. Althans is mij nimmer eenig bewijs voorgekomen, dat deze *Praefecti* ooit eenige regten van oppermagt, in betrekking tot de Stad *Groningen*, hebben uitgeoefend. Derzelver werkzaamheden bepaalden zich alleen tot het bestuur der goederen, en meestal, bepaaldelijk, zoo als uit de stukken blijkt, om, bij de meer en meer toenemende industrie, te zamen met de *Consules* in *Groningen*, den waterstaat te verbeteren, waarbij zij, wegens des Bisschops goederen, hoofdzakelijk bij de

Ri-

Rivieren de *Hunse* en de *Aa* gelegen, een groot belang hadden. Het eerste, mij bekende, stuk, waaruit over de werkzaamheden van deze *Praefecti*, te dezen opzigte, eenig gevolg kan worden getrokken, is van den 8 April 1285, en hierboven, bl. 45, te vinden. Dit stuk behelst eene uitspraak van den *Praefectus* EGBERTUS en eenige andere personen, als ter wederzijde gekozene Dedigslieden, in een geschil, tusschen het Convent van *Adewerd* en de *homines* van *Osterwalda* en *Gha*, over eenen dam, welke, door dat Convent, in het Kanaal de *Groeve* was gelegd. De oorsprong van het geschil lag in den aankoop en het aan de snede brengen van eenen grooten opstrek veens, door gemeld Convent, van de Ingezetenen van *Zuidlaren*, in het jaar 1262, aangekocht, en waarvan ook de Brief door den *Praefectus* en de Stad *Groningen* was bezegeld. Daarover was, in 1264, een nader vergelijk getroffen, zoo als, in de aanteekening aldaar, breeder kan worden nagezien. Deze uitspraak, zoo als uit het slot van den Brief blijkt, werd nu, behalve door de andere, daarbij belanghebbende, Landschappen, mede door de Stad *Groningen* aangenomen, en door dezelve, nevens den *Praefectus*, bezegeld. Op eene gelijke wijze werd de *Adewerder* Zijlbrief van het jaar 1313, boven bl. 72, nevens de verdere daarbij belanghebbenden, door den *Praefectus*, en ook door de Stad *Groningen* bezegeld; alsmede eene overeenkomst, welke, in 1321, door de Stad *Groningen*, met de Landschappen *Hunsingo* en *Fivelingo*, nopens het aanleggen van eene zekere waterleiding en schutsluis, was gemaakt en bezegeld, en, in 1322, mede door den *Praefectus* en anderen werd aangenomen en bezegeld; welke Brieven, hierboven, bl. 93, te vinden zijn. Zoo werd ook de overeenkomst van 1332, nopens zekere zijlen en waterleidingen bij *Groenenberg*, boven bl. 110, door al de belanghebbenden, en, onder dezelve, wel uitdrukkelijk door de Stad *Groningen*, zoo wel als door den *Praefectus* in *Groningen*, aangenomen en bezegeld. Behalve de genoemde stukken, is er ook nog voorhanden een Brief van 1309, te vinden bl. 68, rakende de Rivier *de Hunse* en de visscherij aldaar, welke Brief alleen door den *Praefectus* in *Groningen*, de Etten van *Drenthe*, en de Regteren van *Fivelingo* is bezegeld. Doch offschoon dezelve, destijdes, om redenen, mij onbekend, door de Stad *Groningen* niet mede is bezegeld, zoo bevat dit stuk evenwel ook niets, waaruit eenig regt van oppermagt, aan zijde van den *Praefectus*, zou kunnen worden afgeleid. Voor het overige bepaalde zich de werkzaamheid van deze *Praefecti* tot het Geestelijke Regt, en ook somtijds tot de

be-

behandeling van zaken van zoodanige Geestelijken, als welke niet tot het Bisdom van *Utrecht* behoorden. Zoo werd, door Bisschop HENRICUS, bij eenen Brief van 1250, boven bl. 23, aan den Cureet van *Anlo* en de *Judices* of *Praefecti* van *Koevorden*, *Eelde* en *Groningen* opgedragen de uitvoering en handhaving van eene vergunning, door dien Bisschop, aan den Abt en het Convent van *Adewerd* verleend, om hout, turf en beesten in *Groningen*, in *Dranthe*, en in al des Bisschops landen, te mogen brengen, en aldaar koophandel te drijven; met bijvoeging, dat, zoo eerstgemelde Cureet en *Judices* hieromtrent nalatig bevonden werden, de Abt en Prior van *Dokkum*, volgens bekomene bevelen, den Abt en het Convent van *Adewerd*, te dien opzigte, bescherming zouden verleenen. Men zie voorts de Brieven van 1276, 1282 en 1319, bl. 556, 559 en 618. Er bestonden dus wel *Praefecti* in *Groningen*, en ook, naar het schijnt, eene soort van Geregt of regtsoefening, die zij aldaar bekleedden of waarnamen, doch dezelve bepaalde zich, voor zoo verre men dit uit echte stukken kan en moet opmaken, alleen tot de goederen en regten, in den Giftbrief van 1040 voorkomende, zonder eenigerhande, althans wereldlijke, betrekking tot de Stad *Groningen*.

Ik moet nog bij een ander punt een oogenblik blijven stilstaan. Ik heb, namelijk, bij de verklaring van dezen Brief beweerd, dat, door het *praedium* en de verdere goederen, in dien Brief vermeld, te verstaan zijn de Hof of *Curia dominicalis* in *Groningen*, met het daaronder behoorende, zonder dat men daardoor een bepaald Landschap te verstaan hebbe. EMMIUS, ALTING en anderen houden het echter daarvoor, dat dit *praedium* de Landstreek of het Landschap *Threntawalda* of *Drenterwolde* zou geweest zijn, waarvan wij, zoo even, als zich, van ouds, ten krachtigste tegen den Bisschop van *Utrecht* verzet hebbende, hebben gewag gemaakt. Zij brengen nogtans voor deze stelling geene bewijzen bij, dan betrekkingen, welke, in veel latere tijden, zijn ontstaan. Ook de Giftbrief zelf spreekt er geen woord van, offchoon anders de naam van deze Landstreek al zeer oud is; zie EMO, op het jaar 1231, pag. 91. De treffelijke schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 180, stemt ook in met het gemelde gevoelen, op grond, dat, bij den reeds aangehaalden Brief van 1322, boven bl. 93, waarbij eene overeenkomst van 1321, door den *Praefectus* en eenige anderen, wordt bekrachtigd, de *Praefectus* denzelven, wegens *Drenterwolde*, als van zijn regtsgebied zijnde, zou hebben bezegeld. Dan dit staat niet

niet in den Brief, daar deze verordening zich bepaalt tot de *Homines de Threntawalda*, en, door de bijgevoegde woorden: *nostre iurisdictionis*, mijnes erachtens, de *homines sui*, in den Brief van 1328, bl. 106, (zie mede de Brieven, bl. 162, 258, 352 en 519) voorkomende, zoo als de maker van de vertaling van den eerstgemelden Brief, bl. 99 bijgebragt, het heeft: *Lude van Threntawalda onses geregtigheidt*, moeten verstaan worden. Men zie mede ARNTZENII *Instit. iur. Belgici*, *Part.* I, *Tit.* VIII, *pag.* 107, en de, aldaar aangehaalde schrijvers. Deze gebruikers van des Bisdoms landerijen komen, in deze streken, ook meer onder dien naam voor, en worden uitdrukkelijk van *cives* onderscheiden, zoo als uit den, mede reeds aangehaalden, Brief van 1332, bl. 110, kan gezien worden, als bevattende deze Brief eene overeenkomst tusschen de *cives proprietarii predictorum in Westerhemmerke et in Osterhemmerke in districtu Groniensium*, en de *homines in Nordike*, *Middelberde*, *Ecgeberd*, *Broke*, *Crepeswolde*, *Barghe*, *Everdeswolde*, *Middelare*, *Northlare*, *Unne*, *Haren*, *Tesse en Helcman*; van welken Brief, volgens diens slot, vier gelijkluidenden waren geschreven, waarvan er een aan de *cives de Groninger Osterhemmerke et Westerhemmerke*; een aan het Convent van *Essen*; een aan de *Homines de Threntawalda*, en de vierde aan die van *Kropswolde* en *Gho* moest komen. Het komt mij tevens voor, dat, door de *Homines de Osterwalda et Gha*, in den Brief van 1285, boven bl. 45 vermeld, de gebruikers van de zoodanige landen, aan het Bisdom van *Utrecht* behoorende, mede te verstaan zijn, en dat dit *Osterwalda* ook tot het, thans zoogenaamde, *Gorecht* heeft behoord, en waarschijnlijk het oostelijkste gedeelte daarvan zal hebben uitgemaakt. Mijne aanteekening *c.* op dezen Brief, bl. 47, en ook de latere aanteekening, bl. 250, dat misschien door *Osterwalda* een gedeelte van *Fivelingo* en wel de *Woldstreek* aldaar zou te verstaan zijn, is buiten twijfel ongegrond, en ik verzoek den lezer, deze misvatting, op de aangehaalde plaatsen, naar de tegenwoordige opgave, te verbeteren. Ik ben hieromtrent, door den geleerden steller der Recensie van het tweede stuk mijner *Monumenta*, geplaatst in het *Letterkundig Magazijn* voor het jaar 1825, N°. II, reeds oplettend gemaakt, en betuig denzelven mijnen dank voor deze teregtwijzing. Door de onderscheidene benamingen van *Threntawalda*, *Oosterwalda*, *Wolde*, wordt, in de oude stukken, waarschijnlijk dezelfde landstreek bedoeld, welke met *Gha* of *Gho*, een gedeelte, en met het *Gerigt van Selwert*, waarover, in mijne aanteekeningen bl. 748 en volg. en elders, bree-

breeder gehandeld is, het geheel van de, thans, onder den naam van het *Goregt* of *Gerigt van Selwert*, algemeen bekende landſtreek uitmaakte, al hetwelk de reeds al te groote uitgebreidheid van deze aanteekening mij verbiedt thans te betoogen; te meer, daar het onderzoek hiervan, tot een beter verſtand van den Brief van 1040, niets kan toebrengen. Het laatst bijgebragte dient alleen, om den lezer te doen opmerken, dat, offchoon het Bisdom van *Utrecht*, in deze landſtreken, vele goederen had, er nogtans geene genoegzame redenen beſtaan, om het daarvoor te houden, dat, hetzij *Trenthawalda*, of wel het geheele *Gorecht*, zoo als fommigen het opvatten, van ouds, aan dat Bisdom zou hebben toebehoord, en het bedoelde *praedium* zou hebben uitgemaakt; te minder, daar, in deze landſtreken, vele goederen zich bevinden, welke, van ouds, niet aan het Bisdom van *Utrecht*, maar aan andere eigenaren hebben toebehoord, zoo als niet moeilijk zou zijn te bewijzen.

Ik eindig hiermede mijne aanmerkingen, ter verklaring van dezen Giftbrief, voor zoover het *praedium* in *Groningen*, met diens toebehooren, betreft. Deze aanmerkingen verzoek ik echter, zoo als reeds in het begin van deze aanteekening gezegd is, grootendeels ſlechts als gisſingen te beſchouwen. Een oud geſchiedſchrijver, door den Hoogleeraar DE RHOER, in de meermalen aangehaalde *Exercit. Histor.*, *Cap. I.* § 8, bijgebragt, waarmede anderen, aldaar vermeld, overeenſtemmen, zegt: „De *Groningers* waren den Bisſchop „onderdanig, ſo veel haar zelfs gelievet ende nicht meer." Dit is waar, maar derzelver gedrag wordt, naar ik meen, allezins door den Giftbrief zelven gewettigd. Het ſchijnt mij, met anderen, genoegzaam zeker te zijn, dat de Bisſchoppen van *Utrecht* allengskens hun gezag, boven den inhoud van den Giftbrief, hebben zoeken uit te breiden, waartoe het vermogen dezer Bisſchoppen, de hooge invloed en het onbepaald gezag der Geestelijkheid, en de ſlaafſche onderwerping van alle wereldlijk gezag aan derzelver inzigten en verordeningen, al vroeg den weg moesten banen; en dat men, in latere tijden, het dikwerf van zijn belang heeft geoordeeld, om hen in de, eens toegeſtane en erkende, regten te doen blijven, en daaraan zelfs eene meerdere vastigheid te geven, ten einde zich, langs dien weg, tegen de overheerſching van magtiger vorſten in veiligheid te ſtellen. Eenige jaren na het eindigen van de onlusten tusſchen den Bisſchop en de Stad *Groningen*, welke, bij den Zoenbrief van den 7 Junij 1360, boven bl. 224, zijn ter neder gelegd, treft men, voor het eerst, echte ſtukken aan, waaruit men kan zien, welke goederen en regten het Bisdom

 zich

zich toekende. Ik zal mij niet in eene breedvoerige behandeling van dit alles inlaten, en slechts eenige punten, daartoe betrekkelijk, aanstippen. In 1371 werd dan door het Domkapittel te *Utrecht* verpacht, volgens den Brief, bl. 298 bijgebragt: „hoer weerlike Ghérichte ende Heerlykheyt, „hoghe ende leghe, te *Groeningen* ende te *Zelewaert*, mit „*Wolde* ende *Gho*, ende alle hoere toebehoeren, alsoe als die „hem ende hoerre Kercken ten Doem voerseyt toebehoren." Volgens den verderen inhoud van dien Brief, waren in deze verpachting niet begrepen de „thyns, tienden ende renten „ende ander erfnisse, als zy daer ligghende hebben," welke het Kapittel aan zich behield. Het schijnt mij aan geen' twijfel onderhevig te zijn, of men hebbe dezen weidschen titel van wereldlijk Geregt en Heerlijkheid, hoog en laag, uit de Jurisdictie en het beheer over de eigendommelijke goederen, tot het *praedium* in *Groningen* behoorende, als in den Giftbrief vermeld, ontleend. Het is dus de vraag, of men de Stad *Groningen* onder dat Geregt en die Heerlijkheid mede verstaan en begrepen hebbe. De Heer VAN IDSINGA beslist dit geschil, volgens zijne gewoonte, aanstonds ten nadeele van *Groningen*, zonder zelfs op eenige wijze te onderzoeken, wat men, op dien tijd, en ook later, in de pachtbrieven van 1392, door het *Gerichte in Groningen*, in onderscheiding van de *Stad Groningen*, verstond. Doch dat de Stad *Groningen* niet onder dat Geregt heeft behoord, is met genoegzamen grond van zekerheid af te leiden uit eenen Brief van den 5 November 1384, bl. 376, in welken de *Stad Groningen* en het *Gerichte van Groningen*, als twee van elkander onderscheidene ligchamen en betrekkingen, worden genoemd. Deze Brief bevat eene verordening van den Bisschop FLORIS VAN WEVELICHOVEN, nopens den voet, op welken de dagvaardingen, door hem uit te brengen, aan den gedagvaarden zouden moeten worden vertoond, en bepaalt te dien einde onderscheidenlijk, hoe dit aan personen uit de *Stad van Groningen*, uit *Go*, uit *Wold*, en uit het *Gerichte van Groningen* zou moeten geschieden, namelijk, dat de daagbrieven eerst moesten worden vertoond en ter kennis gebragt, bij Brieven van voorschrijving, aan den Burgemeester, of aan den Schout; van welken de eerste buiten twijfel tot de *Stad Groningen* heeft behoord, terwijl het mij verder, bij eene nadere overweging van dit onderwerp, toeschijnt, dat deze Schout alleen tot het *Gericht in Groningen*, of, zoo als de pachtbrieven van 1371 en 1392 het hebben, tot het Geregt te *Groningen* en te *Selwerd*, zal behoord hebben, door welke opvatting tevens, al hetgene ik, omtrent dezen Schout, bl. 742 en volg., heb aan-

aangeteekend, eenen meer bepaalden en duidelijkeren zin zou bekomen. Mr. H. L. WICHERS, *Tract. van Red.*, bl. 26 en volg. der *Inl.*, heeft ook reeds, uit den inhoud van dezen pachtbrief van 1371, en ook uit dien van de pachtbrieven van 1392, aangetoond, dat de *Stad Groningen* onder het *Gerichte van Groningen* niet begrepen kon zijn. Men zal het dus, mijnes erachtens, daarvoor te houden hebben, dat het Kapittel te *Utrecht*, in deze pachtbrieven, den Giftbrief van 1040 omtrent in eenen gelijken zin opvattende, als hier boven is voorgedragen, door dat *Gerichte te Groningen* niets anders heeft verstaan, dan de regtspleging en het beheer over de goederen, tot het *praedium* behoorende, zonder eenige betrekking tot de *Stad Groningen*. Bij den Brief van 1392, bl. 450, verpachtte voorts het Domkapittel aan de VAN HOVE's het derde gedeelte van dit zelfde Geregt en deze zelfde Heerlijkheid te *Groningen* en te *Zelcwaert*, met *Wolde* en *Gho*, en behield weder aan zich de goederen, in den zoo even gemelden Brief van 1371 opgegeven. Doch, in den Brief van 1392, bl. 457, bij welken het Domkapittel de overige twee derden aan de Stad *Groningen* heeft verpacht, wordt dit verpachte op eene geheel andere wijs, omschreven, als wordende bij dien Brief door hetzelve verpacht, „al onse Gherichten ende Heerlicheiden „tot *Gronynghen*, hoghe ende leghe, bynnen ende buten „*Gronynghen* gheleghen, mit *Wolde* ende mit *Ghoe*, mit „hofsteden, mit tymmer, mit ackeren, bouwich ende onbou„wich, campe, weyde, visscherye, weghe, waterganc, mit „munte ende mit tolle, cleyn ende groot, ende mit al ho„ren toebehoren, alst ons, onser kercken, ende onsen Ca„pittel aenghecomen ende ghegheven is van Keyser HEIN„RIC", enz. Men heeft hier meer naauwkeurig de woorden van den Giftbrief gevolgd, doch daarin van het Geregt van *Selwert* geen gewag gemaakt. Dit geschiedde, buiten twijfel, met voorbedacht, om het geslacht van *Selwert*, hetwelk ook, kracht erfregt, in al de goederen en waardigheden van de vorige Prefecten in *Groningen* was opgevolgd, in deszelfs regten en bezittingen, en, in het bijzonder, in het regt, bij den bovengemelden pachtbrief van 1371 verkregen, niet te verkorten, zoo als dan ook naderhand Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM dit Geregt van *Selwert*, met de bezittingen van dat geslacht, aldaar en elders, in en bij deze Stad gelegen, van JOHAN VAN DEN HOVE en HINDRIK VAN SELWERT heeft aangehandeld, zoo als hier boven, bl. 748. en volg., is aangetoond. Of dit *Selwert* voor hetzelfde goed te houden zij met de *terra Selewert*, welke, volgens den Brief van 1169, bl. 3, een ze-

zekere LUDGERUS, dienstman van St. Marten te *Utrecht*, in leen had bezeten, en aan den Abt en het Convent van *Runen* had verkocht; welke opdragt de *Utrechtsche* Bisschop GODEFRIDUS niet alleen had goedgekeurd, maar zelfs vermeerderd, door den vollen eigendom van dat goed aan den gemelden Abt en diens Convent weg te schenken; en van welk *Selewert* ook vervolgens, in de Brieven van 1181 en 1207, bl. 7 en 13, wordt gewag gemaakt; en of het geslacht van *Selwert* dit goed, hetwelk, in het Huwelijkscontract van 1360, bl. 226, voorkomt, en hetwelk dat geslacht, buiten twijfel, reeds vroeger bezeten heeft, van het Convent van *Runen* heeft aan zich bekomen; van dit alles is mij niets bekend. Zoo de eerstgemelde Brieven tot dit *Selwert* behooren, dan vindt men mede reeds, in den, zoo even aangehaalden, Brief van 1207, eene *Ecclesia* in *Selwert*, wordende er van eenen Abt van *Selwert* al gewag gemaakt in den Brief van 1254, bl. 26, en dus reeds vroeger dan in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 177, is opgegeven. Dan, om van dezen uitstap terug te komen, bij den pachtbrief van 1392, zoo even aangehaald, waren aan de Stad *Groningen*, behalve de geregten, verpacht alle des Bisdoms overige bezittingen, in den Giftbrief van 1040, als tot het *praedium* behoorende, vermeld, en echter verklaarde het Kapittel, bij het vervolg van denzelfden Brief, aan zich te houden, en in die verpachting niet begrepen te zijn, de „tyns, tienden, renten en ander erfnisse, welke „zij aldaar liggende had", op eene gelijke wijze, als dezelve, in de voorgaande Brieven van 1371 en 1392, mede van deze pacht waren uitgezonderd. Wat waren dan, zal men vragen, de laatstgemelde goederen? Ik zal trachten dit op te helderen, voor zoo ver de duisterheid der uitdrukkingen, in de oude Brieven gebezigd, en welke zich over al de betrekkingen, tusschen de Stad *Groningen* en het Bisdom van *Utrecht*, uitstrekt, dit maar eenigzins kan toelaten.

Mijnes erachtens dan, waren de goederen, welke het Kapittel van *Utrecht*, bij deze pachtbrieven van 1371 en 1392, aan zich behield, niet in den Giftbrief van 1040 gegrond, maar van eene veel latere herkomst. Ik moet mij al wederom tot de uitspraak van den 26 Mei 1328, bl. 101 bijgebragt, bepalen. Bij deze uitspraak werd niet alleen, voor het eerst, op eenen vasten voet gebragt de magt van den Bisschop, om eenen Deken en andere Geestelijke ambtenaren, in *Drenthe* en *Groningen*, te mogen aanstellen, maar ook de betaling der precarien in *Groningen*, *Gho* en *Wold*. Deze precarien, welke, zoo als reeds, bl. 523, is aangeteekend, het eerst in eene vrijwillige opbrengst hadden be-

bestaan, waren hierdoor eene vaste belasting geworden, zoo nogtans, dat zij door den Bisschop in persoon moesten gevraagd worden. Men kon ook, naar het schijnt, van de nalatigen, volgens deze uitspraak, breuken invorderen, terwijl er, in dezen Brief, ook nog van tienden, die, naar Geestelijk regt, moesten geïnd worden, wordt gewag gemaakt. Men zal dus, naar mijn inzien, door deze *tyns, tienden, rente en andere erfnisse*, welke het Bisdom bij deze pachtbrieven aan zich behield, de gemelde precarien en opbrengsten te verstaan hebben. Bisschop DAVID VAN BOURGONDIEN had, zoo als, bl. 532, reeds is opgemerkt, bij den Brief van den 29 December 1460, waarbij het *Gericht van Selwert*, met diens opkomsten, aan de Stad *Groningen* wordt verpand, het oog op deze precarien, breuken, enz., als opkomsten van dat Geregt, komende daarin voor, onder den naam van „Renthen myt horen toebehoe„ren, broeken, opcomyngen ende vervallen." Men vindt derzelver betaling, benevens het Register van dezelve, offchoon in latere tijden opgemaakt, hier boven, bl. 524 en volg. Deze Bisschop had tevens de goederen, tot het *praedium* in *Groningen*, volgens den Giftbrief van 1040, behoorende, althans grootendeels, verpacht, zoo als, bl. 303 en volg., is aangetoond. Er blijft mij echter, in deze Brieven van 1371 en 1392, nog veel onverstaanbaars over, in het bijzonder de uitdrukking, volgens welke onder deze verpachtingen mede begrepen waren *Wolde* en *Gho*. *Wolde* en *Gho* behoorden immers, naar het schijnt, van ouds onder *Groningen*. In den Brief van 1328, bl. 101, en diens vernieuwing of bekrachtiging, bij de Bisschoppelijke Brieven van 1344, 1368, 1380, en zelfs bij dien van Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM, van den 25 Januarij 1400, bl. 162, 258, 352 en 519 bijgebragt, worden *Gho* en *Wold*, offchoon door de Bisschoppen *terre nostre* genoemd, uitdrukkelijk gezegd te zijn *Iurisdictionis Groniensis*.

Ik heb wijders, bl. 453, 476 en elders, aangeteekend, dat Bisschop FREDERIK VAN BLANKENHEIM deze verpachting, in 1392, aan de Stad *Groningen* gedaan, als onwettig beschouwde, en dat hij zich het regt van het Domkapittel op de verpachte geregtigheden, bij eene verzegelde overeenkomst van den 5 September 1400, heeft doen opdragen. Bij deze overeenkomst stond hij aan het Kapittel af eenige *Tafelgoederen*, hem als Bisschop toebehoorende, en bekwam daarvoor weder, in de betrekking van Bisschop, deze *Groninger* geregtigheden en goederen, ontheffende tevens daarbij wel uitdrukkelijk het Kapittel van alle verpligtingen, op hetzelve, uit hoofde van de gedane ver-

verpachting, liggende. Van dezen Brief, door MATTHAEUS *ad Anon.*, bl. 51, uitgegeven, en daaruit door VAN IDSINGA, D. II, bl. 37, overgenomen, is ook nog het oorspronkelijke in de Archiven van het voormalige Kapittel ten Dom berustende, en mij daaruit, op mijn verzoek, daar ik, uit de vergelijking met vroegere en latere stukken, meende, in het uitgegeven stuk eene fout, hetzij in het afschrijven, hetzij in het drukken, te zijn begaan, gunstiglijk een geauthentiseerd afschrift verleend, doch hetwelk met het uitgegevene overeenstemt. Bij deze verwisseling worden aan Bisschop FREDERIK afgestaan, niet alleen alle deze geregten „cum nemoribus," waardoor men, naar het schijnt, de landstreek het *Woldt* of *Wolde* bedoeld heeft, en *Goe* benevens de verdere goederen, zoo als dezelve, in 1392, aan de Stad *Groningen* waren verpacht; maar ook die opkomsten, welke het Kapittel destijds aan zich had behouden, en welke aldaar worden omschreven te liggen of te bestaan „in opido „de *Groninge*, vel extra illud infra (dat is *intra*) leucam," en dus tot eene uitgestrektheid van slechts 1500 of ten hoogste van 2000 schreden; zie DU CANGE op het woord *Leuca*. De pachtbrief van 1392 werd daarom dan, na veelvuldige onlusten, oorlogen en onderhandelingen, wederom vernietigd, en, in 1405, eene nieuwe overeenkomst gemaakt, volgens welke *Groningen* alleen in pacht bekwam het Geregt in *Groningen*, met de thans zoogenoemde *Stads Tafel*, terwijl daarentegen het Geregt van *Selwert*, bestaande in *Cho* en *Wold*, aan den Bisschop zou verblijven; alles te zien uit de Brieven bij VAN IDSINGA, D. II, bl. 52 en volg., en den Brief hier boven, bl. 798.

Ik moet ook nog met een enkel woord spreken van de betrekkingen met het Bisdom van *Utrecht*, zoo als dezelve zich, in het laatst van de veertiende eeuw en vervolgens, opdeden, wijl dit almede tot de geschiedenis van den Giftbrief behoort. Bij de Brieven van den 19 Februarij 1399, bl. 504 en volg., wordt, uitdrukkelijk, door *Groningen* erkend, „dat Burghermeisteren, Raet ende de ghemene Stad „van *Groningen*, ende die Gerichten van *Groningen*, staen, „ende menich hondert jare gestaen hebben, van des Keisers wegen ende ghifte, in hand des Kirken van *U-* „*trecht*." Dan voor deze erkenning is voorzeker in den Giftbrief zelven geen grond te vinden, en dezelve is alleen toe te schrijven aan de toenmalige omstandigheden der tijden, in welke de Hollandsche Graven op *Groningen* aanspraak maakten, zoo als reeds, bl 494 en elders, is aangeteekend. In deze erkenning en verklaring van de Stad *Groningen* was het echter, dat Bisschop FREDERIK VAN BLANKEN-

HEIM

HEIM den eenigen grondslag voor zijnen eisch, om door de Stad, als *Heer* of *Landheer*, gehuldigd te worden; en dat de Graaf van *Benthem* een voldoend bewijs, om, bij zijne uitspraak van den laatsten September 1407, dezen eisch voor goed te houden, hebben gezocht, gelijk reeds, in het begin van deze aanteekening, is aangetoond. Het gevolg hiervan is geweest, dat, na lange onderhandelingen, en door de daartoe medewerkende Staatsveranderingen, de Stad *Groningen*, in 1419, den Bisschop, als Landheer, heeft gehuldigd, waarvan de Brieven bij VAN IDSINGA, D. II, bl. 238 en volg., zijn geboekt; wordende nogtans, in den Brief, aldaar bl. 240, met betrekking tot de woorden van den Giftbrief: „praedium — in villa *Groninga* — in comitatu „*Trente* situm," het woord *praedium* wel te regt door het woord *Hoff* vertaald, maar de geheele zinsnede overigens verkeerdelijk overgezet door de woorden: „*Die Hoff ende die* „*Stadt van Groningen, in Drenthe gelegen.*" Deze huldiging door de Stad *Groningen*, en deze onderhoorigheid in het wereldlijke aan den *Utrechtschen* Bisschop zijn echter nooit, door de Duitsche Keizers, van welken de Giftbrief het bestaan had bekomen, gewettigd of voor goed gehouden, offschoon anders de oorspronkelijke onderhoorigheid van die Stad aan het Duitsche Rijk, ook op dien tijd, erkend werd, waarvan tot een bewijs kan verstrekken de Rijksacht van den Roomschen Koning SIGISMUND, tegen de Stad *Groningen* en eenige van de partij der Vetkoopers aldaar, in 1418; zie EMMIUS, *Hist. Frisiae*, *Lib.* 18, *pag.* 266. In de uitspraak, tusschen de Keizerlijke Gevolmagtigden, de Stad *Groningen*, en eenige anderen, ten gevolge waarvan deze Rijksacht is opgeheven, van den 30 November 1419, wordt ook wel zeer uitdrukkelijk bepaald, dat, in die Uitspraak, niet zou begrepen, en dus door dezelve niet gewettigd zijn de huldiging, door de Stad aan den Bisschop gedaan; zie dezen Brief, hier boven, bl. 765. Het geheele beloop der geschiedenis van de vijftiende eeuw en later, in den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, en elders, geboekt, kan verder tot een bewijs van de onderhoorigheid der Stad aan het Rijk verstrekken. Ook vervoegde zich *Groningen* altijd bij de Duitsche Keizers, ter bekoming van voorregten, zoo als dan ook, door dezelve, aan de Stad het regt, om gouden munt te slaan, in 1487, en nog meer andere privilegiën zijn verleend; zie Mr. H. L. WICHERS, *Inleid. tot het Tractaat van Reductie*, bl. 45; zonder dat er eenig spoor voorhanden is, dat, gelijk deze kundige Schrijver aldaar laat volgen, er ooit, door de Bisschoppen van *Utrecht*, aan die Stad voorregten in wereld-

 lij-

lijke zaken zouden verleend zijn. De Gezanten van den Roomfchen Koning MAXIMILIAAN hielden daarom ook, in 1505, in antwoord op hetgeen door den Bisfchop en de Stad *Groningen* was voorgedragen, wel uitdrukkelijk ftaande, „dat het Gefticht en de Kerk van St. Meerten te „*Utrecht* flechts hadden de geestelijke Jurisdictie en het „Kerckelyk Beftuur, waarin men dezelve niet dagt te be„korten, maar dat de Regalien en het weereldlijk regt het „Roomfche Rijk toekwam, en dat het Rijk dat voor het „hare hield," zoo als dit bij S. BENINGA, *Chron. der Vriefcher Landen*, bl. 120 en 121, te vinden is. Men zie verder, over de onderhoorigheid dezer Gewesten aan het Duitfche Rijk, WAGENAAR, *Vad. Historie*, D. V, bl. 301 en volg., en Mr. H. VAN WYN, in zijne bijvoegfels, bl. 73 en volg., benevens de aldaar aangehaalde Schrijvers.

Omtrent het overige gedeelte van den Brief van 1040, zijn mij geene bijzondere bedenkingen voorgekomen. Het woord *Carrada* verdient nogtans eenige opmerking. Dit woord toch heeft velerlei beteekenisfen. Men verftaat gewoonlijk, met VAN RHYN, in de aanteekeningen op *de Oudh. en Geft. van Groningen*, bl. 45 en volg., door *Carrada vini*, een zeer groot vat wijn, *Charatee*, genaamd. Dan daar er dertig *Carradae vini*, volgens den Giftbrief, aan de Broeders van de St. Meertens Kerk, uit de opkomften van het *praedium*, moesten verftrekt worden, zoo komt mij deze hoeveelheid, en ook hierdoor de beteekenis, welke men aan dit woord hecht, en misfchien al vroeger gehecht heeft, eenigzins bedenkelijk voor; te meer, daar, volgens een oud ftuk, door MATTHAEUS, in de opdragt van den *Anonimus de reb. Ultrai.*, *pag.* 16, medegedeeld, en door VAN RHYN, ter aangehaalde plaats, overgenomen, welk oud ftuk bevat eene klagt van den Deken en het Domkapittel over den Bisfchop ZWEDER VAN KUILENBURG, den opvolger van FRED. VAN BLANKENHEIM, dat, destijds, de jaarlijkfche opkomften van het *praedium* in *Groningen*, met haar toebehooren, niet eens toereikende waren, om daarvan zelfs eene *Carrade* wijn te bekomen; waarom de Deken en het Kapittel vorderden, dat zekere twee duizend, acht honderd ponden zwarte Tournoizen (naar VAN RHYNS berekening, niet minder bedragende, dan 8600 gewone Guldens), welke de Bisfchop, onlangs, bij de verandering der prefecture van *Groningen*, getrokken had, aan hen zouden worden uitgeteld, om daar uit deze *Carradae vini*, overeenkomftig den inhoud van den Giftbrief, te kunnen aanfchaffen. Misfchien heeft men, met ALTING, *Not.* G. I, *Tom.* II, *pag.* 75, door

door *Carrada*, eene kar of eenen wagen te verstaan, zijnde dit de meest gewone beteekenis van dit woord; zie DU CANGE, op de woorden *Carrada* en *Carrata;* welke *Carrata vini* mede eene bepaalde hoeveelheid of waarde schijnt gehad te hebben, volgens den Brief van 1204, bij KLUIT, *Codex Diplom*, bl. 281. Men zie tevens den Brief van 1151, bij MARTENE et DURAND, *Monument. amplisf. collectio*, *Tom.* II, *pag.* 422, volgens welken, zes *Carratae vini*, met derzelver trekdieren en geleiders, waren aangetast en weggevoerd. Doch het zij verre van mij, in dezen iets te willen bepalen. Mogelijk, doch dit is eene zeer gewaagde gissing, zal men hier te denken hebben aan eene bepaalde mate en de uitdeeling van eene zekere hoeveelheid wijn, welke aan geestelijken en wereldlijken plagt te geschieden, en, zoowel in *Utrecht* als in *Groningen*, onder den naam van een *quaert wijn*, zeer bekend was; men zie MATTHAEUS, *de Nobilit.*, *Lib.* II, *Cap.* 37, *pag.* 595, 597, 609; *Cap.* 38, *pag.* 614. Deze *quaert* wijn komt in de oude Latijnsche stukken menigvuldig voor onder den naam van *quarta* of *carta;* zie onder anderen DU CANGE, op het woord: *Quarta*, *mensura vinaria*, enz., *pag.* 1034; *Histor. Episcop. Ultraiect.*, *pag.* 54 en 55. In *Groningen* waren deze *quaerten*, in het bijzonder bij de wereldlijken, algemeen bekend. De Regerings personen kregen aldaar, in plaats van eene bezoldiging, van ouds, zekere loodjes of looden penningen, met het Stads wapen voorzien, welke alleen waarde hadden, om voor ieder derzelve een *quaert* wijn, in het Stads wijnhuis, te drinken; zie Mr. H. L. WICHERS, *Tract. van Red.*, *Inleid.*, bl. 169. Men vindt deswege, in de oude Stads Rekeningen, in het bijzonder in de Rekening van 1535, loopende tot Vrijmarkt 1536, thans voor mij liggende, twee bijzondere *Capita*, het eerste: „van loetkens Borgemesteren ende Raedt, sworen meente ende „Boumesters" enz., en het tweede: „van des Rades wyn." Indien men aan deze gissing eenige waarde mogt kunnen hechten, en den Brief van 1040 in dien zin opvatten, dat niet al de broeders van de St. Maartens kerk te zamen, maar ieder van dezelve, jaarlijks, dertig zulke *quaerten* wijn moest hebben, dan zal men de zaak misschien dus kunnen verstaan, dat de *Quartae vini*, welke, volgens de, zoo even aangehaalde, plaats uit de *Hist. Episc. Ultrai.*, door deze zelfde broeders, bij de tentoonstelling der reliquien, genoten werden, en misschien ook bij andere gelegenheden, hun, uit de opkomsten van het *praedium*, in den Giftbrief vermeld, zullen zijn uitgekeerd; doch, zoo als ik reeds gezegd heb, ik houde het voor niets meer, dan eene gissing. Het ge-

geringe belang van dit onderzoek laat mij ook niet toe, dit verder uit te breiden.

Ten slotte moet ik nog iets met betrekking tot het oorspronkelijke stuk zelf aanteekenen. Ik zal mij nogtans niet bezig houden met het oude letterschrift, de verkortingsteekenen, de teekeningen onder de Brieven of de *Monogrammata* der Duitsche Vorsten, omtrent al het welk BARINGII *Clavis Diplomatica* en anderen, benevens de verzamelingen van oorspronkelijke Diplomata bij FALKE, *Traditiones Corbeienses*, KLUIT, *Codex Diplomaticus*, en anderen kunnen worden nagezien. Ik bepaal mij slechts tot de volgende twee punten; tot het voorzetsel van de letter C voor den tegenwoordigen Brief, en tot deszelfs zegel. Men vindt de letter C gewoonlijk voor de Brieven van de Roomsche Koningen en Keizers, doch dezelve wordt in de Vidimus- en Bevestigings-brieven meestal niet gevonden; zie den Brief van 1359, boven bl. 211, en den, in deze aanteekening volgenden, Vidimusbrief van 1531. Dit voorzetsel is in den *Codex Diplomat.* van KLUIT weggelaten, doch door FALKE, in de *Traditiones Corbeienses* bewaard. Zie onder anderen aldaar de oorspronkelijke Brieven, bl. 225 en 907. In het bijzonder treft men deze C aan voor de Brieven van den Roomsch Koning en naderhand Keizer, HENDRIK III, van 1039, 1052 en 1053, aldaar bl. 352, 459 en 740. BARING, t. a. p., houdt het daarvoor, dat door deze C een teeken, het Caput of het begin van het stuk aanduidende, moet verstaan worden; zie deszelfs *Observ.* III, *de Significatione literae* C, *quae in ipsa Diplomatum antiquorum fronte posita cernitur*, *pag.* 102 *seq.* Ik kan niet nalaten, bij deze gelegenheid aan te teekenen, dat mij, in latere Brieven, mede dikwerf een voorzetsel is voorgekomen, bestaande, naar het schijnt, uit drie C of comma's, twee boven en eene onder, zoo als, onder anderen, voor de Brieven van 1353, 1356 en 1359, bl. 137, 662 en 664, doch van welke voorzetsels ik, op het voorbeeld van anderen, geene melding heb gemaakt.

Mijne tweede aanmerking betreft het zegel, hetwelk, ofschoon men daarvan naauwelijks eenig spoor in de gelithografeerde Tabelle kan ontdekken, aan dezen Brief schijnt geweest te zijn. Hetzelve zou hebben bestaan in eene gouden Bul, beneden aan den Brief, aan blaauwachtige zijden draden uithangende. De bezegeling geschiedde van ouds, zoo als bekend is, of door het opdrukken van het zegel op het perkament zelf, achter of onder het Monogramma, zoo als men dit, bij voorbeeld, in de oorspronkelijke Brieven bij FALKE, *l. c.*, *pag.* 225, 738, 905 en 907, aantreft, en wel-

welke manier van bezegeling wel het meest in gebruik schijnt te zijn geweest. Men zie de afbeelding van zulk een opgedrukt zegel in de Brieven van Koning en naderhand Keizer HENDRIK III, van de jaren 1039, 1052 en 1053, ter laatst aangehaalde plaats, Tab. IV, N°. 1, en op eenen Brief van 1044, in HAHNII, *Collect. Monument.*, *Tom.* I, *pag.* 72. Zie mede den Brief van dit zelfde jaar 1040, in MARTENE et DURAND, *Monum. amplisf. Collectio*, *Tom.* II, *p.* 59, en ook den meermalen aangehaalden Brief van deszelfs zoon, Koning HENDRIK IV, van 1057, bij LINDENBROG, *Scriptores rerum Septentrion.*, *pag.* 139, N°. 23. Van deze, op het perkament zelf gedrukte, zegelen, waren onderscheiden de *aureae bullae*, waarvan BUCHELIUS *ad Hedam*, pag. 201 en 202, tot voorbeeld bijbrengt het zegel, hangende aan den Brief van Koning FREDERIK II, van het jaar 1220, aldaar *pag.* 193, welk stuk zich, volgens denzelven, nog in het oorspronkelijke onder de *Utrechtsche* Archiven zou bevinden. Zie mede de Brieven bij LINDENBROG, *l. c.*, *pag.* 172, N°. 68, en *pag.* 175, N°. 74. Men vindt een omstandig en naauwkeurig berigt omtrent al deze zegels, derzelver oorsprong en randschriften bij I. M. HEINECCIUS, *de Sigillis*, in het bijzonder, *Part.* I, *Cap.* IV, IX, XVI, enz., en bij DU CANGE, op de woorden *Bulla* en *Bulla aurea*, *pag.* 1340 en volg. De gouden Bulle, aan den tegenwoordigen Giftbrief van 1040 onder uit hebbende gehangen, zou dan bevat hebben, aan de eene zijde, de beeldtenis van Koning HENDRIK III, met het randschrift: *Christe protege Henricum Regem*, en aan de andere zijde de stad *Rome*, met het randschrift: *Roma Caput mundi regit orbis frena rotundi*, volgens eenen daarvan, in 1531, toen deze Brief zich nog in de *Utrechtsche* Archiven bevond, opgemaakten Vidimusbrief, welke is vervat in eenen lateren Vidimusbrief van 1594, in de *Ommelander* Archiven, Doos E, N°. 11, voorhanden, welk stuk, aangehaald door VAN IDSINGA, D. I, bl. 34 en volg., die ook aldaar verdient te worden nagelezen, ik mij verpligt vind hier, in het geheel, te laten volgen: „Nos Decanus et Capitulum Ecclesie „Metropolitane *Traiectensis* notum facimus universis, pre„sentes literas, sive presens publicum transumpti instrumen„tum visuris, lecturis, pariter et audituris, quod nos in „Archivis Ecclesie nostre reperimus quasdam literas tran„sumpti, sigillo Officialatus Curie *Traiectensis* sigillatas, „quarum tenor sequitur et est talis: „„In nomine Domini „„Amen. Officialis Curie *Traiectensis*, iudex ordinarius, uni„„versis et singulis Christi fidelibus, tam presentibus, quam „„futuris, presentes literas, sive presens publicum trans-

„„sump-

„„fumpti inftrumentum vifuris, lecturis et audituris, no-„„tum facimus per prefentes, quod, citatis peremptorie, „„coram nobis, omnibus et fingulis fua quomodolibet in-„„teresfe putantibus, eorumque procuratoribus, fi qui tunc „„fuerant in civitate *Traiectenfi* pro eisdem, ad inftantiam „„venerabilium egregiorum et circumfpectorum virorum, „„dominorum Decanorum et Capitulorum Maioris, fancti „„Salvatoris, fancti Petri, fancti Iohannis et beate Marie „„Ecclefiarum *Traiectenfium*, ad videndum et audiendum, „„inter alias diverfas patentes literas, in archivis dicte Ma-„„ioris Ecclefie *Traiectenfis* refervatas, et exinde extractas, „„ac coram nobis producendas, et noftro de mandato fingu-„„lariter fingulas ac divifim feu feparatim etiam tranfumen-„„das, etiam quandam patentem literam, in eisdem archi-„„vis etiam refervatam et inde extractam, illustrisfimi „„quondam Principis et Domini, Domini HENRICI, dum „„vixit, Regis, fuper donatione ville de *Groningen*, cum „„omnibus appendiciis et pertinentiis, per eundem illus-„„trisfimum quondam Regem, fancte *Traiectenfi* Ecclefie „„libere facta, figillo aureo figillatam, de dato anno Do-„„minice incarnationis millefimo quadragefimo, in originali „„illius forma coram nobis produci et exhiberi, illamque „„ad opus dictarum quinque Ecclefiarum *Traiectenfium*, „„omniumque et fingulorum aliorum, quorum intereft feu „„interesfe poterit, quomodolibet in futurum, tranfumi et „„exemplari ac in publicam et auctenticam tranfumpti for-„„mam redigi per nos mandari, noftramque ordinariam et „„dicte Curie noftre auctoritatem pariter et decretum, ut „„eft moris, per nos interponi, vel dicendum, et caufam „„rationabilem, cur id minime fieri debebat, coram nobis „„proponendam et allegandam, per certas noftras citatorias „„literas, defuper per nos decretas et in valvis rubeis feu „„occidentalibus dicte Maioris Ecclefie *Traiectenfis* execu-„„tas, ad certum peremptorium terminum competentem, „„ad diem videlicet et horam inferius annotatas, in quibus „„providus vir magister IOHANNES PHILIPPI, findicus „„five procurator, ut asferuit, et eo nomine prefatorum do-„„minorum Decanorum et Capitulorum quinque Ecclefia-„„rum *Traiectenfium* prefatarum, coram nobis comparens, „„dictas literas noftras citatorias, debite in dictis valvis „„executas, coram nobis, iudicialiter facto realiter et in „„fcriptis reproduxit, citatorumque inibi contentorum, „„non comparentium, contumaciam accufavit, ipfos con-„„tumaces reputari petendo, et in eorum contumaciam „„huiusmodi, inter alias diverfas patentes literas, in archivis „„dicte Maioris Ecclefie *Traiectenfis* refervatas, et exinde

„„ex-

„„extractas, ac ibidem etiam originaliter coram nobis ex-
„„hibitas et productas, et etiam per nos transumi manda-
„„tas, pretactam etiam patentem literam dicti illustrissimi
„„quondam Regis, donationis dicte ville de *Groningen* etc.,
„„in pergameno conscriptam, ac signo eiusdem quondam
„„Domini HENRICI Regis, inferius apposito, signatam,
„„ac aurea bulla ymaginis eiusdem Regis, in filis sericeis
„„blavei coloris, inferius impendente, ac ab uno ymaginem
„„eiusdem quondam Domini Regis, cum circumscriptione:
„„*Christe protege Henricum Regem*, ab alio vero latere
„„ymaginem *auree Rome*, cum circumscriptione: *Roma*
„„*caput mundi regit orbis frena rotundi*, in se habente et
„„continente, prout prima facie in eadem litera videbatur,
„„legebatur et narrabatur, debite munitam et sigillatam, in
„„dictis archivis etiam reservatam et inde extractam, licet
„„propter eius longevam antiquitatem in aliquibus sui par-
„„tibus admodum corruptam et consumptam, signum ta-
„„men et bullam auream, regalia prefata, adhuc sana et
„„integra habentem, alterisque omnibus aliis prorsus vitio
„„et suspitione, uti primo in ea intuitu apparebat, caren-
„„tem, per circumspectum virum, magistrum WILHEL-
„„MUM, *de Traiecto superiori*, Notarium et secretarium
„„insignis Capituli dicte Maioris Ecclesie *Traiectensis*, ibi-
„„dem presentem et propterea iudicialiter comparentem, ex
„„laida quadam lignea, ibidem per eundem secretarium pro-
„„ducta, in qua, inter alias diversas patentes literas predic-
„„tas, eadem litera huiusmodi etiam reposita erat, coram
„„nobis in originali illius forma originaliter ac facto reali-
„„ter et in scriptis depromi ac exhiberi et produci petiit
„„et fecit. Cuius quidem litere Regalis huiusmodi tenor
„„de verbo ad verbum sequitur et est talis:"" *In nomine*
sancte et individue Trinitatis HEINRICUS etc. „„Qua
„„quidem litera Regali preinserta, sic (inter alias diversas
„„patentes literas pretactas) ut premittitur, coram nobis
„„exhibita et producta, antefatus magister IOHANNES
„„PHILIPPI, sindicus sive procurator quo supra nomine,
„„continuo eandem etiam literam Regalem prescriptam hu-
„„iusmodi, ad opus dictarum quinque Ecclesiarum *Traiec-*
„„*tensium*, omniumque et singulorum aliorum, quorum
„„interest seu interesse poterit quomodobilet in futurum,
„„per nos transumi, transcribi et exemplari, ac in publi-
„„cam et auctenticam transumpti formam redigi mandari,
„„eidemque litere Regali, sic transumpte, nostram ordina-
„„riam et dicte Curie nostre auctoritatem pariter et decre-
„„tum, ut est moris, per nos interponi, instanter et de-
„„bite petiit et postulavit. Unde nos Officialis, Iudex
„„pre-

„„prefatus, ad dicti magistri IOHANNIS PHILIPPI, quo
„„supra nomine sindici sive procuratoris, instantiam, su-
„„pradictos, ut prefertur, citatos non comparentes, re-
„„putavimus et iudicavimus merito, prout erant, quo ad
„„supra et infra scripta, suadente iusticia, contumaces, et
„„in eorum contumaciam eandem literam Regalem prescrip-
„„tam; tamquam talem, ut prefertur, per providum et
„„discretum virum FRANCISCUM BEIJER, clericum *Tra-
„„iectensis* diocesis, publicum sacris Apostolica et Imperiali
„„auctoritatibus dicteque Curie *Traiectensis* causarum No-
„„tarium et scribam iuratum infrascriptum, ad opus dicta-
„„rum quinque Ecclesiarum *Traiectensium*, omniumque et
„„singulorum aliorum, quorum interest, seu interesse po-
„„terit quomodolibet in futurum, transumi, transcribi et
„„exemplari, ac in publicam et auctenticam transsumpti
„„formam redigi, mandavimus, mandamusque per presentes.
„„Volentes et auctoritate dicte Curie nostre decernentes,
„„quod huic presenti transumpto sive instrumento publico
„„de cetero ubicumque locorum et coram quibuscumque
„„iudicibus, et in quibuscumque Curiis Ecclesiasticis et
„„secularibus, in iudicio et extra iudicium stetur firmiter,
„„illique detur et adhibeatur plenaria ac talis et tanta fides,
„„qualis et quanta originali litere Regali preinserte data
„„fuit et adhibita, ac daretur et adhiberetur, si originaliter
„„in medium produceretur et exhiberetur. Quibus omni-
„„bus et singulis premissis, tamquam rite et legitime fac-
„„tis, et in eodem iudicio nostro, coram nobis, celebratis,
„„nostram ordinariam et dicte Curie nostre auctoritatem,
„„ut est moris, interposuimus et presentium tenore inter-
„„ponimus pariter et decretum. In quorum omnium et
„„singulorum fidem et testimonium premisforum presentes
„„literas, sive hoc presens publicum transumpti instrumen-
„„tum, preinserte litere Regalis tenorem in se continentes
„„sive continens, exinde fieri et per prefatum FRANCIS-
„„CUM, Notarium et scribam infrascriptum, subscribi et
„„publicari mandavimus, sigillique Officialatus dicte Curie
„„*Traiectensis* iussimus et fecimus appensione communiri.
„„Datum et actum *Traiecti* in Curia Episcopali Traiectensi,
„„nobis inibi, mane, hora audientie causarum consueta, ad
„„singulis iura reddendum et causas audiendas, pro tribunali
„„sedentibus, sub anno a nativitate Domini millesimo, quin-
„„gentesimo, tricesimo primo, indictione quarta, die vero
„„veneris, decima septima mensis Novembris, Pontificatus
„„sanctissimi in Christo Patris et Domini nostri, Domini
„„CLEMENTIS, divina providentia Pape septimi, anno
„„octavo, presentibus ibidem discretis viris magistris, do-
mi-

„ „ mino ADRIANO BUER, IACOBO DE MEDENBLICK
„ „ et IOHANNE BOETEN, etiam dicte Curie nostre *Tra-*
„ „ *iectensis* causarum Notariis et scribis, testibus ad premissa
„ „ vocatis pariter et rogatis. (Sic subscriptum erat.) Et ego
„ „ FRANCISCUS BEIJER, clericus *Traiectensis* diocesis,
„ „ publicus sacris Apostolica et Imperiali auctoritatibus ve-
„ „ nerabilisque Curie *Traiectensis* supradicte causarum No-
„ „ tarius et scriba iuratus, quia premissis omnibus et singu-
„ „ lis, dum sic, ut premittitur, coram venerabili et egregio
„ „ Domino Officiali Curie *Traiectensis* supradicto, et per
„ „ eundem respective agerentur et fierent, una cum preno-
„ „ minatis testibus presens interfui, eaque sic fieri vidi et
„ „ audivi, idcirco, de mandato eiusdem domini Officialis,
„ „ presens publicum transumpti instrumentum, cum inser-
„ „ tione totalis tenoris litere Regalis prescripte, manu alte-
„ „ rius, me interea aliunde occupato, fideliter scriptum,
„ „ exinde confeci, ac, facta primitus collatione et per me
„ „ auschultatione fideli et diligenti eiusdem presentis in-
„ „ strumenti transumpti cum litera originali preinserta, com-
„ „ pertoque presens transumpti instrumentum, cum eadem
„ „ litera originali prescripta, de verbo ad verbum concor-
„ „ dare, publicavi, et in hanc publicam formam redegi,
„ „ signoque et nomine meis solitis et consuetis, una cum
„ „ appensione sigilli Officialatus dicte Curie *Traiectensis*,
„ „ signavi et subscripsi, rogatus et requisitus in fidem et
„ „ testimonium veritatis eorundem omnium et singulorum
„ „ premissorum."" Quibus quidem literis diligenter inspec-
„ tis, ipsas per Notarium Capituli nostri infrascriptum exem-
„ plari et transumi, conferri et subscribi ac sigillo Capituli
„ nostri communiri fecimus et mandavimus, sub anno a
„ nativitate Domini millesimo, quingentesimo, nonagesimo
„ quarto, die vicesima secunda mensis Novembris."

De mandato dominorum
Decani et Capituli prescripti
P. SUDORI,
Notarius Capituli 1594.

CCXVIII.

Brief van STEPHANUS DE WISCKE *en zijnen oudsten Zoon* HENRIK, *waarbij dezelve aan hunne nabestaanden uit de Geslachten* EMINGE *en* HEBELINGE, *in* Middelstum *en* Huisinge, *kwijtschelden zekere jaarlijksche praestatie*, *in het bijzijn van getuigen*, *onder welke* GODEKINUS VAN ECHTEN, *Regter in* Groningen (*a*).

Den 11 *November* 1300.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, STHEPHANUS, filius nobilis viri, domini THIDERICI, militis *de Wiscke*, Comitatus *Ghelrie*, et HENRICUS, filius suus primogenitus, salutem et cognoscere veritatem. Notum esse volumus tam presentibus, quam futuris, serie literarum presentium publice protestantes, quod consangwinitas de *Midlestum*, videlicet ELTATUS

(*a*) Men vindt over dit aanzienlijk *Geldersch* geslacht van de Heeren van WISCH, en, in het bijzonder, van dezen STEPHANUS VAN WISCH of WISCKE, zijnen vader DIDERIK, en zijnen zoon HENRICUS, een naauwkeurig berigt bij W. A. VAN SPAEN, *Inleiding tot de Historie van Gelderland*, D. I, bl. 358 en volg., en D. IV, bl. 296.

Het zegel, aan den tegenwoordigen Brief hangende, is van groen was. Het randschrift is: *Sigillum* STEPHANI DE WISCKE.

GODEKINUS DE ECHTEN, Iudex in *Groningen*, beneden in dezen Brief genoemd, was, buiten twijfel, dezelfde persoon, die in den Brief van 1322, boven bl. 93, als den vader van ECBERTUS *prefectus* voorkomt.

TUS, dictus EMINGE, et filii sui, ac filii FRETERICI HEBELINGE de *Midlestum*, nec non filii ELTATI HEBELINGE de *Husdinge*, de amicorum nostrorum consilio nobiscum amicabiliter concordarunt et a nobis optinuerunt, quod nos predictos et eorum succesfores, qui pro tempore fuerint, de pensione, quam nobis nostrisque progenitoribus annuatim persolvere tenebantur, quantum de pensione ipsos tangebat, quitos et absolutos dimitimus, pro nobis nostrisque successoribus, et liberos in perpetuum proclamamus; ita quod nec nos, nec nostri succesfores seu aliquos ex parte nostra predictas personas aliquatenus de pensione prefata poterimus impulsare. In cujus rei testimonium ego STEPHANUS predictus, cum filio meo HENRICO, presentem paginam meo sigillo duxi muniendam; et ego HENRICUS predictus sigillo patris mei contentus sum in hac parte. Datum anno Domini M.CCC., in die beati Martini hyemalis, presentibus domino REMBERTO, Plebano de *Midlestum*, GODEKINO DE ECHTEN, Iudice in *Groningge*, HERMANNO BUTZEL, Burgensi ibidem, HENRICO, sacerdote, et FUTONE, famulo de WISCKE, ac aliis quam pluribus fide dignis.

Naar den oorspronkelijken Brief, in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. I. W. KEISER; verzegeling No. 236.

CCXIX.

Testament van ALBERTUS COTERING, *ten behoeve van St. Pieters altaar in de Martini kerk te* Groningen, *ter kerkelijke viering van zijnen sterfdag; beleden voor de Consules, en bezegeld door de vier Burgemeesteren aldaar.*

Den 25 Junij 1322.

Universis Christi fidelibus, presentia visuris et audituris, Consules in *Groninge*, salutem in omnium Salvatore. Ad singulorum noticiam volumus pervenire, quod dominus ALBERTUS Sacerdos (*a*), dictus COTERING, constitutus coram nobis, sanus et incolumis, testamento suo, condito pro salute anime sue, et ad memoriam suam perpetue peragendam omni anno in die anniversarii sue mortis, dedit et assignavit tredecim partes predii sui, dictas *Amersad* (*b*), cum dimi-

(*a*) Men schijnt door *Sacerdos* eenen geestelijken, bijzonder tot de parochie behoorende, verstaan te hebben. Zie DU CANGE, op de woorden *Sacerdos*, *Sacerdos proprius*, *Sacerdotium*. In den Brief van 1211, boven bl. 15, komen HENRICUS *de Gruninge*, en in den Brief van 1308, in de *Historia Episc. Groning.*, *pag.* 74, *dominus* FRETHERICUS te *Groeningen* voor, als *Sacerdotes*. Zie mede de Brieven van 1206 en 1300, bl. 12 en 897. In den tegenwoordigen Brief worden ook de beide Pastoren van de St. Maartens Kerk *Sacerdotes* genoemd; en in den Brief van 1332, bl. 117 en 118, worden de *Sacerdotes* van de *Presbiteri* en andere geestelijken onderscheiden.

(*b*) Bij hetgeen, bl. 678 en volgende, nopens deze landmaat, *Emmer* of *Amersade* geheeten, is aangeteekend, kan nog

midis, sitas in *Nordhesche* (*c*), inter predia ALBERTI, dicti BOLANG, que sunt ab austro, et predium HERDRICI SCHAKEL, quod est versus aquilonem; quorum prediorum redditus et proventus domino HENRICO, Notario Civitatis *Groningen* (*d*), suo manufideli, et ipsius successoribus, qui pro tempore fuerint, altari sancti Petri deservientibus, commisit, fideliter distribuendo inter sacerdotes et pauperes, de scitu -- Curatorum duorum Ecclesie beati Martini (*e*) et ad-

nog gevoegd worden, dat in eenen aankomstbrief van het jaar 1478, van vijf grasen en eene *Amersate* land, in de *Middelwoerden* gelegen, in de Archiven der Stad *Groningen* berustende, deze *Amersate* wordt gerekend op een zesde gedeelte van een gras. Daar nu deze *middel-* of *middelstewoerden*, waarschijnlijk, aan het *Horensche diep*, en wel onder *Helpen* of de *Stads tafel* behoord hebben (zie bl. 741), en, volgens de gedrukte Registers der landmaten, een gras land in *Helpen* en de *Stads tafel* al vroeg 240 roeden, de roede van 14 Groninger voeten, bedroeg, zou men deze *Amersate* op 40 zoodanige roeden, of daaromtrent, kunnen berekenen. De ongelijkheid der oude landmaten, in deze Provincie (zie bl. 290 en volg.), en het gebrek van aanteekeningen maken het nogtans onmogelijk, daaromtrent iets met eene volkomene zekerheid te bepalen.

(*c*) Dit schijnt dezelfde streek te zijn, welke, in de Brieven van 1407, 1459 en 1462, boven bl. 304 en volg., 759 en volg., de *Nortaske* of *Noertesch* genoemd wordt.

(*d*) Men zal hier waarschijnlijk, door *Notarius Civitatis Groningen*, den Stads Klerk (*Clericus*), in latere tijden *Secretarius* genoemd, te verstaan hebben. Deze betrekking werd, op die tijden, en ook nog lang daarna, door geestelijken bekleed, waarom zij ook *Domini* of *Heeren* (zie boven, bl. 336) genoemd werden. Deze *Dominus* HENRICUS behoorde, volgens den Brief, tot het St. Pieters Altaar in de Martini Kerk. Zoo vindt men ook in de, achter de Statuten van 1318 geplaatste, lijst der verstorvene geestelijke Kalendebroeders, bl. 612, den naam van *Her* JOHAN, *de Stat Scriver*. Zie mede JOHANNES MYLE, *der Stat Clerck van Groningen*, in den Brief van 1383, bl. 371.

(*e*) Zie bl. 466.

advocatorum Ecclesie memorate; ita videlicet, quod duobus Curatis et Notario predictis cuilibet detur solidum sterlingorum; Cappellanis et custodi Ecclesie predicte sex denarios sterlingorum; item duodecim denarios ad comparandum cereas candelas in missa defunctorum ipso die anniversarii sui in dicta Ecclesia, ubi suam elegit canonicam sepulturam. In cuius rei testimonium sigillum nostre Civitatis presentibus, ad instantiam specialem domini ALBERTI, duximus apponendum. Datum anno Domini M.CCC. vicesimo secundo, in crastino beati Iohannis baptiste, ENONE WICBOLDI, IOHANNE PODER, OTTONE HAERTHING, HUGONE KALMAR quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni (*f*).

Naar den oorspronkelijken bezegelden Brief in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER; verzegeling No 231.

CCXX.

(*f*) Deze Brief, welke mij, bij de uitgave van het derde Stuk dezer *Monumenta*, nog niet bekend was, levert dus een vroeger voorbeeld op van Burgemeesteren der Stad *Groningen*, dan dat, hetwelk boven, bl. 628, is bijgebragt. Offschoon nu wel de gissing, in de aanteekening aldaar, bl. 638, geopperd, dat misschien de aanstelling van Burgemeesteren, als een gevolg van de aldaar gemelde uitspraak, van 1328, zou kunnen worden aangemerkt, hierdoor vervalt, is het nogtans niet onwaarschijnlijk, dat de geschillen met den Bisschop van *Utrecht*, welke bij die uitspraak zijn ten einde gebragt, of eene andere, thans onbekende omstandigheid, na 1319. op welk jaar men nog de *Rattewaks* aantreft, voorgevallen, tot de aanstelling van Burgemeesteren kunnen hebben aanleiding gegeven.

CCXX.

Koopbrief van erflijke renten, uit des Verkoopers huis te betalen, met magt van wederkoop door den Verkooper.

Den 20 December 1354.

Universis, presencia visuris et audituris, nos Consules in *Groninghen* volumus esse notum, quod IOHANNES SCIPMAN, noster concivis, in nostra constitutus presencia, recognovit, se redditus quatuor marcarum sterlingorum (*a*), perpetue omni anno, more solito Civitatis in domo et de domo sua lapidea recipiendos, vendidisse domino ANDREE HARDERINC, Persone personatus Ecclesie beati Martini (*b*) nobiscum, pro qua-

(*a*) Zie mijne aanteekening, bl. 670; de Brieven van 1319, bl. 619 en volg., bl. 624 en volg.; en den Brief van 1322, bl. 898 en latere.

(*b*) EMMIUS, *de agro Frisiae et urbe Gron.*, *pag.* 70, en, na hem, VAN HEUSSEN, *Hist. Episc. Gron.*, *pag.* 12, en H. VAN RHYN, *Oudh. en Gest. van Gron.*, bl. 54 en 55, schrijven, dat, in 1480, in *Groningen*, een algemeene Opzigter over de Kerkelijke zaken, zoo binnen als buiten de Stad, onder den naam van *Persona*, zou zijn aangesteld; dat deze Opzigter of *Persoon* was, als een Bisschop van lageren rang, of Bisschops Stedehouder; dat hij eene groote magt had, en van den Paus vele voorregten bekomen had, enz. Waar men dit alles uit ontleend hebbe, is mij onbekend; althans zijn mij nimmer eenige Stukken, betreffende de daarstelling van zulk eene order van zaken, in 1480, voorgekomen, en zoodanige Stukken worden ook, op dat jaar, in het Register van den Heer DE SITTER niet gevonden. Er bevindt zich wel in de Archiven der Stad

 Gro-

quadam pecunie summa sibi integraliter persoluta; et dictos redditus IOHANNES SCIPMAN predictus pro se et heredibus suis libere resignavit domino ANDREE predicto et heredibus suis, cum omni iure proprietatis, possessionis et dominii perpetue obtinendos. Defectum vero, si quem dominum ANDREAM predictum in dictis redditibus ex successu temporis pati contigerit, IOHANNES SCIPMAN sepedictus de ceteris suis bonis adimplere promisit. Adiectum est insuper, quod IOHANNES SCIPMAN dictos redditus reemere poterit cum septuaginta aureis scudatis, quando sibi visum fuerit expedire, quod presentibus protestamur. Datum anno Domini M.CCC. quin-

Groningen, een groot aantal Stukken van 1480, en van vroegere en latere jaren, en daar onder ook Pauselijke Bullen, betreffende de collatie van de Vicarie van St. Jan den Dooper, in de Martini Kerk, aan HENRICUS STOTER. Eenige van deze Stukken zijn reeds opgegeven in mijne aanteekening, bl. 227, doch dezelve hebben alleen betrekking tot deze Vicarie, en het blijkt niet, dat die Vicarie met het Persoonatschap in verband stond, noch ook, dat HENRICUS STOTER den post van *Persoon* te *Groningen* heeft bekleed. Dit verder daar latende, wil ik alleen doen opmerken, dat deze *Persona* of *Persona personatus*, die buiten twijfel, een aanzienlijk geestelijke, én, waarschijnlijk somtijds, in eenige opzigten, des Bisschops plaatsbekleeder was, reeds lang vóór 1480, alhier te *Groningen*, is bekend geweest, zoo als uit den tegenwoordigen Brief, en uit de vroegere Brieven van 1246 en 1282, boven, bl. 544 en 561, kan gezien worden. ANDREAS HARDERINC, in dezen Brief gemeld, vindt men op de lijst der geestelijken, hier boven, bl. 612. Men schijnt verder uit dezen Brief te kunnen afleiden, dat de betrekking van *Persona personatus*, door hem bekleed, aan de pastorij van de Martini Kerk was verknocht. Deze betrekkingen waren, althans in latere tijden, ook vereenigd. Zoo was de beroemde WILLEM FREDERIKS, die, in het begin van de zestiende eeuw, *Persona* van *Groningen* is geweest (zie over denzelven de *Oudh. en Gest. van Groningen*, bl. 86 en volg, en HAR-KEN-

quinquagesimo quarto, in vigilia beati Thome Apostoli, IOHANNE MAURICII, IOHANNE DE WINDEN, IOHANNE HARDERINC, LUTBERTO SICKINC quatuor Burgimagistris nostre Civitatis existentibus dicti anni.

Naar den oorspronkelijken Brief in de verzameling van wijlen den Heer President Mr. J. W. KEISER; verzegeling No. 232.

Buiten op den Brief staat met eene zeer oude hand geschreven: „Hec est domus GHERARDI „LEWE, aput forum sancti Martini a parte „aquilonari, inter *Botteringe* et *Ebbinge* plateas, „*an de Ryp* situata."

CCXXI.

KENROTH, in zijne aanteekeningen op EGG. BENINGA, in MATTHEI *Anal.*, *Tom.* IV, p. 527 en volg.), tevens een van de beide Pastoren van Martini Kerk. Hij wordt, in een Instrument van den 6 Februarij 1510, en zoo ook in latere Stukken, betiteld: „Artium et Medicine Doctor, „Persona personatus, ac alterius portionis Ecclesie sancti „Martini opidi *Groningensis*, *Traiectensis* Dyocesis, Curatus „et Rector." EVERARDUS JARGHES, mede pastor van Martini Kerk, en als zoodanig, nevens hem, in eene uitspraak van den 29 October 1520, voorkomende, was nogtans geen *Persona*. In eene uitspraak van den 24 Februarij 1536, over de nominatie en presentatie van de St. Nicolai prebende te *Middelstum*, vind ik aan het hoofd, als Compromismannen: „HUGHO DE NULO, Doctor, Persona der „personaatschap ende pastoer der kercken t Sunte Mertén „in *Groningen*, RODOLPHUS MEPSCHE, Doctor, Persona to *Baffelt* ende Pastoer te *Bedum*, ende FREDERIKUS HESSELI, Pastoer ende Commissarius to *Baffelt*." Men ziet tevens uit dezen Brief, vooreerst, dat er, in de Ommelanden, staande in het geestelijke onder het Bisdom van *Munster*, mede destijds zulk een *Persona* of Hoofdpriester geweest zij, en wel te *Baflo*, waaromtrent verder kan worden nagezien de *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 321; en ten tweede, dat niet, zoo als sommigen beweren, door *Persona* te verstaan zij de gewone Parochiepriester, maar een aanzienlijker geestelijke,

 daar

CCXXI.

Testament van FEIIA ABLAMA, *Vrouw van* MENCO BERNAMA, *in* Holwierde.

Den 13 *Januarij* 1375.

Cum propter futuri temporis fuccesfionem preteritorum oblivio frequenter furrepat, prudentis est confilii, ut acta, quae ftabilia cupimus permanere, fcripture et figillorum aminiculo maneant incorrupta. Hinc est quod ego FEIIA ABLAMA, uxor MENCONIS BERNAMA, in *Halwirth*, facio notum univerfis, quorum interest vel in futurum interesfe poterit, quod fencio me esfe fterilem et fpe puerorum esfe defolatam; et ut omnis calumpniandi materia a meis heredibus amputetur, ac mee anime falubrius confuletur, prefentis fcripti patrocinio infinuo, quod per confilium discretorum de meis bonis, altrinfecus fana mente et corpore, ordinavi, primo videlicet, quod mei vere heredes, post mortem meam, edificia mea et predia libere posfidebunt. De bonis meis mobilibus tale condidi et ordinavi testamentum. Primo ad locum mee fepulture in *Feldwirth* triginta fcutata pro cera, et legatus re-

daar de Pastoer te *Baflo*, zelf ook Commisfarius, hier mede onder de Dedigslieden genoemd wordt. Deze *Perfona*, te *Baflo*, treft men al vroeg aan in de oude Stukken. Zie de Brieven van 1378 en 1425, boven, bl. 337 en 338, en den Brief van 1405, bij BURMAN, *Utr. Jaarb.*, D. I, bl. 57.

religiosis in *Sondwere* unum centenarium (*a*) ibi, preter unum scutum; religiosis in *Halwirth* et Curato ibidem tria scuta; religiosis in *Fermesum* (*b*) quinque scuta; religiosis in *Methusum* unum scutum; singulis mendicantibus scutum; in *Rottum* quatuor scutata; ad *Germaniam* (*c*) unam lagenam cervisii; ad *Bure* tantum. Acta sunt hec in domo domini OSBRANDI, Abbatis in *Feldwirth*, anno Domini M.CCC.LXX. quinto, in octava Epiphanie Domini. Ad maioris roboris firmitatem sigillum domini Abbatis predicti ac sigillum domini OTTONIS, Curati in *Halwirth*, et EMONIS BOUTATA, nec non UNRCONIS RIPERTA (*d*), presentibus est appensum.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, de Kist 5, in eene Doos, gemerkt No. 440.

CCXXII.

(*a*) Dat is waarschijnlijk een *Honderde* land; zie, onder anderen, de Brieven van 1301 en 1396, bl. 65 en 485, en mijne aanteekening, bl. 291.

(*b*) Een zeer oud en voornaam dorp in *Fivelingo*, bij de *Werumer* geschiedschrijvers, onder den naam van *Fermesum* of *Fermeshem*, zeer bekend. Zie ook de Brieven van 1391 en 1392, boven, bl. 729 en 734, alwaar het *Fermesen* en *Fyrmesen* genoemd wordt; het draagt in latere Stukken den naam van *Farmsum*. Het volgende *Methusum*, een oud Kerkdorp, digt bij *Farmsum* gelegen, heet thans *Meethuizen*. De overige hier genoemde dorpen, *Halwirth* of *Holwierde* en *Sondwere* of *Zandeweer*, zijn hierboven meermalen voorgekomen.

(*c*) Dit is de naam van het Klooster van *Thesinge*; zie de aanteekening *h*, bl. 87. Van de verder in dit Stuk voorkomende Abdijen, *Feldwirth* of *Oldenklooster bij den Dam*, *Bure* of *ten Boer*, en *Rottum*, is mede reeds meermalen gewag gemaakt.

(*d*) Zie de aanteekening, bl. 831 en volg., en verder, over het beroemd geslacht der RIPPERDAAS, HARKENROTH, *Oostfr. Oorspronkelijkh.*, bl. 401 en volg.

CCXXII.

Vergunning van RADECO ABLAMA *te* Wester-Emden *aan* JOHANNES HESLINGHA *te* Stedum, *tot het bekleeden van het halve Redgerregt, vallende op* Radinghaheerd.

Den 28 *Mei* 1379.

Quum eius sapientis dictum, quicquid est in tempore necesse est simul senescere ac tabescere cum tempore, dignum est, ut gesta hominum ad salvandam memoriam in scripta publica redigantur; notum sit universis Christi fidelibus, et ad quorum notitiam presens perveneric instrumentum, quod ego RADECO, dictus ABLAMA, parochialis in *Westeremetha* (*a*), do ac concedo IOHANNI, dicto HESLINGHA, et parochiali in *Stedum*, liberam potestatem et heredibus suis iudicandi dimidium Iudicium, quod vulgariter dictum est *redskip*, quantumque spectare ad fundum, quod vulgariter dictum est *Radinghaherth*, contigerit. In cuius rei testimonium sigillum domini FOLQUARDI in *Emetha*, presentibus est appensum. Datum anno Domini M.CCC.LXXIX, in vigilia pentecosten.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, de Kist 5, in eene Doos, gemerkt No. 440.

CCXXIII.

(*a*) Het oude *Emetha*, zoo bekend bij de Werumer geschiedschrijvers, en ook nog in het slot van dezen Brief aldus genoemd, is mij hier voor het eerst onder den naam van *Wester-Emetha* voorgekomen. Zie voorts den Brief van 1338, en de aanteekening *o* hierboven, bl. 135.

CCXXIII.

Verkoop- en opdragtbrief van erflijke renten.

Den 24 Junij 1397.

Ic REWEKE tho *Kanthenze* do kundich ende kenlic allen luden, de desſen breeff zolen zien of horen lezen, dat ik hebbe vercoſt AWEKEN EWESMA, to *Middelſtum*, vieſteyn ſchilde renthe, vieſteyn placken vor den ſchilt gherekent, vor ene ſumme gheldes, de my witlike ende al wal bitalt is, de AWEKE vorſcr., ofte hore erſghenamen vorſcr., alle jaer zolen boren wt mynen huze, durende tod eweliken daghen to, went tod der tiit, dat ik ze hoer ofte horen erſghenamen wtwiſe; ende wanneer AWEKE ofte hore erſghenamen willen, of van my of van mynen erſghenamen ſint begerende, ſo ſal ik, ofte myne erſghenamen, hoer of horen erſghenamen de vieſteyn ſchilde renthe vorſcr. wtwiſen tod horen willen, in alzodane ghuet, daer AWEKEN ofte horen erſghenamen de vieſteyn ſchilde renthe vorſcr. wiſſe ſint, up to borene elikes jaers, alze vorſcr. is. Alle arghelist ende nye vunde vutgheſproken, de desſen breve ofte punten vorſcreven hindern of ſchaden moghen in jenighen rechte. In enen orkunt desſer waerheit, ſo hebbe ik REWEKE vorſcr. ghebeden hern HEBELEN to *Kanthenze*, ende hern SNELLEN te *Dornewert* (*a*), dat

(*a*) Een oud Kerkdorp, thans *Doornwert* geheeten, digt bij *Middelſtum* gelegen, en ſedert lang, wat het kerkelijke aangaat, in

dat se dessen breeff vor my ende vor myne erfghenamen bezeghelden; ende wy her HEBELE ende her SNELLE, Curate to den vorscr. Kerken, hebben unse zeghele, umme BEWEKEN bede willen, byneden an dessen openen breeff ghehanghen. Ghegheven in den jaer unses Heren dusent, drehondert, soven ende neghentich, up Johannes dach baptisten.

Naar den oorspronkelijken Brief in de Archiven der Stad *Groningen*, de Kist 5, in eene Doos, gemerkt N°. 440.

in het laatstgenoemde Kerspel ingelijfd. De Schrijver van den *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, D. II, bl. 330, zegt, dat de Kerk of Kapel aldaar was gesticht in 1487; doch hij heeft zich hieromtrent buiten twijfel vergist, zoo als uit den tegenwoordigen Brief is af te leiden.

LIJST

LIJST

VAN DE

CHARTERS EN STUKKEN,

IN DIT WERK VOORKOMENDE.

802 . . . . . No. CXXIV . . . bl. 536
1040 den 21 Mei . . . CCXVII . . . 857
1141 194
1152 . . . . I . . . 1
1169 den 11 April . . . II . . . 3
1176 . . . . . . III . . . 5
1181 . . . . . . IV . . . 7
1200 . . . . . . V . . . 9
1206 . . . . . . VI . . . 11
1207 . . . . . . VII . . . 13
1209 241
1210 242
1211 den 12 September . CXXV . . . 540
„ . . . . . . VIII . . . 14
1212 . . . . . . IX . . . 16
1217 . . . . . . X . . . 17
„ 243
1218 den 1 Januarij . XI . . . 18
1223 „ . 10 Januarij . XII . . . 20
1246 „ . 12 Maart 195
„ „ . 4 April . CXXVI . . . 543
„ „ . 28 September . XIII . . . 21
1247 „ . 12 Januarij 545
1250 „ . 24 Maart 188
„ „ . 25 October . XIV . . . 23
1254 „ . .. Augustus . XV . . . 26
1257 „ . 16 Maart . XVI . . . 29
„ „ . 7 Junij . XVII . . . 31

1258

1258	den	9 Junij	N°. XVIII	bl.	33
1261	„	27 Februarij			189
1262	„	14 Februarij	XIX		38
„					573
1263	„	11 September	XX		40
1272	„	30 September	CXXVII		546
1273	„	4 October	XXI		41
1276	„	18 Maart			434
„	„	15 Augustus	CXXVIII		531
„	„	24 October			438
„	„	24 October			440
„	„	1 November	CXXIX		556
1282	„	2 Januarij			442
„	„	22 Maart	CXXX		559
1283	„	10 Augustus	XXII		43
1284	„	17 April	CXXXI		562
1285	„	8 April	XXIII		45
1287	„	17 Augustus	XXIV		50
1291	„	24 Junij	XXV		53
1292	„	7 Maart	CXXXII		567
„	„	7 December	CXXXIII		570
„	„	7 December	CXXXIV		571
1293	„	23 Februarij	CXXXV		572
1295	„	9 Junij	XXVI		55
1298	„	15 April	XXVII		59
„	„	April	CXXXVI		576
1300	„	4 April	CXXXVII		581
„	„	1 Mei	XXVIII		60
„	„	20 Julij	CXXXVIII		584
„	„	11 November	CCXVIII		896
1301	„	4 Julij	CXXXIX		587
„			XXIX		62
„			XXX		65
1303	„	14 Februarij	CXL		590
1309	„	15 Junij	CXLI		593
„	„	3 September	XXXI		68
1313	„	29 April	XXXII		72
1314	„	2 Mei	CXLII		595
1317	„	25 Julij	XXXIII		78
„	„	.. Augustus	XXXIV		83
„	„	6 December	XXXV		88

1318

1318	den	11 Mei	N°. XXXVI	bl.	89
»	»	15 Mei	XXXVII		92
»	»	6 October	CXLIII		596
»	. . . . . .		CXLIV		600
1319	»	8 September	CXLV		618
»	»	18 October	CXLVI		622
1321	»	1 Augustus	XXXVIII		} 93
1322	»	24 Februarij	. . . .		} 93
»	»	25 Junij	CCXIX		898
1325	»	8 December	. . . .		130
1326	»	11 Junij	CXLVII		626
1327	»	22 September	. . . .		129
1328	»	26 Mei	XXXIX		101
1329	»	13 December	CXLVIII		628
1332	»	21 Januarij	XL		110
»	»	10 Februarij	XLI		115
»	»	14 Februarij	CXLIX		641
»	. . . . . .		CXXX		559
1334	»	2 Mei	XLII		125
»	»	6 Julij	XLIII		126
1335	»	22 Julij	. . . .		128
1338	»	30 Junij	XLIV		127
»	»	17 October	. . . .		163
1339	»	5 Junij	XLV		150
»	»	2 Julij	CL		645
»	»	14 October	. . . .		163
1342	»	3 Augustus	CLI		647
»	»	28 Augustus	CLII		649
»	»	13 September	XLVI		158
1344	»	13 Januarij	CLIII		650
»	»	16 Februarij	CLIV		652
»	»	24 April	CLV		653
»	»	1 Mei	XLVII		159
»	»	28 October	XLVIII		162
1346	»	21 Januarij	CLVI		655
»	»	5 Februarij	XLIX		166
»	. . . . . .		L		172
1347	»	12 Maart	. . . .		164
»	»	9 Augustus	LI		177
»	»	9 Augustus	LII		181
1348	»	2 Februarij	LIII		185

1258	den	9	Junij	N°. XVIII	bl. 33
1261	„	27	Februarij		189
1262	„	14	Februarij	XIX	38
„					573
1263	„	11	September	XX	40
1272	„	30	September	CXXVII	546
1273	„	4	October	XXI	41
1276	„	18	Maart		434
„	„	15	Augustus	CXXVIII	531
„	„	24	October		438
„	„	24	October		440
„	„	1	November	CXXIX	556
1282	„	2	Januarij		442
„	„	22	Maart	CXXX	559
1283	„	10	Augustus	XXII	43
1284	„	17	April	CXXXI	562
1285	„	8	April	XXIII	45
1287	„	17	Augustus	XXIV	50
1291	„	24	Junij	XXV	53
1292	„	7	Maart	CXXXII	567
„	„	7	December	CXXXIII	570
„	„	7	December	CXXXIV	571
1293	„	23	Februarij	CXXXV	572
1295	„	9	Junij	XXVI	55
1298	„	15	April	XXVII	59
„	„		April	CXXXVI	576
1300	„	4	April	CXXXVII	581
„	„	1	Mei	XXVIII	60
„	„	20	Julij	CXXXVIII	584
„	„	11	November	CCXVIII	896
1301	„	4	Julij	CXXXIX	587
„				XXIX	62
„				XXX	65
1303	„	14	Februarij	CXL	590
1309	„	15	Junij	CXLI	593
„	„	3	September	XXXI	68
1313	„	29	April	XXXII	72
1314	„	2	Mei	CXLII	595
1317	„	25	Julij	XXXIII	78
„	„	..	Augustus	XXXIV	83
„	„	6	December	XXXV	88

1318

1369	den	15 Januarij	. . . . .	. . .	bl. 516
»	»	7 Mei	N°. CLXX	. . .	677
»	»	2 Junij	LXXIII	. . .	260
1370	»	15 Januarij	. . . . .	. . .	168
»	»	11 Maart	CLXXI	. . .	681
»	»	5 Junij	CLXXII	. . .	684
»	. . .	. . . . .	LXXIV	. . .	261
1371	»	19 Junij	LXXV	. . .	289
»	»	8 Julij	LXXVI	. . .	298
»	»	18 October	LXXVII	. . .	317
1372	»	6 April	CLXXIII	. . .	687
»	»	24 Junij	. . . . .	. . .	201
»	»	26 September	LXXVIII	. . .	328
1373	»	10 October	CLXXIV	. . .	694
1374	»	25 Januarij	CLXXV	. . .	696
»	»	1 Februarij	CLXV	. . .	665
»	»	3 Februarij	CLXXVI	. . .	698
»	»	22 Februarij	LXXIX	. . .	331
»	»	7 September	CLXXVII	. . .	699
1375	»	13 Januarij	CCXXI	. . .	904
»	»	1 Februarij	LXXX	. . .	332
»	»	1 Mei	CLXXVIII	. . .	700
»	»	2 Junij	LXXXI	. . .	332
»	»	11 November	. . . . .	. . .	199
1376	»	30 April	CLXXIX	. . .	702
»	»	10 November	. . . . .	. . .	200
1378	»	21 Januarij	CLXXX	. . .	704
»	»	24 Februarij	. . . . .	. . .	219
»	»	21 April	LXXXII	. . .	334
»	»	21 April	LXXXIII	. . .	341
»	»	21 April	LXXXIV	. . .	342
»	»	16 Junij	LXXXV	. . .	343
»	»	2 Julij	CLXXXI	. . .	706
»	»	27 October	LXXXVI	. . .	345
1379	»	28 Mei	CCXXII	. . .	906
»	»	3 Junij	. . . . .	. . .	199
»	»	19 Augustus	LXXXVII	. . .	350
1380	»	29 Maart	LXXXVIII	. . .	352
»	»	18 Augustus	. . . . .	. . .	372
1381	»	9 April	. . . . .	. . .	791
»	»	8 September	LXXXIX	. . .	354

1258	den	9 Junij	N°. XVIII	bl.	33
1261	„	27 Februarij			189
1262	„	14 Februarij	XIX		38
„					573
1263	„	11 September	XX		40
1272	„	30 September	CXXVII		546
1273	„	4 October	XXI		41
1276	„	18 Maart			434
„	„	15 Augustus	CXXVIII		531
„	„	24 October			438
„	„	24 October			440
„	„	1 November	CXXIX		556
1282	„	2 Januarij			442
„	„	22 Maart	CXXX		559
1283	„	10 Augustus	XXII		43
1284	„	17 April	CXXXI		562
1285	„	8 April	XXIII		45
1287	„	17 Augustus	XXIV		50
1291	„	24 Junij	XXV		53
1292	„	7 Maart	CXXXII		567
„	„	7 December	CXXXIII		570
„	„	7 December	CXXXIV		571
1293	„	23 Februarij	CXXXV		572
1295	„	9 Junij	XXVI		55
1298	„	15 April	XXVII		59
„	„	April	CXXXVI		576
1300	„	4 April	CXXXVII		581
„	„	1 Mei	XXVIII		60
„	„	20 Julij	CXXXVIII		584
„	„	11 November	CCXVIII		896
1301	„	4 Julij	CXXXIX		587
„			XXIX		62
„			XXX		65
1303	„	14 Februarij	CXL		590
1309	„	15 Junij	CXLI		593
„	„	3 September	XXXI		68
1313	„	29 April	XXXII		72
1314	„	2 Mei	CXLII		595
1317	„	25 Julij	XXXIII		78
„	„	Augustus	XXXIV		83
„	„	6 December	XXXV		88

1318

1318	den	11	Mei	No. XXXVI	bl.	89
„	„	15	Mei	XXXVII		92
„	„	6	October	CXLIII		596
„				CXLIV		600
1319	„	8	September	CXLV		618
„	„	18	October	CXLVI		622
1321	„	1	Augustus	XXXVIII		} 93
1322	„	24	Februarij			}
„	„	25	Junij	CCXIX		898
1325	„	8	December			130
1326	„	11	Junij	CXLVII		626
1327	„	22	September			129
1328	„	26	Mei	XXXIX		101
1329	„	13	December	CXLVIII		628
1332	„	21	Januarij	XL		110
„	„	10	Februarij	XLI		115
„	„	14	Februarij	CXLIX		641
„				CXXX		559
1334	„	2	Mei	XLII		125
„	„	6	Julij	XLIII		126
1335	„	22	Julij			128
1338	„	30	Junij	XLIV		127
„	„	17	October			163
1339	„	5	Junij	XLV		150
„	„	2	Julij	CL		645
„	„	14	October			163
1342	„	3	Augustus	CLI		647
„	„	28	Augustus	CLII		649
„	„	13	September	XLVI		158
1344	„	13	Januarij	CLIII		650
„	„	16	Februarij	CLIV		652
„	„	24	April	CLV		653
„	„	1	Mei	XLVII		159
„	„	28	October	XLVIII		162
1346	„	21	Januarij	CLVI		655
„	„	5	Februarij	XLIX		166
„				L		172
1347	„	12	Maart			174
„	„	9	Augustus	LI		177
„	„	9	Augustus	LII		181
1348	„	2	Februarij	LIII		185

1348

1404	den	3	October	bl. 524
1405	„	25	Julij	403
„	„	25	Julij	749
„	„	28	September	798
„	„	28	September	835
1406	„	2	Februarij	755
„	„	21	Februarij	756
1407	„	25	Januarij	759
„	„	25	Januarij	759
„	„	28	Februarij	489
1408	„	29	September	268
„	„	23	November	618
1409	„	24	September	525
„	„	1	October	525
1410	„	19	Junij	384
1411	„	22	Februarij	752
„	„	31	Maart	755
„	„	29	April	756
„	„	26	Mei	757
„	„	3	Julij	491
1412	„	5	Februarij	826
„	„	23	Maart	387
„	„	29	April	389
1413	„	9	Mei	837
1415	„	26	Februarij	799
„	„	21	October	801
1417	„	16	Augustus	802
1418	„	2	November	810
1419	„	30	November	762
1420	„	31	Mei	804
1422	„	21	Februarij	767
1424	„	20	Januarij	685
„	„	2	April	685
„	„	18	Mei	271
„	„	5	December	385
1425	„	30	Julij	338
1427	„	12	Junij	838
1430	„	25	Augustus	279
1433	„	20	September	526
1434	„	24	Julij	768
„	„	28	September	401

1434	den	10 November	bl. 274
1435	„	26 Maart	280
1436			526
1440	„	5 October	526
„	„	17 November	316
1441	„	22 Februarij	808
1444	„	2 October	526
1445	„	5 Februarij	310
1449	„	20 April	311
1450	„	3 Julij	686
1451	„	7 Julij	328
1452	„	4 April	364
„	„	28 Junij	329
„	„	19 October	527
1456	„	21 October	533
1458	„	8 December	296
„	„	20 December	727
1459	„	7 Julij	306
1460	„	5 Junij	528
„	„	15 September	527
„	„	15 September	527
1462	„	23 Augustus	302
„	„	10 October	308
1464	„	17 Mei	311
„	„	22 Junij	310
„	„	22 Junij	310
1466	„	31 Mei	314
1467	„	18 Maart	312
1470			610
„			610
1474	„	13 Mei	365
1476	„	2 November	405
„	„	7 November	406
1477	„	20 Junij	815
1479	„	22 Junij	610
1486	„	9 December	569
1497	„	6 Junij	611
1499	„	8 October	499
1531	„	17 November	891
1540			530
1559	„	26 April	316

1563	den	20	October	bl. 492
1564	„	14	September	209
1565	„	19	April	448
„	„	21	Augustus	767
„	„	30	Augustus	768
1594	„	22	November	211
„	„	22	November	298
„	„	22	November	450
„	„	22	November	891
1603	„	. .	Maart	387
1612	„	9	Januarij	562
1616	„	7	Maart	281
1629	„	24	Februarij	274

BLAD-

BLADWIJZER

DER

Voornaamste zaken, personen, plaatsen en min bekende woorden.

A.

A, *Aha*, of het *Hoornsche diep*, *Amnis Occidentalis*; diens vereeniging met de *Hunse*, bl. 37 en volg., 154 en volg., 250 en volg., 267 en volg., 324, 716, 741, 780, enz.
A (olde) of *Ae*, thans het *Wetzinger Zijldiep*, 276, 324, 384.
A (DE), 10 12.
Abbemaer, 269.
Abbynge arve, 619.
Abdinclande, 290.
Abdincstrange, 290.
ABECANA, 483.
ABLAMA, 904, 906.
Achlum, 848.
Acht kerspelen, *octo parochiae*, 137, 142, 145, 150, 326, 456.
Acht Zijlvesten, *After Silfestenge*, *Octo Silvestiae*, 62, 70, 241, 246, 248, 249, 378, 382 en volg.
Addensloot, 326 en volg.
ADDINGE, 425, 729 en volg., 764, 827 en volg., 836.
Adewerd (Abdij van), *Abbatia et conventus S. Bernardi* in *Adewerth*, enz., 21, 24, 32, 41, 45 en volg., 69, 72 en volg., 133 en volg., 158, 161, 166 en volg., 172 en volg., 186, 240 en volg., 317 en volg., 335, 342 en volg., 410 en volg., 583, enz.
——— Verbonden en verdragen met *Groningen*, enz., 166, 342, 343, 410, 415, 419.
——— Koophandel en industrie, 24, 41, 45, 158, 172 en volg.
——— *Abten*. ALDBERTUS, 542; GEYKO, 560; EGGARDUS, 433 en volg.; EILARDUS, 626; RIPPERTUS, 328, 410, 415 en volg., 474; MENNE, 248; HENRICUS, 365.
——— *(Dorp van)*, 143.
——— *(Zijlvestenij van)*, 72 en volg., 278 en volg.,

356 en volg., 381, 707 en volg.
Aelsum, 845, 847 en volg.
Aerssen (de), 763 en volg.
Aflaatsbrieven, 163, 225, 815.
Ager, 869.
Ailco verhildema, 495 en volg., 764, 781, 785 en volg., 797 en volg.
Alathinge, 74.
Alberda, alberta, 79, 210, 274, 369, 483, 768, 770.
Albia, 42.
Albrecht van beyeren (Hertog) bevestigt den voorregtsbrief van Graaf jan II, 253, 576 en volg. Zoekt zich in deze provincie als Landheer te doen huldigen, hetwelk door eenige Hovelingen uit de *Ommelanden* en het *Oldambt* gedaan wordt, doch niet in *Groningen*. Zijne verrigtingen, 493 en volg., 778 tot 797, 806. Register der door denzelven verleende Brieven, rakende meestal de provincie *Vriesland*, 839 en volg.
Aldema, 113.
Aldermanni, 634.
Alinge, 191, 689.
Alingehuisen, *Aldingehuisen*, 322, 383 en volg.
Alingwere, 847.
Allama, 255, 338.
Allodium, 63 en volg., 292, 862.
Almelo, 11, 130, enz.
Alting, 69, 161, 613.
Alre flachter not., 202.
Ameland, 848, 852.
Amen, 513.
Amersaat, *Emmersaat*, eene landmaat, 678 en volg., 694 en volg., 740, 898.
Amnis, 38, 94.
Amnis Orientalis, 99, 154 en volg., 250 en volg., 267 en volg.
Amnis Occidentalis, 154 en volg., 250 en volg., 278 en volg.
Amstel, amestele, hamestele, 10, 12, 244.
Andel, 66 en volg., 351.
Andela, 136.
Anderne, 27, 243, enz.
Anen, 69.
Anlo, 5, 20, 24, 116, enz.
Annen, 69 en volg.
Anrepe, 195 en volg., 243, enz.
Anssen (van), ance, 128, 190, 750.
Appingedam, *Damme*, *Dammone*, enz., 81, 86 en volg., 184 en volg.
——— *Augustiner Convent van de Broeders Heremiten aldaar*, 647 en volg.
Arbere, 74 en volg., 357, 707.
Area, 868.
Arkel (van), 843.
Arle (de), 137, 614, 684, 779 en volg., 812.
Arnsta, 483.
Asagama, 269, 324.
Asselinge cluft, 582, 588 en volg.
Assen (*convent te*), 169 en volg., en elders.
Asterlo, 134.
Astringe, *Oestergo*, 179.
Athemannen, 62, 79 en volg.
Attingha, 290.
Aukana, 479.
Aurik, *Awerck*, enz., 791, 792, 801 en volg.
Awinge, *Abinge*, *Awingefloot*, 323, 358, 709.
Aylwarda, 82.
Ayndiis, 137.

B.

B.

Bafto, *Baftlo*, *Beffelo*, *Beftlo*, 542 en volg., 602.
Bakkeveen, *Backefene*, 136.
BALDINGHISMA, 255.
Baltrum, *Balteringe*, 792.
Bamfum, 445.
Barghe, 111.
Bederve, 357, 708.
Bedum, 95 en volg., 327, 380, 383. *Bedera-Waghenreda*, 113. *Bedumer Zuidwende*, *Bederazijl*, 269.
Begaen, *celebrare*, *vieren*, 690, 812.
Begynen, 558, 582, 588, 596 en volg., 608, enz.
Bekraftigen, 787.
Bellingweer, 245.
Bellingwolde, 728.
BENCE, 241 en volg.
Beneficia, 1, 194, enz.
Benthem (Graven van), OTTO, 573. EGBERT, zijn geflacht en zegel, 572 en volg.
Berda, 425.
BERGHE (VAN DEN), 630, 727, 772.
Bergum, 134, 846.
BERNAMA, 338, 904.
Berum, 425.
Befchinen, 732.
Bethania zie *Foswerd.*
Bewyfen, 788.
BEYERS, 136, 614, 762 en volg., 804.
Beylen, 11, 163, 201, 516 en volg., en elders.
Bezetten, 731.
Bil, 849.
Binnendyk, 503, 781.
Binnenfchilde, 416, 474.
Bisfchopsberg, 103, 107, 165, 259, 353, 373, 377, 520, 529, enz.
Blidenftat, *Blydenftede*, 1, 197.
Bloemkamp of *Oldenklooster*, *Abbatia Floridi campi*, 132, 175, 185.
Blyden en Steenbusfen, 399.
Blyham, 728.
Boer (*convent ten*), *Bure*, 62 en volg., 87, 133, 266, 271 en volg., 274, 386, 905. Abten, HEERE, 270 en volg. DYOERD, 271 en volg., 274, 386.
Boewe, *Boeyen*, 770.
Bokeleske, 619.
Bokinge, 691.
Bolla, botermaat, 319.
Bolswerd, 847, 850.
Bonde, *Bunda*, 425.
Bonnen, *Bunnen*, 71, 243, 810, enz.
Bonum claustrum, 134.
Borch, *Burch*, *Borchfloot*, *Burchwalle*, 262 en volg., 269, 382.
Borchsweer, 245, 443 en volg.
BORCLO, BURCHLO, enz., 103, 106, 187, 188 en volg., 566.
Bordego, 135.
Borkelo, *Borclo*, *Burchlo*, 188.
Borkum, 792.
Bornevrede, 399.
Boterdiep, 281 en volg.
BOUTATA, 82, 654, 905.
BOWERA, 483.
Bowkefete, 619.
Brachium, 69 en volg.
Bredevoort, 189.
Breede, 60 en volg., 66.
Bremen. Voorregtsbrieven van de Aartsbisfchoppen HILDEBOLDUS en BURCHARDUS aan het Convent van *Adewerd*, in het ftuk van koophandel, 41, 158.
Bremerweg, 701.

Broekmerland, *Brocmannia*, 230, 434 en volg., 791 en volg.
Broke zie *Westerbroek*.
BRUGGEN (VAN), DE PONTE, 329, 685, 742, 760 en volg.
BRUNCKHORST (DE), 103, 104, 109.
Brundeken Maar, 279.
BUCKHORST (DE), 196, 545.
Bugenigge, 243.
BUNINGHE, 38, 93, 138, 248, 612, 626, 648, 650, 652, 653, 658, 679, 774, 824.
Burch, 11, 13, 243, enz.
Bure, 619.
Buren, *gemeene buren*, 430 en volg.
Burgunde, 11, enz.
Burgus, *Burgum*, *Burgenses*, 636.
BURLETH, 659, 660.
Burse, 792.
BUSINCHEM (DE), 244.
BUTZEL, BUZIEL, 558, 566, 569, 625, 629, 897.
Buum, 195 en volg.
Buyrle, 619.
BYWINGA, 487.

C.

C (letter), 890.
CALMER, KALMAR, 138, 558, 614, 626, 652, 653, 658, 660, 661, 683 en volg., 695, 706, 724, 900.
CAMMINGA, 846.
CAMPINGE, 582, 588.
Campus Rosarum, 79.
CAPELLA, 590.
Carrada vini, 888 en volg.
Castellanus 557.
CATER, KATER, 206, 240, 280, 329, 364, 376, 397, 607, 614, 615, 662, 683 en volg., 733.
CEDEKAMA, 521.
Circatus, *circata*, 195.
Cives, 636 en volg.
CLANT, KLANT, 303 en volg., 613, 615, 686, 762, 770.
CLENKE, KLENKE, enz., 220.
Clensen, 297.
CLOOSTER (VAN DEN), DE CLAUSTRO, 197 en volg., 217 en volg.
Colham, 86.
Comes, *Comitatus*, 866 en volg.
Commanderyen van St. Jan van Jerusalem, 135. Dezelve stonden onder den Commandeur te *Steinfurt*, 618 en volg.
Consules in de Ommelanden, 34 en volg., 82, 176 en elders.
CORENPORTE (DE), 39.
Cornwaert, 847.
Corvey (Abdij van), 28 en volg., 729.
Costverloren, 446.
COTE, KOTE, 240, 614, 677, 683.
Cuinre, 842 en elders.
Cuitgha, *Tuichga*, *Thuitga*, 78 en volg.
Curta, *curtis*, *curia Dominica*, 20, 861 en volg.
CURTINGH, CORDINGHE, 138, 144, 558.

D.

Dacia et Slavia, 547.
Dagen, *Feestdagen*. *Alre Kinderdach*, 504. *Elsebeendach*, 717. *Gudesdage*, 830. *Midvasten*, *halfvasten*, *media quadragesimae*, 171, 651. *Festum Odigeri*, 170, 651. *Pontianusdach*, 450. *Prisce virginis*, 728. *Qua-*

Quadragesima, 171, 651. *Walburgendach*, 413. *Walfridusdach*, 97.
Dalen, 191.
DALEN (VAN), 191 en volg.
Dallingeweer, 445 en volg.
Damme, 47 en volg., 245.
Damme, zie *Appingedam*.
DAMMANS, 790.
Damster verlaat, 268.
Deghelhuse, 701.
Delf, *Damsterdiep*, 84, 276, 283, 387.
Delfzyl (slot te), 802.
DELPHUS, 856.
Drie Delfzylen (Zylvestenij van de), bestaande uit het *Dorpster*, *Sloehter* en *Scharmer Zijlvest*, 83 en volg., 378, 382 en volg. Tot hetzelve worden ingelaten *Engelbert* en *Middelbert*, 261 en volg. *Ooster Stads Hamrik*, 267, 271. *Wester Stads Hamrik*, 267, 274. *Esfen*, *Ooster Helper Hamrik* en *Westerbroek*, 283. Het *Woldzijlvest* had van ouds in hetzelve eene vrije uitwatering, 387 en volg.
Dichamme, 623.
Dickeninge (convent), 163 en volg., 168 en volg., en elders.
DIEST (DE), 109.
Dieveren, *Devere*, 8, 13, 241, 243, 526 en volg., en elders.
DIFFLEMAN, 660, 661.
Dilgt, *Dillicht*, 531.
DODAMA, 626.
Dokkum, 91, 92, 179, 185, 843. Klooster aldaar, 25, 89 en volg., 132.
Dominus, 336, 380, 592, 612 en volg. *Domina* 592.
Dompnus, 83, 86.
Dongeradeel, 847.
Donghorn, *Dodingehorne*, 73, 153.
Doornwert, *Dornewert*, 907 en volg.
Dordrecht, 576 en volg.
Dorkwert, 143, 154, 325.
Dorpster of *Dorpmans Zylvest*, 83, 383 en volg.
Dorpun, 325.
DOYNGA, 847.
Drenthe, *Trente*, *Threnta*, *Threnthia*, *pagus*, *terra*, *Landschap*, 8, 10, 21, 25, 49, 53, 69, 72 en volg., 102 en volg., 127 en volg., 150 en volg., 187 en volg., 384, 702, 730, 858, 866 en volg., en op meer andere plaatsen.
Drentsche Landregt, 192, 202, 359, 367, 710.
Drentherwolde, *Threntawalda*, 35, 69 en volg., 93 en volg., 114, 150 en volg., 874, 879 en volg.
Dronrijp, 847.
Duitsche Rijk (onderhoorigheid dezer Landen en in het bijzonder van de Stad *Groningen* aan het), 762, 877, 887.
DUIRDISMA, 65 en volg., 626.
DULCK (VAN), 446, 615.
Dullard, 51, 134, 430, 442 en volg., 625.
DUNKER, 12, 15, 19, 241, 242.
Duonhusen, *Donehusen*, 322.
Dutwarde, 692.
Duyrswolde, 182 en volg., 369.
Dwersnacht, 470.
Dwinglo, *Twingelo*, 8, 13, 168, 243 enz.
DYEDELINGHE, 137.

Dy-

Dyken, 479 en volg. Zie *Zijlvestenijen*. Bedijking van aangewasſene landen, 55 en volg., 65 en volg., 78 en volg.
Dykhuizen, 805.
Dykvestige landen, 864.

E.

Ebbeſile, 112 en volg.
EBBINGE, 40, 364, 564, 654, 764, 804.
Echten, 8, 13, 16.
ECHTEN (VAN), 218, 614, 678, 806.
Eckerdesſtede, 246, 251.
Edictores, 82, 86.
Edikan, 264 en volg., 378.
Eelde, *Elethe*, *Elede*, 25, 74, 137, 150 en volg., 366, 367, 761 en volg.
Elo en Schelo, 514 en volg.
Elongata, *eloigné*, *verwijderd*, 8.
Eem, 513.
Eemland, *Huis ter Eem*, 224.
Eems, 444 en volg., 510 en volg.
Eemshorn, *Emeſer*, *Emeſere*, 514, 573.
Emeſche onder *Eemshorn*, 514.
Emeſe et Laveke, onderzoek wat men daardoor te verſtaan hebbe in eenen brief van 1040, 511 en volg.
Eemsland, *Emisgonia*, 230, 234, 434 en volg.
Eenrum, 65, 293 en volg., 521.
Eext, *Eſethe*, 71.
Eexta, *Exta*, 425 en volg.
EGMOND (DE), 254, 848.
Eigen lieden, *homines proprii*, *mancipia*, 315 en volg., 869. Vrijkooping van den eigendom, 219.
Eilerde hufen, 491.
ELEHORN, 614, 659.
ELLEMA, 521.
ELLENS, 521.
Emden, *Emeda*, *Emeden*, enz., 135, 444, 801.
EMINGE, 897.
Emmer, *urna*, *urnata*, eene botermaat, 678 en volg.
Empne, 704.
En, *Ene*, voor *em*, *eme* of *hem*, 489, 828.
ENAMA, 255.
Engelbert, *Ecgneberd*, *Egnaberg*, enz., 111 en volg., 252, 262 en volg., 285 en volg., 386, 530 en volg.
ENINGHE, 137.
ENO, 138, 246, 656.
ENNEMA, 425 en volg.
Enum, 81.
EPPO VAN NITTERSUM, 482 en volg.
Erfgenamen, *proprietarii*, 431.
Erla, *Arle*, 137, 206.
ERNINGHA, 137.
ESAMONA, 79.
Esſen, *Teſe*, 69, 110 en volg., 223, 283, 530 en volg., 593.
Evel, 417 en volg.
Even, 511 en volg.
Everdeswolde, 48, 111, 560.
EVERHARDUS, *prepoſitus Tilenſis*, 545.
EWENGA, 88.
EWSUM, EWESMA, 325, 448, 907.
Exle, 703 en volg.
Exsmora, 847.
EYLKEMA, 338.
Ezinge, *Eesdingum*, enz., 142, 320, 341, 346.

F.

Faan, *Fanum*, 449.

Fabrica, 666.
Famuli, 106, 897.
Farmsum, *Fermesum*, *Fermeshem*, enz., 277, 905.
——— (*proostdij van*), 52, 277.
Federgo, *Federga*, *Federitga*, enz., *pagus*; misschien het Landschap *Middag*, 320 en volg.
Feerwert, *Federwerth*, enz., 142, 320 en volg., 341, 346, 442.
Felwert, *Fildwerth*, *Feldwirth*, *Faltwert*, *Oldenklooster bij den Dam*, 79, 133, 184 en volg., 433 en volg., 479 en volg., 905. Abten REMBOLDUS, 433. OSBRANDUS, 905.
Fenum, 521.
Ferwert, 846.
Fimel, 445 en volg.
Finser-ee, 426.
Finserwolde, *Finsterwolda*, enz., 429, 619.
Firemere sidwendene, 35.
Fivel, 56, 359.
Fivelingo, *Fivelgonia*, *Fivilgonia*, *Fiolgo*, *Phiwilgonia*, *Fyvelghelande*, Landschap, *pagus*, *terra*, 34 en volg., 49 en volg, 64, 65, 69, 81, 85, 94 en volg., 114 en volg., 141 en volg., 182, 230, 234, 244 en volg., 249 en volg., 260, 367 en volg., 389, 479 en volg., 496 en volg., 510, 765, 794 en volg., 832 en volg., 841 en volg.
——— *Zegel*, 233 en volg., 261, 484, 655.
——— Verbonden met *Groningen*, enz., 33, 229, 367, 510, 832, 838, enz.
——— was verdeeld in drie Ambten, *Fivelinge Oosterambt*, *Fivelinge Westerambt*, en *Duirs-* of *Dyurdeswolt*, 369.
Fivelinge Westerambt, 378 en volg., 400.
——— Zegel, 261, 369.
FIVILGAMA, 255.
Floridus Campus, zie *Bloemkamp*.
Floridus ortus, 78.
FOCKO UKENS, 764, 803, 804 en volg.
Fokswolde, *Fockeswolde*, 72 en volg., 381, 707 en volg.
FOLKARDING, 39, 138, 466, 594, 606, 612, 613, 614, 629, 650, 652, 653, 658, 659, 663, 666 en volg., 696.
FOLKARTSMA, 338.
FOLKERDA, 626.
Folkerde wal, 428.
FOLKRINGA, 88.
Forefactum, 231.
FOSSAMONNA, 80.
Foswerd, *Furswarth*, *Bethania*, 3, 89, 131 en volg., 175, 186.
Franciscaner orde, 570 en volg., 596, 645, 813, 820.
Fransum, *Franchem*, 49, 142, 322, 341.
FREDERIK VAN BLANKENHEIM, Bisschop van *Utrecht*. Zijne verrigtingen, 453 en volg., 476 en volg., 494 en volg., 504 en volg., 519, 523, 745, 748 en volg., 783, 797 en volg., 813, 820, 832 en volg., 860 en volg., 885 en volg.
Frieme Hemrik of *Wriedema land*, 393.
FRIPAMA, 255.
Frisgana, 322.
Frisia, *Frisones*, 90, 104 en volg.

volg., 129 en volg., 155, 173 en volg., 230 en volg., 434 en volg., enz. De *Frisones* waren onderscheiden van de *Teutonici* en *Saxones*, 437.

G.

Gaddingehorne, 425.
Gaemmynghum Aula Dei of *Nijenklooster* te *Goingum*, 134.
GAIKINGA, 49, 62, 64, 87, 627.
Gardevoet, *Jerdfüth*, 263.
Garmerwolde, *Gedmerawalda*, *Germerwalda*, enz., 62 en volg., 274, 380, 383.
Garnwert, *Ghernewart*, 142, 322, 341, 383.
Garreweer, *Garawere*, 380, 390, 479 en volg.
Garrelsweer, *Gerleviswert*, *Geraldiswere*, *Gerleswerde*, 47, 86, 244, 245, 250, 499, 868.
Garshuizen, *Gershuzum*, 627.
GAUCAMA, 255.
Geestelijke regten, *Zeendregten*, 102 en volg., 115, 471, 583 en volg., 745, 872 en volg.
Gelete, *Geinlete*, 323.
Gelkingers, *Gelekingii*, *Geliconidae*, 324.
Gelkingeland, 324 en volg., 531, 807 en volg.
Gelre, 131 en volg., 532, 896. Graven. HENRICUS, 865, REYNOUT, 53.
Gereng, 536.
Gerkesklooster, *Abbatia de Jerusalem*, 27, 469 en volg.
Germania, zie *Thesinge klooster*.
Gha, *Gho*, 47 en volg., 241 en volg., 880, enz.
Ghanc en gave, *ghenghe*, 690.
GHERLISMA, 654.
Ghichte, 347.
Gho en Wold, 106 en volg., 114, 151 en volg., 163 en volg., 241 en volg., 384, en verder in menigvuldige brieven, als mede bl. 880 en volg.
Ghore, *Ghoer*, 159 en volg., enz.
Gies, 13, 243.
Gieten, *Iheten*, 20, 71.
Gildregt, 670.
Gisle, 243.
Gleba, 653.
Glimmen, 530.
GOCKINGA, 351, 425, 497, 517, 781, 842.
GODESCALKISMA, 626.
GODSWINI, 137.
GOER (DE), 129.
Goregt of *Deregt van Selwert*, 39, 46, 880 en elders.
GOS, 594.
Gras, *grasen*, *gramina*, *graminata*, 290.
Gras (*bij*) *en bij stro*, 532.
GRAVE, 311, 809.
GRAVESTORPE (DE), 18.
Grede, *Groda*, 338.
Gretmanni, 89, 175 en volg., 229 en volg., en elders.
Grint, 843, 852.
Groenenberg, *Gronenberge*, 111, 114, 132, 141, 559, 874, 876 enz.
Grondzijl, 94.
Gronebeke, *Gronenbeke*, 114 en volg.
Groningen, in eenen Brief van 1040, bl. 857, *Cruoninga* genoemd, in latere Brieven *Gruninge* en *Groninge*,

2 en volg. Oudheid, 668, 864. Muur en bevestiging, 636, 875.

——— *Poorten. Boteringe poort, Buteringhe porte, porta butiri*, 138, 171. *Ebbinge poort, Ebbedinghe-porte*, 138. *Heerepoort*, 657, 695.

——— *Straten, wijken*, enz. *Boteringestraat*, 698. *Bruggestraat*, 724. *Catryp*, 697. *Cremer-ryp*, 684. *Ebbinge* (*Ebbedinghe*) *straat*, 644, 689, 719. *Gaddingestraat*, 235, 657, 700, 725. *Harderingestraat*, 657, 683 en volg. *Harderwiker* of *Herdwiker straat*, 677, 689. *Heerestraat, platea exercitus*, 657, 665, 776, 778. *Keerksweg*, 375. *St. Johansstraat*, 227, 303. *Kijk in 't jatstraat*, enz. *platea Gad, vicus Gate* of *Jate, rechten Jate, crummen Jate*, 629, 650, 662, 674, 727, 738, 739, 812. *Munnikeholm, Holma*, 167, 171. *Oosterstraat*, 721. *Peperstraat*, 404, 720 en volg. *Ranenpol*, 171. *Seulungopol*, 171. *Worth*, 628, 640.

——— *Gestichten. Walburgskerk*, 561, 581, 588, 690, 873 en elders. *Martini kerk*, 95 en volg., 171, 223, 226, 813 en elders. Bij die kerk waren twee Cureten, 466. St. Johans en St. Pieters Altaren aldaar, 226, 617 en volg., 689, 720, 816, 899. *A-kerk, Ecclesia S. Nicolai, Ecclesia beatae Mariae, Onzer Vrouwen kerk to der A*, 466, 543, 560, 648 en volg., en elders. *Broerkerk, Ecclesia et conventus fratrum minorum*, 557, 568 en volg., 690, 813, 820 en volg. *Oude* of *Geestelijke Maagden Convent*, thans het *Roode Weeshuis*, 28, 823 en volg., en elders. *Jacobijner Convent, Groene Weeshuis*, 690, 701, en elders. *Prediker orden Convent*, 685. *H. Geest Gasthuis, Hospitale S. Spiritus*, 623, 652, 657 en volg., 663, 706, 714, 726, 736, 772 en volg., 825. *Geertruids Gasthuis, Hospitale S. Gertrudis*, 402 en volg., 825. *Armen Huiszittend Convent*, 647 en volg., 686 en elders. *Vrouw Menolda Convent*, 556 en volg., 567 en volg., 591, 660, 675, 824, en elders. *Vrouw Sywen Convent*, 584 en volg., 660, 675, 726, 738 en volg., 824, enz. *Vrouw Claren Convent*, 727, 739. *Klerkenhuis*, 312 en volg., 862. *Raadhuis, Domus Consulum*, 141, 332, 631. *Steenhuizen, Castra*, 138, 146.

——— *Koophandel*, 23, 29, 43, 50, 125, 126, 253, 576, 595, 668. *Munt*, 669, 870. *Koornmaat*, 668 en volg. *Kremergilde* aldaar, 234.

——— *Regering*, 629 en volg. *Consules, Consiliarii, Raadmannen*, enz., 38, 630 en volg., 706. *Aldermanni*, 632 en volg. *Rationales*, 634 en volg. *Burgimagistri*, 636 en volg., 656, 664, 667 en volg., 724,

724, 809, 900. *Wijsheid*, 331 en volg., 634. *Gezworen meente*, 826.

Groningen (*Stads knecht van*), 687 en volg.

——— *Schutten of Schutterij*, 401 en volg.

——— *Stads regten*, 202, 331 en volg., 451, enz.

——— *Zegel*, 44, 234, 260, 518, 873 en volg.

——— Onafhankelijkheid der Stad in het wereldlijke van het Utrechtsche Bisdom, 876 en volg.

——— stond in het geestelijke onder dat Bisdom, 872 en volg.

——— behoorde in de veertiende eeuw niet tot de *Vriesche* landen, 176.

——— Verbonden en overeenkomsten met eenige gedeelten van de *Ommelanden*, *Oldambten* en het *Goregt*, 33, 43. 50, 93, 110, 127, 166, 203, 204, 207, 229, 240, 249, 260, 271, 274, 281, 334—350, 365, 367, 384—397, 407—423, 473, 509. 799; met eenige gedeelten van het tegenwoordige *Vriesland*, 88, 89, 92, 126, 229, 398, 469; met *Drenthe*, 53, 115, 127, 150, 187, 193, 397, 467; met den Graaf van *Benthem*, 572; met de Bisschoppen van *Utrecht*, 101, 224, 457 en volg., 504 en volg.; met KENO TEN BROEKE, 821; met den Bisschop van *Munster*, 832; met HAYE ADDINGE, 838, 876.

——— (*Villa*), Koning HENRIK III schenkt aan de *S. Meertens kerk* te *Utrecht een praedium in villa Groninga in comitatu Threnthe*, 857. Deze gift wordt door Keizer KAREL IV bekrachtigd, 211. Onderzoek nopens het verstand van dezen Giftbrief, en wat men door deze bewoordingen te verstaan hebbe, 861 en volg. Zegel van den Giftbrief, 890 en volg.

——— *Gerichte te Groningen en te Selwert met Wolde en Gho*, 221 en volg., 298 en volg., 329, 450 en volg., 748 en volg., 882 en volg.

——— (*Schout te*), 748 en volg., 882 en volg.

——— (*Praefecti of judices te*), 114, 557. Derzelver betrekking bepaalde zich tot het *praedium*, 877 en volg. Tot deze *praefecti* of derzelver geslacht schijnen behoord te hebben de, in de oudste stukken voorkomende, HERMANNUS, LEFFERDUS, RUDOLFUS, EGBERTUS, MENSO, HENRICUS, 1—41. Vervolgens treft men aan de *praefecti* EGBERTUS, 45, 243, 556, 559, 566. ADOLFUS zijn zoon, 45, 93. EGBERTUS, zoon van ADOLF, 93, 642, 702. GODEKINUS VAN ECHTEN, 896. ECBERTUS, zijn zoon, 93. LUDOLFUS, *Dominus de Gronenbeke*, 68 en volg., 77, 618, 625, 641. BERTOLDUS *de Gronenbeke*, 101 en volg., 110 en volg., 115 en volg., 560, 641. AGNETA of AUGUSTA, 641 en volg. Zegels

gels van eenige praefecti, 71, 110, 206, 559.
Groningen; een Convent en ſtadje in het vorſtendom *Halberſtad*, 28 en volg.
Groninger Diep, 383 en volg., 503, 779 en volg.
Groeve, *Growe*, *Grove*, een kanaal, 47 en volg., 246, 250.
Groote Munte, 443 en volg.
Grouwe Dijk, 47, 251.
GRUIS, 390.
Grijze Monnikken Klooster, *Abdij van Menterna* of *Termunten*, 51, 133, 181 en volg., 443 en volg.
GUDESINGE, GUESING, 218 en volg., 753, 764.

H.

Hachel, *Hakel*, *Hakelwalde*, 29.
Haer, *Haren*, 696 en volg., 714.
HAERTHING, 900.
HAGEN, 168, 751.
Haige, 846.
Halen, 169 en volg., 201, 243, enz.
Hallem, 844.
Halve-ambt, *Halfampte*, Ambt of District van *Hunſingo*, 295 en volg., 337 en volg., 350, 389, 489 en volg., 521 en volg., 799 en volg. Verbond met *Groningen*, enz., 799.
Ham (den), 143, 491.
Hamburg. 172 en volg.
Hamrik, *Hammerik*, *Hemmerk*, 391 en volg., 430 en volg., 541.
——— *Ooster-* en *Wester-Stads-Hamrikken*, 69, 72 en volg., 110 en volg., 267 en volg., 391 en volg., 594, 659.
Handſcheidinge, 749.
HANSOUWE (TER), 307, 329, 364, 750, 810.
HAQUINUS en MAGNUS, *Koningen van Zweden en Noorwegen* (voorregtsbrieven van), 546 en volg.
Harbarge Maden of *Harbarge buerſchap*, 393.
Harbayum, 848.
HARDERINK, 612, 901, 903.
Hardeweer, 346.
HARDISMA, 338.
Haren, 110 en volg., 283, 531, 643, 752.
HAREN (VAN), 201, 732, 763.
Harsle, 619.
Harsſens, *Herſinghe*, *Herſenze*, 111, 246, 250.
Haſca (proostdij van), 134.
Haudrum, 338.
HAYE ADDINGE, 827 en volg., 833, 836 en volg.
HAYE WIBBEN, 497 en volg., 781, 794.
HAYKINGHA, 136.
HEBEKEMA, 521.
HEBELINGE, 897.
HECKAMA, 521.
HEDING, 615, 617, 626, 659, 739.
HEEMSKERK (VAN), 844.
HEEMSTEDE (VAN), 844.
Heer, *Dominus*, 336, 380, 592, 612 en volg., 703.
Heiligerlee (convent ter), 426 en volg.
Heimaal, 751 en volg., 834.
Heinge Hemrik, 393.
HEKEREN (VAN), 168, 330.
Hellum, 387 en volg., 499.
Helmerchiaman, 49.
HELMERS, 137.
Helpen, *Helcman*, *Helpman*, *Heltmen*, 111, 303, 307, 531,

531, 593, 661, 680, 767 en volg.
Helwerd, *Helewyrd*, 487.
Hemelem, 845.
Hemerwolde, *Hemtrawalda*, 63 en volg.
Hengenisse, *Hencnes*, *Hegnisse*, 690.
HENRIK III, koning van *Engeland*. Voorregtsbrief voor *Groningen* in het stuk van koophandel, 29 en volg., 668 en volg.
Hensere, 17, 242.
HERATHAMA, 255, 290, 350.
Herebure Sidwendene, 35.
Heremiten, *Fratres Eremitae*, 647.
Herlingen, 850.
Herlingerland, 792.
HERMEINDISMA, 255.
HERTHIARDESMA, 159.
HERVET, 545.
HESLINGHA, 906.
Hessel, *Hesle*, 11, 243.
HESSELINGE, 848.
HETTINGA, 845.
Hichtum, 848.
HILAMA, 255.
Hilliko groepe, 429.
Hillinge partij, 409 en volg.
Hindelopen, 845.
Hinkemahorn, 263.
HIRT, 766.
HISKE VAN EMDEN, 832 en volg., 837.
Hitzum, 848.
Hie, *beleye*, 450.
Hoen, *Zuiderhoen*, *Hoendiep*, enz., 716 en volg.
Hoendergeld, *Honregulde*, 728, 828.
Hof, *curtis*, *curia dominicalis*, 330, 861 en volg.
Hoffaert, 420, 744.
HOFMAN, 255.
Hofmeester, *Hoofmeester*, 292, 330.
Hogen Horst bij *Amersfoort*. Klooster aldaar, 29.
Hogerbrugge (*noorder*), 94, 281.
Hogerbrugge (*ooster*), 268, 276.
Holland. Onlusten met de *Vriezen*, 173 en volg.
Holse, 619.
HOLTE (TEN), 448, 612.
Holten, 243, enz.
Holtgeist, 442.
Holwierde, *Halfwirth*, *Holwirth*, 487, 653 en volg., 905 en volg.
Homines, 868, 880, en elders.
Homoede, 418.
Honderde, *centenarium terrae*, 291, 905.
Hone, 731.
Hooftmannen, *Hovetmannen*, 443, 489, 491, 562.
Hoogkerk, 143.
Hooihuis, *Heyhuise*, 153 en volg.
Hoorn (*Klooster ter*), *Horna*, 79, 156, 531.
HOORNKEN, HORNEKINC, 317, 404, 493, 613, 614, 619, 724, 736, 738, 741, 753, 772, 826, 827.
Hoornsche diep zie *A*, *Aha*.
HOPPER, 613, 845.
Hornhuizen, *Horahusum*, *Horhusum*, enz., 160, 333, 336, 354.
Horm, 137, 456, 736.
Horreum, *orreum*, 658.
Hospitii iura, 168 en volg.
Houw, *How*, 160.
Houwer Hamrik, 160.
Houwerzijl, 160, 180, 295.
Hove, 619.

Ho-

Hove (de), 12, 201, 255, 300, 451 en volg., 461 en volg., 528.
Heuelingen, *Capitales*, *Capitanei*, 323, 336, 423 en volg.
Hoykama, 338.
Hoyke, 691.
Hoytekamahem, 263.
Hoytinghe huis, 723.
Hubbelding, 764.
Huchslote, 75.
Hughinge, hughinc, 39, 329, 376, 381, 582, 586, 588, 591, 614, 619, 656, 660 en volg., 685, 692, 698, 717, 722 en volg., 736, 738, 764, 768, 777 en volg., 812.
Huizinge, *Husdingum*, 326 en volg., 626 en volg., 897.
Hulsford, *Hulsforde*, 103 en volg., 165, 259, 353, 373, 377, 520, 524, 529.
Hummertze, 846.
Humsterland, *Hugmerchi*, *Hummerke*, *Hummerse*, *Hommers*, *pagus*, *terra*, *Landschap*, 142, 229, 233, 255, 345, 410, 475, 501 en volg., 782, 806, 832, 838. *Zegel*, 233.
——— (*Praostdij van*), 229, 258, 350, 475.
——— Verbonden en overeenkomsten met de Stad *Groningen* en anderen, 229, 255, 345, 832, 838.
Huninga, 425.
Hunse, *Hunesa*, *het Drentsche diep*, 38, 68 en volg., 98 en volg., 110 en volg., 291. Vereeniging met de *A* of het *Hoornsche diep*, 37 en volg., 154 en volg., 250 en volg., 267 en volg.
Hunsingo, *Hunesgonia*, *Hunsgonia*, *Hunsegonia*, *Hunzeghelande*, *Honseghelend*, enz. *pagus*, *terra*, *Landschap*, enz., 49, 65 en volg., 77, 93 en volg., 114, 141 en volg., 173 en volg., 208, 230, 244 en volg., 327, 334 en volg., 341 en volg., 350 en volg., 387 en volg., 400, 521, 747, 785 en volg., 798, 801, 803, 832, 835, 838.
——— was verdeeld in vier Ambten of Districten, *Oosterambt*, *Ubbega*, *de Marne en het Halve Ambt*, 337.
——— Verbonden met *Groningen*, enz., 229, 334, 344, 798, 801 en volg., 832, 835, 838.
——— *Landregt*, 352, 489. *Dijkregt*, 295. *Zegel*, 233.
Hurum, 137.
Huslage, 417.
Husman, huisman, 562, 567.
Huur en verhuur (*eeuwigdurende*), 375, 685, 699, 738, enz.
—— *to Brantsparinge*, 683 en volg.
Huynge, 280.
Huys, 220, 702 en volg.
Hwinni, 730.
Hyken, 169, enz.
Hymminghe, 220.

I.

Jade, 792.
Jan I, Graaf van *Holland* en jan II, Graaf van *Henegouwen* en *Holland*. Voorregtsbrieven aan de Stad *Groningen* in het stuk van koophandel, 553, 576.
Jansem, 444 en volg.

Jarghes, 310 en volg., 404, 456, 614 en volg., 619, 684 en volg., 726, 736, 738, 740, 753, 770, 809, 826, 903.
Jeerden, *Gerden*, *Gaerden*, 263.
Jemgum, *Jeminghen*, *Gommegum*, 135, 619.
Iggaldium (de), 113.
Ilau, *Ile*, *Abbatia de fcola Dei*, 133, 434 en volg.
Infra, 246, 886.
Ingedoem, 715.
Innersdijk, 340.
Interdict, 571.
Inwaeren, 698.
Johan ten Hove, 452 en volg., 748 en volg.
Johans fchotelen (St.), 618 en volg.
Irtloesma, 521.
Ittersum (de), 225, 316, 763, enz.
Juffer, *Jonkvrouw*, 726, 738, 739, 742, 747.
Juk, *Juger*, 290.
Jukwert, *Jukawerth*, 479 en volg.
Juldlinga, 80.
Junkers, 34.
Just, *Juist*, 792.
Justiciarius, 53, 744 en volg.

K.

Kalenden te Groningen, 600 en volg., 777.
——— (lijsten der Broeders en Zusters van de), 612 en volg.
——— Spijzen op de maaltijden, 616. Inkomften, 617.
——— te *Bafto*, 602.
Kalff, 220.
Kameneye, *Kamenade*, 770 en volg.
Kamp, *Campus*, 869.
Kanenghufem, 191.
Kaningabuer, 843.
Kantens, *Kantynfe*, *Canteze*, 323, 327, 627, 907.
Kanungha, 338.
Karel de Groote. Voorregtsbrief, 533 en volg.
Karninge Zijl, 269.
Kasteelkens, 555.
Kempkensberg, 695.
Kemswert, 848.
Keno van den Broeke, 799 en volg.
Kerckweer, 845, 847.
Kerfpel, 329, 501, 696.
Keulen, 580, 769 en volg., 824, enz.
Klaarkamp, *Abbatia de Clarocampo*, 31, 89, 132, 179, 185, 415
Klaauwboek, *Klaauwregisters*, 61.
Kleifloot, 281 en volg.
Klerk, *Clericus*, *Schrijver*, *Secretarius*, 899.
Klinge, clinge, 280, 614, 685, 762 en volg., 768, 770, 824, 827.
Kluft, *cluch*, *clucht*, 403, 404, 544.
Knijpe, 247 en volg., 251.
Koevorden, *Coverde*, *Covardia*, 12, enz.
——— (*Iudices*, *Castellani*, *Prefecti*, *Burggravii* van), 25, 53. Wolterus, 12. Volkerus, 15, 16, 241, 242. Rodolfus, 16, 18, 19, 21, 188. Fredericus, 21, 188. Henricus de Borclo, 188 en volg. Reinoldus, 103 en volg., 120, 144, 150 en volg.
——— (*Heeren* van), Reinoldus, 187 en volg., 193 en volg., 207, 221.

Her-

HERMAN, 191, 221, 299, 452, 464, 742, 746. JOHAN, 198, 221, 299, 397, 452, 464. REINOUD, 299, 362, 382, 397, 452, 455, 464, 468, 477, 713, 752. HENDRIK VAN SELWERT, zoon van HERMAN VAN KOEVORDEN en IDA VAN SELWERT, 299, 452, 454, 464, 742, 748 en volg.
——— Zegel van eenige der *Prefecti*, 120, 206.
Konde, 757.
KONINGA, 136.
Koorn-heff of *Zand*, *insula Cornasand*, 160.
Korde (*Zuider* en *Noorder*), 531.
Kortingshuis, 144, 273, 276, 876, enz.
Kouden, 844.
Kovel of *Kogel*, 402, 691.
Kramer, *Kremer*, enz., 235.
Kranenland, 325.
Krasfum, 323.
Krewert, *Creawerth*, enz., 480, 483 en volg.
Kropswolde, *Crepelliswald*, *Crepeswalde*, *Crepelswolt*, *Wolde*, 46, 49, 71, 111, 114, 285, 385, 530, 643.
Kruisfen (*houten*), *cruces ligneae*, 680, 694.
Kuzemer klooster, *Cufemaria*, *porta Mariae*, 134.
Kwijtschelden, 787.

L.

Laene (*de*), 73.
Laek, 513.
Laken (*Amsterdamsch* en *Leidsch*), 401. (*Engelsch*), 402.
Lalleweer, 443 en volg.
Lanchweere, 848.
Langeholt, 619.
Lange lane, 325, 531.
Langen (*Klooster*), *de Longna*, 134 en volg., 434 en volg.
Langeroog, 792.
Langewick, 619.
Langewold, *Langewald*, *terra*, *Landschap*, 142, 255, 346, 414, 500, 528, 803, 806, 832, 838.
Langgene, 27, enz.
LANSINGHE, 130.
LAPINCK, 12.
Lare, 8, 243, enz.
Lauwers, *Laveke*, 321, 510 en volg., 785 en volg., 806, 847, 848, enz.
Lazarushuis, zie *Leprooxenhuis*.
Lede, 8, 13, 243, enz.
Leegkerk, *Legherkerke*, 143, 737.
Leenen waren van ouds niet in de *Ommelanden* bekend, maar wel in *Groningen* en het *Gorecht*, 35, 292, 302 en volg., 328 en volg., 592, 641 en volg., 748 en volg. Eenige Hovelingen zoeken het Leenregt in de *Ommelanden* in te voeren, 493 en volg., 778 en volg. Leenbrieven aldaar verleend door Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, 493, 778, en door Hertog ALBRECHT VAN SAKSEN, 499.
Leens, *Lidenfe*, *Liens*, 354 en volg.
——— (*Proostdij van*), 354.
Leeuwarden, *Lywarde*, *Luwardia*, enz., 88, 415, 846.
Legghelo, 13, 243.
Lemethe, 84.
Lemferding, 513.

Lengederland, 792.
Leomerika pagus, misschien dezelfde landstreek met *Lieuwerderwolde*, 73 en volg., 366.
Leproozen of Lazarus Hospitaalhuis te Helpen, 767 en volg. Derzelver schouw moest geschieden te *Keulen*, 770.
Lethemada, 619.
Letze, zie *Zype*.
Leuca, 886.
LEWE, LEO, 240 en volg., 376, 397, 586, 591, 614, 615, 662, 683 en volg., 694 en volg., 809, 903.
Leweth, *Lewethe*, 514.
LIAUKEMA, 848.
Lidden, 444.
Lidlum (*Abbatia de*), 132.
Lieuwerderwolde, *Liuwerderwolde*, *Lywarderwolde*, enz., oude benamingen van het tegenwoordige *Wester-Stads-Hamrik*, 72 en volg., 207, 279, 341, 356 en volg., 707 en volg., 735, 771, 807 en volg.
Lieveren, *Lieverder Bosch*, 366, 513, 810.
Lintherunge, 511 en volg.
LIUBBENGA, 136.
LIUDELINGA, 64.
LIUDERAMENA, 62.
Lodick of Lodewijks zilver, 516.
LOEN (VAN), 188 en volg.
Loodjes voor Regeringspersonen, 889.
Loppersem, 791.
Loppersum, *Loppeshem*, 135 en volg., 542 en volg.
LUDELSMA, 521.
Ludingakerk, 131 en volg., 805, 848.
LUIDINGA, 113.
LUIDMERRA, 82, 87.
Lunteren, 513.
Lustighe maar, 267, 273, 276.
Lutkehuizen, 293, 296.
Lutke Munte, 445.
LYAWACAMA, 255.
LYNDAMONA, 79.

M.

Maarhuizen, *Marahusum*, enz., 541.
Maarslagt, *Maarslachte*, 245, 293 en volg., 297.
MAERT (TER), 751 en volg.
Maingfolden Syle, 675.
Majores villarum, 864.
Mancipia, 869.
Mannen, 789.
Mariengaarde, *Abbatia de Orto sanctae Mariae*, 89, 132, 180, 849.
Marne, *Merna*, Ambt of District van *Hunsingo*, 67, 333, 336 en volg., 389, 490 en volg., 521 en volg.
——— *Zegel*, 333.
——— *Abdij*. *Abbatia de Merna*, *Oldenklooster in de Marne*, enz., 133, 159, 295 en volg., 317 en volg., 356, 433 en volg. *Abten*. HUGO, 432; WARBO, 159; REINERUS, 290, 318; LUDOLFUS, 354; WILLEM, 297.
Marwyks hoofd, 446.
MAURISSINGE, MAURITII, 240, 376, 397, 650, 664, 687 en volg., 725, 745, 903.
Meden, 428.
Medum, zie *Uithuizer Meden*.
Meethuizen, *Methusum*, 905.
Meeuwert, 681.
Meggeham, 429.

MEL-

MELKAMA, 626.
MELLAMA, 338.
MEMMINGE, 729, 734.
Menen Landes to vare, 400.
Menkeweer, 245.
Mennelden, 848.
MENNO HOUWARDA (VAN DER MUNTE), 495 en volg., 764, 781, 804.
MENOLDA, MENALDA, 483, 557 en volg.
MENSEMA, 137.
Mensingeweer, *Mensinghaweré*, 245, 293 en volg., 297, 338.
MENSINGHE, 128, 563, 592.
MENTATA, 324.
Mentene, 43, 50 en volg.
Menterewolde, 50 en volg., 445.
Menterna, zie *Grijze Monnikken* klooster, en *Termunten*.
Meppele, 195.
Merica, *terra paludosa*, *Moer*, 152.
Merilzin, 681.
Merrem, 843.
Middag, *Mydaech*, enz., *Octo parochiae*, 49, 75, 142 en volg., 176, 320 en volg., 343 en volg., 346, 363 en volg., 389, 414, 521.
——— Verbond met *Groningen*, enz., 799 en volg.
Middelbert, *Midelbergh*, 111, 252, 262 en volg., 386, 530.
Middelbrinke, 1, 19, 243.
Middelbuirschap, 325, 531, 807 en volg.
Middelstum, *Middestum*, *Midlestum*, 112, 323, 327, 896 en volg., 907.
Midlaren, *Middelare*, 111, 283.
Midtlum, 848, enz.
Midwolde, 428, 445 en volg.
Milites, 34.
Minderbroeders, zie *Franciscaner orde*.
Ministeriales, *Ministrales*, 35.
Minnersga, 848, 849.
Minsenhorne, 593.
MINSONIS (JOH.), *en zijn geslacht*, 591 en volg., 622 en volg.
Moermerland, 792.
Moet, 205.
Moneta, 667.
Monnikkesloot, *Nyesloot*, 426.
Morgensprake, 671.
Mortificeren van goederen, als wereldlijke, en brengen tot den staat van geestelijke goederen, 405 en volg.
Mosa (*portus*), 577.
Mudde land, 680.
Mudester zijl, 155, 249, 379.
Munster (de *Ommelanden* en de *Oldambten* stonden onder het geestelijke gezag van het Bisdom van), 22, 32, 42, 433 en volg., 471 en volg., 528.
——— Bisschoppen. OTTO I, 541; EVERHARDUS, 433 en volg.; OTTO, LODEWIJK, FLORENS, 433; HENRIK, 734; OTTO VAN HOYA, 827, 832.
———. Grensscheiding, 426 en volg.
MUNSTER (VAN), 448.
Munt, 317 en volg., 668 en volg., 705, 870 en volg., 901.
——— (*Groninger*), zie *Groningen*.
Munte, *Mente*, 51.

Muntendam, 51, 428 en volg.
Muthen, *Muthe*, *Mude*, enz., 111, 246, 250 en volg., 379.

N.

NAALDWYC (DE), 254.
Neerwolde, 325, 531, 808.
Nesserland, 444.
Niehove, 233, 393.
Niekerk, *Nova Ecclesia*, 528.
Nieuwenklooster, *Novus Conventus*, 293, 296.
NITHARDESMA, 159.
Nittersum, 482.
Nobiles Homines, 34 en volg., 43, 50.
Noerdenhoven, 791.
Noerderlant, 792.
Noertesch, *Nordhescke*, 899.
Noodgeschrei, 732.
Noordbroek, 429.
Noordhorn, *Noirthoren*, 137, 501 en volg.
Noordlaren, *Northlare*, 27, 111, 115, 283, 530, 559 en volg., 750, en elders.
Noordwolde, *Northawalda*, 96, 323 en volg., 380, 383.
Noordijk, *Nordike*, *Noertdike*, 94, 111, 267 en volg., 524, 530.
Norda, 434 en volg., 691.
Nordwalde, 323 en volg.
Norg, 19, 27, 169, enz., 666 en volg.
Northlara mare, 69.
Notarius, 899.
NYDINC, 659.
Nydincghe goed, 302, 328 en volg.
Nyenhuis, 521.

O.

OBBAMA, 137, 159, 626.
Obergum, 338, 489.
OCKE VAN DEN BROEKE, 496, 791 en volg., 855.
OCKE VAN DEN BROEKE, ZOON VAN KENE, 762 en volg., 802 en volg.
Ockeweer, 425.
Odoren, 703.
OESSEBRANDISMA, 113.
Oestercluchț, 403 en volg.
Oesterende, 792.
Oesterhesfel, 13, 243.
Oesterlangerlant, 792.
Olchert (de), *Ulgers Sidwendinge*, 264 en volg.
Oldambten, *Alda Ombechte*, *pagus Frisie*, 51 en volg., 181 en volg., 230, 234, 255, 423 en volg., 434 en volg., 495 en volg., 510, 798, 832, 835, 838, 841.
——— Verbonden met *Hamburg* en anderen, 181 en volg., 230, 255, 434 en volg., 510, enz.
——— Koophandel, 181 en volg., 671, enz.
Oldeberkoop, 844, 845.
Oldega, 847, 848.
Oldehove, 233, 393.
Oldekerck, 846.
Oldenklooster bij den Dam, zie *Felwert*.
Oldenklooster in de Marne, zie *Marne*.
Oldenzijl, *Aldasile*, 209 en volg., 492.
Oldersem, 791.
Oldersum, *Aldersum*, 82, 86, 277.
Olde Stoeve, 444.
Oldeweer, 66 en volg.
OLDHUISINGE, 137.

Oldorp, *Aldatorph*, 485 en volg.
OMEKO SNELGERSS, 480 en volg., 496 en volg., 781, 794 en volg.
Omelke, *Omerke*, 264 en volg., 378.
Ommelanden (gemeene), 387, 399.
———— tusschen de Eems en de Lauwers, 510, 785 en volg.
———— Koophandel, 547, 671.
OMPTEDA, OMPTETA, 79, 488.
Onderdendam, 270, 340.
Onnen, *Unne*, 111, 283, 530.
ONNIGA, 112.
ONSTA, ONSATHA, FERHILDEMA, 246, 296, 327, 336, 400, 491, 521, 626, 764, 781.
Onstwedde, *Unswide*, 728.
Ontkennen, 344.
Oosterambt, *Asterompte*, *Oesteramethe*, Ambt of District van *Hunsingo*, 67, 112, 210, 336 en volg., 389, 472, 486 en volg., 490 en volg., 521 en volg. *Zegel*, 210.
Oosterbroek, *Oesterbroke*, 517.
Oosterdijkshorn, 340.
Oostergo, *Astergo*, enz., 89, 174, 179 en volg., 185, 229, 368, 785, 847. *Zegel*, 233.
———— (*Dekenschap van*), 135.
Ooster-Helper-Hamrik, 283.
Ooster-reide, *Astereide*, 442.
Ooster - Stads - Hamrik, zie *Hamrik*.
Oosterwierum, *Aesterwerum*, 618 en volg.
Oostfinserwolde, 429.
Oostum, *Oestum*, 142, 341.
Oostvriesland, 495 en volg., 762 en volg., 785 en volg.
Oostwold, *Oesterwolt*, 47.
Oostwolde, 428.
Opga, 503, 781.
Oplaten, 202.
Oppidum, 636.
Osnabrug, *Osenbrugge*, 406, 442.
Osterbierum, 847, 848.
Osterse, 136.
Osterwold, *Osterwalda*, 47 en volg., 241 en volg., 880.
Oterdum, 446.
OUSTER (VAN DER), 845.
Ovelgunst, 418.
Ovelen moet, 417 en volg., 470.
OVERBERCH (DE), 41.
Oxnyldis (*Conventus*), 591.

P.

Paddepoel, *Padapale*, 278 en volg., 363 en volg., 431.
Paddepoelster pompe, 281.
Paerega, 847.
PAESCHEDAG, 376, 397, 717, 719, 723, 726 en volg.
Palmar, *Pallemar*, *Paelmar*, 134, 444 en volg.
PAPAMA, 338.
PAPINGHE, PAPINC, 255, 258, 573, 586, 614, 648.
Parochia, 541, 873 en volg.
PATERCELIE, 614, 740.
Paterwolde, *Potterwolde*, 73, 153.
Patronatus (*ius*), 21, 31, 442, 541, enz.
PAUS, 39.
Pausfen, derzelver oppergezag in het Geestelijke, 31, 581, 584, 596, 599, 815, enz.
Pellenze, 845.

PEPPINGHE, 137.
Persona te *Groningen*, 901 en volg.
——— te *Baflo*, 903 en volg.
Petthe, 195 en volg., 219, 243, enz.
Peyze, *Peisge*, *Pedeze*, *Peydze*, enz., 6, 9, 12, 17, 18, 21, 27, 72 en volg., 191 en volg., 199, 201 en volg., 356 en volg., 381, 666 en volg., 702 en volg., 707 en volg.
Pieterburen, *Ecclesia sancti Petri*, 294 en volg., 296 en volg.
Pieterburum, 848.
PIETER REINERSZOON, 495 en volg., 500 en volg., 778 en volg., 842.
Pieterzijl of *Lambertzijl*, 501.
Piishorne, *Pishorne*, 73, 153.
Pingum, 848.
PIPE, 40, 137.
Plebanus, 24, 561, 897, en elders.
Plebs, 33, 874.
Pleist, 11.
Plicht, 140, 151 en volg., 349.
PLUCKEROSE, 583.
PODER, 650, 900.
POLLE (DE), 9, 12.
POLMAN, 328, 331, 664, 683 en volg., 750, 753, enz.
POPENGA, 63.
POPPEMA, 474.
Poptahalga, 63 en volg.
POPTATA, 113.
Portus Manarmanis, 293.
Post (*ten*), 82, 86, 380, 390, 483, 499, 781.
Postinge-tiende bij Helpen, 312 en volg.
Praedium, 861 en volg.
Pratum, 869.
Precarien, 522 en volg., 884 en volg.
Presbiter, 898.
PRUIS, 220.
Prumesbeke, 45.
Prumesteke, 385.
PUTTEN (DE), 196.
PYKEL, 764.

Q.

Quaeckele, 76.
Quaert wijn, 889 en volg.

R.

RABERSMA, 521.
RADINC, REDINC, 6, 12, 19, 21, 109, 196, 241, 415, 545, 619, 625, 629, 824.
Ranum, 338, 521.
Reide, 445 en volg., 837.
Reiderland, 230, 255, 423 en volg., 510, 729, 798, 832, 835, 838.
Reiderwolde, 429, 445 en volg.
REINER EISSINGHA, 408 en volg., 485 en volg., 497 en volg., 781, 785 en volg., 797 en volg.
Reitdiep, 99, 113, 154 en volg., 176, 203, 250, 322 en volg., 383, 446.
Reitdijk, 207.
Reitwolde, *Redwolde*, *Rietwolde*, 111, 304, 907, 759 en volg.
Reizen (*Stads*), 400 en volg. Hiervan waren vrij de Gasthuizen, 402 en volg., 825 en volg.
REMIAN, 39.
Reneke groepe, 428.

REN-

RENGERS, 274, 277, 386, 448, 499, 663, 685, 733, 764, 768, 781, 827.
Reroff, 117.
Resta, amnis, 6, 8 en volg., 41, enz.
REWARDA, 159.
RHIDDERINGE, 63.
RICBADINGE, 40.
RICHARD, *Roomsch' Koning*, 29 en volg.
RININGE (DE), 41.
RIPPERDA, RYPERTA, 112, 448, 654, 729, 734, 764, 905.
RIZERDA, 63.
ROCKE, 19.
RODBERNA, 82.
Roede, lengtemaat, 502, 779.
Rolde, *Rodlo*, 115 en volg.
ROLTEMAN, 493.
Roon, *Roden*, *Roeden*, 72 en volg., 191 en volg., 201 en volg., 356 en volg., 364 en volg., 381, 666 en volg., 707 en volg.
Roowolde, *Roderwolde*, 191 en volg., 201 en volg.
Rottum (Abdij), *Rotthum*, 26, 133, 317 en volg., 542 en volg., 593, 905. *Abten*, FOLCARDUS, 26; WIARDUS, 318.
Ruden, *ruiden*, 297.
RUFFUS, 569.
RUMBERTI, 136.
RUNE (DE), 194 en volg., 242, 330, 545, 702, enz.
Runen (Convent te), 4, 6, en elders.
Rustringe, *terra Rustringiae*, 125.
RUTENBERGHE (DE), 103, 106, 198, 763.
RIJNVISCH, 766, enz.
Rijp (de), 848.

S.

Sacerdos, 898.
Saerck, *Zaerdueck*, 402.
Sanne, 297.
SASPERGAMONNA, 63.
Sauwert, *Souwerth*, enz., 246, 336, 522, 619.
Saxen (Hertogen van), grond van derzelver aanspraak op deze Provincie, 495, 498 en volg.
Saxones, 437.
Saxum, 233, 255, 339, 393.
Saxumhuizen, *Saxum*, 338 en volg.
SCHAFFER, 210, 615, 733, 768, 770.
Scharmer, *Skiramere*, 46, 380 en volg.
——— *Zijl*, 83 en volg., 87, 267, 271 en volg.
Schat, 703.
SCHATTER, 405.
Scheemda, 425 en volg.
SCHELGHE, 303, 456, 630, 685, 739, 753, 777 en volg., 812, 826.
Schellinck, 843, 852.
Schelling, 705.
SCHELTINGA, 480, 483.
SCHELTKEMA, 209, 492.
Schepper, *Skepperen*, 82, 86, en elders.
Schieringer en *Vetkooper partijschappen*, 335 en volg., 398 en volg., 475 en volg., 493 en volg., 797 en volg., 831 en volg.
Schildwolde, *Sceldwalda*, 134, 380, 383, 387 en volg., 499. Klooster aldaar, 134.
Schilligeham, 94, 293.
Schip- en Waterregt, 671.
Schot, 48.
Schoterwerf, 398 en volg.

Schouwerzijl, *aquae ductus in Schuwun*, 289 en volg., 295.
Schuitendiep, 250, en elders.
SCHULTINGE, 137, 750, 753.
Schultingtlande, 747.
SCKURE, 109.
Scultetus, 745.
Sellinge, 728.
Selwert, *Selewert*, *terra*, 4, 8, 13, 221, 246, 883 en volg.
——— *Abdij en kerk*, 27, 133 en volg., 143, 279 en volg., 318, 363, 491, 691, 884. *Abten*, ROBERTUS, 618. OMGHERUS, 206. EGBERTUS, 318. PONTIANUS, 279, 280.
——— (*Heeren* van), HINDRIK, 191, 221. ADOLF, 205, 217, 246. LUDOLF, 221, 246. IDA, getrouwd aan HERMAN VAN KOEVORDEN, 221, 300, 742 en volg. HENDRIK, 300, 304, 454 en volg., 464, 742, 751 en volg.
Sexbierum, 848.
SJALLAMA, 338, 521.
SIBINGA, 425 en volg.
SICKAMA, 255, 338.
SICKINGHE, SICKINC, 240, 307, 310, 311, 317, 370, 404, 415, 448, 493, 566, 569, 594, 614, 630, 652, 653, 658, 683, 684, 687, 695 en volg., 726, 739, 741, 764, 826, 827, 903.
Siddeburen, *Syerdaberth*, *Sydeberch*, *Sydebert*, enz., 47, 380, 383, 386 en volg., 499.
SIGHERS, 274.
SIRICKESMONA, 79.
Slachte, 47, 245 en volg.
Sleen, *Slen*, 137, enz.
Slochteren, *Slothra*, *Slochtra*, 86, 380, 383.
Slochter Zijl, 83 en volg., 388 en volg.
SLOET, 217.
SNAVEL, 766.
Sneek, 848.
SNELGERS, 46, 82, 87, 483.
SOLLEDER, 403, 405, 406.
Solter, 443.
Sona, 178.
Sororius, zusters man, 130.
Spehoerne, 16, 243, enz.
SPIEGEL, 566.
SPILEMAN, 521.
Spijk, *Spik*, 483 en volg., 492 en volg.
Spijker, *ſpica*, *ſpicarium*, 484.
Spijkeroog, *Spiekeroch*, 792.
Stade, *Stadium*, *Statken*, 41 en volg., 158 en volg.
Stadhorne, 623.
Stal, *vischſtal*, 716 en volg.
Stallum, 117.
Stallyngeland, 131.
Stapelregt, 671.
Staphorst, 40, 243, enz.
Stavoren, *Stauria*, 105, 126, 173, 844 en volg., 851, enz. *Abdij*, 3, 20.
Stedum, 21, 31, 113, 482 en volg. *Proostdij*, 482 en volg.
Steenbusſen, zie *Blyden*.
Steenwic, 11, 17, 194, 516, 527, enz.
STEGESTORP (VAN), 764.
Steinfurt, de hoofdplaats der Commanderijen in de Vrieſche landen, 434 en volg., 618 en volg.
Stellingwerf, 104, 129, 131, 136, 193, 373, 398 en volg.
Stertebolabalka, 262 en volg.
STICKEL, 207, 591, 651, 660.

Stiens, 846.
STITHENGA, 63, 64.
Stitswert, *Stiewart*, 442.
Stoklegging, 749.
Stolen (*eed met zeven*), 107.
Streepjes, beteekenis derzelve in oude brieven, 151. Men vindt dezelve, 24, 88, 127, 151, 177, 181, enz.
STURBERGHE (DE), 14.
STURM, STORM, 12, 15, 241 en volg., 614, 723, 735, 771.
Stijge, 293.
Suderhusem, 791.
Suideren, 11, enz.
Swachcluse, 75.
Swage, 428, 445.
SWARTEWOLD, 137.
Swin (*forum*), 577.
Sydeweere, 293.
SYERDA, 80.
Syle, zie *Zijlmunneken Klooster.*
Syrcwerem, 791.

T.

Taal (*oud Duitsche*), 681 en volg. (*Latijnsche*), 681 en volg. (*Oud Vriesche*), 378 en volg., 390, 471 en volg.
Tafelgoederen, 302 en volg.
Talia, 265.
TAMMINGA, 159, 161, 332, 805.
TAMMO GOCKINGA, GOCKEMA, 425, 497, 781, 842.
TEDEMA, 724, 733, 768, 770.
Tedinge goed, 304, 315 en volg.
Tedingen (*klooster*), 133.
Tegen, *van*, 699.
Termunten, *Menterna*, 51. *Abdij de Menterna*, 133, 283, 583.
Termunter Zijl, 51, 427 en volg.
Teutonici, 437.
Thesinge (*het Klooster*), *Germania*, 87, 270, 905.
THIABBAMA, 159.
THIADMERINGHA, 159.
THIARDISSA, 654.
Thrijnda, 136 en volg.
Thuina (*villa*), 73.
THYADRINGA, 79.
Thyamme, 426 en volg.
Thyartsa Zijl, 427.
Thyuchum, 619.
TJABBEKE GELDERSNA, 834, 835, 836.
Tjamsweer, 245.
TIDDE WINNENGHA, of WYNNELDE, 444, 837. *Tydwynedaborch*, *in de Wyneda ham*, 429.
TIDDINGA, 425 en volg.
Tinallinge, *Inaldinge*, 338.
Topkastell, 554 en volg.
Torptsen, 429.
Treuga, 116.
Triburd, 243.
Truwe handen, 690.
Tuichga, *Thuitga*, zie *Cuitgha.*
Turfgraverij, 45 en volg., 559 en volg.
Tuukwert, *Tukawerth*, 81 en volg.
TUWINGHE, 521.
TYABBADA, 142, 320.
TYEDECAMA. 255.
Tyemmarum, 848.
Tysweer, 445 en volg.
Tzoem, 848.

U.

Ubbega, *Upga*, *Opga*, Ambt of

of District van *Hunsingo*, 246, 324, 327. 336, 337.
UBBENA, 210, 493.
Ubbinga Zijl, 427.
UDDAMONA, 79.
UDEKAMA, 137, 449.
Uithuizen, *Uthusum*, 65 en volg., 79, 339, 485 en volg.
Uithuizer Meden, *Medum*, 487 en volg.
ULF, 40.
ULGER, 264, 317, 613.
Ulrum, 336.
UMELOP, 38, 614, 648.
UMMEN (VAN), 328 en volg., 763 en volg.
UNIKO RIPPERDA, 731, 833.
Untzetten, 731.
UNYNGE, 763.
Uphelte, *Witthelte* en *Pitteloo*, 512 en volg., 863 en volg.
Upstalboom, *Upstalligisbama*, 65 en volg., 229 en volg., 864, enz.
Urna, *Urnata*, zie *Emmer*.
Usquert, 65 en volg., 112, 322, 339, 471, 486 en volg.
——— (*Proostdij van*), 471 en volg.
Uterdik, 593.
UTERWIJK (VAN), 766, enz.
Uthghesproken, 409, 731.
Utingacluch, 404, 544, 589.
Utrecht (*Bisdom van*), betrekkingen tot *Groningen* en het *Goregt*, 872 en volg.
——— *Bisschoppen*. ANSFRIDUS, 29. GUNDEBALD, 636, 875. HARBERTUS, 1, 194, 196, 515. HERMANNUS VAN HOORN, 1. GODEFRIDUS VAN RHENEN, 3, 5, 9, 884. BALDEWINUS, 7, 44, 873. THEODERICUS VAN DER AARE, 11 en volg., 241, 242. OTTO I, 17, 544. OTTO II, 17 en volg., 243, 544. OTTO III, 3, 195, 543, 545. HENRICUS VAN VIANDEN, 24, 40, 874, enz. JOHANNES I, 561. JOHANNES II, 570, 571. WILLEM II, 59. FREDERIK II, 596. JOHANNES III, 101, 163, 645. JOHANNES IV, 162, 164, 193, 197, 224. JOHANNES V, 258. ARNOLD VAN HOORN, 200, 328. FLORIS VAN WEVELICHOVEN, 352, 370, 376, 524. FREDERIK VAN BLANKENHEIM, 168, 367, 453 en volg., 476 en volg., 494 en volg., 505 en volg., 519, 523, 745 en volg., 748 en volg., 798, 813, 820, 832 en volg., 860, 883, 885 en volg. ZWEDER VAN KUILENBURG, 888. RUDOLF VAN DIEPHOLT, 315, 328, 526. DAVID VAN BOURGONDIEN, 302 en volg., 405 en volg., 527 en volg., 569, 885.

V.

Valken, *Valkengeld*, 515 en volg.
Valten, 243.
Veden en haten, 473.
VELDE (DE), 40.
Velghe, *wagenvelghe*, 297.
Ver, *Vere*, 497, 675.
Verhildersum, 497.
Veridici, *Wedmannen*, 320, 355, 488.

Verkortingsteeken, aanduiden in oude brieven de helft van een getal, 70.
Versten, 420.
Vertijen, *vertijgen*, 749.
Vetkoopers, zie *Schieringer* en *Vetkooper partijschappen*.
Vetus praefectura, een onafhankelijk Landschap van *Vriesland*, 182. Zie voorts *Oldambten*.
Vicus, 662.
VIENNE (DE), 109.
Vierendeel, *verendel*, 112, 270, 292, 340.
Villa, 864 en volg.
Vimmen, *Vymmen*, 309 en volg.
Vlagtwedde, *Flagtwide*, 728, 732 en volg.
Voerling, *forlingus*, 355.
VOERST (DE), 41.
Voerwerken, *Voerwarcken*, *Grangiae*, 292.
Vollenhove, *Voluho*, enz., 5, 13, 15, 17, 19, 163, 243, 515, enz.
Vollest, 403, 405.
VOLMAR, ALLENZOON, 792 en volg., 840 en volg., 842.
Vorbidden, 828.
VOS DE STEENWIJK, 164, 197 en volg., 703, 762 en volg.
Vredecruis, 680.
Vredehorna, 619.
Vredewold, *Fredewald*, *terra*, 137, 142, 255, 346, 411 en volg., 473 en volg., 500, 803, 806, 832, 838.
——— *Zegel*, 475.
VREDEWOLT, 310.
Vries, *Vrees*, 364 en volg., 524 en volg., 612, 666 en volg., 767.
Vriescheloo, *Loe*, 728.
Vriesland tusschen de Eems en de Lauwers, 510.
VUICKEN, 225.
Vulbord, 830.

W.

Wachhachtig, 692.
WALFRIDUS, 44, 95 en volg.
Walfridus weg, 94, 276.
Walfriedsbrug, 94 en volg., 268, 269.
WALTA, 845, 847.
Wande, *wand*, 746.
Wanen verzoek, 789.
Wanepe, 242, 243.
Wangeroeg, 179, 792.
Warf, *Menes Landes Warf*, 488 en volg.
Warfhuizen, *Werfhuesum*, enz., 293 en volg., 296, 354 en volg.
Warfum, *Werphum*, *Werfhem*, 60 en volg., 487.
——— (*Commanderij te*), 135, 619 en volg.
Warns, 173.
Waseghenhuse, 779 en volg.
WASSENAER (VAN), 846.
WATER (TE), 766.
Waterleuse, *Weterlesne*, 263.
Wedde, 728 en volg.
WEDEN (DE), 10.
Wedmanni, 320, 355, 488.
Weende, 730.
Wehe, *Wee*, 293, 295, 296.
Werden (*Convent van*), 441 en volg.
Were, 47, 245.
Were, 70 en volg.
Were, 112.
Were, 208.
Wesderewalda, 730.
Wesfell, 307, 758.
Westeramethe, 141, 255.

Wes-

Westerbroek, *Broke*, 110 en volg., 283, 386, 530 en volg.
Westercluch, 544, 589.
Westerdijkshorn, 340.
Wester Eems, 848.
Westeremden, *Emeda*, *Emetha*, 56, 81, 135 en volg., 485, 906.
Westergo, 173 en volg., 186, 229, 368, 400, 847, enz.
——— *Zegel*, 232.
Westerhesf. 74.
Westerhesselen, 103, 165, 373, 516, 524, enz.
Westerlee, 427 en volg.
Westernieuwland, 351.
Westerple, 137.
Wester-Stads-Hamrik, zie *Hamrik*.
Westervelde, 730.
Westerwolde, *terra*, *Landschap*, 73, 255, 425, 727 en volg., 733 en volg., 827 en volg. *Zegel*, 835.
Westvriesland, 786 en volg.
Wetzinger Zijl, 324, 383.
Weywert, 81.
WIARDA, 763, 845.
WICHERING, 303, 306, 308, 311, 317, 405, 562, 567, 615, 629.
WICHERUS, 15, 128, 241, 242, 569.
WIDZEL, *Heer* OCKEN *zoon*, 496, 792 en volg., 840 en volg., 842.
Wierhuizen, *Werahuesum*, 294 en volg., 296.
Wierum, *Werum*, 38, 73, 143, 156, 178, 281, 341, 706, 780.
WIGBOLDI, 240, 311, 376, 397, 614, 619, 630, 648, 656, 660, 661, 663, 684, 685, 686, 724, 770, 772, 900.
WILDE, 6, 15, 128, 242.
Wildinge, 90.
WILLEM III, Graaf van *Holland*, verleent aan *Groningen* voorregten in den koophandel, 595.
WINAMONA, 80.
WINDE (VAN), 137, 404, 614, 727, 736, 738, 764, 777 en volg., 809, 812, 903.
Wininge, 89.
WINNENGHA, 444.
Winschoten, 429.
Winsum, *Winchium*, 113, 294, 327, 442, 489, 619, 868, 870.
——— (*Zijlvestenij van*), 94, 96, 112 en volg., 252, 268 en volg., 281, 447.
Wirdum, 846.
WISCH, WISCKE (DE), 896.
WISSAMA, 627.
Witke, 490.
Witmersum, 848.
Wit Oostergo, 180, 400.
Wittelick, 788.
Wittewierum, *Werum*; *Abdij* aldaar, 55, 63, 64, 79 en volg., 83 en volg., 133, 141, 184 en volg., 266, 433, 479 en volg. *Zegel*, 483 en volg. *Abten*, OTTO, 433. FOLKERD, 55. HAYCO, 79, 83.
Woerden, *Woren*, *Weert*, *Korte Woren*, *Middelste Woert*, 740 en volg., 899.
Wold, zie *Gho en Wold*.
Wolddijk, 270, 340, 386.
Woldendorp, 443.
WOLDERINGH, 764.
Wold-Oldambt, 183 en volg., 426 en volg.
Woldtil, 266.
Wold Zijlvest, 387 en volg.

Wolfs-

Wolfsberge, *Barge*, *Vlesberge*, 45, 111, 530, 559 en volg.
Woltersum, *Waltersum*, 274, 380, 390.
Woltgrave, 735, 771.
Wons, *Woldens*, *Wonseradeel*, 90.
Woordenschikking (*vreemde*), 351, 375 en volg., 473, 686, 689, enz.
WORST (DE), 545.
WOUDE (VAN), 845.
Woudrichum, 845 en volg., 851.
WULVEN (DE), 244.
Wyckleesen, 619.
WYDERSA, 113.
WYFRINCK, 317, 768, 770.
WYKAMA, 338.
Wylen, 760 en volg.
Wymeer, *Wymaria*, 619.
Wynaldem, 848.
Wynedaham, 429.
Wyrkes of *Wyderkes Zuidwende*, 269, 431 en volg.
Wysnere, *Wysnare*, 11, 129, 243.
Wytachtige, 788.
Wytwert, 619.

Y.

YCKENGA, 87.
Yrntzum, 847, 848.
Ywehorst, 217, 678, enz.

Z.

Zand (*het*), *Sonde*, *Sande*, enz., 56, 78 en volg.
Zandeweer, *Sondwere*, 209 en volg., 245, 487, 492, 905.
Zandtvoerde, 845.
Zandweg, 426 en volg.
Zeelanden (*Triesche*), 65 en volg., 137, 172, 176, 180, 229 en volg., 864.
Zeerijp, *Rip*, *Ripa*, 485.
Zegelen, oude wijze van zegelen, 890 en volg.
Zelf vierde, 204.
Zoet, *Sode*, 718.
Zuidbroek, 425.
Zuider buurschap, 325, 531, 807 en volg.
Zuidhorn, 137, 409, 449, 501 en volg., 737, 782.
Zuidlaarder meer, 69.
Zuidlaren, *Suthlar*, enz., 45 en volg., 69, 516 en volg., 562 en volg.
Zuidwolde, *Sudewalda*, 380, 383.
Zwage, 737.
Zijdwendinge, *Sidwendene*, *Suitwende*, enz., 426 en volg., 431 en volg.
Zijlmonniken klooster, *Syle*, *Sile*, 133, 434 en volg.
Zijlvestenijen, aan welke het beheer over den waterſtaat behoort, zie *Acht Zijlvesten*, *Zijlvest van Adewerd*, *van de drie Delfzijlen*, *van Houwerzijl*, *van Schouwerzijl*, *van Winsum*, enz.
Zijpe of *Letze*, 426 en volg.
Zijpe dale, 429.

ure ploluatur. Et ne aliqua

ubi. nulla ussimus insiguiri.

ll.

netiraie